Salammbô
de Gustave Flaubert

Editions Gallimard (Bibliothèque de la Plliade) 1951

Salammbô
Traducere de Alexandru Hodoş
Prefaţă de Vera Călin
Bucureşti – 1967

Redactor responsabil: Angela Cişmaş
Tehnoredactor: Aurica Ionescu
Dat la cules 14.03.1967. Bun de tipar 29.04.1967. *Apărut* 1967. *Tiraj 60 170. Broşnte 50 090.* Legate *10 080. Hârtie tipar înalt B mat rotativ de 63 g/m*^{2}. *Format 540 x 840/16. Coli ed.* 17,65. *Coli tipar 20. A. nr. 3078. C.Z. pentru bibliotecile mari 84. C.Z. pentru bibliotecile mici* 84–31=R
Tiparul executat sub comanda nr. 70 188 la Combinatul Pollgralic "Casa Scânteii". Piaţa Scânteii nr. 1, Bucureşti – Republica Socialistă România

• <-- Textul dintre aceste puncte nu a putut fi verificat cu manuscrisul sau reprezintă erori de tipografie necorectabile (ca de exemplu rânduri suprascrise), sau menţiuni ale celui ce a scanat cartea --> •

Prefață
de Vera Călin

Constatarea alternanței, în opera lui Gustave Flaubert, dintre momentele realiste, de observație lucidă și ironică a mediului burghez și momentele de atracție pentru trecutul îndepărtat, evocat în dimensiuni supranormale și în culori violente, a fost multă vreme un loc comun al criticii. S-a vorbit adesea și cu stăruință despre o dualitate romantico-realistă în creația scriitorului francez. Sublinierea alternanței o fac, între alții, Faguet și Brunetière și, din strictul punct de vedere istorico-literar, ea nu poate fi negată. După prima versiune a *Educației sentimentale* (1843–1845), roman al ratării și al arivismului într-o ambianță dominată de mediocritate, Flaubert scrie întâia versiune a *Ispitirii sfântului Antoniu* (1849), schiță a ceea ce avea să devină o operă ciudată, înlănțuire de viziuni deopotrivă terifiante și grotești, în plăsmuirea cărora imaginația scriitorului se dezlănțuie orgiac, cu rezultate ce amintesc de Capriciile lui Goya și de halucinațiile lui Bosch. Prima versiune a *Ispitirii* e întreruptă de studiul vieții de provincie – *Doamna Bovary* (1857) – a cărui gestație s-a produs în timpul primei călătorii în Orient. Între *Doamna Bovary* și cea de-a doua *Educație sentimentală,* istoria lentei scufundări a veleitarului Frédéric Moreau, se plasează romanul cartaginez *Salammbô.* Cele trei povestiri (apărute în 1877) reprezintă o sinteză a modalităților flaubertiene. *Legenda Sfântului Iulian* reactualizează înclinația spre halucinant și vizionar vădită în cele trei versiuni ale *Ispitirii Sfântului Antoniu. Herodiada* reprezintă reînvierea unui final de epocă: Judeea sub ocupație romană, reconstituire în care notele de cruzime și de violență coloristcă izbucnesc dintr-o relatare de o studiată impasibilitate. *Un suflet simplu* e povestea unei existențe umile. În *Bouvard și Pecuchet,* roman pe care moartea lui Flaubert îl întrerupe, obsesia prostiei, obsesie de neînlăturat pentru acela care a lucrat o viață întreagă la un *Dicționar al ideilor moștenite* și a fost un înverșunat colecționar de platitudini, se obiectivează într-un șir de simbolice aventuri spirituale trăite de doi copiști, monumente ale mediocrității burgheze, cu efectul ei anihilant, vulgarizator asupra tuturor marilor cuceriri ale gândirii omenești.

Menționând alternanța modalităților artistice în creația lui Flaubert, Brunetière regretă ordinea cronologică a operelor. Răsturnarea acestei ordini, spune autorul *Romanului naturalist,* ar fi făcut evident progresul artistic, ar fi fost „un bel ordre"[1]. Dar, conchide criticul, care apreciază că operele finale ale romancierului nu sunt pe măsura celor de debut și, mai ales, pe măsura *Doamnei Bovary,* „logica nu conduce oamenii, așa cum conduce ideile"[2].

O asemenea încercare de a măsura aritmetic progresul artistic ca și sublinierea unei dualități categorice în interiorul unei creații împiedică realizarea unității de profunzime a operei flaubertiene, în interiorul căreia cele două sau mai multe modalități mereu amintite corespund unor reacții variate de sensibilitate, dar în mod logic asodabile în complexul temperamental al scriitorului. Unitatea operei lui Flaubert a fost proclamată încă în critica pozitivistă a lui Lanson, care însă nu încearcă să descopere un principiu unificator profund al acestei varietăți de expresie artistică. Critica contemporană, cu deosebire interesată de „fenomenul Flaubert" – socotit un fapt literar premergător al celor mai moderne formule romanești – a întreprins din unghiuri diferite demonstrarea acestei unități. Ni se pare însă că mărturisirile foarte numeroase, pe care le găsim în masiva corespondență flaubertiană, trebuie să constituie, în această ordine de idei, un punct de plecare. Drumul cotit între opere ce descriu prozaismul dezolant al vieții contemporane și operele exotice Flaubert îl explică el însuși, arătând, în nenumărate rânduri, că, pentru o conștiință dezgustată de urâtul burghez, trecutul poate juca un rol compensator. În noiembrie 1859, în timpul elaborării romanului *Salammbô,* îi scrie lui Ernest Feydeau: „Puțini oameni vor ghici cât de trist a trebuit să fiu ca să întreprind reînvierea Cartaginei. Este o Tebaidă spre care m-a împins dezgustul de viața modernă."[3] Și în luna decembrie a aceluiași an, într-o scrisoare către Maurice Schlesinger: „În legătură cu un cuvânt sau cu o idee, fac cercetări, mă las pradă unor divagații, intru în stări de reverie infinită și apoi epoca noastră este atft de lamentabilă, încit mă cufund cu încântare în antichitate. Asta mă curăță (me decrasse) de timpurile moderne"[4] .

În concepția lui J. P. Sartre, care-l vede pe autorul *Doamnei Bovary* într-o stare de permanentă tensiune pentru a se elibera de mediul burghez, căruia îi aparține prin origine, dar pe care îl detestă, semnificația dată de Flaubert literaturii se bazează pe negarea condiției sale originare. E o semnificație care explică, după Sartre acele perpetue „smulgeri" (arrachement vers...) caracteristice operei lui Flaubert cu zig-zagurile ei"[5]. J. P. Richard, adept al unei critici a profunzimilor, critică ce întreprinde sondaje în substanța operii, trecând de

[1] Ferdinand Brunetière, *Le roman naturaliste,* Calmann Levy, Paris, ed. 14, pg. 28.
[2] Id., pg. 30.
[3] Gustave Flaubert, Correspondance. T. II. Oeuvres complètes, Librairie de France, 1923, pg. 399.
[4] *Correspondance,* ed. cit., pg. 407.
[5] J. F. Sartre, *Critique* de *la raison dialectique,* T. I. Gallimard, 1960, pg. 93.

nivelul imaginilor pentru a pătrunde în zona senzațiilor ce devin matricea unei creații literare, vede în fluiditate, plasticitate şi metamorfoză o lege a scrisului flaubertian, lege izvorâtă din adâncuri senzoriale. Tumultul acestor adâncuri se exteriorizează, în opera romancierului, prin viziuni, imagini, simboluri, printre ele imaginile ce țin de domeniul fluidității şi metamorfozei. La nivelul expresiei artistice, neîntreruptele mişcări ale magmei senzoriale produc mutații violente. Fluiditatea interioară îşi caută la Flaubert mereu noi canale de scurgere[1]. E o încercare de a lămuri, prin mijlocirea forajelor în regiunile obscure ale trăirilor elementare, oscilațiile între modalități de expresie artistică.

Oricare ar fi explicația acestei creații cu aparență sinuoasă, biografia lui Flaubert oferă premise sociale şi psihologice ale atracției criticului de moravuri contemporane pentru epoci ale trecutului îndepărtat.

Pasiunea lui Flaubert pentru istorie datează din copilărie, din perioada primelor încercări literare. La 11 ani îşi propune să scrie biografii istorice; în adolescență scrie drame şi tragedii cu subiect istoric. Mai târziu, pe măsură ce idiosincrasia față de manifestările convenționalismului se accentuează, îl ispitesc tot mai mult momente ale trecutului, caracterizate prin violență, chiar ferocitate. „Să fim feroci! Să turnăm rachiu peste secolul ăsta de apă zaharată"[2]. *Salammbô* este un roman „barbar". Epitetul îl măgulește de altfel pe Flaubert şi corespunde unor profunde determinări temperamentale şi exterioare ale personalității sale. Înfățişarea lui de gigant blond şi mustăcios în anii tinereții îl bucură. Are cochetăria de a se compara cu un gal, un barbar, înțelegând prin frumusețe barbară ceea ce se opune idealului de frumusețe efeminată al epocii. Există la acest singuratic, căruia împrejurări de ordin intim (boala) şi exterior i-au impus uneori un stil ascetic de viață în Tebaida lui, rezerve enorme de vitalitate despre care mărturisesc prietenii şi cunoscuții *(Jurnalul* fraților Goncourt abundă în notații despre vitalitatea gigantescă, apetitul rabelaisian, caracterul sanguin al schivnicului de la Croisset).

Studiind la nivelul senzațiilor primare opera lui Flaubert, Richard vorbeşte despre tendința scriitorului de a incorpora realitatea, de a se îmbuiba de ea (de unde mulțimea scenelor de banchet, cantitățile de mâncare şi metaforele alimentare din opera sa). Omul suferă, după Flaubert, atacul, „violul" lumii obiective (le viol des choses)[3] şi scriitorul se complace în această lume a brutalității şi barbariei elementare.

Depăşind planul senzorial şi biologic, înțelegem din chiar mărturisirile scriitorului că interesul literar pentru un trecut de brutalitate şi barbarie, de experiențe primitive, joacă rolul unui antidot, şi cu aceasta, mult discutata alternanță a momentelor realiste cu cele romantice capătă o explicație ce nu atentează la unitatea de fond a operei lui Flaubert. Totuşi, netăgăduind unele afinități romantice ale spiritului flaubertian, ne putem întreba dacă opera lui de evocare istorică se plasează sub semnul istorismului romantic.

Atracția lui Flaubert pentru Orient e dovedită nu numai de cele două călătorii, dar şi de rezultatele lor literare. Normandia ploioasă, cenuşie şi plictisitoare pe de-o parte, Orientul sau Africa inundate de lumină pe de alta – sunt cele două medii predilecte ale romancierului. Dar Orientul fusese un domeniu cu ardoare străbătut de paşii şi imaginația romanticilor. Byron vizitase Grecia şi Turcia. Spania, datorită vestigiilor ei de civilizație maurescă, reprezenta în închipuirea lui Victor Hugo un surogat al Orientului. Chateaubriand scrisese poemul *Martirii* după un itinerariu ce cuprindea Grecia, Turcia, Palestina. Interesul pentru civilizațiile dispărute îl apropie, evident, pe Flaubert de romantici, de Hugo, mai ales, pe care romancierul îl admirase în tinerețe şi al cărui epos *Legenda veacurilor,* izvorât din colosala ambiție de a da un tablou în mişcare al istoriei omenirii, îl încântase pe viitorul autor al lui *Salammbô.* Dar istoric sau geografic, aria interesului lui Flaubert pentru exotic este limitată, şi selecția domeniului african sau iudaic (Cartagina, Alexandria, Galileea) îşi are explicațiile sale, pe care analiza romanului *Salammbô* le va evidenția, nădăjduim. Pentru a-şi scrie romanul cartaginez, Gustave Flaubert porneşte într-o călătorie care, spre deosebire de primul voiaj în Orient, întreprins de scriitor într-un moment de oboseală fizică şi depresiune morală, are un scop declarat documentar. La 16 aprilie 1858, Flaubert se îmbarcă la Marsilia; vizitează Algeria, apoi se opreşte la Tunis, de unde întreprinde frecvente expediții pe ruinele vechii cetăți punice. Carnetele cu notele de călătorie ca şi corespondența din perioada respectivă atestă motive şi curiozități ce vorbesc de un interes diferit față de acela cu care se apropiau romanticii de ruine şi peisaje exotice[4]. Lui Chateaubriand, în 1807, ruinele Cartaginei – foarte puțin spectaculoase de altfel – nu-i spuseseră mai nimic despre străvechea cetate. Prospectările şi cercetările arheologice se întreprindeau cu un spirit de însuşire ce făcea ca cele mai importante rămăşițe de civilizație punică să se afle la British Museum sau în colecții particulare. Flaubert priveşte zidurile ruinate, îşi întipăreşte în minte unele detalii topografice, capătă informații cu privire la câteva tehnici cartagineze de producție şi de război, dar, mai ales, se impregnează de peisajul african, al cărui cer, al cărui sol, a cărui lumină lasă urme durabile în senzoriul artistului. După aproape două luni, se înapoiază în vizuina de la Croisset şi începe una din acele

[1] Jean Pierre Richaid. *Littérature et sensation,* Editions du Seuil, 1954, pg. 160.
[2] Correspondance, t. II Către Ernest Feydeau, iunie 1861, ed. cit., pg. 482.
[3] J. P. Richard, Op. *cit.,* pp. 113–123.
[4] Aimé Dupuy. *En marge de Salammbô.* Librairie Nizet, Paris 1954

elaborări lungi şi chinuitoare, în care „les affres du style" se combină cu obsesia adevărului. „Nu mă gândesc decât la Cartagina şi aşa şi trebuie. O carte n-a fost niciodată pentru mine decât un mod de a trăi într-un mediu oarecare... Ştiţi ce mă preocupă? Bolile şerpilor (tot pentru Cartagina). Chiar azi voi scrie la Tunis în legătură cu această chestiune. Costă scump când vrei să *fii adevărat*!"[1]

Lecturile în vederea elaborării romanului, începute încă înaintea călătoriei de documentare, îl copleşesc: Herodot, Pliniu, Xenofon, reactualizarea câtorva pagini citite în adolescenţă din istoria romană a lui Michelet, Eusebiu, Diodor, Amiannus Marcelinus şi mulţi alţii îi oferă hrană istorică. Nenumărate alte cărţi îi furnizează detalii privind tactica şi strategia războaielor în vechime, stadiul de dezvoltare a uneltelor în vechea Cartagina, riturile păgâne, calităţile magice atribuite de cartaginezi pietrelor preţioase. Sunt cărţi şi tratate amintite de Flaubert în scrisoarea justificativă adresată lui Sainte-Beuve, care îi reproşa într-o suită de trei articole că ar fi scris un roman arheologic. O teză a unui medic îi oferă amănunte asupra efectelor foamei şi setei, necesare scriitorului pentru capitolul *Valea Securii;* o anecdotă din *Şireteniile războiului* a lui Polyen îi sugerează o idee pentru episodul apeductului etc., etc.

Această răbdătoare documentare alimentează o imaginaţie care se complace într-una dintre epocile cele mai stranii şi mai necunoscute ale istoriei antice. Din obscura istorie a cetăţii africane, Flaubert nici nu alege de altfel momentul cel mai răsunător: acela al luptelor cu romanii, ci un episod plasat între cele două războaie punice. E vorba de luptele oraşului fenician cu mercenarii. Romanticii selectau de predilecţie, în evocările lor istorice, momente paroxistice, de răscruce. Walter Scott descrie lupta invadatorilor normanzi cu băştinaşii saxoni în *Ivanhoe;* Victor Hugo dictatura iacobină în romanul *Anul 1793;* Manzoni animă în *Logodnicii* zbuciumata epocă a războiului de 30 de ani, pe fondul căruia descrie lupta de eliberare a Italiei de sub jugul spaniol; Puşkin e interesat de răscoalele lui Pugaciov. Flaubert alege războiul unei cetăţi de negustori împotriva unei armate pestriţe de mercenari neplătiţi şi amplifică acest episod din istoria puţin cunoscută a Cartaginei până la dimensiunile unei grandioase reconstituiri greu de încadrat în limitele unei viziuni dictată de o anume estetică literară. De idealismul romantic Flaubert se dezice în cunoscuta scrisoare adresată lui Sainte-Beuve, care se arătase şocat, între altele, de lumea barbară introdusă de autorul lui *Salamrnbô* în literatură: „Ar fi trebuit să înfrumuseţez, să atenuez, să falsific, să *francizez!*.... Dar sistemul lui Chateaubriand mi se pare diametral opus celui pe care l-am ales eu. El pleca de la un punct de vedere ideal: visa nişte martiri *tipici.* Eu am dorit să fixez un miraj, aplicând antichităţii procedeele romanului modern şi am încercat să fiu simplu. Puteţi râde cât doriţi! Da, spun *simplu* şi nu sobru. Nimic nu e mai complicat decât un barbar!"[2]

Nici caracterizarea de „roman arheologic" n-o acceptă Flaubert. Lui Sainte-Beuve şi, mai ales, lui Froehner, care-l şicanează pentru erori de arheologie, Flaubert le răspunde iritat că romanul lui cartaginez nu pretinde a fi un roman arheologic. Şi, totuşi, chiar dacă în lumina cuceririlor arheologiei de atunci şi cu atât mai mult a celor de astăzi, romanul suferă de numeroase lacune, există în *Salammbô* o intenţie de restituire arheologică evidentă în anumite perspective, în plăcerea cu care sunt reconstituite palate, temple, obiecte de cult, fortificaţii, maşini de război, în grija pentru amănuntul tehnic, arhitectonic, ingineresc. Unele peisaje amintesc de o hartă mai degrabă decât de un tablou. Global privit, *Salammbô* nu e o reconstituire arheologică, după cum nu e nici evocare de tip romantic, deşi oferă elemente definitorii pentru ambele maniere de reînviere literară a trecutului. Flaubert respinge deopotrivă cele două alternative: *„Realitatea* este un lucru aproape imposibil într-un astfel de subiect. Rămâne resursa *pateticului,* dar cu asta cazi în vechile palavre cunoscute de la *Telemac* la *Martirii.* Ca să nu mai vorbesc de munca arheologică, care nu trebuie simţită..."[3]

Se pot desluşi, de asemenea, în cartea lui Flaubert, elemente de viziune parnasiană: plăcerea cu care sunt descrise în latura lor decorativă obiectele de cult din vechea Cartagină, interesul pentru detaliile de costumaţie, evocate cu o vizibilă atracţie pentru podoabe şi giuvaeruri, hieratismul anumitor apariţii, ale eroinei mai ales, reconstituirea spectaculosului nu din trăsături largi de penel cum obişnuiau să facă romanticii, ci în răbdătoare şi erudite transpoziţii, atracţia pentru cuvântul rar şi, mai presus de toate, impasibilitatea – fapt de atitudine estetică şi stilistică la Flaubert – toate acestea pot pleda în favoarea caracterizării de roman parnasian. Dar *Salammbô* este o operă de o puternică originalitate, rebarbativă faţă de caracterizări definitive şi încadrări, o operă în care recunoaştem în orice caz acea dublă perspectivă („vision binoculaire", spunea A. Thibaudet[4]), perspectivă ce se concretizează cfnd în acţiunea analitică de descompuri|ere a ansamblului, când în sinteze şi atracţii spre vaste decoruri.

*

[1] Correspondanee, T. II Către domnişoara Leroyer de Chantepie, 26 decembrie 1858, Ed. cit., pg. 367.
[2] Correspondance, Către Sainte-Beuve, decembrie 1862, ed. cit. pg. 527.
[3] Correspondance, T. II, către Fraţii Goncourt, 3 iulie 1960, ed. cit. Pg. 419.
[4] Albert Thibaudet. *Gustave Flaubert,* Gallimard, ed. VIII, pp. 119–120.

Descrieri minuțioase, evocări bogate de mişcări ample, sugestii simbolice contribuie toate la atmosfera specifică a acestei cărți, dominată de enigmatica cetate, cu divinitățile ei crude, cu riturile ei fastuoase, cu oamenii ei sălbatici, cetate a cărei fascinație e sporită de fundalul misterios al Africii şi de vecinătatea mării. Firul epic e asigurat de războiul dintre mercenarii revoltați că nu şi-au primit solda şi cetatea înspăimântată de primejdia acestor hoarde de „barbari". Încă din primul capitol, *Ospățul,* armata mercenarilor prilejuieşte tabloul unei imense şi stranii varietăți, prin amestecul de rase şi de civilizații, prin deosebirile de tradiție şi limbaj, prin violentele contraste exterioare şi interioare oferite de mulțimea soldaților. „Se găseau laolaltă oameni din toate neamurile: liguri, baleari, negri, lusitani şi fugari din cetatea Romei. Alături de rusticul grai doric, răsunau frânturile de cuvinte ale celților, rostogolindu-se ca uruitul carelor de luptă; silabele ionice se întretăiau cu consoanele deşertului, aspre ca un lătrat de şacal. Grecul se cunoştea după trupul lui zvelt; egipteanul după umerii lui înalți; cantarbul după pulpele lui zdravene. Carienii îşi legănau cu trufie penele coifurilor; arcaşii din Capadochia purtau pe pielea lor flori mari, colorate cu suc de ierburi..." În atrocele episod al claustrării barbarilor în Valea Securii, unde închişi între stânci vor pieri de foame, această varietate etnică şi de tradiție se manifestă tulburător în planul halucinației. Oamenii „delirau în sute de limbi". Citadinii vedeau străzi populate, taverne şi teatre; rusticii ogoare scăldate în lumina amurgului, când grânele sunt urcate pe spinări de boi; vânătorii visau păduri; veteranii războaielor – bătălii. Atracția lui Flaubert pentru varietatea exotică se deosebeşte totuşi de expresia interesului romantic pentru colorit şi pitoresc, prin impasibilitatea cu care sunt consemnate caracteristici izbitoare, contraste violente, manifestări stranii pentru mentalitatea modernă şi europeană, impasibilitate ce se menține, chiar şi în fața aspectelor de ferocitate. Căci *Salammbô* este o carte a ferocității. Critica lui Sainte-Beuve pomenea chiar de o nuanță de sadism, imputare ce-l jigneşte profund pe Flaubert, nu de mult inculpat într-un proces de moravuri montat „de imbecili" îndată după apariția *Doamnei Bovary.* Fiindcă ferocitatea acestui roman scăldat în lumina nemiloasă a soarelui african sau în aceea sălbatică a flăcărilor şi dominat de culoarea roşului sanguin a fost explicată de Flaubert însuşi prin dorința de a revolta „nervii şi inimile persoanelor sensibile"[1], de a scandaliza adică obişnuințele mentale ale cititorului deprins cu o literatură edulcorată. Episoadele de cruzime abundă: lei şi oameni răstigniți, răniți striviți de picioarele elefanților, suplicii oribile care vorbesc despre un regim de nemiloasă exploatare (vezi tratamentul sclavilor lui Hamilcar), rituri barbare, carnagii, oameni înnebuniți de foame care se devorează între ei etc, etc. Ceea ce numeşte Flaubert „stilul canibal" reprezintă o sinteză tipic flaubertiană între evocarea ororii şi insensibilitatea căutată a expresiei.

Pe fondul epic reprezentat de înfruntarea dintre Cartagina şi barbari, înfruntare ce cuprinde lupte, asedii, masacre, se desfăşoară amplificată până la proporții mitice, iubirea lui Mâtho, mercenarul libian, pentru fiica lui Hamilcar, a cărei înfățişare hieratică, al cărei chip indescifrabil îl vrăjeşte. Furtul zaimfului, vălul zeiței Tanit, furt care-i descurajează pe cartaginezi şi o aduce pe Salammbô în cortul libianului, capătă un sens simbolic, nu numai pentru că schimbă soarta războiului, ci pentru că personajele cărții lui Flaubert sunt investite cu sensuri simbolice. Şi cu aceasta ajungem la întrebarea pe care şi-au pus-o cei mai mulți dintre cercetătorii lui *Salammbô:* anume dacă proporțiile evocării şi structura personajelor şi mai ales a celor doi protagonişti permit includerea cărții lui Flaubert în sfera romanului. *Salammbô,* s-a spus, e o operă poetică – de o poezie lucrată, care vădeşte deopotrivă capacitatea de a crea mari ansambluri concepute la scara giganticului, ca şi arta de bijutieri minuțioşi a poeților parnasieni. „Totul e văzut, notat, în funcție de o amplificare, o extensie, o dilatație de ordin misterios şi parcă sacru"[2]. *Salammbô* e într-adevăr prin unul din aspectele lui eposul războiului şi al destinului nemilos, iar personajele sale, rar privite în chip de ființe pluridimensionale, cu psihologii distincte şi definitorii, aşa cum se întâmplă într-un roman, țin prin structură şi printr-o bună parte a gesticulației lor de lumea miturilor. Preoteasă a lui Tanit, zeița lunii, Salammbô devine ea însăşi o încarnare a unui principiu sacru, principiul feminin, aşa cum imaginea lui Mâtho se asociază cu Moloh, zeul crud al sângelui şi al războiului – principiul viril. Pe Moloh îl slujeşte Mâtho furând vălul zeiței Tanit. Din clipa însă în care vălul reintră în posesia Cartaginei, zeul ofensat se răzbună şi libianul devine victima celui cu care se identificase. Această opoziție dintre cele două personaje, opoziție dublată de atracție şi fascinație şi care este în spiritul multor credințe orientale, dictează relațiile dintre Mâtho şi Salammbô, pe rând şi simultan magnetic atraşi şi respinşi unul de altul. Şi dacă seducția exercitată de Salammbô asupra mercenarului este determinantă pentru întreg destinul acestuia, fascinația sub imperiul căreia acționează Salammbô în raport cu Mâtho triumfă de abia în final asupra repulsiei inspirată fiicei lui Hamilcar, în tot lungul povestirii, de soldatul libian.

Aşa cum se întâmplă de obicei în poezia mitică şi în eposuri, personajele supradimensionate sunt potențate de ambianța în care evoluează. „Desigur, scrie Thibaudet, personajul lui Salammbô nu este un personaj în jurul căruia să te învârteşti, (personaj) înzestrat cu cele trei dimensiuni (...); el este proiectat pe

[1] Correspondance, T. II Către Ernst Feydau, oct. 1861, ed. cit. pg. 478.
[2] La Varende, *Flaubert par lui-même.* Edition du Seuil, pg. 115.

oraş, aşa cum oraşul e proiectat pe Orient şi pe Africa. La fel ca şi Cartagina, (personajul) are îndărătul lui o profunzime indefinită şi un soi de oroare sacră"[1].

Dar şi asupra acestor personaje ce incarnează mituri se aplică „perspectiva binoculară" a lui Flaubert. În primul rând, nu toate personajele operei se mişcă în acelaşi plan. Hamilcar nu se desfăşoară în acelaşi plan simbolic cu Mâtho şi Salammbô. Deşi, într-un fel, el încarnează cetatea, el este, în acelaşi timp, şi un conducător de oşti şi un mare posesor de sclavi. În schimb Spendius, grecul care-l însoţeşte pe Mâtho şi-i furnizează ingenioase idei strategice, trăieşte în imanenţă şi poate fi definit în termenii cu care caracterizăm de obicei un personaj de roman realist: e practic, viclean, amestec de îndrăzneală şi poltronerie etc.

Dar chiar Salammbô şi Mâtho, consideraţi de obicei din perspectivă mitică, apar uneori priviţi prin lentila ce micşorează a binoclului şi atunci între ei şi personajele romanelor flaubertiene de moravuri se pot stabili afinităţi frapante. Salammbô e o femeie tulburată de visuri senzuale, o bovarică dezechilibrată de o imaginaţie hrănită cu prea multă literatură. Asemenea Emmei Bovary, tulburată de lectura atâtor romane, este şi ea „intoxicată" de legendele sacre pe care i le recită Şahabarim-preotul[2]. Mâtho, barbarul halucinat şi frenetic e permanent în căutarea imposibilului, ca şi Fredéric Moreau, cel îndrăgostit de o nălucă, de o absenţă, de imateriala doamnă Arnoux. „O, dacă ai şti cum mă gândesc la tine în vâltoarea luptei! O cută a rochiei tale, pe care o revăd, mă prinde uneori ca într-o plasă şi mă-nlănţuie, zăresc ochii tăi în văpaia aruncătoarelor de flăcări!" Ca orice îndrăgostit flaubertian, ţese şi el visuri livreşti de evaziune: „Nu-mi mai trebuie nimic, părăsesc armata! La douăzeci de zile de drum în largul mării, dincolo de Gades, se află un ostrov presărat cu pulbere de aur, plin de grădini şi de păsări cântătoare (...). Vom trăi amândoi, într-o peşteră de cleştar la poalele colinelor..." Ca atâtea personaje ale lui Flaubert, Salammbô şi Mâtho sunt nişte înfrânţi, nişte rataţi. „Revolta lui Mâtho eşuează ca şi dragostea lui Salammbô"[3].

Ar fi o aberaţie să afirmăm că cetatea comercială a antichităţii sugerează vreo analogie cu societatea burgheză din vremea lui Flaubert. Dar Consiliul bogătaşilor înspăimântaţi de soarta averilor lor primejduite de barbari, şi subtextul ironic al episodului reactualizează, în această evocare istorică, oroarea lui Flaubert faţă de posesorii de bogăţii adunate prin negoţ. În acest roman, în care sălbăticia barbarilor o egalează pe aceea a cartaginezilor, în care nu ştim şi nu ne interesează care dintre tabere are parte de simpatia scriitorului, episodul pomenit este unicul însoţit de o sugestie afectivă. Marii posesori ai Cartaginei fac figură de mari burghezi şi scena Marelui Sfat, care impune antagonismul dintre bogătaşii conduşi de Hamilcar, proprietar de întinse domenii şi de turme umane, pe de o parte, şi partidul popular condus de Hannon, pe de alta, pune sub semnul întrebării una dintre afirmaţiile lui J. P. Sartre argumentată într-o suită de articole apărute în *Temps Modernes.* După Sartre dezgustul lui Flaubert – reprezentant al intelectualităţii burgheze – vizează doar pe micul burghez: băcanul, funcţionarul (l'epicier, le commis) dar nu şi pe marele posedant[4].

În general însă *Salammbô* nu este o evocare istorică dominată de aluzia la contemporaneitate. Faţă de contemporaneitatea disprețuită de Flaubert funcţia romanului este, spuneam, de ordin compensator. De aceea şi trebuia antichitatea reconstituită în acest epos cartaginez să impresioneze prin violenţă, exotism barbar şi, în raport cu toate clişeele puse în circulaţie de literatura despre antichitate şi Orient, prin elementul insolit, enigmatic, straniu, întreaga reconstituire e guvernată de imaginea cetăţii feniciene. Oraşul înconjurat de ziduri orbitor de albe în lumina soarelui african, apărat de şanţuri şi metereze, trăieşte în viaţa lui cotidiană şi în magia riturilor lui terifiante. Cu Acropola, cu cartierele lui (al tăbăcarilor, al parfumierilor), cu străzile, cu grajdurile de elefanţi, băile, magaziile, cisternele lui îşi desfăşoară, într-o forfotă pestriţă şi în larma unei activităţi febrile, activitatea animată de mare centru comercial. Mai există însă Cartagina marilor palate, a imenselor temple cu cupole de aramă, obeliscuri răsturnate, idoli hidoşi, zei cruzi şi nesăţioşi, în pântecele cărora se consumă în flăcări jertfe omeneşti. Cartagina, cu destinul ei – s-a spus – e principalul personaj al cărţii şi eroii ei, concepuţi când cu proporţii şi atribute umane, când în dimensiuni mitologice, respiră atmosfera densă de simboluri a credinţelor orientale străvechi. „Simbolurile care stabilesc raporturile între ele (personaje) sunt departe de a fi simboluri particulare, ci devin cele ale cetăţii însăşi"[5]. Mirajul oraşului fenician e sporit de cele două fundale: marea, rar adusă în paginile cărţii ca o prezenţă dar inclusă în destinul cetăţii maritime, şi Africa. Despre simbolismul apei în opera lui Flaubert – şi în *Salammbô* cu deosebire – s-a vorbit mult. Eroina e descendenta unui neam de navigatori şi preoteasa lui Tanit, zeiţa lunii şi stăpâna apelor. Mulţimea metaforelor şi comparaţiilor acuatice din roman a fost remarcată şi pusă fie în legătură cu

[1] Albert Thibaudet, Op. cit., pg. 130.
[2] J. P. Richard, Op. cit., pg. 267.
[3] Gaëtan Picon, *Flaubert,* Histoire des Litteratures, T. III, Encyclopedie de la Pleiade, pg. 1079.
[4] Jean-Paul Sartre: *La conscience de classe chez* Flaubert, *Temps Modernes,* nr. 249, mai 1966, pag. 1939.
[5] D. L. Desmorets. *L'expression figurée et symbolique dans l'oeuvre de Gustave Flaubert.* Les Presses Modernes, Paris, 1831, pp. 251–252.

„simbolismul acuatic" al cărții[1], fie cu acele senzații matrice ale creației flaubertiene, senzații ce țin de domeniul fluidității, al plasticității, al mișcării vibratorii.

Atracția acestei cărți poetice e sporită de forța cu care se impune, în paginile ei, cel mai secret pentru mințile contemporanilor dintre continente. Peisajul african – cu care Flaubert se familiarizase în cursul celor două călătorii – era solul potrivit pentru o carte a violențelor şi a atrocităților. Uni pământ vag ondulat, crăpat de soare, cu iarbă pârjolită prin care se strecoară vipere; un cer de un albastru intens din înălțimile cărora se abat corbi atraşi de cadavre; văi înguste înconjurate de stânci sterpe şi, undeva departe, nisipurile deşertului. Prezența Africii e la fel de intensă în elementul uman. Armata mercenarilor e plină de nomazi, africani, numizi, libieni. Continentul respiră şi în scenele de luptă purtate cu elefanți sau în ferocitatea riturilor păgâne. Toate acestea crează un exces de culoare temperat prin voita insensibilitate cu care descrie Flaubert suplicii, măceluri, momente de frenezie individuală şi colectivă. Chiar dacă problema exactității cu care e, din punctul de vedere arheologic, reconstituită Cartagina, nu mai interesează astăzi, în lumina cuceririlor arheologice moderne, pe nimeni, precizia detaliilor ținând de urbanistică, tehnică, strategie, minuția cu care sunt consemnate şi descompuse anumite mişcări (vezi succesiunea gesturilor efectuate de mercenari în mânuirea catapultelor şi balistelor cu care atacă zidurile Cartaginei în Capitolul *Moloh)* sunt elocvente pentru spiritul ce trebuia să prezideze, după Flaubert, asupra evocării unei civilizații dispărute, evocare pe care autorul *Doamnei Bovary* o vedea mereu primejduită de pitorescul facil şi de exotismul romantic.

*

Această operă ciudată în care descoperim elemente de roman istoric, trăsături epopeice, atitudini arheologice şi sugestii mitice şi-a creat propria ei expresie, expresie în care recunoaştem uşor toate coordonatele stilului flaubertian. Totuşi prezența istoriei şi vecinătatea mitului au pretins amplificarea unora dintre procedee în favoarea altora. Stilul „canibal" de care vorbeşte Flaubert cu referire la *Salammbô* este un stil născut în chinurile recreării unei civilizații puțin cunoscute şi a unor credințe pline de mister, este un stil pe măsura descrierii unor scene de oroare şi a unor rituri spectaculoase. Stilul romanului *Salammbô* mai vorbeşte şi despre dorința de a comunica acest inedit al istoriei vechi cu scrupulul aceluia care vrea să facă „du vrai", fiindcă o carte reprezintă pentru el „un mod special de a trăi"[2]. Nu voi repeta cele spuse de cercetătorii stilului flaubertian şi mai ales de Albert Thibaudet cu privire la cadența frazei lui Flaubert sau la rolul imperfectului şi al participiului prezent în proza sa. Sunt descoperiri stilistice care au făcut epocă, se cunosc astăzi bine şi se repetă de obicei în orice prezentare a oricărui roman de Gustave Flaubert.

În *Salammbô,* după cum e firesc, vizualul domină. Dialogurile sunt puține, descrierile numeroase, sensibilitatea cititorului izbită de mase solide, efecte de culoare şi de mişcare. În prezența violenței şi a ferocității, Flaubert sporeşte coeficientul de insensibilitate stilistică. Epitetele cu valoare afectivă sunt extrem de rare, cele optice de o mare frecvență. Descrierea unor momente de tensiune dramatică sau de atrocitate se face într-un stil aproape denudat de epitete. Iată un moment al bătăliei de la Macar: „Izbite pieptiş, rândurile barbarilor se îndoiră ca un arc. Atunci aripile armatei cartagineze se lărgiră, învăluindu-le. Din urmă veneau elefanții. Străpunsă de lăncile piezişe ale falangei, oastea mercenarilor se frânse în două şi fiecare din jumătățile ei sfârtecate se frământa învălmăşându-se; loviturile de praştie şi de săgeți, pornite de pe aripi, le împingeau din nou în calea falangei. Barbarii n-aveau destulă călărime pentru a scăpa din strâmtoare; numai cele două sute de numizi care se abătură asupra cohortei din dreapta clinabarilor. Mercenarii se pomeniră împresurați şi nu mai puteau ieşi la larg. Primejdia era mare şi impunea o hotărâre grabnică".

O comparație cu oricare din scenele de luptă spicuite dintr-un roman sau un poem de Victor Hugo (vezi lupta de la Waterloo din *Mizerabilii,* spre exemplu), scene ce vibrează de spirit participator datorită unor epitete intens afective subsumate toate gigantismului hugolian, s-ar arăta revelatoare pentru ostentativa reținere adoptată de Flaubert. Aceeaşi impasibilitate stilistică ce respinge încărcătura afectivă prezidează şi asupra scenelor de violență sângeroasă: „Pesta glasurile căpitanilor, peste strigătul goarnelor şi scrâşnetul strunelor, gloanțele de plumb şi sâmburii de argilă şuierau prin văzduh, făcând să zboare săbiile din mâini şi fărâme de creier din capetele zdrobite (...). Când armele căzeau din mâini, luptătorii se încleştau corp la corp; oasele pârâiau sub platoşe si morții rămâneau cu capul răsturnat pe spate între două brațe încremenite".

Dacă epitetele cu valoare participativă sunt rare, abundă însă în *Salammbô* imaginile: metaforele şi, mai ales, comparațiile, cele mai multe, firește, de ordin vizual. S-au făcut cercetări, ale căror rezultate s-au concretizat în liste şi tabele, cu privire la domeniul din care-şi alege Flaubert termenii comparațiilor. Indubitabil, structura metaforică a imaginației lui Flaubert pune sub semnul rezervei caracterizarea de

[1] Id., pg. 503.

[2] Correspondance, T II Către Maurice Schlesinger. Dec. 1859, Ed. cit. pg. 407.

impasibilitate pe care puținătatea epitetelor afective şi, mai ales, ridicarea preciziunii în descriere la rangul de procedeu stilistic pare s-o impună. Pe Flaubert însuşi, această înclinație spre stilul metaforic îl irita şi lupta împotriva excesului de imagini reprezintă unul dintre aspectele cele mai dramatice ale procesului de creație flaubertian. Fazele cele mai acute ale acestei lupta fuseseră însă depăşite în perioada elaborării romanului cartaginez.

Totuşi temperamentul sanguin, vitalitatea de „barbar" cu care Flaubert el însuşi se lăuda, se complac uneori chiar şi aici în orgii de metafore şi comparații. Nu e în intenția acestor rânduri să aprobe sau să dezaprobe ierarhia comparațiilor din *Salammbô,* ierarhie stabilită de specialişti pe baza unei cercetări numerice a frecvenței imaginilor. Menționăm doar că, pe lângă comparațiile împrumutate domeniului cosmic, cerute de dimensiunea mitică a cărții şi de imaginile acuatice, de a căror frecvență am amintit, fireşti ținând seama de „importanța mării în viața şi religia Carta-ginei"[1], imaginile împrumutate realității materiale terestre predomină in mod strivitor asupra celorlalte. D. D. Desmorets, care întreprinde o statistică exhaustivă a metaforelor şi comparațiilor din opera lui Flaubert, descoperă în *Salammbô,* pe lângă numeroase imagini sugerate de domeniul tehnic, un impresionant număr de comparații oferite de nivelul vieții animale şi mai ales de aspectele ei cele mai sălbatice. Sunt edificatoare sub acest raport următoarele rânduri extrase din capitolul *Ospățul,* invocate şi de Desmorets pentru a arăta valoarea comparațiilor sugerate de regnul animal în *Salammbô,* „...cei mai mulți, culcați pe burtă, înşfăcau bucățile de carne şi înfulecau sprijiniți în coate ca leii deşertului când au răgaz să-şi sfârtece prada pe îndelete". Oferite de domeniul cosmic, acuatic, tehnic, sau animalic, metaforele şi comparațiile sunt cerute de planurile multiple pe care se structurează romanul: planul mitico-simbolic, planul restituirii istorico-arheologice şi, la fel de important ca cele amintite, planul subiectiv reprezentat de dorința compensării banalității convenționale ce prezida asupra vieții burgheze prin brutalitate sanguină şi reacții elementare. Cartagina lui Flaubert reprezintă pentru scriitorul claustrat la Croisset (J. P. Richard subliniază efectele literare ale sentimentului claustrofob la autorul *Doamnei Bovary)* un vis imposibil de evaziune, asemănător celor pe care, asediați în Valea Securii, le visează mercenarii din *Salammbô*[2].

Totuşi, fără a intra în amănunte, trebuie să amintim predominanța funcției cognitive a metaforei flaubertiene asupra funcției afective. Când foloseşte o comparație menită să înlesnească o percepție vizuală, ca în cazul: „cămilele dorm la fel ca struții", Flaubert nu încalcă principiul impersonalității, pe care şi-l impune cu vigoare; acesta este de altfel tipul de metaforă cere domină numeric şi ca importanță metaforele, comparațiile, epitetele cu expresivitate afectivă.

Dincolo de aceste particularități stilistice proprii romanului său cartaginez, cu splendoarea lui barbară, îl regăsim în *Salammbô* pe maestrul concentrărilor temporale, pe romancierul apt să sintetizeze în câteva fraze fapte, stări, deveniri desfăşurate pe lungi intervale de timp. Este a lui Flaubert şi arta gradației. Cutremurătorul episod al exterminării mercenarilor prin claustrarea lor în Valea Securii ne însoțeşte într-un crescendo al ororii pe toate treptele înjosirii umane până la nivelul animalității prin supliciul foamei.

*

Despre influențele exercitate de opera lui Flaubert s-a vorbit şi se vorbeşte încă mult. S-a arătat datoria lui Maupassant față de Flaubert prozatorul şi influența lui Flaubert, poetul, autorul *Herodiadei,* asupra lui Mallarmé. Se vorbeşte astăzi despre influența celui care a conceput *Dicționarul ideilor moştenite* asupra teatrului lui Eugen Ionescu şi asupra tuturor celor care au exprimat literar tragedia limbajului.

Obiectivitatea teoretizată de Flaubert, opera lui care se construieşte fără încetare în versiuni succesive, „şi nu e decât o lungă experimentare"[3], interesul lui Flaubert pentru „suprafața" lucrurilor, pe care romancierul le descrie adesea în opacitatea lor (afirmație ce trebuie neapărat întregită cu menționarea interesului romancierului pentru planul profunzimii) au acordat romanului flaubertian un rol decisiv în dezvoltarea literaturii moderne. Notele anticipative sunt prezente şi în eposul cartaginez. În a sa *Istorie a romanului modern,* R. M. Albérès notează ironic că încă din momentul apariției, *Salammbô* a reprezentat o „supraproducție"[4]. E drept că romanul punic al lui Flaubert a atras, prin elementul lui spectacular şi prin coloritul lui violent, atenția câtorva libretişti de operă. Dar interesul „cinematografic" al romanului *Salammbô* provine mai puțin din caracterul fastuos al riturilor şi luptelor descrise, cât dintr-o tehnică în care arta decupajului filmic poate descoperi sugestii. Totuşi modernitatea romanului pe care-l prezentăm în aceste rânduri nu se impune numai celor interesați de sugestiile cinematografice ale literaturii. Într-un anumit sens, impersonalitatea privirii, existența spațială a lucrurilor de care se preocupă atât de stăruitor „noul roman" francez ocupă un loc însemnat în evocarea vechii Cartagine. Robbe-Grillet ar putea afirma cu satisfacție că în *Salammbô* „lucrurile sunt aici"

[1] D. D. Desmorets, Op. cit., pg. 498.
[2] J. P. Richard, Op. cit., pg. 197.

(Les choses sont là)[1]. Mai sunt în spiritul „noului roman" atât raritatea epitetului afectiv cât şi frecvența celui optic, caracteristice ambele lui *Salammbô.* Toate acestea însă se pot referi doar la una dintre ipostazele cărții lui Flaubert, carte care ni se oferă într-adevăr uneori nu ca „o operă dirijată de scriitor... ci sub forma de laborios aparat reflector"[2], se pot deci referi la una din fețele acestui roman, care asemenea întregii creații flaubertiene ne întâmpină succesiv şi simultan cu fizionomii deosebite. Interesat de perspective variate (viziuni de ansamblu, priviri din stricta apropiere), complăcându-se într-o anumită ambiguitate ce acceptă coexistența insensibilității cu un sentiment de acută participație („Madame Bcvary c'est moi"), trecând cu uşurință din lumea corpurilor solide şi a suprafețelor dure şi opace în zona semnificațiilor simbolice, Flaubert a creat cu *Salammbô* o operă ce-şi păstrează şi astăzi enigma şi puterea de fasrinație.

---

[3] Gaëtan Picon, Op. cit., pg. 1974.

[4] R. M. Albérès, *Histoire* du *roman moderne.* Albin Michel, 1932, pg. 57.

[1] Alain Robbe-Grillet. *Pour* un *nouveau roman,* Gallimard, coli. *Idées* pg. 21.

[2] Gaëtan Picon, Op. cit., pg. 1080.

I Ospățul

Era la Megara, sub zidurile Cartaginei, în grădinile lui Hamilcar.

Soldații care luptaseră sub porunca lui în Sicilia se întâlneau la un mare ospăț, sărbătorind amintirea bătăliei de la Eryx; şi fiindcă erau mulți, iae stăpânul lipsea de acasă, beau şi mâncau în deplina lor voie.

Căpitanii, purtând coturni de bronz, se rânduiseră de-a lungul drumului din mijloc, sub un acoperământ de purpură cu ciucuri de aur, care se întindea de la zidul grajdurilor până la cea dintâi terasă a palatului. Gloata ostaşilor se răspândise printre copaci, în preajma şirului de clădiri cu acoperiş neted: cramele, pivnițele, hambarele, brutăriile şi arsenalul; mai departe erau gropile cu fiare sălbatice, curtea elefanților şi temnițele pentru sclavi.

O perdea de smochini împrejmuia bucătăriile; dumbrava sicomorilor se prelungea până în desimea frunzişului, unde rodiile străluceau peste tufişurile albe de bumbac; coardele de viță, încărcate cu ciorchini grei, se încolăceau pe brațele puternice ale pinilor înalți; un câmp de trandafiri se întindea sub platani; crini în floare se legănau risipiți pe pajişti; cărările erau presărate cu nisip negru şi pulbere de mărgean, iar de la un capăt la celălalt, chiparoşii se înălțau de-a lungul drumului despărțitor, ca două rânduri de obeliscuri verzi.

În fundul grădinii, palatul zidit din marmură de Numidia cu pete galbene îşi înalța pe temelii cuprinzătoare cele patru caturi ale lui, răspunzând pe tot atâtea terase. Cu scara lui largă şi dreaptă, tăiată în lemn de abanos, purtând de o parte şi de alta a fiecărei trepte prora unei corăbii cucerite, cu porțile lui roşii, însemnate cu o cruce neagră, cu împletitura de aramă care îl ferea, la pământ, de primejdia scorpionilor, şi cu auritele zăbrele care închideau sus locurile de trecere, palatul lui Hamilcar, în cumplita lui bogăție, li se părea soldaților tot atât de măreț şi de nepătruns ca şi chipul stăpânului.

Aşa hotărâse Marele Sfat al Cartaginei, ca în acest loc să se țină ospățul. Răniții adăpostiți în templul lui Eşmun porniseră la drum o dată cu zorile, târându-se în cârji. În fiecare clipă soseau alte cete. Şirurile de ostaşi se scurgeau necontenit pe toate potecile, ca nişte şuvoaie pornite să se reverse în cuprinsul aceluiaşi lac. Sclavii de la bucătării forfoteau printre arbori, zăpăciți şi pe jumătate goi; gazelele speriate goneau prin iarbă, behăind; soarele cobora spre asfințit, iar mireasma lămâilor înfloriți întețea mirosul greu de sudoare pe care îl răspândea mulțimea înfierbântată.

Se găseau adunați laolaltă oameni din toate neamurile: liguri, baleari, negri, luzitani şi fugari din cetatea Romei. Alături de rusticul grai doric, răsunau frânturile de cuvinte ale celților, rostogolindu-se ca uruitul carelor de luptă; silabele ionice se întretăiau cu consoanele deşertului, aspre ca un lătrat de şacal. Grecul se cunoştea după trupul lui zvelt; egipteanul după umerii lui înalți; cantabrul după pulpele lui zdravene. Carienii îşi legănau cu trufie penele coifurilor; arcaşii din Capadochia purtau pe pielea lor flori mari, vopsite cu suc de ierburi; câțiva lidieni, fluturând cercei la urechi, se ospătau în papuci, înveşmântați femeieşte; unii erau boiți ca de sărbătoare cu roşu, părând de departe statui cioplite în mărgean.

Soldații stăteau răsturnați pe perne sau mâncau aşezați pe vine în jurul tăvilor mari; unii, culcați pe burtă, înşfăcau bucățile de carne şi înfulecau sprijiniți în coate, ca leii deşertului când au răgaz să-şi sfârtece prada pe îndelete. Noii-veniți, rezemați de copaci, priveau mesele joase, pe jumătate ascunse sub perdelele roşii, aşteptându-şi rândul în picioare.

Bucătăriile lui Hamilcar dovedindu-se neîndestulătoare, Sfatul Cartaginei trimisese un adaos de sclavi, de vase şi de paturi. Ca pe un câmp de luptă unde se ard morții, se aprinseseră în mijlocul grădinii focuri mari, la flacăra limpede a cărora se rumeneau boi întregi. Pâini presărate cu praf de anason se perindau, laolaltă cu roțile mari de caş, mai grele decât discurile. Treceau vase pline cu vin şi amfore cu apă; grămezi de flori umpleau panerele lucrate ln filigran de aur. În ochii tuturor strălucea plăcerea îndelung dorită de-a mânca şi de-a bea pe săturate. Apoi porniră să răsune cântecele.

Ospățul a început cu o risipă de păsări fripte, înotând în sos de verdețuri pe talere roşii de lut, încondeiate cu desene negre; apoi felurite scoici, aduse de pe țărmurile punice; grâu fiert, păsat de orz, terci de bob şi melci aromați cu chimen, pe tăvi de chilimbar auriu. În sfârşit, mesele s-au acoperit cu cărnuri de toate soiurile: antilope, cărora li se lăsase podoaba coarnelor, păuni dichisiți cu evantaiul lor de pene, miei stropiți în frigare cu vin dulce, pulpe de cămilă şi de bivol sălbatic, arici în saramură de peşte, greieri şi hârciogi prăjiți în unsoare, iar în străchini mari de lemn de Tamrapani, halci de slănină dreasă cu ;afran. Toate înotau în prisos de sosuri, de trufe şi de *assa-foetida.* Mormane de fructe se revărsau peste plăcintele cu miere. N-a fost dată uitării nici acea mâncare, scârnavă pentru gustul altor neamuri, dar prețuită de cartaginezi: câini dolofani şi trandafirii, îngrăşați cu borhot de măsline.

Fiecare fel nou de bucate ațâța pofta pântecelor nesătule. Galii, cu părul adunat pe creştetul capului,

zvântau harbujii şi ronţăiau lămâile cu coajă cu tot. Negrii nu văzuseră niciodată languste şi îşi însângerau gura muşcând din crusta lor stacojie. Grecii, bărbieriţi cu grijă, mai albi la trup decât marmura, aruncau peste umăr resturile de mâncare de pe talere; păstorii din Brutium, înfăşuraţi în piei de lup, hăpăiau tăcuţi, cu nasul în strachină.

Se înserase. Sclavii strânseră velariul întins peste cărarea chiparoşilor şi aduseră facle.

Flăcările tremurătoare ale smoalei care ardea în vasele de porfir au speriat în vârful cedrilor maimuţele juruite lunii. Ţipetele lor i-au înveselit pe soldaţi.

Lumini piezişe tremurau pe platoşele de aramă; o puzderie de scântei sclipea pe tăvile încrustate cu pietre scumpe. Pe pântecul de oglindă al carafelor, chipurile se răsfrângeau mărite, iar soldaţii, îmbulzindu-se în jurul lor, şi schimonoseau faţa, holbau ochii şi făceau haz. Azvârleau unii în alţii, pe deasupra meselor, cu scaune de fildeş şi spatule de aur. Beau pe nerăsuflate vinurile greceşti din burdufuri, vinurile de Campania din amfore, vinurile de Cantabria din butoaie, fără a dispreţui pe cele de zizif, de lotus şi de dafin. Pe pământul plin de băltoace, paşii lor alunecau. Aburul cărnurilor fripte se risipea printre ramurile înfrunzite, de-a valma cu duhul răsuflărilor de om. Clămpănitul fălcilor se împletea cu larma glasurilor, cu sunetul cântecelor, cu clinchetul cupelor, cu zgomotul amforelor sparte şi, din când în când, cu ecoul limpede al unei tăvi mari de argint.

Pe măsură ce se ameţeau de băutură, soldaţii se gândeau tot mai stăruitor la nerecunoştinţa Cartaginei. Adevărul era că Republica, istovită de pe urma războiului, lăsase să se strângă în cetate toate legiunile înarmate, care se întorceau de pe câmpul de luptă. Generalul lor, Giscon, se arătase destul de prevăzător, dându-le drumul să plece pe rând, pentru a face mai lesnicioasă plata soldei ce li se datora; iar Sfatul Cartaginei nădăjduia că se vor învoi să primească şi mai puţin. Ajunsese să urască ostaşii pe care nu mai era în stare să-i plătească. Datoria aceasta i se părea poporului o povară tot atât de grea ca şi cei trei mii două sute de talanţi-cuboizi ceruţi de Lutaţiu. Mercenarii Cartaginei îi erau acum duşmani ca şi Roma. La rândul lor, ei au înţeles că sunt nedoriţi, şi revolta care îi cuprinsese izbucnea în porniri dezlănţuite şi cumplite ameninţări. În aşteptare, ceruseră să se adune laolaltă pentru a sărbători una din biruinţele lor. Susţinătorii păcii cu Roma s-au învoit, ca o răzbunare împotriva lui Hamilcar, care dorise războiul cu atâta înverşunare. Lupta luase sfârşit împotriva tuturor străduinţelor lui, iar Hamilcar, nemaiavând nimic de aşteptat din partea Cartaginei, lăsase comanda armatei pe seama lui Giscon. Trimiţând pe soldaţi să-şi ţină ospăţul în palatul lui Hamilcar, cârmuitorii cetăţii abăteau asupra acestuia o parte din ura pe care o purtau mercenarilor. Cheltuielile erau mari şi aproape toate cădeau în sarcina gazdei care lipsea.

Mândri de a fi impus voinţa lor Republicii, mercenarii nădăjduiau că se vor întoarce în sfârşit la casele lor, ducând în gluga mantalei preţul sângelui vărsat. Privind prin aburul beţiei încercările prin care trecuseră, li se păreau supraomeneşti şi prea puţin răsplătite. Îşi arătau unii altora rănile, povesteau bătăliile la care luaseră parte; înşirau drumurile pe care le străbătuseră şi îşi aminteau vânătorile din ţara lor. Săreau şi răcneau ca fiarele sălbatice. Veni apoi rândul celor mai dobitoceşti rămăşaguri; îşi vârau capul până peste urechi în pântecele amforelor şi beau în neştire ca nişte cămile însetate. Un uriaş din Luzitania se plimba printre mese, vărsând flăcări pe nări şi purtând câte un om în fiecare mână. Lacedemonienii săltau cu paşi grei, fără să mai scoată platoşele. Alţii se legănau pe şolduri cu umblet de femeie, îmbiindu-se cu mişcări neruşinate. Câţiva se dezbrăcaseră până la piele şi luptau goi ca gladiatorii printre cupele de vin, pe când o ceată de greci jucau împrejurul unui vas cu nimfe, iar un negru bătea cu un os de bou într-un scut de aramă. Apoi s-a pornit dintr-o dată un cântec plângător, puternic şi totuşi blând, care se înălţa în văzduh şi cobora, ca bătaia din aripi a unei păsări săgetate.

Era oftarea sclavilor din temniţă. Câţiva soldaţi s-au smuls de la locul lor şi au plecat să-i scoată la lumină. S-au întors într-un nor de praf, strigând şi gonind din urmă o ceată de vreo douăzeci de bărbaţi, galbeni la faţă şi purtând pe creştetul lor ras o scufie de postav negru cu vârful ţuguiat. În picioare târau sandale de lemn, iar paşii lor sunau ca legăturile de fier ale unui car mergând pe pietre.

Ajungând în drumul chiparoşilor, s-au răspândit în mulţime, întâmpinaţi cu o ploaie de întrebări. Unul din ei a rămas la o parte, în picioare. Sub tunica sfâşiată i se vedeau umerii goi, brăzdaţi de semnele adânci ale unor răni vechi. Proptindu-şi bărbia în piept, privea în jurul lui cu bănuială, iar lumina orbitoare a torţelor îl silea să închidă ochii pe jumătate. Văzând că nici unul din acei oameni înarmaţi nu-i voia răul, a scos un oftat din adâncul pieptului; a început să îngâne frânturi de cuvinte, râzând printre lacrimile care-i scăldau obrazul. Apoi, prinzând de toarte o amforă plină, a ridicat-o cu braţele lui, pe care atârnau lanţurile şi, îndreptându-şi ochii spre cer, a închinat:

– Mărire ţie, Baal-Eşmun, dezrobitorul, pe care oamenii din ţara mea îl numesc Esculap! Mărire vouă, zeităţi ale izvoarelor, ale pădurilor şi ale luminii, duhuri ascunse în măruntaiele munţilor şi în peşterile de sub pământ! Mărire vouă, bărbaţi puternici în strălucite zale, care m-aţi redat vieţii!

Lăsă jos amfora şi-şi spuse povestea. Îl chema Spendius. Cartaginezii îl prinseseră în lupta de la Egina. Vorbind pe rând limba greacă, ligură şi punică, a mulţumit încă o dată soldaţilor, sărutându-le mâinile şi făcându-le urări pentru plăcuta lor ospătare. Şi-a arătat apoi mirarea că nu zăreşte pe masă potirele Legiunii Sacre. Aceste potire, cizelate în chipul foilor de viţă şi încrustate cu smaralduri pe fiecare din cele şase feţe ale lor, aparţineau unui corp de oaste alcătuit din cei mai înalţi războinici, aleşi printre tinerii patricieni ai Cartaginei. Era un drept deosebit al lor şi o cinste aproape sacerdotală; de aceea, nici una din comorile Republicii nu era mai mult râvnită de mercenari. Urau din pricina lor Legiunea Sacră, şi mulţi şi-ar fi pus viaţa în primejdie pentru neasemănata plăcere de a bea din acele cupe.

Au cerut să fie aduse. Potirele se aflau în păstrarea sisiţilor, a negustorilor care obişnuiau să prânzească împreună. Sclavii s-au întors cu mâinile goale. La acel ceas al zilei, sisiţii dormeau.

– Să-i trezească! au strigat soldaţii.

După o a doua încercare, a venit răspunsul că sisiţii erau închişi în templu.

– Să deschidă!

În cele din urmă, când sclavii au mărturisit, tremurând, că potirele sunt sub puterea generalului Giscon, mercenarii au răcnit:

– Să le aducă!

N-a trecut mult şi generalul se ivi din umbra grădinii însoţit de o pază a Legiunii Sacre. Purta pe cap o mitră de aur bătută cu pietre scumpe, şi până aproape de copitele calului era înfăşurat într-o lungă mantie neagră, care se pierdea în întunericul nopţii. Nu i se zăreau decât barba albă, strălucirea mitrei şi întreitul colan cu plăci albastre, săltându-i pe piept.

Soldaţii zărindu-l venind, l-au întâmpinat cu o furtună de strigăte:

– Potirele! Potirele!

Giscon începu prin a spune că. ţinând seama de vitejia lor, sunt cu adevărat vrednici să bea din ele.

Mulţimea bătu din palme, izbucnind în urlete de bucurie.

Nimeni nu ştia mai bine cu cât curaj luptaseră, decât generalul care îi comandase şi se întorsese în Cartagina cu ultima cohortă, pe cea din urmă galeră.

– Adevărat! Adevărat! încuviinţau mercenarii.

Republica, vorbi mai departe Giscon, a ţinut seama de credinţa şi de obiceiurile lor deosebite: erau liberi în Cartagina! Dar potirele Legiunii Sacre nu aparţin cetăţii, ci sunt bunuri numai ale unora. Abia rosti aceste cuvinte, când un gal se desprinse fără veste de lângă Spendius, sări peste mese şi se năpusti asupra lui Giscon, ameninţându-l cu tăişurile a două săbii.

Fără a-şi pierde cumpătul, generalul îl izbi în creştet cu buzduganul său de fildeş. Barbarul se prăbuşi la pământ. Galii începură să urle, iar furia lor întinzându-se asupra celorlalţi, ameninţa pe legionari. Văzându-i pălind, Giscon ridică din umeri. Împotriva acelor fiare îndârjite, orice îndrăzneală ar fi fost zadarnică. Amânând pedeapsa pentru altă dată, o lăsă pe seama vicleniei. Făcu un semn soldaţilor care îl însoţeau şi se depărta fără a arăta grabă. Ajuns sub poartă întoarse capul şi strigă mercenarilor că se vor căi de nesupunerea lor.

Ospăţul reîncepu. Soldaţii se temeau, totuşi, că Giscon ar fi putut să se întoarcă şi, împresurându-i sub zidurile cetăţii, să-i zdrobească. Oricât erau de mulţi se simţeau singuri, şi îi cuprinse dintr-o dată îngrijorarea, privind în umbra nopţii marele oraş care dormea la picioarele lor, cu îngrămădirea lui de trepte, cu înaltele clădiri întunecate şi cu zeii plini de taină, mai cruzi decât oamenii. Deasupra portului, până departe, se legănau luciri de felinare, iar în templul lui Khamon se zăreau lumini aprinse. Barbarii îşi aduseră aminte de Hamilcar. Unde putea să se afle? De ce, după încheierea păcii, îi părăsise? Poate că neînţelegerile lui cu Sfatul Cartaginei nu fuseseră decât un joe viclean pentru a-i pierde. Ura lor îndârjită se întorcea acum asupra lui. Îl blestemau, întărâtându-se unii pe alţii cu propria lor mânie. Câţiva se strânseseră sub platani şi priveau un negru care se zvârcolea la pământ, zvâcnind din mâini şi din picioare, cu gâtul strâmb, cu ochii încremeniţi şi cu spume la gură.

– E otrăvit! a strigat unul.

Toţi se credeau otrăviţi. Se năpustiră asupra sclavilor, cu izbucniri de urlete înfricoşătoare, şi o pornire oarbă a distrugerii se abătu ca un vârtej asupra mulţimii ameţite de băutură. Izbeau în toate părţile, fără socoteală, spărgeau, sfărâmau, ucideau. Unii azvârleau torţe aprinse în frunzişul copacilor. Alţii, aplecându-se peste groapa leilor, îi sângerau cu lovituri de săgeţi; cei mai îndrăzneţi se repeziră asupra elefanţilor, să le reteze trompa şi să le ronţăie fildeşul.

Între timp, câţiva baleari aruncători-cu-praştia, doritori de a jefui mai lesne, ocoliseră palatul şi se opriseră în faţa unei împrejmuiri împletite din trestie de India. Au tăiat cu jungherul curelele care legau încuietorile porţii şi au pătruns într-o grădină cu pomi tunşi, de unde se zărea în depărtare Cartagina. Straturi

de flori albe, unduindu-se ca nişte risipiri de stele, brăzdau pământul în arcuri largi cu răsfrângeri de lumină. Tufişurile pline de umbră răspândeau în aer miresme încropite şi dulci ca mierea. Trunchiurile arborilor vopsiți cu cinabru se înălțau ca nişte columne însângerate. În mijlocul grădinii, pe douăsprezece piedestaluri de aramă, străluceau tot atâtea globuri de sticlă, în golul cărora tremurau pâlpâiri de jăratec, ca luminile încă vii ale unor ochi de uriaş. Soldații, purtând făclii aprinse, coborâră pe un povârniş arat adânc, poticnindu-se la fiecare pas.

Înaintea lor zăriră un lac, nu prea întins, împărțit în mai multe ochiuri de apă printr-o rețea de stăvilare albastre. Fața lacului era atât de limpede, încât lumina tremurătoare a torțelor pătrundea până în adânc pe patul de pietriş alb, presărat cu pulbere de aur. În unda răscolită lunecau solzi sclipitori, şi peşti mari, purtând în gură pietre prețioase, se iviră deasupra apei.

Soldații, făcând mare haz, le-au înfipt degetele în urechi, i-au scos afară din apă şi s-au întors cu ei la masă.

Erau peştii sacri ai neamului lui Barca. Se înmulțiseră din prăsila celei dintâi lostrițe, în al cărei ou sfânt stătuse ascunsă Zeița. Plăcutul gând că săvârşiseră o nelegiuire stârni din nou pofta de mâncare a mercenarilor. Aşezară în grabă pe foc cratițele de aramă şi se adunară să râdă cum peştii cei frumoşi se zbăteau în apa clocotită.

Între timp, învălmăşeala soldaților creştea. Nu le mai era teamă. Începură din nou să bea. Miresmele care le curgeau de pe frunte cădeau în picuri mari pe tunicile lor zdrențuite. Sprijinindu-se în pumni pe masa care li se părea că se clatină ca o corabie pe valuri, îşi roteau de jur împrejur ochii lor mari, înfierbântați de băutură, ca şi cum ar fi vrut să fure cu privirea tot ce nu puteau să apuce cu mâna. Alții, călcând peste tipsiile împrăştiate pe învelitoarea de purpură, spărgeau cu piciorul scăunelele de fildeş şi cupele de sticlă feniciană. Cântecele se amestecau de-a valma cu horcăitul sclavilor care trăgeau să moară printre cioburile împrăştiate. Cereau vin, de mâncare şi aur. Toți strigau să li se aducă femei. Răcneau în o sută de graiuri felurite. În boarea care-i înconjura, unii îşi închipuiau că sunt la baia de aburi; alții, crezându-se la vânătoare, îşi fugăreau vecinii de masă, ca pe nişte fiare sălbatice. Focul se întindea de la un copac la altul, şi din tulpinele înalte se ridicau valuri de fum alb, ca de pe creasta unui vulcan aprins. Larma se întețea, şi leii săgetați mugeau în întunericul nopții.

Terasa cea mai înaltă a palatului se lumină dintr-o dată şi poarta din mijloc se deschise. O femeie se ivi în prag, înveşmântată în negru. Era fiica lui Hamilcar. Coborî scara piezişă a catului de sus, apoi scara a doua, a treia, şi se opri pe terasa cea mai apropiată, în vârful treptelor împodobite cu boturi de corabie. Nemişcată, cu fruntea spre pământ, privea de sus mulțimea soldaților.

În urma ei, de-o parte şi de alta a scării, se înşira alaiul a două rânduri de oameni palizi, înfăşurați în rochii albe, cu ciucuri roşii, care le atingeau călcâiele. N-aveau păr pe cap, nici barbă, nici sprâncene. În mâinile lor strălucind de inele țineau câte o liră mare şi cântau toți cu glas înalt un imn de slavă către zeița Cartaginei. Erau preoții castrați ai templului lui Tanit, pe care Salammbô îi chema adeseori la ea.

Fiica lui Hamilcar coborî în cele din urmă scara corăbiilor. Preoții o urmau. Se îndreptă spre drumul chiparoşilor, păşind încet printre mesele căpitanilor, iar aceştia se dădură la o parte ca s-o privească trecând.

Părul ei presărat cu o pulbere viorie era împletit pe creştet în chip de turn, după vechiul port al fecioarelor din Canaan, făcând-o să pară mai înaltă. Şiraguri de perle îi îmbrățişau tâmplele, coborând până la colțul gurii ei, roşie ca o rodie despicată în două. Pe piept îi strălucea o podoabă de pietre scumpe, într-un amestec de culori amintind solzii unei murene. Brațele ei goale, împodobite cu diamante, răsăreau dintr-o tunică neagră, fără mâneci, înstelată cu flori roşii. Gleznele amândouă îi erau prinse cu un lanț subțire de aur, care-i măsura pasul, iar pe umeri îi flutura o mantie largă de purpură întunecată, croită dintr-o stofă neştiută, plutind în urma ei ca un val care o însoțea.

Preoții îşi înstrunira lirele, făcând să vibreze din când în când acorduri înăbuşite; în răstimpul de tăcere al cântecului,se auzea zăngănitul uşor al lanțului de aur, în ritmul egal al sandalelor de papirus.

Nici unul din cei de față n-o cunoştea. Ştiau numai atât, că trăieşte singuratică în mijlocul rugăciunilor ei. Soldații o zăriseră de câteva ori, noaptea, pe treptele înalte ale palatului, stând în genunchi cu fața la stele, învăluită în fumul jertfelor aprinse. Obrazul ei pălise la lumina lunii şi un abur abia văzut o împresura, ca şi cum zeii înşişi s-ar fi aflat în preajma ei. Părea că priveşte departe, dincolo de spațiile pământeşti. Mergea purtând capul puțin înclinat şi ținea în mâna ei dreaptă o liră mică, din lemn de abanos.

Un murmur se desprinse de pe buzele ei:

– Morți... Toți sunteți morți... Şi nu veți mai răspunde glasului meu ca altădată, când veneam pe marginea lacului şi aruncam sâmburi de pepene gurilor voastre deschise. În adâncul ochilor voştri, taina necuprinsă a lui Tanit era mai limpede decât unda apei. (Îi chema pe numele lor, numele lunilor anului). Siv! Sivan! Tamuz! Elul! Tişri! Şebar! O, îndură-te, ai milă de mine, Zeiță!

Soldații, fără să priceapă cuvintele ce le rostea, se îngrămădiseră în jurul ei, tulburați de podoabele pe

care le purta. Îndreptând asupra lor o privire înfricoşată şi stăruitoare, ea înălță umerii, întinse brațele în lături şi şopti de mai multe ori:

– Ce-ați făcut? Ce-ați făcut? Nu v-am dat, pentru a vă sătura, pâine, carne, ulei, şi tot malobatrul hambarelor noastre? Am adus, ca să vă hrănim, boi din Hecatompyle şi am trimis vânători până la nisipurile deşertului. (Glasul ei se înăspri şi obrajii i se aprinseră.) Unde socotiți că vă aflați? într-un oraş cucerit, sau în palatul unui stăpân? Şi ce stăpân! Tatăl meu Hamilcar, sufetul Cartaginei şi slujitorul lui Baa! Armele pe care voi le-ați înroşit in sângele sclavilor lui, el n-a voit să le închine lui Lutațiu. Ați cunoscut vreodată, în țara voastră, un războinic mai viteaz decât el? Priviți! De pe fiecare treaptă a palatului nostru vorbeşte semnul unei biruințe! Hai, sfârşiți ce-ați început: dați-i foc! Voi lua cu mine zeul ocrotitor al casei noastre, şarpele negru care doarme acolo-sus pe frunze de lotus. Îi voi fluiera şi mă va însoți; iar dacă va fi să pornim pe mare, va înota lunecând pe creasta valurilor în urma corăbiei mele.

Nările ei subțiri tremurau. Îşi rupea unghiile, frământând nestematele ce-i scânteiau pe piept. Apoi, dintr-o dată, asprimea din privirile ei se domoli şi vorbi mai departe:

– O, sărmană Cartagina! Cetate vrednică de plâns! Unde sunt, ca să te apere, bărbații tăi puternici de-odinioară, care străbăteau mările şi înălțau temple pe țărmuri depărtate? Toate neamurile celelalte se osteneau pentru tine, iar apele brăzdate de lopețile tale îți legănau secerişul!

Începu sa cânte isprăvile lui Melkarth, zeul Sidonului şi părintele neamului ei.

Spunea cum a suit munții Ersiphoniei si a ajuns la Tartessus; cum a luptat împotriva lui Masisabal, pentru a răzbuna pe regina şerpilor.

– A mers prin pădure drum lung pe urma acelei zmeoaice. Râu de-argint, şerpuia coada fiarei pe patul de frunze-ai ămii. Târziu a ajuns la o pajişte, unde femei cu trup de balaur păzeau rezemate în coadă, de jur-împrejur, un foc cu văpăi uriaşe. Luna însângerată strălucea într-un cerc străveziu, iar limbile despicate-n două ale acelor zmeoaice se întindeau peste flăcăii ca nişte harpoane.

Apoi, Salammbô, fără a se opri, spuse mai departe povestea, cum Melkarth, după ce l-a răpus pe Masisibal, i-a tăiat capul şi l-a legat la prora corăbiei.

– La fiecare bătaie a valului, capul se scufunda sub spume. Arşița soarelui îl usca, întărindu-l ca aurul. Numai ochii lui plângeau necontenit, picurându-şi mereu lacrimile în mare...

Cânta cuvintele în vechiul grai din Canaan, pe care nu-l înțelegeau barbarii. Se întrebau, uimiți, ce putea să spună, şi ce rost aveau acele mişcări de spaimă ale brațelor cu care îşi însoțea vorbirea; îngrămădiți de jur împrejur, pe mese, pe paturi, pe crengile sicomorilor, căscau gura şi întindeau gâturile, încercând să ghicească înțelesul acelei povestiri nelămurite, care se desprindea parcă din noaptea cea dintâi a zeilor, ca o stafie purtată de nori.

Numai preoții fără barbă o înțelegeau pe Salammbô. Mâinile lor zbârcite tremurau pe strunele lirei, şi din când în când dădeau glas unor acorduri îndurerate: mai bicisnici decât femeile bătrâne, îi înfiorau deopotrivă patima credinței şi teama de puterea bărbătească. Barbarii nu-i băgau de seamă: ascultau cântarea tinerei fecioare.

Nici unul n-o privea cu atâta încordare ca un prinț din Numidia, care stătea la masa căpitanilor printre războinicii de-acelaşi neam cu el. Purta atât de multe săgeți la cingătoare, încât mantia lui, prinsă de tâmple cu legături de curele, părea, în jurul mijlocului, umflată de vânt. Aripile veşmântului căzând pe umeri îi umbreau fața, lăsând să se vadă numai flacăra ochilor lui pătrunzători. Venise la ospăț din întâmplare. Se afla de mai multă vreme în casa lui Barca, trimis de tatăl său, după obiceiul regilor care țineau să întărească prin ostatici din sângele lor legătura de prietenie cu marii dregători ai Republicii. De şase luni de când Narr'Havas venise în Cartagina, n-o văzuse pe Salammbô niciodată. Înfipt în călcâie, cu bărbia rezemată de mânerul suliței, o privea cu nesaț, umflându-şi nările ca un leopard la pândă în desişul trestiilor de bambu.

De cealaltă parte a meselor îşi făcuse loc un libian de o statură uriaşă, cu păr negru, scurt şi inelat. Nu păstrase pe umerii lui decât tunica de soldat, ale cărei zale de aramă sfâşiaseră învelitoarea de purpură a patului. În părul care-i umbrea pieptul se întrezărea un colan, închipuind o lună de argint. Picături de sânge îi stropiseră fața. Stătea sprijinit în cotul sting şi surâdea cu gura larg deschisă.

Salammbô sfârşise stihurile ei sacre. Cunoştea graiul tuturor semințiilor barbare şi, pentru a potoli pornirea soldaților, cu o femeiască gingăşie, le vorbi pe înțelesul lor.

Grecii, ligurii, campanienii, negrii o ascultau în tăcere, regăsind parcă în cuvântul ei frumusețile patriei. Întru preamărirea trecutului, Salammbô cânta acum războaiele Cartaginei împotriva Romei; soldații băteau din palme. Scânteierile tăişurilor de spadă o înflăcărară pe Salammbô; ridicând brațele spre cer, dădu glasului ei o putere sporită. Apoi, lăsând să-i cadă lira din mină, tăcu, şi apăsându-şi inima cu amândouă mâinile, rămase câteva clipe cu pleoapele închise, gustând din plin frământarea acelei mulțimi de bărbați.

Mâtho, ostaşul din Libia, a întors capul s-o privească. Fără să-şi dea seama, Salammbô s-a apropiat de

el, şi ascultând poate îndemnul unei mândrii măgulite, îi turnă vin într-o cupă de aur, drept semn al împăcării ei cu armata.

– Bea!

Libianul prinse cupa în mâini şi o duse la gură, când acelaşi gal care îl ameninţase pe Giscon îi bătu vesel pe umăr, azvârlindu-i o glumă în limba ţării sale. Spendius, care se afla pe aproape, se arătă gata s-o tălmăcească.

— Spune! îi porunci Mâtho.

— Zeii să te ocrotească, ai să ajungi om bogat. Pe când nunta?

— Care nuntă?

— A ta. La noi, spuse galul, când o femeie îi dă să bea unui soldat, înseamnă că doreşte să-şi împartă aşternutul cu el.

Nu sfârşi vorba bine, şi Narr'Havas, sărind de la locul lui, smulse o lance din cingătoare şi, sprijininduşi piciorul drept pe marginea mesei, o azvârli asupra lui Mâtho.

Lancea şuieră printre cupe si, străpungând braţul libianului, i-l pironi pe masă cu atâta putere, încât mânerul armei începu să tremure.

Cu o mişcare repede, Mâtho îşi smulse fierul din braţ. N-avea asupra lui nici un fel de armă. Era gol. Smulse cu amândouă mâinile masa încărcată, şi o aruncă în pieptul lui Narr'Havas, peste mulţimea care se îngrămădise între ei. Învălmăşiţi cum erau, numizii şi ceilalţi ostaşi nu izbuteau să tragă săbiile. Mâtho se năpusti lovind cu capul, dar când ridică privirea, Narr'Havas se făcuse nevăzut. Şi nici Salammbô nu mai era.

Îşi îndreptă ochii spre palat şi văzu porţile roşii ale catului de sus închizându-şi crucile negre, Urcând în fugă treptele între cele două rânduri de galere, ajunse până la a treia terasă, apoi, oprindu-se în faţa porţii închise, o izbi cu toată greutatea trupului. Abia mai suflând, se rezemă de zid să nu cadă.

Un om mersese pe urma lui. Luminile ospăţului nu se mai zăreau de după colţul palatului. În umbra nopţii, Mâtho îl recunoscu pe Spendius.

– Pleacă! îi porunci.

Sclavul, fără să răspundă, începu să-şi destrame tunica, sfâşiind-o cu dinţii. Apoi, îngenunchind alături de libian, îi prinse uşor braţul însângerat, încercând pe întuneric să dibuiască rana.

La lumina lunii care luneca printre nori, Spendius zări o tăietură adâncă în mijlocul braţului. Legă rana cu o fâşie de pânză, în vreme ce Mâtho, întărâtat îi striga: "Lasă-mă! Lasă-mă!"

– Nu! răspunse sclavul. Tu m-ai scos din temniţă, sunt al tău. Îmi eşti stăpân. Porunceşte.

Mâtho se strecură de-a lungul zidurilor, dând ocol terasei. Pândea zvonul fiecărui pas şi privea departe, printre trestiile aurii, spre odăile cufundate în întuneric şi tăcere. Copleşit de descurajare, se opri.

– Ascultă, îi spuse sclavul. Nu mă dispreţui, văzându-mă atât de firav. Am trăit în acest palat şi ştiu să mă strecor pe lângă ziduri ca o năpârcă. Vino! Sub fiecare lespede din Odaia Străbunilor se află ascuns un drug de aur. Cunosc drumul care duce pe sub pământ până la mormintele lor.

– Nu-mi pasă! spuse Mâtho.

Spendius tăcu. Se aflau deasupra terasei. O împletire de umbre uriaşe se întindea în faţa lor, asemeni valurilor încremenite ale unui ocean de întuneric.

O singură geană de lumină pe întrezărea spre răsărit. La stânga lor, pe câmpie, canalurile Megarei însemnau şerpuiri albe pe verdele grădinilor. În lumina străvezie a zorilor, începeau să se desluşească acoperişurile conice ale templelor în şapte unghiuri, terasele şi meterezele cetăţii; iar de jur împrejurul limbii de pământ pe care era zidită Cartagina, plutea un brâu de spumă albă. Marea, cu răsfrângerile ei de smarald, împietrise parcă în răcoarea dimineţii. Apoi, pe măsură ce bolta trandafirie a cerului îşi lărgea cuprinsul, casele semănate pe povârnişul ţărmului se adunau laolaltă, ca o turmă de capre negre care ar fi coborât din munte. Străzile pustii se prelungeau. În palmierii care străjuiau crestele zidurilor nu tremura nici o frunză. Cisternele pline păreau scuturi de argint aruncate în mijlocul curţilor. Farul de pe ţărmul Hermaeumului începuse să pălească. În pădurea de chiparoşi, pe culmea Acropolei, caii lui Eşmun, simţind apropierea zorilor, pipăiau lespezile de marmură cu copitele lor şi nechezau spre zarea de unde avea să răsară soarele.

Soarele răsări. Spendius ridică braţele, şi un strigăt izbucni din pieptul lui.

O lumină roşie tremura pretutindeni, ca şi cum zeul, deschizându-şi vinele, ar fi revărsat asupra Cartaginei, în mii de raze, ploaia de aur a sângelui său. Pintenii galerelor scânteiau; templul lui Khamon părea încins de flăcări; prin porţile deschise se zăreau luminile din adâncul altarelor. Carele cu poveri veneau de pe câmp, roţile lor grele uruiau pe pardoseala străzilor. Cămilele încărcate coborau pe treptele de lemn. Pe la răspântii zarafii ridicau obloanele tarabelor. Stoluri de berze îşi luau zborul, şi pânze albe fluturau în văzduh. În crângul lui Tanit se auzea murmurul de tamburine ale curtezanelor sacre şi pe culmea Mappalelor, începuseră să fumege cuptoarele unde se ardeau sicriile de humă.

Spendius se aplecă asupra terasei. Buzele îi tremurau şi rostea mereu aceleaşi cuvinte:

– Da... da... stăpâne... Ştiu acum pentru ce nu vrei să jefuieşti palatul...

Mâtho tresări ca din somn, auzind acel glas şuierând. Părea că nu înţelege. Spendius vorbi din nou:

– Ce de bogăţii! Iar oamenii care le stăpânesc n-au nici atât fier cât le-ar trebui ca să le apere.

Întinse apoi braţul drept şi, arătând o ceată care se îndrepta dincolo de stăvilare să caute fire de aur în nisipul apei, spuse:

– Priveşte! Cartagina seamănă cu aceşti nefericiţi: se apleacă peste marginea tuturor mărilor. Înfige mâinile ei lacome în pământul tuturor ţărmurilor, iar vuietul valurilor îi sună atât de puternic în urechi, încât nu mai e în stare să audă, la spatele ei, paşii unui alt stăpân, care se apropie...

Îl purtă pe Mâtho până la celălalt capăt al terasei şi-i arătă grădina, unde străluceau la soare săbiile soldaţilor, agăţate în copaci.

– Priveşte! Sunt acolo bărbaţi puternici, a căror ură nu cunoaşte margini. Nimic nu-i leagă de Cartagina. Nici sângele lor, nici jurămintele, nici zeii.

Mâtho rămase sprijinit de zid. Spendius se apropie de el şi-i şopti:

– Nu înţelegi, ostaşule? Ne vom plimba înveşmântaţi în purpură, ca satrapii. Ne vom îmbăia în miresme; voi avea şi eu sclavi! Nu te-ai săturat să dormi pe pământul gol, să bei oţetul taberei şi să auzi mereu sunând goarna? Ai să te odihneşti mai târziu, nu-i aşa? Când îţi vor culege platoşa de jos, iar stârvul ţi-l vor azvârli la vulturi! Sau când, sprijinit în cârji, orb, olog şi neputincios, vei rătăci fără puteri din poartă în poartă, povestindu-ţi tinereţea copiilor străini şi vânzătorilor de peşte sărat. Aminteşte-ţi toate nedreptăţile ce ai îndurat, nopţile dormite în zăpadă, drumurile fără sfârşit sub arşiţa verii, asprimea poruncilor şi necontenita ameninţare a morţii pe cruce. După atâtea primejdii şi după atâta trudă, ţi-au legat în semn de cinsie un colan de gât, cum agăţi măgarului clopoţei, ca să-l zăpăceşti şi să nu simtă osteneala poverii! Un bărbat ca tine, mai viteaz decât Pirus! Ar fi de ajuns să vrei. Ah! cât de bine te vei simţi într-o odaie largă şi răcoroasă, culcat pe un pat de flori, ascultând cântecele lirei, cu femei frumoase lângă tine şi veseli măscărici în jurul tău! Să nu spui că nu e cu putinţă. N-au fost mercenarii stăpâni în Regium şi în atâtea cetăţi ale Italiei? Cine să-ţi stea împotrivă? Hamilcar lipseşte de acasă; poporul îi urăşte pe Bogaţi; în jurul lui Giscon sunt numai mişei care nu-l ascultă. Tu eşti puternic, pe tine te vor asculta! Porunceşte-le! Cartagina e a noastră. S-o stăpânim!

– Nu, răspunse Mâtho. Asupra mea apasă blestemul lui Moloh. Mi-am citit osânda în ochii lui. Am văzut în templu, adineauri, un berbec negru care s-a ferit din calea mea. Apoi, privind în jurul lui, întrebă: Unde e ea?

Spendius înţelese tulburătoarea lui nelinişte şi nu mai îndrăzni să vorbească.

În jurul lor copacii mai fumegau încă: de pe crengile făcute scrum cădeau din când în când peste mese trupuri de maimuţe pe jumătate arse. Soldaţii beţi sforăiau cu gura larg căscată, alaiuri de stârvuri, iar lei care nu dormeau îşi frecau ochii, buimăciţi de lumină. Bălţi de sânge acopereau pământul bătătorit. Elefanţii îsi legănau printre stâlpli curţii lor trompele însângerate. În hambarele cu uşile date de perete se zăreau saci de grâu risipiţi pe jos, iar pe sub porţi, de-a valma, carele sfărâmate de barbari; păunii, căţăraţi în frunzişul cedrilor, îşi roteau cozile lor înstelate şi ţipau.

Tăcerea lui Mâtho îl uimea pe Spendius. Uriaşul pălise şi, cu pumnii încleştaţi pe marginea terasei, privea ţintă în zare, ca şi cum ar fi urmărit o vedenie. Spendius, aplecându-se, înţelese încotro se îndreptau privirile lui. Un strop de aur scânteia în praful răscolit pe drumul Uticei; era osia unui car tras de doi catâri; un sclav alerga la capătul oiştei, ţinând catârii de căpăstru. Coama catârilor era strânsă între urechi cu o reţea de mărgăritare albastre, după obiceiul perşilor. În car stăteau două femei. Spendius le recunoscu şi-şi înăbuşi un strigăt.

Pe urma lor, o pânză largă flutura în bătaia vântului.

II Tabăra din Sicca

Două zile mai târziu, mercenarii părăseau Cartagina.

I se dăduse fiecăruia câte un ban de aur, în schimbul făgăduielii că îşi vor muta lagărul la Sicca. Fuseseră îndulciţi cu tot felul de vorbe măgulitoare.

– Voi sunteţi mântuitorii Cartaginei! Dar rămânând mai departe în oraş, veţi sfârşi prin a-l înfometa, iar noi nu vom avea de unde să vă plătim. Strămutaţi-vă tabăra în altă parte. Republica vă va fi recunoscătoare. Vom pune dări asupra cetăţii şi veţi primi solda voastră întreagă, între timp, vom pregăti corăbiile cu care să vă întoarceţi acasă.

Soldaţii nu mai ştiau cum să răspundă atâtor cuvântări. Bărbaţii aceştia deprinşi cu războaiele se plictiseau în oraş. Nu se lăsară prea mult rugaţi, iar poporul se sui pe ziduri ca să-i vadă plecând.

Arcaşii şi hopliţii treceau în şiruri lungi pe drumul Khamonului şi pe poarta Cirtei, căpitanii de-a valma cu ostaşii, grecii cot la cot cu luzitanii. Mergeau în pas semeţ, sunând din coturnii lor grei pe lespezile de piatră. Platoşele mai purtau încă urmele catapultului, iar feţele soldaţilor erau înnegrite de arşiţa bătăliilor. Strigăte răguşite izbucneau din bărbile lor stufoase. Zalele sfâşiate atârnau peste mânerul săbiilor. Prin găurile aramei sfârtecate se zăreau şoldurile goale, ca nişte cumplite unelte de luptă. Vârfurile sulițelor, securile, ţăruşii, căciulile de postav şi coifurile de bronz se legănau purtate de acelaşi val. Prealunga îmbulzeală de ostaşi umplea strada copleşind zidurile, şi se întindea până departe, curgând fără răgaz între cele şase caturi ale caselor unse cu smoală. În dosul gardurilor de fier şi de după zăbrelele de trestie, femeile, cu obrazul ascuns sub văluri, priveau în tăcere cum pleacă barbarii.

Terasele, meterezele, toate zidurile erau pline de mulţimea cartaginezilor în veşminte negre. Tunicile marinarilor apăreau ca nişte pete de sânge pe un câmp de întunecate umbre. Copiii, aproape goi, cu braţele prinse în brăţări de aramă lucitoare, făceau semne cu mâna din frunzişul care înfăşură columnele şi de pe ramurile înalte ale palmierilor. Unii din bătrânii cetăţii se urcaseră pe acoperişul turnurilor, şi nimeni n-ar fi putut să spună pentru ce, din loc în loc, un om cu barbă lungă stătea de strajă, cu ochii pierduţi în visare; se zărea de departe pe albastrul cerului, tulbure ca o fantomă şi nemişcat ca o stană de piatră.

Aceeaşi nelinişte îi stăpânea pe toţi. Se temeau ca nu cumva barbarii, bizuindu-se pe puterea lor, să se răzgândească şi să rămână în oraş. Ei plecau însă atât de încrezători, încât cartaginezii nu pregetau să se amestece printre soldaţi, copleşindu-i cu îmbrăţişări şi jurăminte. Unii împingeau atât de departe jocul fătărniciei şi îndrăzneala şireteniei, încât îi rugau să nu plece. Azvârleau în calea lor flori, miresme şi bănuţi de argint. Le împărţeau talismane purtătoare de noroc, ca să-i ferească de molime, ziceau ei, dar scuipaseră asupra lor de trei ori cu descântece de moarte şi le umpluseră cu păr de şacal, care înmoaie puterile bărbatului celui mai viteaz. Cereau cu glas tare să-i ocrotească Melkarth, iar printre dinţi îi rugau să-i blesteme.

În urmă veneau cârdurile animalelor de povară şi cetele soldaţilor sleiţi de puteri, care nu puteau ţine pasul cu ceilalţi. Bolnavii gemeau pe spinarea cămilelor; alţii se târau şchiopătând, sprijiniţi în câte-o curmătură de ţăruş. Beţivii duceau cu ei burdufuri de vin; mâncăcioşii luaseră halci de carne, plăcinte, fructe, unt păstrat în frunze du smochin şi fructe îngheţate în saci de pânză. Unii purtau în mână umbrele; alţii, pe umăr, câte un papagal. În spatele lor zburdau dulăi, gazele şi pantere. Femeile din Libia, călare pe măgari, azvârleau ocări urâte negreselor care părăsiseră lupanarele din Malqua, înhâitându-se cu soldaţii. Altele îşi alăptau pruncii purtaţi la sân în leagăn de curele. Catârii, îmboldiţi cu vârful săbiilor, îşi încovoiau spinarea sub greutatea corturilor. Urmau cetele slugilor şi ale cărătorilor de apă, străvezii la faţă, galbeni de friguri şi spuziţi de râie; drojdia plebei cartagineze, care se scurgea cu barbarii laolaltă.

După trecerea ultimelor rânduri, porţile cetăţii s-au închis, dar mulţimea rămase mai departe pe creasta zidurilor. Armata, împrăştiindu-se pe întreaga fâşie de pământ dintre ape, se împărţi în pâlcuri întâmplătoare. Sulițele se mai zăriră câtva timp, ca un câmp mişcător de ierburi înalte, apoi se pierdură într-un nor de praf. Mercenarii nu mai deosebeau, în urma lor, decât zidurile prelungi ale Cartaginei, ridicând spre cer crenelurile lor pustii.

Deodată răsună un strigăt puternic. Barbarii şi-au închipuit că o ceată de-a lor, rămasă în oraş, (nici ei nu mai ştiau câţi sunt) tăbărâse asupra unui templu, ca să petreacă jefuindu-l. Râseră cu poftă şi porniră mai departe.

Erau bucuroşi că se regăsesc laolaltă, străbătând ca altădată întinderea câmpiei; iar grecii începură să cânte vechiul lor cântec memertin: „Cu sulița şi spada mea, eu ar pământul şi mi-l secer. Sunt singurul stăpân pe brazdă, iar cei ce-n mână arme n-au, se-aştern supuşi în faţa mea şi mă cinstesc ca Domn şi Rege".

Săreau şi strigau. Glumeţii începură să spună snoave. Vremea ostenelilor trecuse. Sosind în Tunis,

băgară de seamă că o ceată de ţintaşi baleari lipsea. Nimeni nu le purta de grijă: prea mult nu mai puteau să întârzie.

Se adăpostiră, unii prin case, alţii sub corturile ridicate în preajma zidurilor cetăţii, iar oamenii din oraş veneau să stea de vorbă cu soldaţii.

Toată noaptea se zăriră arzând focuri, departe în zarea Cartaginei. Luminile lor *se* prelungeau pe nemişcarea apei, ca nişte torţe uriaşe. Nimeni n-ar fi putut să spună în cinstea cărei sărbători ardeau.

A doua zi, barbarii străbătură un câmp brăzdat de semănături şi ogoare. În lungul drumului se înşirau pământurile date în dijmă de patricienii bogaţi; în pădurile de palmieri se zăreau şanţuri cu apă: şiruri lungi de măslini însemnau pe pământ hotare verzi; un abur trandafiriu plutea pe firul văilor; culmile albastre ale munţilor străjuiau deasupra colinelor. Bătea un vânt cald. În frunzişul cu foi late ale cactuşilor se zăreau căţărându-se cameleonii.

Barbarii îşi încetiniră pasul.

Mergeau în cete răsfirate, perindându-se unii după alţii. Culegeau struguri în marginea viilor şi se culcau în iarbă, privind nedumeriţi coarnele boilor mari, răsucite de mâna omenească, oile înveşmântate în scurteici de piele, ca să nu li se vatăme lâna, brazdele care se întretăiau alcătuind romburi egale şi livezile de rodii, stropite cu silfiu. Tot acest belşug al pământului şi toate aceste dibace născociri ale omului îi uimeau.

Seara se culcară peste pânzele corturilor, fără să le mai ridice pe ţăruşi, şi adormind cu faţa la stele, le părea rău după ospăţul lui Hamilcar.

Spre miezul nopţii următoare, ostaşii poposiră pe ţărmul unui râu, într-un crâng de leandri. Azvârliră la pământ suliţele, scuturile, centurile. Intrară să se scalde, strigară, scoaseră apă în coifuri, iar alţii se întinseră pe burtă să bea, în mijlocul catârilor, de pe spinarea cărora poverile căzeau.

Spendius, căţărat pe-o cămilă furată din curţile lui Hamilcar, zări de departe pe Mâtho, care, cu capul gol şi cu braţul legat peste piept, îşi adăpa catârul, privind cu ochii plecaţi curgerea apei. Spendius o luă la goană prin mulţime, strigând: „Stăpâne! Stăpâne!"

Mâtho nu se osteni să-i răspundă, dar Spendius, făcându-se că nu bagă de seamă, porni în urma lui, întorcând din când în când priviri tresărite spre Cartagina.

Acest Spendius era fiul unui retor grec şi al unei târfe din Campania. Se îmbogăţise într-o vreme, făcând negoţ de femei. Apoi, pierzându-şi tot avutul pe mare, luptase alături de păstorii din Samnium împotriva romanilor. Fusese prins, izbutise să scape şi căzuse din nou în mâinile duşmanului. Muncise în carierele de piatră; se înăbuşise la gura cazanelor cu aburi; urlase în chinurile schingiuirii; schimbase nenumăraţi stăpâni şi cunoscuse toate disperările. Într-o zi, dorindu-şi moartea, se azvârlise în mare din înălţimea triremei unde trăgea la lopeţi. Marinarii lui Hamilcar îl culeseseră din valuri aproape mort şi-l duseseră la Cartagina, aruncându-l în ergastula sclavilor din Megara. Şi fiindcă Republica trebuia să predea romanilor pe toţi fugarii, Spendius se folosise de învălmăşeala plecării mercenarilor, amestecându-se printre ei.

Tot drumul nu se dezlipi de Mâtho. Îi aducea de mâncare şi îl ajuta să descalece, iar seara venea să-i aştearnă un covor sub căpătâi. Încetul cu încetul, Mâtho se lăsă înduioşat de atâta grijă, iar buzele lui începură să-i zâmbească.

Mâtho se născuse pe ţărmul Syrtei. Tatăl său îl închinase de mic copil templului lui Amon. În tinereţe vânase elefanţi în pădurile garamanţilor; apoi intrase în slujba Cartaginei. După biruinţa de la Drepamim se alesese cu rangul de tetrarh. Republica îi datora patru cai, douăzeci şi trei de medine de grâu şi solda pe-o iarnă. Se temea de zei şi dorea să moară pe pământul ţării sale.

Spendius îi vorbi despre ţinuturile pe care le cutreierase şi despre templele pe care le cunoştea. Se pricepea la o mulţime de treburi; să coasă sandale, să cioplească ţăruşi, să împletească năvoade, să îmblânzească fiarele sălbatice şi să frigă peştii.

Se oprea câteodată din mers şi scotea din adâncul pieptului un strigăt răguşit. Catârul lui Mâtho iuţea pasul, iar ceilalţi se sileau să-l ajungă. Spendius răcnea din nou, urmărit parcă de o spaimă. Abia în a patra seară se mai linişti.

Mergeau alături, la dreapta armatei, pe coasta unui deal. Întinderea câmpiei se pierdea în negurile nopţii. Şirurile de soldaţi se perindau prin întuneric la picioarele lor, ca nişte talazuri de umbră. Din când în când, treceau peste un dâmb luminat de razele lunii; sclipiri de stele tremurau în vârful sulițelor, coifurile scânteiau o clipă, apoi se topeau în noapte, ca să răsară din urmă altele. Undeva departe, turmele trezite din somn porneau să behăie şi o blândă pace fără sfârşit părea că înfăşoară pământul.

Spendius, cu capul răsturnat pe spate şi cu ochii pe jumătate încinşi, sorbea răcoarea vântului, suspinând adânc; desfăcea braţele în lături şi pipăia aerul cu degetele răsfirate, ca şi cum ar fi voit să simtă mai aproape dulcea mângâiere care îi îmbrăţişa trupul. Dorul răzbunării re-născuse în el şi îi dădea aripi. Îşi lipea palma de buze ca să-şi potolească plânsul şi, aproape ameţit de bucurie, lăsase frâul cămilei, care îşi urma

calea ei cu pas cumpănit. Mâtho mergea călare pe catâr; picioarele îi atârnau până aproape de pământ, iar ierburile biciuindu-i coturnii scoteau un şuierat necontenit. O adâncă mâhnire îi cuprinsese inima.

Drumul se prelungea şi părea că nu se mai sfârşeşte. Trecea peste întinderea câmpiei, urca apoi pe umărul unui porlib, ca să coboare din nou în altă vale. Munţii puneau hotar zărilor şi se îndepărtau mereu, lunecând tot mai departe. Un râu se ivea din când în când pe sub ramurile unei dumbrăvi de tamarini, pierzându-se după cotitura dealului. O stâncă uriaşă se înălţa pe-alocuri, semănind cu un piept de corabie sau cu piedestalul cine ştie cărui colos dispărut.

La aceeaşi depărtare unele de altele, se înşirau de-a lungul drumului temple mici în patru unghiuri, unde făceau popas credincioşii plecaţi să se închine zeilor din Sicca. Erau zăvorâte ca nişte morminte. Libienii bătură cu putere la poartă, aşteptând să li se deschidă. Nimeni dinăuntru nu răspunse.

Câmpurile arate se făcură din ce în ce mai rare. Fâşii de nisip se aşterneau în cale, la marginea tufişurilor cu mărăcini. Turme de oi păşteau printre pietre; o femeie încinsă peste mijloc cu un brâu de lână albastră stătea sa le păzească. Zărind dincolo de stânci vârful sulițelor, o luă la fugă țipând.

Soldaţii mergeau acum de-a lungul unui drum şerpuind între două şiruri de măguri arămii, când simţiră dintr-o dată un miros greu şi li se păru că zăresc în vârful unui roşcov o privelişte uimitoare: capul unei fiare, care se înălţa deasupra frunzelor.

Alergară într-acolo. Era un leu, pironit cu cele patru labe pe cruce, ca un tâlhar. Botul lui uriaş îi căzuse peste piept; labele dinainte, pe jumătate ascunse sub coama revărsată, stăteau desfăcute în lături ca aripile unei zburătoare; sub pielea întinsă i se puteau număra coastele; picioarele dinapoi puţin încovoiate, erau bătute în cuie, unul peste altui: un sânge negru se scurgea prin păr, închegându-se ca nişte stalactite la rădăcina cozii, care atârna ţeapănă de-a lungul crucii. Soldaţii se strânseră în jurul leului, făcând haz. Îl numeau consul şi cetăţean al Romei, şi îi azvârleau pietre în ochi, ca să gonească muştele.

La o sută de paşi mai departe zăriră alţi doi. Apoi deodată un şir întreg de cruci, pe care spânzurau trupuri de lei. Unii muriseră de mult şi pe stâlpii de lemn nu mai rămăseseră decât oasele lor albe. Alţii, putreziţi pe jumătate, rânjeau schimonosindu-şi fălcile într-o groaznică strâmbătură. Erau câţiva atât de grei, încât braţele crucii se clătinau sub povara lor, legănându-se în vânt, pe când stoluri de corbi se roteau deasupra capetelor lor, fără să contenească o clipă. În acest fel se răzbunau ţăranii cartaginezi împotriva fiarelor pe care izbuteau să le prindă, socotind că le vor înspăimânta pe celelalte. Cuprinşi de o adâncă uimire, barbarii încetaseră să mai râdă. „Ce fel de oameni sunt aceştia, cărora le place să răstignească leii pe cruce?"

Adevărul e că toţi, mai ales cei din ţinuturile de la miazănoapte, se simţeau neliniştiţi, tulburaţi, unii chiar bolnavi. Îşi sângerau mâinile în spini de aloes, le bâzâiau ţânţarii în urechi şi începuseră să iasă afară cu sânge. Îngrijoraţi că nu vor ajunge la Sicca, se temeau să nu se piardă în deşert, rătăcind drumul pe întinderea fără de sfârşit a nisipurilor şi a spaimei. Erau destui care şovăiau să meargă mai departe; câţiva o luară înapoi spre Cartagina.

În sfârşit, a şaptea zi, după ce străbătură un drum lung pe sub poalele muntelui, făcând un scurt ocol spre dreapta, zăriră deodată un şir de ziduri, pe culmea unor stânci albe, abia deosebindu-se de ele. Apoi, deodată, se ivi oraşul în întregimea lui. Văluri albastre, galbene şi albe fluturau pe ziduri în lumina de purpură a înserării. Erau preotesele lui Tanit, care alergaseră în întâmpinarea armatei. Se rânduiseră de-a lungul zidurilor, bătând din tamburine, picurând din liră şi scuturându-şi clopoţeii, iar razele soarelui care asfinţea dincolo de munţii Numidiei se împleteau cu strunele harfelor, luminând prelunga unduire a braţelor goale. Cântecul instrumentelor amuţea din când în când, şi dintr-o dată izbucnea ca un lătrat un sunet pătrunzător şi neîntrerupt, pe care-l scoteau femeile lovind cu limba colţurile gurii. Unele stăteau sprijinite în coate, cu bărbia în palme, mai nemişcate decât sfincşii, ţintind privirile ochilor lor negri asupra ostaşilor care se apropiau.

Sicca, deşi cetate a închinărilor, nu putea să adăpostească între zidurile ei atâta mulţime de oameni. Templul, cu adaosurile lui, cuprindea singur o jumătate a oraşului. Barbarii se simţiră mai la largul lor aşezându-şi tabăra pe câmpie; unii urmând mai departe rânduiala ostăşească şi împărţindu-se în trupe regulate, alţii strângându-se laolaltă după neamul din care făceau parte; cei mai mulţi se rostuiră cum le veni mai la îndemână.

Grecii îşi ridicară, unul lângă altul, corturile lor de piele; iberii îşi aşezară în cerc şatrele lor de pânză; galii îşi încheiară barăci de scânduri, libienii, colibe de piatră; negrii îşi săpară culcuşul cu unghiile şi se cuibăriră în nisip. Mulţi, negăsind unde să se adăpostească, rătăceau fără ţintă în vălmăşagul taberei; noaptea dormeau pe pământ, înfăşuraţi în mantiile lor zdrenţuite.

Câmpia se întindea în jurul lor, străjuită de culmile munţilor. Ici-colo, un palmier îşi legăna frunzişul deasupra unui dâmb de nisip; pilcuri de brazi şi de stejari puneau pete verzi pe povârnişurile deşertului. Câteodată, căderea de apă a unei furtuni brăzda cerul cu lungi fâşii de pânză, în vreme ce câmpia rămânea

învăluită pretutindeni într-o lumină azurie şi limpede; apoi vântul încropit gonea departe vârtejurile de praf răscolit.

Un pârâu cobora în cascade de pe culmea unde templul Venerei-Cartagineze, stăpâna cetății, îşi înălța pe columne de aramă acoperişul lui cu lame de aur. Sufletul zeiței părea că se revarsă pretutindeni. Unduirile pământului, trecerile schimbătoare ale vremii, acum rece, acum fierbinte, jocurile luminii, toate oglindeau ciudata ei putere şi frumusețea zâmbetului ei fără moarte. Culmile munților semănau cu secera lunii, iar altele păreau piepturi de femeie, întinzând sânii lor plini. Barbarii simțeau cum peste toate ostenelile lor cobora o dulce şi învăluitoare sfârşeală.

Spendius, cu prețul cămilei lui, cumpărase un sclav. Dormea ziua întreagă în fața cortului lui Mâtho. Se trezea câteodată, părându-i-se că aude în vis şuieratul biciului. Îşi mângâia zâmbind urmele rănilor pe care i le încrestase la glezne lanțurile purtate atâta vreme: apoi adormea din nou.

Mâtho îl primise alături de el, şi de câte ori ieşea din tabără, Spendius, purtând o spadă la şold, îl însoțea ca un lictor. Mâtho mergea privind departe, şi fiindcă grecul nu era înalt, îşi rezema brațul pe umărul lui.

Într-o seară, pe când se plimbau de-a lungul taberei, zăriră câțiva oameni înfăşurați în mantii albe: printre ei se afla Narr'Havas, prințul din Numidâa. Mâtho tresări.

– Dă-mi sabia! strigă. Vreau să-l ucid...

– Nu acum, îi şopti Spendius, oprindu-l.

Narr'Havas se apropie de ei şi-şi sărută vârful degetelor în semn de prietenie, ca şi cum ar fi uitat dușmănia care izbucnise între ei în noaptea de beție a ospățului. Vreme îndelungată vorbi apoi împotriva Cartaginei, fără să arate pentru ce pornise laolaltă cu barbarii.

„Să-i trădeze? sau să pornească împreună cu ei asupra Cartaginei?" se întreba Spendius. Şi fiindcă plănuia să tragă folos de pe urma oricărei tulburări, îi era recunoscător lui Narr'Havas pentru toate uneltirile viitoare pe care i le bănuia.

Căpetenia numizilor rămase printre mercenari. Părea că doreşte să se apropie de Mâtho. Îi trimitea capre grase, pulbere de aur şi pene de struț. Libianul, copleşit de atâtea daruri, nu ştia prea bine dacă trebuia să-i răspundă cu aceeaşi măsură sau să se înfurie. Spendius izbutea să-l potolească, iar Mâtho se lăsa îndrumat de sclav, şovăind în fața oricărei hotărâri. Se simțea cuprins de-o copleşitoare toropeală, asemeni celor care au sorbit odată dintr-o băutură ucigătoare.

Într-o dimineață, pe când porniseră tustrei la vânătoare de lei, Narr'Havas ascunse sub mantie un pumnal. Spendius nu-l pierdu din ochi nici o clipă şi tăişul jungherului rămase în teacă.

Altădată, Narr'Havas îi purtă până aproape de hotarul țării lui. Ajungând într-o strâmtoare a muntelui, le spuse râzând că a rătăcit drumul. Spendius îl găsi.

Pierdut în gânduri ca un augur, Mâtho pleca adesea o dată cu zorile, rătăcind fără țintă pe câmp. Se culca în nisip şi rămânea nemişcat până seara.

Întrebă de-a rândul pe toți ghicitorii din tabără; pe cei care tălmăceau mersul şerpilor, pe cei care citeau în stele, pe cei care suflau peste cenuşa morților. Bău galbanum, şesil şi venin de viperă care îngheață sângele. Femeile negrilor îi descântară litanii barbare, şi îi împunseră pielea frunții cu ace de aur. Se încărcă de brățări şi amulete. Se rugă pe rând lui Baal-Khamon, lui Moloh, celor şapte Cabiri, lui Tanit şi lui Venus a grecilor. Scrise un nume pe o foaie de aramă şi o îngropă în nisip sub pragul cortului. Spendius îl auzea cum geme şi vorbeşte singur.

Într-o noapte a intrat în cort.

Mâtho zăcea culcat cu pieptul la pământ pe o blană de leu, gol ca un mort, cu obrazul ascuns în palme. O lampă atârna deasupra capului său, luminând armele agățate de catargul cortului.

– Suferi? îl întrebă sclavul. Ce-ți lipseşte? Răspunde!

Îl scutură de umeri şi-l strigă de mai multe ori:

– Stăpâne! Stăpâne!

Într-un târziu, Mâtho ridică spre el privirea ochilor lui tulburi:

– Ascultă, îi spuse în şoaptă, punând un deget pe buze. Zeii se răzbună... Fiica lui Hamilcar mă urmăreşte... Spendius, mi-e frică!

Se strângea la pieptul sclavului, ca un copil speriat de-o nălucă.

— Vorbeşte-mi! Sunt bolnav! vreau să mă vindec. Am încercat toate leacurile. Dar tu, tu cunoşti poate zei mai puternici şi rugăciuni mântuitoare?

— Ce vrei? întrebă Spendius.

Mâtho răspunse lovindu-şi fruntea cu pumnii:

– Să scap de ea!

Apoi, cu goluri între cuvinte, ca şi cum ar fi vorbit cu el însuşi, murmură:

– A făgăduit să mă jertfească zeilor... Mă ține legat cu un lanț nevăzut. Paşii mei pornesc deodată cu ai ei. Când ea se odihneşte, mă opresc. Privirile ei mă ard. Îi aud glasul. Mă înfăşoară, mă răscoleşte, mă străpunge. În sufletul meu e ea! Şi totuşi ca şi cum ne-ar despărți valurile unei mări fără sfârşit, o simt departe de mine şi nu pot s-o ajung! Frumusețea ei străluceşte în juru-i ca un nor de lumină, şi uneori mi se pare că n-am zărit-o cu adevărat niciodată... că nici nu există aievea... că totul e un vis...

Mâtho plângea în întuneric. Barbarii dormeau. Privindu-l, Spendius îşi aducea aminte de acei tineri care veneau să-l roage, cu vase de aur în mâini, când cutreiera oraşele cu alaiul lui de târfe. Îl cuprinse un simțământ de milă şi spuse:

— Fii tare, stăpâne! Încordează-ți puterile voinței şi nu mai chema pe zei în ajutor. Zeii nu aud strigarea oamenilor. De ce să plângi ca un netrebnic? Nu ți-e ruşine să suferi din pricina unei femei?

— Mă socoteşti un copil? spuse Mâtho. Îți închipui că mă mai tulbură trupul şi cântecele femeilor? Sunt la noi în Drepanum atâtea, că poți să mături grajdurile cu ele! Au fost ale mele în iureşul bătăliilor, când zidurile se prăbuşeau şi catapultul mai şuiera încă!... Dar femeia aceasta, Spendius, femeia aceasta...

Sclavul îi tăie vorba:

— Dacă n-ar fi fata lui Hamilcar...

— Nu! strigă Mâtho. Nu seamănă cu fiica nici unui om de pe lume! N-ai văzut ochii ei mari, cum ardeau sub arcul sprâncenelor ca două lumini de soare sub o poartă de triumf? Adu-ți aminte cum au pălit toate faclele, când s-a ivit ea! Sub râurile de diamante strălucea sânul ei gol; în jurul ei pluteau parcă miresmele altarului, şi din toată ființa ei se desprindea un farmec mai dulce decât vinul... mai înfricoşător decât moartea! S-a apropiat de noi... apoi s-a oprit...

Mâtho rămase pierdut în gânduri, cu fruntea la pământ şi privirea rătăcită.

– O vreau! Nu pot să trăiesc fără ea! Mă sfârşesc! La gândul că aş putea s-o strâng în brațe mă cuprinde o bucurie nebună, şi totuşi, Spendius, o urăsc! Aş biciui-o! Ce să fac? M-aş vinde ca să ajung sclavul ei! Tu ai văzut-o, o cunoşti, vorbeşte-mi despre ea. În fiecare noapte – nu-i aşa? – suie treptele spre terasa palatului. O, cum tremură lespezile de piatră sub paşii ei, şi cum se apleacă stelele s-o privească!

Se prăbuşi din nou la pământ, gemând ca un taur rănit.

Apoi începu să cânte: „Mergea prin pădure drum lung, pe urma acelei zmeoaice... Râu de-argint, şerpuia coada fiarei cumplite, pe patul de frunze-arămii..." îşi legăna glasul, încercând să cânte la fel ca Salammbô, iar mâinile lui, ca alte mâini uşoare, mângâiau în aer strunele unei lire.

Spendius încerca să-i aline durerea, dar primea mereu acelaşi răspuns; nopțile lor treceau în gemetele unuia şi îmbărbătările celuilalt.

Mâtho căută uitarea în vin; se trezea din beție mai trist ca înainte. Se apucă să joace în zaruri şi pierdu, unul după altul, toate lamele colanului său de aur. Se lăsă purtat până la altarul Zeiței, dar coborî muntele plângând în hohote, ca şi cum s-ai fi întors de la o îngropăciune.

Spendius, dimpotrivă, se arăta din ce în ce mai cutezător şi mai vesel. Colinda pe rând toate cârciumile de sub umbrare şi stătea de vorbă cu soldații. Făcea să joace cuțitele, ştia să dreagă platoşele rupte, şi pleca pe câmp să culeagă ierburi pentru bolnavi. Era dibaci, vorbăreț, plin de născociri şi de glume. Izbutise să se facă iubit, şi barbarii se obişnuiseră cu îndemânările lui.

Între timp, aşteptau să se ivească un trimis al Cartaginei, cu coşuri încărcate de aur pe spinarea catârilor; socoteau şi iar socoteau, însemnând numerele cu degetul pe nisip. Îşi făceau fel de fel de planuri: câte femei o să țină, câți sclavi o să-şi cumpere, cât pământ au să semene. Unii gândeau că ar fi mai bine să îngroape banii; alții visau să-şi încerce norocul pe-o corabie. Neavând nici o treabă, oamenii se făcuseră cârcotaşi. Se luau mereu la bătaie, călăreții cu pedestraşii, grecii cu barbarii, iar pretutindeni se amestecau, amețitoare, glasurile ascuțite ale femeilor.

În fiecare zi se iveau cete de oameni aproape goi, cu smocuri de iarbă pe cap ca să se apere de arşița soarelui; erau țăranii fugari, îndatorați bogătaşilor cartaginezi şi osândiți în schimb să le muncească pământurile. Mai veneau, din Libia, plugarii sărăciți de povara birurilor, izgoniții, răufăcătorii. Se adunaseră, de asemeni, negustorii care aşteptau zadarnic să fie plătiți pentru vinul şi uleiul vândut. Erau furioşi şi ocărau Republica. Spendius le ținea isonul. În scurtă vreme începură să se împuțineze merindele. Soldații se sfătuiau să pornească asupra Cartaginei, iar unii ziceau că ar trebui să-i cheme pe romani.

Într-o seară, la ceasul obişnuit al cinei, se auziră apropiindu-se bătăile unui clopot dogit; apoi, pe deasupra valurilor de nisip, se arătă în depărtare o umbră roşie. Era o lectică mare, îmbrăcată în purpură şi împodobită la colțuri cu mănunchiuri din pene de struț. Deasupra perdelelor lăsate, fluturau lanțuri de cristal şi ciucuri de mărgăritare. În urma lecticei veneau cămile, făcând să sune clopotul cel mare ce le atârna de gât, iar

de jur împrejur săltau călăreți, înzăuați de la umeri până-n călcâie în armuri cu solzi de aur.

La trei sute de paşi în drumul lor spre tabăra, se opriră scoțând din coburii de la spatele cailor scutul lor rotund, sabia cu tăişul lat şi coifurile beoțiene. Câțiva rămaseră lângă cămile: ceilalți se apropiară. În sfârşit, se arătară şi steagurile de lemn albastru ale Republicii, în vârful lor purtând unele capete de cal, altele ştiuleți de brad. Barbarii se ridicară în picioare, bătând din palme. Femeile se repeziră în calea legionarilor să le îmbrățişeze picioarele.

Lectica se apropia, purtată pe umeri de doisprezece negri, care îşi potriveau cu grijă, unul după altul, paşii lor repezi si mărunți. Îşi făceau drum la întâmplare, în linie frântă, împiedicându-se de frânghiile corturilor, de vitele care umblau răzlețe şi de frigările în care se rumeneau cărnurile. Din când în când, o mână puhavă şi încărcată de inele dădea la o parte perdelele, un glas răguşit izbucnea în sudalme, iar purtătorii lecticii se opreau, ca să-şi croiască altă cale de-a curmezişul taberei.

În cele din urmă perdelele de purpură se desfăcură şi un cap burzuluit se ivi, nepăsător, pe perne; sprâncenele lui se îmbinau ca două arcuri de abanos; în părul lui creț luceau fluturi de aur, iar obrazul îi era atât de alb, încât părea presărat cu praf de marmură. Restul trupului era înfundat în blănurile lecticii.

În omul purtat astfel, soldații recunoscură pe sufetul Hannon, cel care, cu zăbava lui, pricinuise pierderea bătăliei din ostroavele Aegate. Dacă se arătase îndurător față de libienii pe care îi zdrobise la Hecatompyle, o făcuse numai din lăcomie, credeau barbarii, ca să poată vinde pe cei prinşi în luptă, după ce dăduse de veste Republicii că fuseseră ucişi până la unul.

Căutând un loc potrivit de unde să vorbească soldaților, făcu un semn şi lectica se opri. Sprijinit de subsuori de doi sclavi, Hannon coborî, clătinându-se pe picioare.

Purta botfori de postav negru, însemnați cu lune de argint. Picioarele îi erau învăluite în fâşii de pânză, ca ale mumiilor; printre legăturile prea strânse țâşnea carnea. Pântecele i se revărsa din mantia stacojie care abia îi putea cuprinde şoldurile. Cutele de sub bărbie îi cădeau peste piept, ca pielea de pe gâtul boului. Tunica de stofă înflorată îi plesnea la subsuori. Purta eşarfă şi cingătoare, peste veşmântul negru cu două rânduri de găetane la mâneci. Scumpetea hainelor, colanul greu de pietre albastre, copcile de aur şi cerceii grei din ureche îi scoteau şi mai mult la iveală sluțenia, făcându-l cu atât mai respingător; o coajă de pecingine albă, întinsă pe toată pielea, îi dădea înfățişarea unui trup neînsuflețit. Numai nasul lui, încovoiat ca un plisc de vultur, se zbătea să răsufle aerul, iar ochii lui mărunți, cu gene încleiate, aveau o strălucire tăioasă, de fier. Ținea în mână o lopățică de aloes, cu care îşi scărpina pielea.

În cele din urmă, doi crainici sunară din cornurile de argint. Larma se potoli şi Hannon începu să vorbească.

Aduse slavă zeilor şi lăudă Republica; barbarii puteau să fie mândri că o slujiseră. Acum era rândul lor să se arate înțelegători: „Vremurile sunt grele. Când stăpânul nu mai are în toată casa decât trei măsline, nu-i oare drept să oprească pentru el măcar două?"'

Bătrânul sufet amesteca în cuvântarea lui tot felul de pilde şi zicători, făcând mereu semne cu capul, ca şi cum ar fi cerut încuviințarea ascultătorilor.

Vorbea însă în graiul punic, iar mercenarii care îl înconjurau – cei fără arme se strânseră mai în grabă – erau din Campania, din Galia şi din Grecia; nu pricepeau nici o silabă. Hannon băgă de seamă şi se opri din vorbă, legânându-se cu toată greutatea trupului când pe un picior când pe altul şi chibzuind.

Îi veni în gând să cheme la el pe căpitani. Crainicii strigară porunca în greceşte, limba în care, de pe vremea lui Xantipa, se dădeau comenzile în oastea cartagineză.

Legionarii din gardă împrăştiară cu pleasna biciului gloata soldaților, iar căpeteniile falangelor spartane şi ai cohortelor de barbari se înfățişară, purtând semnele gradului lor şi armura neamului din care făceau parte. Se lăsase noaptea. Tabăra fremăta de larmă. Ici-colo ardeau focuri. Oamenii se întrebau unii pe alții: „Ce s-a întâmplat? Pentru ce sufetul nu împarte soldele?"

Hannon le arătă căpitanilor datoriile care apasă asupra Republicii. Vistieria era goală. Tributul pe care trebuia să-l plătească romanilor o sleise. „Nu ştiu cum vom putea s-o scoatem la capăt. Cartagina a ajuns de plâns!"

Din când în când îşi scărpina picioarele cu lopățica de aloes. Se oprea din vorbă, şi luând din mâna unui sclav o cupă de argint, sorbea încet o băutură făcută din sparanghel fiert în oțet cu cenuşă de nevăstuică; îşi ştergea buzele cu un şervet de purpură şi cuvânta mai departe:

– Ce cumpăram mai înainte cu un siclu de argint costă astăzi trei şecheli de aur. Câmpurile părăginite în vremea războiului nu mai dau rod. Am pierdut toate țărmurile unde pescuiam purpura, iar mărgăritarele au ajuns la prețuri de neînchipuit. Abia mai avem destulă unsoare pentru slujbele zeilor. Nu mai vorbesc despre bucate, e un adevărat prăpăd! Nu mai avem corăbii şi nu mai sosesc de nicăieri mirodenii. Nici silfiu nu se mai găseşte, din pricina răscoalelor de la hotarul Cirenei. În Sicilia, de unde aduceam atâția sclavi, nu mai putem

pătrunde. Nu mai departe decât ieri, pentru un băiaş şi patru ajutoare la bucătărie, am dat mai mulţi şecheli decât altădată pe o pereche de elefanţi!

A desfăşurat un lung sul de papirus, şi fără să sară o cifră, a dat citire cheltuielilor pe care le făcuse cârmuirea cu repararea templelor, cu pardosirea străzilor, cu clădirea corăbiilor, cu pescuitul mărgeanului, cu mărirea templului sisiţilor şi cu săpatul minelor din Cantabria.

Nici căpitanii nu pricepeau însă cartagineza mai bine decât soldaţii, cu toate că mercenarii se salutau între ei în graiul punic. Republica trimitea de obicei câţiva ofiţeri ca tălmaci pe lângă cohortele barbare; dar după sfârşitul războiului, tâlmacii se ascunseseră de teama răzbunării, iar Hannon nu se gândise că va avea nevoie de ei. Acum, glasul lui spart se pierdea în bătaia vântului.

Grecii, cu mijlocul strâns în cingătoarea de fier, ciuleau urechile, încercând să prindă înţelesul cuvintelor străine; oamenii de la munte, acoperiţi de blănuri ca nişte urşi, îl priveau pe Hannon cu bănuială şi căscau, rezemaţi în bâtele lor bătute cu ţinte de aramă; galii, batjocoritori, îşi scuturau cu nepăsare chica lor lungă, iar bărbaţii deşertului ascultau nemişcaţi, înfăşuraţi în veşmintele lor de lână sură; alţii se îngrămădeau la spatele lor; îmbrânciţi de mulţime, legionarii lui Hannon se clătinau în şa; negrii purtau în mâini crengi de brad aprinse, în vreme ce cartaginezul burtos îşi depăna cuvântarea lui suit pe un maldăr de iarbă.

Barbarii fremătau de nerăbdare şi începuseră să murmure înfruntându-l; Hannon îi ameninţa cu lopăţica; poruncindu-şi unii altora să tacă, fiecare striga mai tare decât ceilalţi, sporind cu atât mai mult gălăgia.

Deodată, un om firav la înfăţişare, se năpusti la picioarele lui Hannon, smulse goarna unui crainic şi suflă în ea. Spendius – el era – dădu de veste că are de spus lucruri de cea mai mare însemnătate. Rosti aceste cuvinte cât putu mai repede, în cinci graiuri deosebite: al grecilor, al latinilor, al galilor, al libienilor şi al balearilor. Căpitanii, pe jumătate uimiţi, pe jumătate înveseliţi, îl îndemnară: „Vorbeşte! Vorbeşte!"

Spendius şovăi o clipă. Tremura. Apoi, îndreptându-se spre libieni, care erau mai mulţi, le spuse:

– Aţi auzit groaznicele ameninţări ale acestui om!

Hannon tăcu: aşadar nu pricepea limba libienilor. Spendius repetă încercarea, reluând aceleaşi cuvinte în celelalte graiuri ale barbarilor.

Ostaşii se uitau unii la alţii nedumeriţi, apoi, ca şi cum ar fi înţeles cu adevărat cuvântarea lui Hannon, dădură din cap în semn de încuviinţare.

Spendius vorbi mai departe, cu glasul înăsprit de mânie:

– A spus că toţi zeii celorlalte neamuri nu sunt decât nişte biete umbre, pe lângă zeii Cartaginei. V-a făcut mişei, mincinoşi şi hoţi, câini şi feciori de cătele! Dacă n-aţi fi fost voi (aşa a spus!) Republica n-ar fi fost silită să plătească tribut romanilor; dezmăţul vostru a păgubit-o de mirodenii, de miresme, de sclavi şi de silfiu; sunteţi înţeleşi cu nomazii de la hotarele Cirenei! Dar vinovaţii vor fi pedepsiţi, aşa v-a ameninţat, înşirându-vă toate muncile care vă aşteaptă: să pietruiţi drumurile, să smoliţi corăbiile, să înfrumuseţaţi templele sisiţilor, să răscoliţi măruntaiele pământului în Cantabria.

Spendius repetă aceleaşi cuvinte galilor, grecilor, campanienilor şi balearilor. Auzind unele nume care le rămăseseră în urechi, mercenarii erau încredinţaţi că sufetul aşa vorbise într-adevăr. Câţiva îi strigară lui Spendius: „Minţi!" dar glasurile lor se pierdură în larma mulţimii. Spendius spuse mai departe:

– N-aţi văzut că a lăsat grosul călărimii în afara taberei? Nu aşteaptă decât un semn, să năvălească asupra voastră şi să vă spintece pe toţi!

Barbarii se întoarseră să privească într-acolo. Atunci, în mijlocul mulţimii care se trăgea la o parte, se ivi o fiinţă cu chip de ora, un necunoscut. Era aproape gol, slab şi cu spinarea încovoiată: mărăcini şi frunze veştede îi zburliseră părul plin de praf, care îi cădea încâlcit peste umeri. Îşi încinsese mijlocul şi îşi oblojise genunchii cu smocuri de paie şi fâşii ele cârpe zdrenţuite. Pielea zbârcilă şi pământie îi atârna pe picioarele descărnate, ca o otreapă spânzurată pe o creangă uscată. Mergea sprijinindu-se într-un toiag de măslin şi tremura din mâini fără încetare.

Ajungând în apropierea negrilor care purtau torţele, privi în jurul lui mulţimea barbarilor, cu ochi holbaţi de spaimă şi cu un rânjet idiot, care îi descoperea gingiile albe.

Scoase un ţipăt înfricoşat si se ascunse la spatele soldaţilor. Apoi, arătând spre călăreţii în zale lucitoare care îl însoţeau pe Hannon, începu să bâlbâie: „Ei sunt... Ei sunt..." Caii frământau pământul în copite, zăpăciţi de flacăra făcliilor care pâlpâiau în noapte. Umbra de om se zbătea şi urla: „I-au ucis pe toţi!"

Auzind aceste cuvinte rostite în limba lor, balearii se apropiară şi recunoscură pe unul de-al lor: fără să le răspundă, ci îngâna mereu:

– I-au ucis pe toţi! Da, pe toţi! I-au zdrobit ca pe nişte boabe de struguri! Ce frumoşi flăcăi erau! Aruncătorii-cu-praştia! Fraţii voştri şi ai mei!

Îi dădură să bea. Izbucni în plâns şi începu să povestească cele întâmplate.

Spendius nu-şi putea stăpâni bucuria, tălmăcind grecilor şi libienilor groaznicele fapte pe care le destăinuia Zarxas; se minuna el însuşi ce bine se potrivise. Balearii păliseră la faţă, aflând de ce moarte pieriseră fraţii lor.

Fusese o ceată de trei sute de aruncători-cu-praştia, sosiţi în Cartagina cu o zi înainte de plecarea mercenarilor; se treziseră din somn mai târziu din pricina ostenelii drumului, iar când ajunseseră în piaţa lui Khamon, se pomeniseră singuri şi fără apărare. Gloanţele de lut ars le rămăseseră în sacii încărcaţi pe cămile. Cartaginezii îi lăsară să troacă pe strada Sathebului, până sub poarta cea mare de stejar, îmbrăcată în aramă. Aici, mulţimea se năpusti asupra lor, căsăpindu-i.

Soldaţii îşi aduseră aminte de acel strigăt cumplit; Spendius, care se grăbise să fugă cu primele rânduri, nu-l auzise.

Morţii fuseseră aruncaţi grămadă la marginea templului lui Khamon, în braţele Zeilor-Pateci. Ei trebuiau să ispăşească toate crimele de care erau învinuiţi mercenarii: lăcomia şi jafurile lor, batjocurile şi pângăririle, uciderea peştilor din grădina lui Salammbô. Trupurile lor au fost ciopârţite în chip josnic: preoţii le-au ars părul, ca să li se chinuiască sufletele; hălci de carne însângerată atârnau la măcelării, şi unii s-au desprins din mulţime ca să le sfâşie cu dinţii. Apoi totul se sfârşise la căderea nopţii, cu ruguri aprinse pe la răspântii.

Erau flăcările care se zăriseră jucând pe faţa lacului. Dar fiindcă focul se întinsese cuprinzând câteva case, rugurile fuseseră stinse, iar ceea ce mai rămăsese din stârvuri a fost azvârlit în grabă dincolo de ziduri, dimpreună cu trupurile celor care trăgeau să moară. Zarxas stătuse ascuns între trestii, pe malul lacului, până a doua zi. Rătăcise apoi pe câmp, în căutarea urmelor de paşi ai armatei. În zorii zilei se ascundea prin peşteri, iar noaptea pornea din nou, cu trupul sângerând de răni, bolnav şi flămând. Se hrănea cu rădăcini şi resturi de hoituri. Într-o dimineaţă a zărit vârfuri de suliţi şi s-a îndreptat spre ele, cu mintea tulburată de atâtea suferinţe şi spaime.

Mânia soldaţilor, abia ţinută în frâu cât timp vorbise Zarxas, se dezlănţui ca o furtună. Barbarii erau gata să năvălească asupra călăreţilor şi să-i măcelărească, începând cu sufetul. Câţiva izbutiră cu greu să potolească mulţimea, spunând că vor să ştie mai întâi dacă vor fi plătiţi. Toţi strigară într-un glas: „Vrem banii noştri!" Hannon răspunse că a venit cu ei.

Soldaţii se năpustiră la cufeiele sufetului şi le aduseră în mijlocul corturilor. Fără să mai aştepte ajutorul sclavilor, le-au deschis. Găsiră în ele rochii de hiacint, bureţi pentru baie, răzuitoare, perii, miresme şi creioane de antimoniu pentru încondeierea sprâncenelor. Erau ale călăreţilor din gardă, tineri bogaţi, deprinşi de-acasă cu asemenea gingaşe îngrijiri. Mai era, purtată pe spinarea unei cămile, o cadă mare de bronz, în care se îmbăia sufetul. Luase cu el, prevăzător, până şi cuştile cu nevăstuici de Hecatompyle, pe care le ardea de vii pentru fiertura lui de fiecare zi. Şi fiindcă boala de care suferea îi pricinuia o straşnică poftă de mâncare, se încărcase din belşug cu vinuri de soi şi de-ale gurii: săraturi, cărnuri afumate, peşte îndulcit cu miere, borcanele de comagen şi grăsime de gâscă păstrată în culcuş de paie cu zăpadă. Se rostuise cu de toate, şi pe măsură ce ieşeau la iveală bunătăţile din coşuri, hohotele de râs ale soldaţilor izbucneau ca nişte talazuri lovindu-se între ele.

Solda mercenarilor încăpuse toată în două panere de răchită. Unul din ele era plin cu rotocoale de piele, banii cei noi pe care îi folosea Republica în locul celor de argint. Şi fiindcă mercenarii se arătau nemulţumiţi, Hannon le spuse că socotelile lor erau foarte încurcate, iar Sfatul Bătrânilor n-avusese răgaz să le lămurească. Până una-alta, le trimitea ce se vede.

Atunci, dintr-o dată, toate au fost răsturnate cu josul în sus: catârii, slujitorii, lectica, mâncărurile, cuferele. Soldaţii smulgeau banii de piele din panere şi îi aruncau în capul lui Hannon. Acesta izbuti cu mare greutate să încalece pe un măgar, şi fugea ţinându-se de coama dobitocului, burduşit şi scuturat, văicărindu-se şi chemând asupra armatei blestemele tuturor zeilor. Colanul lui de pietre scumpe îi sălta până peste urechi, şi ţinea în dinţi mantia lui lungă, în vreme ce, de departe, barbarii strigau:

– Cară-te, ticălosule! Porcule! Scârnăvia lui Moloh! Ia-o din loc, cu aurul şi cu ciuma ta! Mai repede, mai repede!

Călăreţii aduşi să-l păzească fugeau zăpăciţi pe urma lui, în goana mare.

Furia barbarilor nu se potoli. Îşi aduseră aminte că mulţi din cei porniţi înapoi spre Cartagina nu se mai văzuseră. Fuseseră, fără îndoială, ucişi. Atâta cruzime îi răzvrătea. Începuseră să smulgă ţăruşii corturilor, să-şi împăture mantiile şi să pună şeile pe cai. Fiecare îşi lua sabia şi coiful, pregătindu-se de plecare. Cei ce n-aveau arme intrară în pădure şi-şi cioplira suliţi.

Se lumina de ziuă. Treziţi din somn, oamenii din cetate coborâseră pe străzi. „Pornesc spre Cartagina!" strigau toţi, şi zvonul se răspândi curând în toată împrejurimea.

De pe toate dealurile şi de pe toate cărările răsărea mulţime de lume. Păstorii veneau în goană,

coborând din văile munților.

Călărind pe armăsarul lui punic, Spendius privea cum pleacă barbarii. Apoi dădu ocol câmpiei, însoțit de sclavul care venea din urmă cu al treilea cal.

Un singur cort mai rămăsese în picioare. Spendius intră:

– Scoală, stăpâne! scoală! plecăm!

– Unde plecați? a întrebat Mathô.

– La Cartagina! strigă Spendius.

Mâtho se aruncă în șa, pe calul cu care sclavul îl aştepta la uşa cortului.

III Salammbô

Luna se ridicase deasupra valurilor mării; în întunericul care mai învăluia încă cetatea, scânteiau ţinte de lumină şi străluceau pete albe: oiştea unui car într-o curte; o fâşie de pânză fluturând; creasta unui zid; o salbă ele aur lucind pe pieptul unui zeu nevăzut. Globurile de sticlă de pe acoperişul templelor sclipeau ca nişte diamante uriaşe; cu atât mai întunecate apăreau în umbră grădinile, limbile negre de pământ şi linia nelămurită a vechilor ziduri ruinate; pe ţărmul de jos al Malquei, năvoadele pescarilor se întindeau de la o casă la alta, ca aripile unor lilieci gigantici. Scârţâitul roţilor de lemn, care ridicau apa până la catul de sus al palatului, încetase; cămilele odihneau pe culmea teraselor, culcate pe burtă ca struţii. Paznicii caselor dormeau în stradă, pe treptele din faţa porţii; umbra enormelor statui se prelungea peste pieţele pustii: departe, prin acoperişul de bronz, se destrăma ici şi colo fumul unei jertfe care mai ardea; prin aerul greu treceau adieri de miresme, laolaltă cu mirosul sărat al mării şi cu răsuflarea fierbinte a zidurilor, care mai păstrau în ele arşiţa soarelui. Unde încremenite de lumină străluceau împrejurul Cartaginei; luna îşi revărsa deopotrivă razele ei asupra ochiului de mare străjuit de munţi şi peste lacul Tunisului, unde fenicopterii se întrezăreau printre dunele de nisip, ca nişte râuri prelungi şi trandafirii; sub Catacombe, marea lagună sărată sclipea ca o panglică de argint. Bolta albastră a cerului se pierdea de-o parte în pulberea câmpiei, de cealaltă parte în negurile mării; iar pe culmea Acropolei, mărginind ca nişte piramide templul lui Eşmun, chiparoşii se legănau în vânt, cu aceiaşi murmur ca şi valurile alinate ale mării, care mângâiau ţărmul sub zidurile cetăţii.

Salammbô a urcat pe terasa palatului, sprijinită de-o sclavă, care purta cărbuni aprinşi pe o tipsie de fier.

În mijlocul terasei se afla un pat îngust de fildeş, aşternut cu blăni de râs şi cu perne din pene, de papagal, pasărea fatidică închinată zeilor; iar în cele patru colţuri se înălţau patru trepieduri cu nard, tămâie, cinamomă şi mirt. Sclava aprinse miresmele. Salammbô ridică ochii spre steaua polară, se înclină încet spre cele patru unghiuri ale zării, îngenunchind pe pământul presărat cu pulbere albastră şi cu sclipiri de aur, ca boita cerului. Lipindu-şi apoi coatele de şolduri şi întinzând jumătatea braţelor cu palmele deschise, îşi răsturnă capul pe spate în revărsarea razelor de lună:

– O, Rabbetna! Baalet! Tanit! Glasul ei tremura prelung şi plângător ca o chemare. Anailis! Astarteea! Derceto! Astoret! Mylitta! Athara! Elissa! Tiratha! Întru semnele tale de taină, întru cântecul cistrelor, întru brazdele pământului, întru veşnicul repaus şi veşnica rodnicie, tu, stăpână a valurilor de întuneric şi al ţărmurilor albastre, regină a apelor, mărire Ţie!

Îşi legănă trupul de două ori, apoi încă o dată, şi căzu cu fruntea la pământ, întinzând braţele.

Sclava o ajută să se ridice; aşa cerea datina, ca pe cel aflat în rugăciune un altul să-l smulgă din uitarea-de-sine, arătându-i astfel că zeii îi sunt prielnici. Doica lui Salammbô nu lăsa niciodată neîndeplinită această pioasă îndatorire.

Venise de mică în Cartagina, unde o vânduse un negustor de sclavi din Getulia Daryticenă; iar după ce stăpânii îi dăruiseră libertatea, nu voise să-i părăsească, aşa cum arăta gaura care îi străpungea urechea dreaptă. Purta o fustă cu dungi de culori felurite care îi strângea coapsele coborând până la gleznele prinse în câte-o brăţară de cositor. Faţa ei, puţin turtită, era galbenă ca şi haina care o înveşmânta. Părul îi era prins la spate cu ace lungi de argint, înmănuncheate cu razele soarelui. Într-o nară avea încrustat un năsturaş de mărgean. Aştepta în picioare, la căpătâiul patului, cu ochii închişi, mai dreaptă decât statuia lui Hermes.

Salammbô făcu câţiva paşi până la marginea terasei. Privirea ei îmbrăţişa o clipă largul zării; apoi coborî asupra cetăţii adormite. Suspină adânc, şi sânii ei, ridicându-se, făcură să tremure de sus până jos lunga haină albă care o învăluia, fără copci şi fără cingătoare. Sandalele cu vârfuri răsucite abia se zăreau de sub podoaba lor de smaralde, iar părul ei despletit se revărsa într-o reţea ţesută din fire de purpură.

Salammbô ridică fruntea să privească luna, apoi murmură, împletind frânturi de cântec printre cuvinte:

– „O, cât de lin aluneci pe undele eterului nevăzut! împrejurul tău, tu dai văzduhului strălucire! Mişcarea ta neîncetată dezleagă vânturile şi dăruieşte pământului rouă care-l ajută să rodească. Aşa cum creşte şi descreşte discul tău, se fac mai mari şi-apoi mai mici ochii pisicilor şi petele de pe blana panterei. Femeile strigă numele tău în durerile facerii. Tu rotunjeşti coaja scoicilor; tu aţâţi vinul şi îl faci să fiarbă; tu ajuţi să putrezească morţii; tu semeni în genunea mărilor, mărgăritare!

„În adâncul nopţilor tale umede, Zeiţă, se plămădesc toate roadele!

„Când tu răsări, linişte deplină se aşterne peste pământ, florile adorm, talazurile se potolesc, oamenii îşi scaldă pieptul ostenit în razele tale, iar lumea, cu munţii şi mările ei, îşi priveşte chipul pe faţa ta, ca într-o oglindă. Tu eşti neprihănită şi albă, blândă şi luminoasă, ocrotitoare, senină şi purificatoare!"

Cornul lunii, de partea cealaltă a golfului, plutea peste muntele Apelor-Calde, între cele două culmi ale lui. Un nimb străveziu se înfiripa în înaltul cerului, iar dedesubt sclipea stropul unei stele. Salammbô vorbi mai departe:

– „Şi totuşi ce stăpână necruțătoare eşti! Tu zămisleşti monştrii, stafiile spaimei şi visurile amăgitoare! Privirea ta macină piatra zidurilor, iar maimuțele zac bolnave, de câte ori fața ta reîntinereşte...

„Încotro te îndrepți? De ce te schimbi la chip necontenit? Subțire-n trup şi arcuită, aluneci uneori în nesfârşit ca o corabie fără catarg: alteori te-asemeni printre stele cu un păstor care îşi păzeşte turma; sau treci peste creasta munților, strălucitoare şi rotundă ca roata unui car.

„O, Tanit, tu mă iubeşti, nu-i aşa? Atât de îndelung te-am privit! Dar tu, în zborul tău, străbați tăriile albastre, iar eu rămân legată mereu de-ncremenitul pământ!"

– Ia nebalul tău, Taanah, şi cântă încet pe struna de argint, căci inima mea e mâhnită...

Sclava prinse în mâini harfa triunghiulară de abanos, mai înaltă decât ea şi, sprijinind vârful deltei înstrunite pe un glob de cristal, începu să cânte cu toate degetele.

Sunetele se fugăreau surde şi grăbite, ca murmurul unui roi de albine; apoi, din ce în ce mai limpezi, se pierdură în noapte, laolaltă cu suspinul valurilor şi freamătul copacilor bătrâni de pe culmea Acropolei.

– Taci! strigă Salammbô.

– Ce gânduri te frământă, stăpână? Unda uşoară a vântului, norul care trece, toate te tulbură şi te neliniştesc. Ce ai?

– Nu ştiu nici eu...

– Preaîndelungatele rugăciuni te istovesc.

– O, Taanah, aş vrea să mă topesc în adâncul lor, ca floarea într-o amforă cu vin!

– Sau, poate, fumul aromelor aprinse îți face rău.

– Nu, răspunse Salammbô. În adierea plăcutelor miresme sălăşluieşte duhul zeilor.

Sclava îi vorbi apoi despre tatăl ei, Hamilcar. Se zvonise că s-ar fi îndreptat spre Țara Chihlimbarului, dincolo de columnele lui Melkarth.

– Iar dacă nu se va mai întoarce, va trebui să te supui voinței lui şi să-ți alegi un soț dintre fiii Bătrânilor. În brațele unui bărbat, mâhnirea ta se va risipi.

– De ce? întrebă tânăra fecioară.

Bărbații pe care îi întâlnise până atunci o dezgustaseră cu râsul lor de fiară şi mâinile lor noduroase.

– Simt uneori, Taanah, cum din adâncul ființei mele se ridică valuri fierbinți, mai cotropitoare decât răsufletul unui vulcan. Aud glasuri care mă cheamă, o flacără mare îmi încinge pieptul, mă înăbuşă, mă ucide. Apoi o undă dulce coboară în mine din creştet până în tălpi, înfiorându-mi carnea trupului; o mângâiere blândă mă învăluie şi mă copleşeşte, ca şi cum un zeu s-ar apleca asupră-mi. O, aş vrea să mă pierd în negura nopții, în apa fântânilor, în mustul arborilor; să mă desprind din mine însămi, să nu mai fiu decât boarea vântului, o rază de lumină, să lunec şi să mă ridic până la tine, o, Mamă!

A ridicat brațele cât a putut mai sus, arcuindu-se din mijloc, palidă şi uşoară în largul ei veşmânt, asemenea lunii. Apoi se lăsă să cadă pe culcuşul ei de fildeş, răsuflând adânc şi greu. Taanah îi prinse în jurul gâtului o salbă din boabe de chihlimbar şi dinți de delfin, ca să-i gonească spaima, iar Salammbô spuse cu glasul aproape stins:

– Du-te şi cheamă-l aici pe Şahabarim.

Tatăl ei nu voise ca Salammbô să intre în rândul preoteselor, şi nici măcar să cunoască credința poporului despre Tanit. Îşi păstrase fata pentru o însoțire care să slujească planurile lui. Salammbô trăia singură în palat. Mama ei murise de mult.

Fusese crescută în post şi cumpătare, înconjurată numai de lucruri frumoase şi cuminți, cu trupul scăldat în miresme şi sufletul purificat în rugăciuni. Nu gustase niciodată un strop de vin, nu mâncase carne, nu atinsese cu mâna ei un animal spurcat şi nu pusese piciorul în casa nici unui mort.

Nu se închina nici unui zeu al neruşinării; căci fiecare dintre zeii Cartaginei aveau însuşiri deosebite, iar slujbele lor nu semănau între ele, cu toate că mărturiseau aceeaşi credință. Salammbô îşi slăvea zeița aleasă în întruchiparea ei siderală. Fecioara trăia sub vraja lunii. Când discul ei scădea, Salammbô îşi simțea puterile pierind, tânjea ziua întreagă şi numai apropierea asfințitului o înviora. În timpul unei întunecimi a lunii, era odată să moară.

Dar Rabbet se răzbuna, mânioasă, împotriva fecioarei care nu i se jertfise, şi o chinuia trimițându-i gânduri tulburătoare, cu cât mai aprige şi mai nelămurite, cu atât mai adânc răscolite de credința ce le pătrundea.

Fiica lui Hamilcar era necontenit tulburată de Tanit. Ştia toate drumurile ei, toate lucrările şi toate numele ei, pe care le rostea necontenit fără să-şi poată da seama de înțelesul lor felurit. Ardea de dorința de a

pătrunde până în cele mai ascunse adâncuri ale credinței sale; ar fi voit să străbată până la încăperea cea de taină a Templului, unde se afla, în minunatu-i veşmânt, vechiul idol de care era legată soarta Cartaginei; căci ideea despre zei nu se desprindea în întregime de chipul în care erau înfățișați, şi a purta imaginea lor, sau măcar a o privi, însemna a le lua o parte din putere şi, într-o măsură, a-i stăpâni.

Salammbô întoarse capul, auzind sunetul clopoțeilor de aur care tiveau poala hainei lui Şahabarim.

Şahabarim urcă scările şi se opri pe pragul terasei, încrucişându-si brațele.

Ochii lui adânci străluceau ca luminile unui mormânt, trupul lui înalt şi subțire se pierdea în mantia largă de in, împovărată de clopoței şi de ciucuri cu boabe de smarald. Avea brațele firave, fruntea piezişă şi bărbia ascuțită; pielea părea să-i fie rece, iar fața lui galbenă, brăzdată de cute adânci, chinuită parcă de o dorință neîmplinită şi de-o nesfârşită durere.

Era marele preot al lui Tanit, care o crescuse pe Salammbô.

– Vorbeşte! o îndemnă Şahabarim. Ce doreşti?

– Aş fi voit... Mi-ai făgăduit...

Glasul ei şovăi o clipă, apoi deodată începu să vorbească:

– De ce mă disprețuieşti? Cu ce-au greşit rugăciunile mele? Tu eşti învățătorul meu, şi mi-ai spus că nimeni nu ştie mai bine decât mine să aducă închinare zeilor. A mai rămas vreo taină pe care nu vrei să mi-o dezvălui, părinte?

Şahabarim, aducându-şi aminte de poruncile lui Hamilcar, răspunse:

– Nu mai ai nimic de învățat.

– O zeiță stăpâneşte peste dragostea mea. Am urcat treptele templului lui Eşmun, stăpânul lumii şi al cugetării. Am dormit sub măslinul de aur al lui Melkarth, ocrotitorul căminurilor tyriene. Am trecut pe sub porțile lui Baal Khamon, dăruitorul de roade şi de lumină. Am adus jertfe Cabirilor subpământeni, zeilor vântului, ai pădurilor, ai râurilor şi ai munților; dar ei sunt prea sus, prea departe, prea nepăsători! înțelegi? *Ea* face parte însă din viața mea, sufletul meu e plin de ființa ei, o simt fremătând în mine ca şi cum ar vrea să-şi ia zborul – şi mă înfior! Aştept să-i zăresc chipul, să-i aud glasul, dar un fulger parcă mă orbeşte şi mă cufund într-o noapte adâncă...

Şahabarim tăcea. Salammbô îndreptă spre el o lungă privire rugătoare. Marele preot făcu un semn, cerând să plece sclava care nu era de sânge cananean. Taanah se făcu nevăzută, iar Şahabarim, ridicând brațul deasupra capului, vorbi astfel:

– Înainte de a se naşte zeii, stăpânea întunericul; şi peste toate plutea o suflare grea, nedesluşită, ca gândurile unui om care visează. Acel duh s-a închegat, născând Eterul şi Voința, din care s-a înfiripat Substanța cea dintâi, o apă mlăştinoasă, rece ca gheața, neagră şi adâncă. În unda ei tulbure se învălmăşeau monştri fără simțire, părțile risipite ale formelor care aveau să ia ființă, aşa cum sunt zugrăvite pe pereții altarelor.

„Apoi s-a întrupat Materia, alcătuind la început un ou: iar oul acesta s-a desfăcut în două. Jumătate a zămislit Pământul, cealaltă jumătate Cerul. Ivitu-s-au pe rând soarele, luna, vânturile şi norii, iar la sunetul trăsnetului s-au trezit ființele cugetătoare. Eşmun s-a răspândit pe bolta înstelată. Khamon a aprins soarele, pe care Melkarth l-a împins cu brațele lui dincolo de Gades. Cabirii au coborât în adâncul vulcanilor, pe când Rabbetna, ca o mamă, s-a aplecat asupra lumii, dăruindu-i laptele alb al luminii şi învăluind-o în veşmântul nopții."

– Şi pe urmă? întrebă Salammbô.

Povestindu-i taina genezei, Şahabarim o purtase pe calea tăriilor înalte; dar cuvintele lui din urmă stârniră din nou neliniştea fecioarei. Marele preot, înduplecându-se pe jumătate, spuse:

– Ea trezeşte iubirea oamenilor şi o călăuzeşte.

– Iubirea oamenilor... murmură Salammbô, ca într-un vis.

– Ea e sufletul Cartaginei. Lumina ei se răspândeşte pretutindeni, iar sălaşul ei e aici, sub vălul sacru.

– Părinte! strigă Salammbô. O voi vedea, nu-i aşa? Mă vei călăuzi până la ea! Am stat şi am şovăit multă vreme, dar dorința de a-i cunoaşte taina mă arde... Ajută-mă! Ai milă! Să mergem!

Şahabarim o respinse cu o mişcare scurtă şi plină de mândrie.

– Niciodată! Nu ştii că oricine o atinge moare? Baalii-hermafroditi nu ni se arată decât nouă, celor care avem minte bărbătească şi slăbiciune de femeie. Dorința ta e o nelegiuire! Mulțumeşte-te cu cele ce-ai putut să cunoşti.

Salammbô căzu în genunchi, ducând câte un deget la fiecare ureche, în semn de pocăință. Biruită de cuvintele marelui preot, plângea cu hohote, păstrând împotriva lui un simțământ de mânie, de spaimă şi de umilință. Şahabarim o privea de sus până jos zbuciumându-se la picioarele lui şi, mai nesimțitor decât lespezile terasei, simțea o bucurie ascunsă văzând-o cum suferea pentru zeița a cărei taină el însuşi nu putea s-o

cuprindă pe de-a-ntregul.

Păsările începuseră să cânte. Un vânt rece pornise să sufle, şi nori subţiri se fugăreau pe cerul tot mai străveziu. Atunci se zări deodată, dincolo de Tunis, o negură uşoară, care se târa pe pământ. Apoi, în volbura unei mulţimi învălmăşite, după o perdea de pulbere cenuşie, se iviră gâturi de cămilă, sulițe şi scuturi. Era oastea barbarilor care venea asupra Cartaginei.

IV Sub zidurile Cartaginei

Oamenii câmpului, călări pe măgari sau fugind pe jos, năvăliră în oraş într-un iureş nebun, îngălbeniţi de spaimă şi cu sufletul la gură. Fugeau de groaza armatei. În trei zile, soldaţii făcuseră drumul de la Sicca la Cartagina, porniţi pe jaf şi pe măcel.

Porţile cetăţii se închiseră. Barbarii n-au întârziat să se ivească, dar se opriră la jumătatea istmului, pe marginea lacului.

În primele zile nu se arătară duşmănoşi. Trimiseră soli de pace, cu ramuri de palmier în mână. Cartaginezii îi primiră cu o ploaie de săgeţi, atât erau de înfricoşaţi.

După apusul soarelui şi înainte de revărsatul zorilor, iscoade dădeau târcoale în preajma zidurilor. Nu lipsea niciodată un omuleţ înfăşurat cu grijă într-o mantie lungă, ferindu-şi faţa sub un coif cu obrăzarul lăsat. Stătea ceasuri întregi să privească apeductul, cu atâta stăruinţă, ca şi cum ar fi voit să înşele pe cartaginezi asupra adevăratelor lui gânduri. Îl însoţea totdeauna un bărbat cu capul gol. Un uriaş.

Cartagina era bine apărată pe toată lungimea istmului. Mai întâi printr-un şanţ adânc; apoi printr-un şir de metereze ascunse sub iarbă şi printr-un zid de piatră cu două caturi, înalt de treizeci de coţi. Aici se aflau grajdurile celor trei sute de elefanţi, şi magaziile unde se păstrau valtrapurile, opritoarele şi hrana animalelor. Alte rânduri de grajduri adăposteau patru mii de cai, cu orzul şi hamurile lor; douăzeci de mii de ostaşi îşi păstrau la îndemână în cazărmi, platoşele şi armele lor de luptă. Turnuri crenelate se înălţau din loc în loc peste catul al doilea al zidurilor, purtând pe faţa lor scuturi de bronz atârnate în cârlige.

În imediata lui apropiere, acest zid înconjurător apăra Malqua, partea oraşului unde locuiau vopsitorii şi corăbierii. Ici-colo se zăreau catargele pe care se uscau vălurile de purpură, iar pe terasele înalte ardeau cuptoarele de lut, unde se punea la fiert saramura de peşte.

Dincolo de ziduri, oraşul |şi înălţa în amfiteatru casele lui pătrate, clădite din piatra, scânduri, lut amestecat cu trestie, sfărâmături de scoici şi pământ bătut. Grădinile templelor apăreau ca nişte lacuri verzi, risipite pe un munte de clădiri multicolore. Pieţele publice netezeau povârnişul la distanţe neegale, şi de sus până jos îl brăzdau, încrucişându-se, nenumărate ulicioare. Se mai deosebeau încă hotarele despărţitoare ale celor trei cartiere vechi ale oraşului, contopite acum laolaltă. Zidurile rămase în picioare se înălţau din loc în loc, ca nişte muchii de stâncă, întinzându-şi pereţii lor uriaşi, pe jumătate acoperiţi cu flori, înnegriţi de vreme şi stropiţi din belşug cu necurăţenii. Străzile noi treceau prin spărturile lor ca nişte râuri pe sub pântecele podurilor.

Colina Acropolei se pierdea în mijlocul Byrsei, sub o învălmăşeală de clădiri. Sprijinite pe columnele lor răsucite, templele îşi înălţau capitelurile de bronz, lanţurile de fier, conurile de piatră cu dungi albastre, cupolele de aramă, arhitravele de marmură, contraforturile babiloniene şi obeliscurile cu vârful în jos, ca nişte torţe răsturnate. Peristilurile sprijineau înălţimea frontoanelor, volutele se unduiau între colonade, acoperişurile de olane ocroteau pereţii de granit şi se încălecau, trecând unele peste altele într-un chip minunat şi greu de înţeles. Se simţea adaosul neîntrerupt al veacurilor şi stăruia amintirea vechilor căminuri străbune rămase departe.

Dincolo de Acropole, pe pământul de humă roşie, se aşternea drumul mărginit de morminte al Mappalelor, ducând de-a dreptul de la ţărm la Catacombe: clădiri mari se înşiruiau mai departe în mijlocul grădinilor. Megara, oraşul nou, cel de-al treilea cartier al cetăţii, se întindea până la marginea coastei înalte, pe-a cărei culme farul uriaş se aprindea în fiecare noapte.

Astfel se înfăţişa priveliştea Cartaginei, soldaţilor tăbărâţi în câmpie.

Se sileau să recunoască din depărtare pieţele şi răspântiile, certându-se între ei asupra aşezării templelor. Templul lui Khamon, în faţa sisiţilor, avea acoperământul de aur: Melkarth, în stânga lui Eşmun, purta deasupra streşinilor ramuri de mărgean: templul lui Tanit îşi rotunjea cupola aurie în frunzişul palmierilor; întunecatul Moloh se ridica printre cisterne, în apropierea farului. Pe linia frântă a frontoanelor, pe creasta zidurilor, la întretăierea străzilor, pretutindeni se zăreau zei cu frunţi pătrate, cu capete enorme şi hidoase, cu burţi turtite şi uriaşe, cu gura căscată, cu braţele desfăcute, ţinând în mână furci, suliţe şi lanţuri. Albastrul mării stăpânea dincolo de povârnişul străzilor, care păreau din depărtare şi mai piezişe.

O mulţime zgomotoasă forfotea pe străzi, din zori şi până în noapte. Băieţandri strigau în poarta băilor, sunând din clopot. Tarabele cu băuturi fierbinţi fumegau. Văzduhul era plin de larma nicovalelor. Cocoşii albi juruiţi soarelui cântau pe terase. Boii înjunghеaţi în temple mugeau. Sclavii alergau, purtând panere pe creştetul capului, iar din umbra porticelor se ivea, ici şi colo, un preot înveşmântat în negru, cu o scufie ţuguiată pe cap şi cu picioarele goale.

Privelişte Cartaginei îi aţâţa pe barbari. O admirau şi o urau totodată. Ar fi dorit s-o dărâme şi le-ar fi plăcut să fie a lor. Ce putea să se ascundă în portul corăbiilor de război, întărit cu trei rânduri de ziduri? Mai departe, în adincul Megarei, la marginea oraşului, mai înalt decât Acropole, stăpânea palatul lui Hamilcar.

Mâtho îşi îndrepta necontenit privirile spre palat. Urca dealul Măslinilor şi îşi punea palmele streaşină deasupra ochilor. Grădinile păreau pustii, iar poarta roşie cu cruce neagră nu se deschidea niciodată.

A dat ocol zidurilor de douăzeci de ori, căutând zadarnic un loc de trecere. Într-o noapte se azvârli în valuri şi înotă fără răgaz vreme de trei ceasuri. Răzbi până la ţărmul Mappalelor şi încercă să se caţăre pe mal; îşi rupse unghiile, îşi însângeră genunchii şi căzu în mare, făcând cale întoarsă.

Cu cât se dovedea mai neputincios, cu atât îşi ieşea mai mult din fire. Ura cetatea care o ţinea închisă pe Salammbô cum ar fi urât pe bărbatul care ar fi stăpânit-o. Nu mai era frământat de gânduri, dar îl cuprinsese o dorinţă nepotolită de-a săvârşi fapte nebuneşti. Cu obrazul aprins, cu priviri aţâţate şi cu glasul înăsprit, străbătea în goană câmpul şi se oprea pe ţărmul mării, ascuţind pe nisip tăişul săbiei lui grele. Săgeta vulturii din zbor, iar furtuna din sufletul lui izbucnea în cuvinte nestăpânite.

– Lasă mânia să te poarte ca un car în goana mare! îi spunea Spendius. Strigă şi blestemă! Zdrobeşte şi ucide! Sângele vărsat alină durerea. De nu poţi să-ţi îndestulezi dragostea, hrăneşte ura care îţi dă putere!

Mâtho se întorsese la ostaşii pe care îi avea sub porunca lui şi începu să-i instruiască fără cruţare. Cunoscându-i vitejia şi, mai ales, puterea lui, oamenii se supuneau. Întreaga lui fiinţă le trezea o teamă tulburătoare: spuneau că noaptea stă de vorbă cu stafiile. Ceilalţi căpitani îi urmară pilda, şi în scurtă vreme oastea barbarilor îşi strânse din nou rândurile sub semnul ascultării. Din pragul casei lor, cartaginezii auzeau glasul de metal al goarnelor care scandau ritmul pasului ostăşesc. Încetul cu încetul, barbarii se apropiară de zidurile cetăţii.

Pentru a-i înfrânge pe fâşia de pământ unde tăbărâseră, două corpuri de oaste ar fi trebuit să pornească asupra lor şi să le cadă în spate. Unul venind dinspre mare, pe ţărmul golfului Utic, celălalt coborând de pe muntele Apelor-Calde. Ce putea să facă însă Legiunea Sacră, una singură, care nu număra mai mult de şase mii de oameni? Dacă barbarii ar fi pornit spre răsărit alăturându-se nomazilor, ar fi tăiat drumul Cyrenei şi legătura cu deşertul. Dacă s-ar fi retras înspre apus, ar fi stârnit răscoala întregii Numidii. Mai curând sau mai târziu, rămaşi fără hrană, s-ar fi abătut ca lăcustele asupra câmpurilor învecinate. Bogaţii, cuprinşi de spaimă, îşi vedeau primejduite deopotrivă palatele, viile şi semănăturile.

Hannon veni cu planurile lui, pe cât de crude, pe atât de zadarnice. El voia să pună un preţ mare pe capul fiecărui barbar ucis, şi să dea foc taberei cu ajutorul aruncătoarelor de flăcări de pe corăbii. Generalul Giscon zicea altfel; el cerea ca mercenarii să fie plătiţi. Cunoscând renumele de care se bucura în mijlocul poporului, Bătrânii îl urau de moarte. Se temeau de ivirea unui nou stăpân şi, gândindu-se cu groază la o întoarcere a monarhiei, se străduiau să risipească toate resturile din care ar mai fi putut să renască.

Dincolo de zidurile cetăţii trăia un neam de alt sânge, a cărui obârşie nu se cunoştea. Erau vânătorii-de-arici, mâncătorii-de-melci şi de şerpi. Se furişau prin peşteri şi prindeau în capcană hiene vii, iar petrecerea lor cea mai plăcută era să le fugărească după apusul soarelui pe nisipurile Megarei, printre pietrele stelare ale mormintelor. Colibele lor, plămădite din noroi şi iarbă de mare, spânzurau pe povârnişul malului ca nişte cuiburi de rândunici. Pe cât de slăbănogi pe-atât de cruzi, îşi duceau traiul lor amestecaţi de-a valma, fără zei şi fără cârmuire. Umblau goi din cap până în picioare, iar poporul Cartaginei îi privea cu scârbă, văzând spurcăciunile pe care le mâncau. Într-o dimineaţă, străjerii care stăteau de pază au băgat de seamă că vânătorii-de-arici se făcuseră nevăzuţi.

În cele din urmă, Sfatul cel Mare se hotărî. Dregătorii cetăţii, purtând sandale uşoare ca pentru un drum în vecini, fără centuri şi fără colane, se înfăţişară în tabăra barbarilor. Se apropiară cu paşi liniştiţi, dând bineţe căpitanilor şi, oprindu-se să stea de vorbă cu soldaţii, le spuseră că cererile lor drepte vor fi îndeplinite. Astfel, totul se va sfârşi cu bine.

Cei mai mulţi dintre ei pătrundeau pentru întâia oară într-un lagăr al mercenarilor. În locul învălmăşelii la care se aşteptau, se văzură întâmpinaţi de-o rânduială întru totul înfricoşătoare. Tabăra era împrejmuită cu un taluz înalt, acoperit cu iarbă, alcătuind o apărare pe care catapulturile nu puteau s-o vatăme. Drumurile erau proaspăt stropite cu apă, iar prin deschiderea corturilor se zăreau scânteind în umbră luminile unor priviri sălbatice. Lăncile strânse în mănunchi şi panopliile cu arme străluceau ca nişte oglinzi orbitoare. Trimişii cetăţii vorbeau în şoaptă şi păşeau cu grijă, nu cumva să răstoarne ceva cu poalele veşmintelor prea lungi.

Ostaşii cerură de mâncare, învoindu-se ca preţul hranei să li se scadă din solda care li se cuvenea.

Cartagina le trimise boi, berbeci, bibilici, mazăre, fructe uscate, niprale şi acele faimoase scrumbii afumate, pe care negustorii din cetate le vindeau peste mare în toate porturile. Mercenarii dădeau târcoale vitelor mari şi frumoase privindu-le cu dispreţ, şi găsind tot felul de cusururi bunătăţilor pe care le râvniseră. Socoteau berbecul pe preţul unui porumbel, iar pentru trei capre nu dădeau mai mult decât pe-o rodie.

Amestecându-se în vorbă, ca mai pricepuți, mâncătorii-de-scârnăvii îi îndemnau să nu se lase păcăliți; iar barbarii scoteau săbiile, porniți pe vărsare de sânge.

Împuterniciții Marelui Sfat se apucară să numere anii slujiți sub arme de fiecare mercenar. Dar nimeni nu mai ştia câți ostaşi fuseseră înrolați, iar Bătrânii se înspăimântară văzând ce datorii uriaşe aveau de plătit. Ar fi trebuit să vândă tot silfiul Cartaginei şi să pună biruri grele pe negustorii oraşelor. Mercenarii se arătau din zi în zi mai nerăbdători. Tunisul trecuse de partea lor. Hărțuiți de-o potrivă de furia lui Hannon şi de mustrările potrivnicului său. Bogații sfătuiră pe cetățenii Cartaginei să câştige prietenia barbarilor; să-şi aducă aminte de cei pe care îi cunoşteau, să-i caute şi să-i cerceteze. Această dovadă de încredere i-ar linişti.

Negustorii, scribii, lucrătorii arsenalului, unii cu nevestele şi copiii, veniră în mijlocul barbarilor.

Soldații le-au dat voie să pătrundă în tabără, dar le-au lăsat o intrare atât de îngustă, încât abia aveau loc să treacă, unul lângă altul, cot la cot, patru oameni. Spendius, în picioare, stătea de pază la hotarul taberei, scotocind până la piele pe toți cei care intrau. Mathô, alături de el, privea cu luare-aminte mulțimea, nădăjduind să recunoască vreunul din chipurile pe care le văzuse în preajma lui Salammbô.

Lagărul luase înfățişarea unui adevărat oraş, plin de frământare şi de larmă. Două lumi deosebite se amestecau fără să se contopească. Una în straie de pânză şi de lână, purtând pe creştetul capului scufii de pâslă asemeni ştiuleților de brad; alta înveşmântată în fier, cu arama coifurilor pe frunte. În mulțimea slugilor şi a vânzătorilor care îşi plimbau marfa dintr-un loc în altul, mişunau femei de toate neamurile; unele cu pielea bronzată ca a curmalelor coapte, altele cu fața verzuie ca măslinele sau galbenă ca năramzele; muieri vândute în târg de marinari, culese din gunoiul cocioabelor infecte, răpite în mersul caravanelor sau de pe ulițele oraşelor jefuite. Slujeau până la istovirea trupului pofta de dragoste a bărbaților; apoi, snopite în bătăi când îmbătrâneau, erau lăsate să moară la marginea şanțurilor, lângă lăzile azvârlite în drum, laolaltă cu vitele care nu puteau să mai tragă. Femeile nomazilor îşi fluturau până la călcâie rochiile lor țesute în pătrățele din păr roşcat de cămilă; cântărețele din Cyrenaica, înfăşurate în văluri viorii, cu sprâncenele încondeiate, îşi mlădiau glasul încrucişându-şi picioarele pe rogojini; negresele, cu sânii atârnându-le, strângeau baligă pentru foc şi o uscau la soare; femeile din Siracusa purtau în păr spelci de aur; luzitanele, salbe de scoici; femeile galilor îşi acopereau cu piei de lup pieptul lor alb. Copii voinici, plini de păduchi şi goi, netăiați împrejur, se repezeau cu capul în burta trecătorilor şi, ca nişte pui de tigri, le muşcau mâinile pe la spate.

Cartaginezii se plimbau de-a lungul taberei, uimiți de câte putea să cuprindă gospodăria soldaților. Cei fricoşi nu izbuteau să-şi ascundă neliniştea; ceilalți se sileau să pară nepăsători.

Barbarii îi băteau pe umeri şi căutau să-i înveselească glumind. Când zăreau în mulțime un om mai de seamă, îl pofteau să ia parte la jocurile lor. Aruncând discul, aveau grijă să le strivească picioarele, iar când se luptau în pumni le mutau fălcile de la cele dintâi lovituri. Dibăcia aruncătorilor-cu-praştia îi înspăimânta pe cartaginezi, ca şi viperele îmblânzitorilor de şerpi, sau armăsarii greu de înstrunit ai călăreților. Oamenii aceştia, deprinşi cu obiceiurile lor paşnice, îndurau toate umilințele, plecându-şi fruntea şi încercând să zâmbească. Unii, căutând să-şi dovedească îndrăzneala, arătau prin semne că ar dori să intre în rândurile oastei. Mercenarii îi puneau să crape lemne şi să țesale catârii. Îi legau cu frânghie de-o platoşă şi îi dădeau de-a dura ca pe nişte butoaie. Când îi vedeau că se pregătesc de plecare, barbarii se prefăceau că-şi smulg părul din cap şi îşi răsuceau trupul în zvârcoliri caraghioase.

Din neştiință sau din prostie, mulți îşi închipuiau că toți cartaginezii erau bogați şi se țineau după ei rugându-i să le dăruiască ceva: un inel, o centură, o pereche de sandale, ciucurii de la manta, orice li se părea atrăgător. Iar când cartaginezul, despuiat, striga: „Nu mai am nimic, ce mai doreşti?" ei răspundeau: „Pe nevastă-ta!" sau mai scurt: „Viața ta!"

Socotelile privitoare la solda ostaşilor fură înmânate căpitanilor; căpitanii le dădură citire mai departe, primind pe de-a întregul învoirea tuturor. Armata ceru corturi; i se dădură. Polemarcii grecilor doriră câteva din frumoasele armuri care se făureau în Cartagina; Marele Sfat încuviință să fie cumpărate pe cheltuiala Republicii. Călăreții îşi arătară dreptul lor de a fi despăgubiți pentru caii pe care îi pierduseră; unuia îi căzuseră trei în nu ştiu care luptă; altuia cinci, în nu ştiu care marş; altuia îi pieriseră paisprezece într-o prăpastie. Li s-au făgăduit în schimb armăsari din Hecatompyle: soldații preferau să fie răsplătiți cu bani.

Au cerut apoi să li se plătească – în bani de argint, nu în monezi de piele – grâul care li se datora. Îl socoteau la prețul cel mai mare cu care se vânduse pe timpul războiului, aşa încât o măsură de făină revenea de patru sute de ori mai scumpă decât dăduseră ei pe un sac întreg de grăunțe. O asemenea nedreptate i-a scos din fire pe cartaginezi; dar până la urmă fură nevoiți să se învoiască.

Împuterniciții soldaților ajunseră la împăcare cu trimişii Marelui Sfat, jurând, unii pe geniul ocrotitor al Cartaginei, ceilalți pe zeii lor barbari. Cu temeneli şi vorbă-lungă îşi cerură iertare unii altora, măgulindu-se. Ca o dovadă de prietenie, soldații cerură pedepsirea trădătorilor, care prin uneltirile lor îi aţâțaseră împotriva Republicii.

Marele Sfat se prefăcu a nu înțelege. Soldații vorbiră mai limpede, cerând capul lui Hannon. Ieșeau afară din tabără de mai multe ori pe zi. Se plimbau de-a lungul zidurilor, cerând să li se arunce scăfârlia sufetului și îşi întindeau mantalele s-o primească.

Marele Sfat le-ar fi făcut poate pe plac, dacă armata n-ar fi venit cu încă o cerere, mai umilitoare decât toata celelalte; să li se dea căpeteniilor soții alese dintre fecioarele celor mai de seamă familii ale Cartaginei. Ideea fusese a lui Spendius, şi ostaşii o găsiră îndreptățită. Dar îndrăzneala barbarilor de-a voi să amestece sânge punic în neamurile lor i-a scos din fire pe cartaginezi. Răspunseră scurt şi tăios că nu mai au nimic de dat. Soldații începură să strige că au fost înşelați; dacă în trei zile nu vor primi dreptul lor, vor veni ei înşişi în Cartagina să şi-l ia.

Mercenarii nu erau atât de necinstiți pe cât îi socoteau duşmanii lor. Hamilcar le făcuse făgăduieli mari, destul de nelămurite ce-i drept, dar foarte solemne şi repetate de mai multe ori. Erau îndreptățiți să creadă că, o dată ajunşi în Cartagina, li se va da în stăpânire oraşul si li se vor împărți avuțiile lui; văzând că abia dacă li se va plăti solda, se simțeau dezamăgiți deopotrivă, în mândria şi în lăcomia lor.

Nu dobândiseră în războaie nemăsurate averi Denys, Pirus, Agatocle şi generalii lui Alexandru? Nu lumina întreaga zare a taberelor de luptă amintirea lui Hercule, pe care cananienii îl asemuiau cu soarele? Ostaşi de rând ajunseseră să poarte pe frunte diademă regească. Împărățiile care se prăbuşeau îl făceau pe gal să viseze în pădurile lui de stejari şi pe etiopian în nisipuri. Se găsea totdeauna o Cetate gata să cheme sub steagurile ei pe războinici. Tîlharul izgonit de tribul lui, paricidul fugar pe drumuri străine, pângăritorul de altare urmărit de pedeapsa zeilor, toți flămânzii şi toți prigoniții se îndreptau spre portul unde trimişii Cartaginei căutau mercenari. De obicei, Cartagina îşi ținea făgăduielile. De data aceasta, pătimaşa-i zgârcenie o împinsese pe calea plină de primejdii a înşelăciunii. Numizii, libienii, Africa întreagă pornise asupra Cartaginei. Drumul mării îi mai rămăsese deschis, dar aici o pândeau romanii. Ca un om împresurat de ucigaşi, simțea cum moartea o aştepta pretutindeni.

Marele Sfat se văzu nevoit să cheme în ajutor pe Giscon. Barbarii primiră să stea de vorbă cu el. Într-o dimineață lanțurile portului coborâră în apă şi trei corăbii cu fundul neted trecură prin canalul Teaniei intrând în lac.

La prora celei dintâi corăbii stătea Giscon. În spatele lui se zărea o ladă uriaşă. Înaltă ca un catafalc, împodobită cu inele mari, atârnând ca nişte coroane. Ceva mai departe venea legiunea tălmacilor, purtând pe cap văluri de sfinx şi având pe pieptul lor, tatuat, un papagal. În urma lor se îmbulzeau prieteni şi sclavi, toți fără arme, atât de mulți încât stăteau îngrămădiți umăr lângă umăr. Cele trei corăbii, pline mai-mai să se scufunde, se apropiau în uralele armatei care se strânsese să le privească.

Giscon puse piciorul pe uscat şi mercenarii se grăbiră să-l întâmpine. Vorbind de pe o grămadă de saci, generalul începu prin a spune că nu se va întoarce până nu va plăti până la un ban toate soldele.

Îi răspunse o furtună de aplauze, şi o bucată de vreme nu mai putu să rostească nici un cuvânt.

Reluând firul vorbirii recunoscu greşelile Republicii, dar nu pregetă să-i mustre pe barbari. Vina o purtau câțiva bezmetici, care înspăimântaseră Cartagina cu răzvrătirea lor. Cetatea îşi dovedea gândurile bune trimițându-l drept mijlocitor pe el, potrivnicul de totdeauna al sufetului Hannon. Cartaginezii, zicea, nu erau atât de proşti să stârnească mânia războinicilor, nici atât de nerecunoscători ca să le tăgăduiască drepturile. Giscon purcese apoi la plata soldelor, începând cu libienii. Şi fiindcă soldații nu recunoscuseră drept bune socotelile Marelui Sfat, generalul nu se sluji de ele.

Soldații se perindau după neamul din care făceau parte, arătând pe degete anii slujiți sub arme. Scribii îi însemnau cu vopsea verde pe brațul stâng, scoteau banii din lada deschisă şi cu un stilet făceau o gaură într-o foaie de plumb.

În şirul celor mulți se înfățişă un bărbat care umbla cu pas greu, ca boul când trage o povară.

– Suie lângă mine, spuse sufetul bănuind o înşelătorie. Câți ani ai servit?

– Doisprezece, răspunse libianul.

Giscon îi pipăi cu degetele pe sub falcă urma celor două bătături pe care le lăsa cu vremea, de o parte şi de alta, cureaua de sub bărbie a coifului. Ostaşii le numeau *roşcove;* nu aveau *roşcove* decât veteranii.

– Tâlharule! strigă sufetul. Semnele care îți lipsesc în obraz o să ți le găsesc pe spinare! Şi sfâşiindu-i tunica, îi dezgoli umerii însângerați de râie. Era un plugar din Hippo-Zaryt. Soldații îl acoperiră cu huiduieli şi-i retezară capul.

La căderea nopții, Spendius se duse să-i trezească pe libieni şi le spuse:

– Ligurii, grecii, balearii, oamenii din Italia îşi vor primi soldele şi se vor întoarce acasă. Voi, cei din Africa, veți rămâne pe loc, risipiți fără apărare pe la triburile voastre. Republica nu va întârzia să se răzbune împotriva voastră. Temeți-vă de drumul pe care îl veți face la întoarcere! Nu vă încredințați în vorbele lor! Cei doi sufeți sunt înțeleşi între ei. Giscon vă înşală! Aduceți-vă aminte de ostrovul Osemintelor şi de Xantip, pe

care l-au trimis înapoi în Sparta pe o galeră putredă!

– Ce să facem? întrebară libienii.

– Să vă gândiți!

În cele două zile următoare veniră la rând oamenii din Magdala, Leptis şi Hecatompyle. Spendius se strecură printre gali.

– I-au plătit pe libieni; vor urma grecii, balearii, apoi asiaticii şi toți ceilalți. Voi sunteți mai puțini, n-o să primiți nimic! N-au să vă dea corăbii şi n-o să mai revedeți căminurile voastre niciodată. Vă vor ucide, ca să nu mai cheltuiască hrănindu-vă!

Galii se înfățişară sufetului. Autharit, omul pe care Giscon îl lovise la ospățul armatei, îl înfruntă şi-i ceru să răspundă. Giscon, împins de la spate de sclavi, se făcu nevăzut, strigând că se va răzbuna.

Nemulțumirile şi plângerile creşteau. Unii, mai stăruitori, intrau în cortul sufetului şi, pentru a-l înduioşa, îi prindeau mâinile, silindu-l să le pipăie gingiile fără dinți, brațele firave şi urma rănilor nevindecate. Soldații care nu fuseseră încă plătiți murmurau, cei care primiseră solda mai cereau încă una pentru cai; cerşetori şi fugari, lepădături fără căpătâi, furau armele soldaților şi strigau că sunt lăsați pe dinafară. În fiecare clipă veneau alte valuri de oameni, corturile se prăbuşeau pârâind, mulțimea îngrămădită între hotarele întărite ale taberei se tălăzuia din margini până la mijloc, într-o larmă asurzitoare. Când tumultul se întețea, Giscon, sprijinindu-se în cot pe sceptrul lui de fildeş, privea în largul mării, fără să clipească din ochi, cu degetele înfipte în barbă.

Mâtho se depărta din când în când, ca să vorbească cu Spendius; apoi se întorcea în fața sufetului, iar Giscon îi simțea privirile pătrunzătoare, săgetându-l ca două aruncătoare de flăcări. Îşi trimiseră unul altuia ocări pe deasupra mulțimii, dar nu le auziră. Împărțeala, în vremea aceasta, mergea mai departe. Sufetul se pricepea să ocolească, dibaci, toate piedicile.

Grecii se arătaseră nemulțumiți cu deosebirea dintre monede; li se dădură lămuririle cuvenite şi plecară liniştiți. Negrii au cerut scoici albe, cu care ştiau că se face negoț în toată Africa; li s-a dat răspuns să aştepte, până vor fi aduse din Cartagina. Nu mai stăruiră şi primiră să fie plătiți în bani, ca toți ceilalți.

Balearilor li se făgăduise ceva mai bun, adică femei. Sufetul îi linişti, spunându-le că va sosi în curând pentru ei o caravană întreagă de fecioare. Calea fiind însă lungă, trebuiau să mai treacă încă şase luni pline. Fetele vor fi încărcate în corăbii şi trimise în porturile baieare, grase, frumoase şi parfumate cu ulei de benzoe.

Zarxas, înzdrăvenit acum si mai chipeş ca niciodată, sări cu o iuțeală de saltimbanc pe umerii prietenilor săi şi strigă, arătând în Cartagina poarta lui Khamon:

– Ați pus deoparte câteva pentru cei morți?

Îmbrăcată de sus şi până jos în veşmânt de aramă, poarta strălucea în văpaia asfințitului de soare, iar barbarii zăreau parcă deasupra ei o dâră însângerată. De câte ori Giscon încerca să vorbească, strigătele izbucneau din nou. În cele din urmă, coborând cu paşi rari, se închise în cortul lui.

A doua zi, în zori, când ieşi din cort, tălmacii care se culcaseră afară zăceau pe spate, nemişcați, cu ochii încremeniți, cu limba între dinți şi vineți la față. O spumă albă le curgea din nări, iar trupul le înțepenise, ca şi cum în timpul nopții ar fi înghețat de frig. Gâtul fiecăruia era strâns într-un laț de trestie.

Din clipa aceea răzvrătirea nu mai putu fi stăvilită. Uciderea balearilor, pe care Zarxas o reamintise, întări neîncrederea aţâțată de Spendius. Toți îşi închipuiau că Republica voia din nou să-i înşele. Să se sfârşească odată! Nu mai aveau nevoie de tălmaci! Zarxas, cu o praştie pe umăr, urla cântece de război. Autharit amenința cu sabia lui cea mare. Spendius sufla unuia o vorbă la ureche, punea în mâna altuia un pumnal. Cei mai puternici îşi luau singuri partea ce li se cuvenea: cei mai puțin îndârjiți cereau să urmeze împărțeala. Toți aveau asupra lor arme şi furia tuturor se abătea asupra lui Giscon, ca un clocot al urii dezlănțuite.

Unii se urcaseră alături de el. Mulțimea asculta ocările în linişte, dar cei care încercau să rostească un singur cuvânt în apărarea generalului erau ucişi cu pietre sau se alegeau cu gâtul tăiat dintr-o singură lovitură de sabie. Grămezile de saci erau mai roşii deeât un altar însângerat.

După prânzul stropit din belşug cu vin, înverşunarea gloatei crescu. Băutura era, în armata punică, o plăcere oprită sub pedeapsă de moarte, iar soldații ridicau paharul înspre Cartagina, bătându-şi joc de legile ei. Se năpusteau apoi din nou asupra sclavilor Visteriei, ucigându-i de-a valma. În orice limbă ar fi fost rostit cuvântul: *Loveşte!* era înțeles de toți.

Giscon ştia bine că Republica îl jertfeşte, dar oricât i-ar fi fost de nerecunoscătoare, el stăruia să-i apere onoarea. Când soldații îi reamintiră că li s-au făgăduit corăbii pentru întoarcerea lor acasă, se jură pe Moloh că îi va încărca pe socoteala lui, şi smulgându-şi colierul de pietre albastre, îl azvârli mulțimii ca un legământ.

Africanii cerură grâul făgăduit de Marele Sfat. Giscon le arătă socotelile sisiților, însemnate pe piei de oaie cu vopsea albastră, şi citi tot ceea ce intrase, lună cu lună şi zi de zi, în portul Cartaginei. Apoi se opri

deodată, cu ochii holbați, ca și cum printre numerele înșirate și-ar fi zărit osânda morții.

Adevărul era că Bătrânii măsluiseră prețurile, și grâul vândut în anii cei mai grei ai războiului fusese socotit atât de ieftin, încât numai un orb ar fi putut să se lase înșelat.

– Vorbește! strigară soldații. Vorbește mai tare! Aha! încearcă să ne mintă, ticălosul! Băgați de seamă!

Giscon șovăi o clipă, apoi începu din nou să citească.

Fără să-și dea seama că sunt înșelați, barbarii primiseră drept bune socotelile sisiților; dar belșugul în care înota Cartagina le stârni dintr-o dată o gelozie sălbatică. Se năpustiră asupra lăzii de sicomor și-o sfărâmară în bucăți. Era pe trei sferturi goală. Văzuseră ieșind din ea atâția bani, încât o socoteau fără fund; Giscon îi ascunde în cortul lui! Soldații luară sacii cu asalt. Mâtho era în fruntea lor. Fiindcă toți urlau: „Banii! Banii!" Giscon, în cele din urmă, le răspunse:

– Cereți-i generalului vostru!

Îi privea țintă cu ochii lui mari și galbeni, iar fața lui prelungă se făcuse mai albă decât firele din barbă. O săgeată i se oprise în podoaba penelor și atârna în inelul de aur din ureche; un fir de sânge curgea de sub tiară pe umăr.

La un semn al lui Mâtho, soldații năvăliră. Giscon desfăcu brațele. Spendius îi strânse pumnii în nodul unui lanț. Un soldat îl doborî la pământ, sub picioarele mulțimii care se năpustise peste saci.

Jefuiră cortul; nu găsiră decât cele trebuincioase vieții de fiecare zi. Răscolind mai adânc, dădură peste trei chipuri ale lui Tanit înfășurate într-o piele de maimuță și peste o piatră neagră căzută din lună.

Mai mulți cartaginezi ținuseră să-l însoțească pe Giscon. Erau toți oameni de seamă, din rândurile celor care voiseră războiul. Soldații îi târâră afară din corturi, aruncându-i pe toți de-a valma în groapa cu scârnăvii. Le legară pântecele în lanțuri de fier și-i țintuiră de stâlpi puternici, întinzându-le de mâncare în vârful sulițelor.

Autharit, stând de pază, îi acoperea de sudalme; dar neînțelegându-i vorba, ostatecii nu-i răspundeau. Din când în când, galul le azvârlea pietre în obraz, ca să-i audă țipând.

În ziua următoare, un fel de toropeală cuprinse întreaga armată. Furia i se istovise și începu s-o cerceteze neliniștea. Mâtho tânjea, copleșit de o nedeslușită mâhnire. I se părea că, fără voia lui, o jignise pe Salammbô. Bogații făceau parte oarecum din ființa ei. Se așeza noaptea pe marginea groapei lor, și în acele gemete deslușea parcă un tremur din glasul care âi umplea sufletul.

Mânia tuturor se abătuse acum împotriva libienilor, singurii care își primiseră solda. Își dădeau seama totuși că, dușmănindu-se între ei și lăsându-se purtați de ura care-i dezbina, se primejduiau. Îndrăzneala lor avea să fie crunt pedepsită. Așadar, trebuiau să se apere de răzbunarea Cartaginei. Cuvântările și sfaturile de război se țineau lanț. Toți vorbeau și nimeni nu asculta, iar Spendius, atât de guraliv de obicei, nu răspundea la nici o întrebare și se mulțumea să clatine din cap.

Într-o seară, ca din întâmplare, îl întrebă pe Mâtho dacă sunt fântâni în cetate.

– Nici una, răspunse Mâtho.

A doua zi Spendius îl duse până la marginea lacului.

– Stăpâne! spuse fostul sclav, dacă inima ta îndrăznește, vom intra amândoi în Cartagina.

– Cum? întrebă Mâtho, abia ținându-și răsuflarea.

– Jură că vei asculta poruncile mele și mă vei urma ca o umbră.

Mâtho ridică brațul spre steaua Chabar și strigă:

– Jur pe Tanit! Spendius vorbi din nou:

– Mâine, după asfințitul soarelui, să mă aștepți la picioarele apeductului, între arcada o noua și a zecea. Ia cu tine un târnăcop, o cască fără pene și sandale de piele.

Apeductul despre care vorbea Spendius străbătea de-a curmezișul întreg istmul. Era o lucrare impunătoare, pe care romanii aveau s-o mărească mai târziu. În pofida disprețului pe care îl arătau altor neamuri, cartaginezii încercaseră să împrumute de la Roma această născocire a vremurilor noi, după cum, la rândul lor, romanii își însușiseră galera punică. Apeductul, zidire puternică, sprijinindu-și pe contraforturi cele cinci rânduri de arcuri suprapuse purtând deasupra capete de lei, se prelungea până la marginea de apus a Acropolei și pătrundea în oraș pe sub pământ, revărsându-și apele ca un fluviu, în cisternele Megarei.

Mâtho îl aștepta pe Spendius la ceasul hotărât. Spendius legă un harpon de capătul unei frânghii, învârtind-o ca pe o praștie. Gheara de fier se prinse de marginea unei pietre, și cei doi începură să se cațere pe zid cu ajutorul funiei.

Ajungând pe cea dintâi cornișă a apeductului, nu mai izbutiră să agațe cârligul: de câte ori îl aruncau, cădea. Găseau tot mai greu crăpături în zid, și la fiecare rând al arcadelor, marginile pereților se îngustau. Frânghia abia mai ținea: de câteva ori era să se rupă.

În sfârșit ajunseră pe cea din urmă pâatformă. Spendius se apleca din când în când, pipăind pietrele cu

mâna.

– Aici e locul! Să începem... Mânuind târnăcopul cu care venise Mâtho, reuşiră să desprindă o lespede de la locul ei.

În depărtare se zărea o ceată de călăreți trecând în goană pe cai fără frâu. Brățările lor de aur jucau printra vălurile plutitoare ale veşmintelor fluturate de vânt. Un războinic călare venea în fruntea lor val-vârtej, purtând coif cu pene de struț şi o lance în fiecare mină.

– Narr'Havas! strigă Mâtho.

– Ce-ți pasă? răspunse Spendius, sărind în golul rămas după scoaterea lespedei.

La porunca lui Spendius, Mâtho încercă să răstoarne unul din blocurile de piatră; dar locul era prea strâmt şi nu-şi putea mişca brațele.

– Ne vom întoarce, spuse Spendius. Mergi înainte!

Porniră amândoi de-a lungul canalului. Apa le ajungea până la brâu. Paşii li se împleticeau. Se văzură nevoiți să înoate. Mâinile li se loveau de pereții înguşti, iar tavanul era atât de scund, încât le sfâşia obrazul. Se lăsară purtați de şuvoiul apei, lungindu-se cât puteau mai mult, ferindu-şi capul sub braț şi apropiindu-şi genunchii. Treceau prin întuneric ca nişte săgeți, gâfâind, aproape înăbuşiți de aerul greu care le apăsa pieptul, ca în fundul unui mormânt. Apoi se cufundară dintr-o dată într-o beznă adâncă. Nu mai puteau lupta cu vâltoarea apei şi căzură.

Când se ridicară din nou, rămaseră câteva clipe întinşi pe spate, adulmecând cu nesaț aerul proaspăt. Arcadele înalte se perindau una după alta, legând între ele zidurile largi, care despărțeau bazinurile pline. O singură pânză de apă curgea mai departe de-a lungul cisternelor. Prin ferestrele crestate în tavanul boltit, discuri de lumină căddeau peste curgerea apei; zidurile înfăşurate în întuneric se pierdeau în nesfârşit. Un ecou prelung răspundea la cel mai mic zgomot.

Spendius şi Mâtho porniră din nou să înoate. Înaintară pe sub deschiderea bolților, pătrunzând printr-un şir de alte încăperi. Două rânduri de bazinuri mai mici se întindeau de-o parte şi de alta, dispărând, cotind, revenind. În sfârşit, simțiră sub tălpile lor ceva tare. Era pardoseala galeriei care mărginea cisternele.

Au mers cu băgare de seamă mai departe, pipăind pereții pentru a găsi o ieşire. Alunecau mereu şi se prăbuşeau în adâncul apei. Se ridicau şi căddeau din nou. O cumplită sfârşeală îi cuprinse, ca şi cum, înotând, brațele li s-ar fi topit în apă. Ochii li se închideau; trăgeau să moară.

Spendius atinse cu mâna gratiile unui gard de fier. Izbind în ele cu putere, izbutiră să le îndoaie, şi ajunseră pe treptele unei scări. O uşă de bronz închidea trecerea. Cu vârful unui pumnal dădură la o parte drugul de fier care zăvora uşa pe dinafară şi, dintr-o dată, se treziră în plin aer.

Noaptea era învăluită în tăcere şi cerul părea mai înalt ca niciodată. Mănunchiuri de arbori mărgineau în depărtare lungul şir al zidurilor. Oraşul dormea. Focurile de veghe ale strajelor scânteiau ca nişte stele pierdute în întuneric.

Spendius, care trăise trei ani în temnița sclavilor, nu cunoştea străzile. Mâtho socotea că pentru a ajunge la palatul lui Hamilcar trebuia s-o ia la stânga, străbătând Mappalele.

– Nu, spuse Spendius. Du-mă la templul lui Tanit! Mâtho încercă să vorbească.

– Adu-ți aminte! îl opri Spendius şi, ridicând brațul, îi arătă steaua Chabarului, care se zărea strălucind.

Mâtho nu mai răspunse şi se îndreptă spre Acropole.

Se târau de-a lungul şirului de napali care mărgineau drumul. Apa curgea de pe trupul lor peste pământul prăfuit. Paşii sandalelor ude nu se auzeau. Cu ochii lui, care ardeau ca nişte torțe, Spendius cerceta umbra fiecărui tufiş. Mergea în urma lui Mâtho, ținând în mâini mânerele celor două pumnale pe care le purta la subsuoară, prinse în câte o brățară de piele.

V Tanit

Lăsară în urma lor grădinile şi se opriră în faţa zidurilor Megarei. Găsiră un loc de trecere lângă poarta cea mare şi pătrunseră în cetate. Drumul cobora o costişă, revărsându-se de vale într-o piaţă mai largă.

– Să mă asculţi, spuse Spendius, şi să nu-ţi fie teamă, îmi voi ţine făgăduiala.

Apoi tăcu, părând că-şi caută cuvintele.

– Îţi mai aduci aminte când în zori de zi ţi-am arătat Cartagina de pe terasa palatului lui Salammbô? Aveam atunci puterea cu noi, dar n-ai vrut să mă asculţi!

Glasul lui tremura.

– Stăpâne, în altarul închinat lui Tanit, chipul zeiţei e acoperit cu un văl vrăjit, care a căzut din cer...

– Ştiu, răspunse Mâtho. Spendius vorbi mai departe:

– Vălul e tot atât de sacru ca şi zeiţa însăşi. Zeii sălăşluiesc acolo unde se păstrează întruchiparea lor. Toată puterea Cartaginei stă în acest văl al Zeiţei, pe care îl stăpâneşte.

Apoi îi şopti la ureche:

– Te-am luat cu mine ca să-l răpim!

Mâtho se opri în loc, înspăimântat.

– Pleacă! Alege pe altul. Să nu te bizui pe ajutorul meu. E o nelegiuire!

– Tanit vrea să te piardă, răspunse Spendius. E vrăjmaşa ta şi te prigoneşte. Mânia ei te va ucide. Răzbu- nă-te! Supune-o voinţei tale. Vei fi de neînvins şi vei cunoaşte calea spre nemurire.

Mâtho tăcu.

– Noi suntem sortiţi pieirii. Armata va fi nimicită. Nimic nu ne mai poate ajuta, nici iertarea, nici fuga. Când puterea zeilor va fi în mâinile tale, de ce pedeapsă a lor te-ai mai putea teme? Ce aştepţi? Să mori ca un netrebnic, într-un trist asfinţit, la sfârşitul unei lupte pierdute? Să fii ars pe rug, în strigătele de batjocură ale mulţimii? Stăpâne! Vei intra în Cartagina întâmpinat de alaiul preoţilor care îţi vor săruta vârful sandalelor! Iar dacă vălul lui Tanit îţi va părea o povară, îl vei aşeza din nou în templu, ţinându-l sub stăpânirea ta. Urmează-mă! Vino şi-l ia!

O dorinţă cumplită îl chinuia pe Mâtho. Ar fi vrut să aibă vălul si se întreba, în ce fel ar fi putut să-şi însuşească vraja lui, fără a-l pângări. Nu îndrăznea să-şi mărturisească gândul întreg, şi se oprea înfricoşat de câte ori simţea că trece dincolo de marginile îngăduite.

– Să mergem! spuse Mâtho. Apoi, iuţind pasul, se depărtară amândoi alături, fără să mai scoată un singur cuvânt.

Drumul suia acum din nou şi casele se iveau tot mai dese. Ocoliră în întuneric pe uliţi strâmte. Vântul lovea de pereţi perdelele de trestie care astupau intrarea porţilor. La marginea unei piețe, câteva cămile rumegau în faţa unei grămezi de iarbă proaspăt cosită. Trecură sub o boltă acoperită cu ramuri înfrunzite. O haită de câini porni să latre. Apoi, fără veste, ajunseră la loc deschis şi recunoscură latura dinspre apus a Acropolei. Mai jos de Byrsa se întindea o umbră neagră: era templul lui Tanit. Un zid scund de piatră seacă mărginea o întreagă aşezare de grădini şi de curţi, de clădiri şi terase. Spendius şi Mâtho îl trecură.

Această cea dintâi împrejmuire a templului cuprindea o pădure de platani, care-l ferea de miasmele văzduhului şi de molima ciumei. Ici-colo se zăreau corturile negustorilor, care vindeau în timpul zilei miresme şi parfumuri, alifii pentru piele, veşminte de tot felul, plăcinte închipuind cornul lunii, icoane ale zeiţei şi plăci de alabastru, pe care era cioplită faţa templului.

N-aveau de ce să se teamă; în nopţile fără lună templul era închis. Totuşi, Mâtho încetini mersul, iar în faţa celor trei trepte de abanos care urcau spre a doua curte, se opri.

– Înainte! îi porunci Spendius.

De-o parte şi de alta se înşirau arbori purtători de rodii, migdali şi chiparoşi, livezi de mirt, cu frunze nemişcate, ca turnate în bronz; drumul, presărat cu pietriş albastru, scrâşnea sub greutatea paşilor lor: iar de-a lungul cărărilor umbrite se revărsau în cascadă valurile trandafirilor înfloriţi. Ajunseră în faţa unei gropi rotunde, pe care o împrejmuia un gard de fier.

– Aici e locul unde se amestecă Apele-Dulci cu Apele-Amare, şopti Mâtho, înfricoşat de tăcerea nopţii.

– Am mai văzut aşa ceva în oraşul Maphug din Siria, spuse fostul sclav.

Urcară o scară cu şase trepte de argint şi pătrunseră în curtea a treia.

Un cedru uriaş se înălţa în mijlocul ei. Crengile coborând la pământ abia se mai zăreau sub fâşiile de stofă şi podoabele de tot felul, pe care le atârnau credincioşii. Mai făcură câţiva paşi, şi înaintea ochilor lor apăru templul.

Două lungi portaluri, ale căror arhitrave se sprijineau pe coloane puternice, mărgineau de amândouă părțile un turn în patru laturi, purtând pe creştetul lui secera de aur a lunii. În unghiul portalurilor şi în cele patru colțuri ale turnului ardeau vase pline cu miresme. Rodii întregi şi împletituri de cucurbită sălbatică împodobeau capitelurile, înlănțuiri de romburi si înfloriturі de linii perlate înfrumusețau pereții; o împrejmuire lucrată în filigran de argint înconjura în semicerc deschiderea scării care cobora din vestibul pe trepte de aramă.

Între o stelă de aur şi alta de smarald, se înălța, la intrare, un con de piairă: Mâtho, trecând, îşi sărută mâna dreaptă.

Pătrunseră într-o încăpere neobişnuit de înaltă, a cărei boltă era crestată de nenumărate ferestre; prin deschiderea lor se zăreau stelele. De jur împrejurul pereților se înşirau panere de trestie, cu şuvițe de păr şi smocuri de barbă, primele ofrande ale adolescenței. În mijlocul odăii circulare, răsărind dintr-un piedestal împodobit cu sânuri pline, se ridica un trup de femeie, bărboasă şi grăsună, cu pleoapele lăsate, care părea că zâmbeşte, încrucişându-şi brațele pe buricul burții ei dolofane, lustruită de sărutările gloatei.

Străbătând o sală lungă, cei doi ieşiră din nou în plin aer. Un altar îngust se sprijinea pe canatul unei uşi de fildeş, înaintea ei se opriră. Numai preoții aveau dreptul să intre. Templul nu era un loc de adunare a mulțimii, ci căminul sacru al unei zeități.

– Încercarea noastră e zadarnică, spuse Mâtho. Ar fi trebuit s-o ştii. Să ne întoarcem! Spendius se opri să pipăie pereții.

El îşi pusese în gând să fure vălul, dar nu pentru că ar fi crezut în vraja lui – grecul credea numai în cuvântul Oracolului – ci fiindcă ştia că răpindu-l cartaginezilor, aceştia se vor lăsa cuprinşi de-o cumplită descurajare. Căutând un loc de trecere, făcură un ocol pe la spatele templului. Dincolo de tufişurile de terebint, zăriră o seamă de clădiri mai mărunte, printre care se înălța, ici-colo, un falus de piatră. Cerbi mari se plimbau în voie, călcând sub copita lor despicată ştiuleții de pin risipiți prin iarbă.

Făcură cale întoarsă, între două galerii, care se prelungeau una în fața celeilalte. Două şiruri de chilii le mărgineau. Pe coloanele de cedru atârnau, de sus până jos, tamburine şi chimvale. În pragul chiliilor dormeau femei culcate pe rogojini. Trupurile lor năclăite de unsori, răspândeau un miros ars de miresme şi mirodenii; atât erau de tatuate şi de boite cu rumeneală şi stibiu, încât, dacă pieptul lor nu s-ar fi mişcat în ritmul răsuflării, s-ar fi putut crede că sunt idoli, aşternuți pe pământ unul lângă altul. Flori de lotus împrejmuiau o fântână, în apa căreia înotau peşti, asemeni celor din grădina lui Salammbô. Pe zidul templului se împleteau coardele de cristal ale unei vițe cu ciorchini de smarald. Strecurându-se printre coloanele zugrăvite, razele de lumină ale nestematelor jucau pe fețele femeilor adormite.

Mâtho simțea că se înăbuşă sub dogoarea pe care o răspândeau stâlpii de cedru. Toate acele semne ale fecundității, miresmele, strălucirea luminilor, răsuflarea caldă a piepturilor, îl copleşeau. Dincolo de mistica splendoare care îl orbea, o zărea în gând pe Salammbô, ca şi cum zeița însăşi s-ar fi întrupat în ea. Iubirea creştea în inima lui ca o floare de lotus plutind peste adâncul apelor.

Spendius socotea câți bani ar fi putut să câştige altădată din vânzarea acestor femei; cu ochiul lui ager cântărea, în tăcere, greutatea salbelor de aur.

Nici pe această latură a templului nu se putea pătrunde. Cei doi se reîntoarseră la spatele primei încăperi. În vreme ce Spendius cerceta zidurile, Mâtho îngenunchease în fața porții şi se ruga lui Tanit. O implora să nu îngăduie nelegiuirea. Încerca s-o înduplece cu şoapte mângâietoare, ca şi cum ar fi vrut să potolească supărarea unei ființe iubite.

Spendius zări deasupra porții o deschidere îngustă.

– Scoală-te! îi şopti lui Mâtho. Punându-l să stea în picioare, rezemat de zid, păşi pe palmele lui, apoi pe creştetul capului, se ridică până la înălțimea ferestrei. Se strecură încet şi intră. O clipă mai târziu, Mâtho simți căzând pe umerii lui o frânghie cu noduri. Era frânghia pe care Spendius şi-o înfăşurase în jurul trupului, înainte de a lua drumul cisternelor. Mâtho urcă în mâini şi se regăsi alături de Spendius, într-o încăpere largă, plină de întuneric.

O asemenea îndrăzneală era de neînchipuit. Însăşi lipsa măsurilor de apărare dovedea că nimeni n-o socotea cu putință. Teama tuturor păzea altarele mai bine decât oricare ziduri. La fiecare pas, Mâtho se aştepta să se prăbuşească în moarte.

În adâncul acelei bezne licărea totuşi un sâmbure de lumină. Cei doi se apropiară. O lampă ardea într-o scoică, pe piedestalul unei statui purtând scufia Cabirilor. Cercuri de diamant îi împodobeau largul veşmânt albastru, şi lanțuri țintuite în lespezi îi legau călcâiele de pământ. Mâtho îşi înăbuşi un strigăt şi abia putu să îngâne:

– Priveşte... Priveşte...

Spendius prinse în mână lampa ca să vadă mai bine.

– Eşti un nelegiuit, murmură Mâtho; dar îl urmă.

Pătrunseră într-o încăpere în care nu se afla decât o pictură întunecată, închipuind o femeie. Picioarele ei acopereau un perete întreg. Trupul i se prelungea peste bolta tavanului, lăsând să atârne din mijlocul pântecului un fir care purta la capătul lui un ou uriaş. Capul femeii se apleca pe celălalt perete dimpotrivă, iar degetele ei-cu vârfuri ascuţite atingeau pământul.

Dădură în lături ţesătura unei perdele ca să treacă rnai departe, dar o pală de vânt stinse lumina.

Rătăciră în întuneric prin labirintul clădirii, până când, deodată, simţiră sub picioare o stranie moliciune. Înaintau sub o ploaie de foc; puzderie de scântei ţâşneau de pretutindeni. Spendius pipăi pardoseala şi ghici sub degetele lui un covor aşternut din piei de linx. Simţi apoi trecându-i prin glezne ceva ca o fringhie rece, umedă şi vâscoasă. Şuviţe înguste de raze şovăitoare coborau prin deschizăturile tăiate de-a lungul zidurilor. La lumina lor nesigură zăriră umbra unui mare şarpe negru.

– Să fugim! strigă Mâtho. E ea! O simt, se apropie...

– Nu se poate, spuse Spendius. Templul e gol.

O lumină orbitoare îi sili deodată să închidă ochii. Apoi se iviră pe pereţi, împrejurul lor, nesfârşite mulţimi de fiare descărnate, gâfâind şi întinzându-şi ghearele, învălmăşite unele peste altele, într-o înspăimântătoare şi misterioasă neorânduială. Şerpii aveau picioare; taurii purtau aripi, peştii cu chip de om muşcau din fructe; printre dinţii crocodililor se revărsau flori, elefanţii, cu trompa în vânt, zburau pe albastrul cerului, mândri ca nişte vulturi. Picioarele lor, unele ciunte, altele nefiresc de multe, se zvârcoleau într-o cumplită sforţare, şi fiarele chinuite scoteau limba, parcă ar fi vrut să-şi dea sufletul. Toate tiparele vieţii se întâlniseră aici, ca şi cum s-ar fi spart dintr-o dată învelişul tuturor germenilor, deşertându-şi cuprinsul pe zidurile unei singure încăperi.

Douăsprezece globuri de cristal albastru înconjurau încăperea, purtate de tot atâtea fiare, asemenea tigrilor. Ochii lor ieşeau afară din orbite, ca ai melcilor, şi încovoindu-şi şalele lor puternice, priveau spre fundul sălii, unde într-un car de fildeş străIucea neîntrecuta Rabbet, atotzămislitoarea, în întruchiparea ei cea de pe urmă.

O podoabă alcătuită din pene, din solzi, din flori şi din păsări o acoperea până la mijloc. Purta în urechi, drept cercei, chimvale de argint care îi atingeau obrazul. Privea cu ochii încremeniţi, iar pe fruntea ei o piatră strălucitoare încrustată într-un semn obscen lumina odaia întreagă, răsfrângându-se în oglinzile de aramă roşie de deasupra uşii.

Mâtho făcu un pas înainte. O lespede se urni de la locul ei, şi dintr-o dată, globurile porniră să se învârtească, fiarele începură să ragă; o muzică se desprinse, curgând melodioasă şi sonoră ca armonia stelelor; sufletul furtunos al lui Tanit se revărsa ca valurile unei ape. Părea că se înalţă, şi cu braţele larg deschise avea să cuprindă întreaga încăpere!

Ca prin farmec, fiarele încetară să urle, iar globurile de cristal se opriră. Un cântec lugubru mai pluti câteva clipe prin aer, după aceea se stinse.

– Unde e vălul? întrebă Spendius.

Vălul nu se zărea nicăieri. Unde ar fi putut să fie? Cum să-l găsească? Poate că preoţii îl ţin ascuns... Dezamăgit în credinţa lui, Mâtho simţea cum inima i se sfâşie.

– Pe aici! şopti Spendius. Un tainic gând îl călăuzea. L-a purtat pe Mâtho până în spatele carului lui Tanit. Aici, zidul era tăiat de sus şi până jos cu o deschidere de lăţimea unui cot. Pătrunseră prin ea într-o mică încăpere rotundă şi atât de înaltă, încât părea să fie golul lăuntric al unei coloane. În mijlocul odăii se ridica o mare piatră neagră, amintind jumătatea de sferă a unei tamburine. Limbi de flăcări ardeau deasupra, iar la spatele pietrei se zărea un con, cioplit în lemn de abanos, închipuind un cap omenesc şi două braţe.

Dar mai presus de toate plutea parcă un nor, în care se răsfrângeau sclipiri de stele. Figuri ciudate se întrezăreau în adâncul undelor lui: Eşmun şi cetele Cabirilor, mulţime de monştri văzuţi în felurite chipuri, fiarele sacre ale Babilonului şi altele necunoscute. Acoperea faţa idolului ca o mantie, şi întinzându-se între ziduri, atârna de la un ungher al încăperii la altul, albastru ca noaptea, auriu ca răsăritul, roşu ca purpura soarelui, scânteind în fel de fel de feţe, luminos, diafan, uşor. Era veşmântul Zeiţei, zaimful sfânt, pe care nimeni n-avea voie să-l privească.

Păliră amândoi.

– Ia-l! spuse în cele din urmă Mâtho.

Spendius nu mai şovăi. Sprijinindu-se pe umerii idolului, desprinse vălul. Vălul căzu la pământ. Mâtho îl primi în raâinile lui, îl înfăşură în jurul trupului şi întinse braţele să-l privească mai bine.

– Să mergem! spuse Spendius.

Mâtho, răsuflând greu, rămase cu ochii aţintiţi în pământ.

Apoi, dintr-o dată, strigă:

– Dacă m-aş duce la ea? Frumuseţea ei nu mă mai înspăimântă. Ce-ar mai putea să facă împotriva mea? Nu mai sunt un om ca oricare altul. Aş putea să trec prin flăcări şi să calc peste valurile mării! Puterea mea nu cunoaşte margini, Salammbô! Salammbô, eu sunt domnul şi stăpânul tău!

Glasul lui răsuna ca un tunet. Spendius îi privea chipul iluminat şi i se părea că uriaşul crescuse şi mai înalt.

Un zgomot de paşi se auzi aproape, şi în pervazul uşii deschise apăru chipul unui preot, cu scufie ţuguiată pe cap şi cu ochii holbaţi. Spendius se năpusti asupra lui, şi nedându-i răgaz să facă o singură mişcare, îl strânse în braţe şi-i împlântă între coaste amândouă pumnalele lui. Capul celui ucis răsună căzând pe pardoseala de piatră.

Mai nemişcaţi decât mortul care zăcea pe lespezi, Mâtho şi Spendius statură să pândească tăcerea. Prin uşa care rămăsese pe jumătate deschisă, nu se auzea decât murmurul vântului.

Spendius se strecură de-a lungul unei încăperi înguste. Mâtho îl urmă şi ajunseră amândoi în curtea a treia, intre cele două portaluri care mărgineau locuinţele preoţilor, în spatele chiliilor trebuia să fie un drum mai scurt spre ieşire. Se grăbiră.

Spendius se aplecă pe marginea unei fântâni să-şi spele mâinile pline de sânge. Femeile dormeau. Coardele viţei de smarald scânteiau.

Porniră mai departe, dar pe sub frunzişul arborilor auziră paşi fugind în urma lor. Mâtho simţi de câteva ori cum o mână uşoară încerca să prindă marginea vălului pe care îl purta cu el. Era unul din cinocefalii cei mari, care creşteau în libertate pe lângă templul Zeiţei. Ca şi cum şi-ar fi dat seama de răpirea vălului, se agăţa de el la tot pasul. Spendius şi Mâtho nu îndrăzneau să-l lovească, de teamă să nu-i stârnească ţipetele. Apoi, dintr-o dată, mânia animalului se potoli, şi începu să salte pe-alături, legănându-şi trupul şi lăsând să-i atârne braţele lungi. În apropierea porţii îşi făcu vânt şi sări într-un palmier.

Ieşind din ultima curte împrejmuită, Mâtho porni de-a dreptul spre palatul lui Hamilcar. Spendius înţelese că zadarnic ar fi încercat să-l oprească.

O luară amândoi pe ulița Tăbăcarilor şi, trecând pria piaţa Muthumbal, apoi prin târgul Verdeţurilor, ajunseră la răspântia Cynasynului. În colţul unei străzi, un trecător necunoscut se opri înspăimântat, văzând acea undă de strălucire orbitoare care scânteia în întunericul nopţii.

– Ascunde zaimful! şopti Spendius.

Mai întâlniră în cale câţiva trecători, dar izbutiră să se strecoare nebăgaţi în seamă, ajungând în cele din urmă la marginea Megarei.

Farul ridicat în spatele celorlalte clădiri, pe cea mai înaltă parte a ţărmului, lumina cerul cu o văpaie roşie, iar umbra palatului, cu terasele lui suprapuse, se întindea peste grădini ca o piramidă uriaşă. Cei doi îşi croiră drum prin gardul de zizif, tăind crengile cu pumnalul.

Pretutindeni se zăreau urmele lăsate de ospăţul mercenarilor; grădinile răvăşite; şanţurile de apă secate: porţile ergastulei deschise. Nici un suflet de om nu se ivi în jurul bucătăriilor şi al cramei. În acea tăcere de moarte nu se auzea decât răsuflarea grea a elefanţilor care se zbăteau în opritoarele lor, şi pârâitul buştenilor de aloes care ardeau pe rugul aprins al farului.

Mâtho frământa mereu aceleaşi cuvinte:

– Du-mă la ea! Vreau s-o văd! Unde e?

– Eşti nebun! îi spunea Spendius. Va striga, va chema sclavii, şi oricât ai fi de puternic, te vor ucide!

Urcau acum pe scara împodobită cu piepturi de corabie. Mâtho ridică privirea şi i se păru că vede, pe deasupra treptelor, o lumină nedesluşită, şovăitoare şi blândă. Spendius încercă să-l oprească. Mâtho se smuci şi porni să urce în goană treptele.

Revenind la locul unde o văzuse întâia oară, zilele care trecuseră de atunci se şterseră din amintirea lui. Parcă adineauri cânta în mijlocul meselor întinse. Apoi se făcuse nevăzută, dar el se întorsese neîncetat să urce scara aceea. Deasupra lui văzduhul era plin de flăcări; marea cuprindea zarea întreagă. Cu fiecare pas creştea în jurul lui nemărginirea. Suia treptele cu acel umblet uşor pe care nu-l cunoaşte decât visul.

Vălul care fremăta prelung de câte ori atingea lespezile scării, îi reamintea puterea ce dobândise; dar, lăsându-se purtat de înflăcărată lui pornire, nu ştia bine ce trebuia să facă, şi această nehotărâre îl tulbura.

Din când în când îşi apropia obrazul de ferestrele pătrate ale odăilor cu uşi închise, şi de câteva ori i se păru că recunoaşte chipul ei printre femeile care dormeau.

Ultimul cat al palatului, cu zidurile lui mai înguste, părea un zar aruncat pe culmea teraselor. Mâtho dădu ocol celor patru laturi.

O lumină alburie se strecura printre foile subţiri de talc care acopereau golurile zidului; înşirate la distanţe egale, semănau în întunericul nopţii cu o salbă de mărgăritare. Recunoscu poarta roşie însemnată cu o cruce neagră. Mâtho simţea cum inima i se bate cu tot mai multă putere Ar fi vrut să fugă. Împinse uşa cu

umărul şi uşa se deschise.

O lampă în chip de corabie, atârnată de tavan, ardea în adâncul încăperii; din carena de argint porneau trei mănunchiuri de raze, care tremurau pe pereții înalți, zugrăviți în roşu cu dungi negre. Grinzile subțiri ale tavanului aurit purtau în noduri de lemn, de-a lungul lor, topaze şi ametiste. Pe cele două laturi mai lungi ale odăii, era rânduit câte un pat scund, împletit din curele albe; în umbra firidelor, adâncite în zid ca nişte scoici, veşminte felurite coborau până la pământ.

O treaptă tăiată în onix înconjura cada unei băi rotunde; doi conduri uşori de piele de şarpe rămăseseră uitați lângă o cană de alabastru. Paşi grăbiți lăsaseră urme umede pe podea. În aer se răsfira aburul nevăzut al unor dulci miresme.

Mâtho abia atingea, mergând, lespezile încrustate cu aur, sticlă şi sidef; trecea peste luciul pardoselii şi i se părea că paşii lui se afundă într-un covor de nisip.

La spatele lămpii de argint zări un chenar mare, albastru, care plutea în aer, legat cu o funie de fiecare latură a lui. Frânt de mijloc, suflând din greu cu gura deschisă, Mâtho se apropie.

Pe pernele de purpură se amestecau de-a valma aripi de fenicopter prinse în mânere de mărgean, gheare de bagă, spatule de fildeş şi lădițe de cedru. Inele şi brățări se înşirau pe coarne de antilopă; vase de lut, aşezate în despicătura zidurilor pe împletituri pe trestie, se răcoreau în bătaia vântului. Praguri neegale despărțeau întreaga încăpere într-un şir întreg de odăi, ridicate pe trepte tot mai înalte; Mâtho se împiedică în ele de câteva ori. O balustradă de argint împrejmuia un covor țesut în flori de culori felurite. Mâtho ajunse în fața unui pat, care atârna în aer ca un leagăn, având alături în chip de treaptă, un scăunel de abanos.

Lumina se oprea la marginea patului şi, în umbra care-l învăluia ca aripa unei perdele, nu se zărea decât colțul unei saltele roşii şi vârful gol al unui picior mic, întins peste glezna cealaltă. Mâtho desprinse încet lampa de la locul ei.

Salammbô dormea cu obrazul în palmă şi cu celălalt braț întins. Podoaba părului ei inelat era atât de bogată, încât fecioara părea culcată pe-un aşternut de pene negre; faldurile largi ale veşmântului ei alb îi înfăşura în unde molatice trupul întreg, de la umeri până la picioare. Printre pleoapele pe jumătate închise, ochii ei abia se zăreau. O ceață albastră se răsfira în umbra pologului, iar funiile cu care era legat patul, urmând ritmul răsuflării ei, părea că o leagănă în văzduh. Un țânțar bâzâia.

Mâtho, nemişcat, strângea în pumnul lui galera de argint, şi dintr-o dată, țesătura apărătoare de țânțari se mistui într-o văpaie mare. Salammbô se trezi.

Focul se stinse în clipa următoare. Salammbô tăcea. Flacăra lămpii plimba pe ziduri valuri de lumină.

– Ce s-a întâmplat? întrebă ea.

– E vălul Zeiței! spuse Mâtho.

– Vălul Zeiței? strigă Salammbô. Sprijinindu-şi bărbia în pumni, se aplecă peste marginea patului, tremurând.

Mâtho vorbi din nou:

– Am fost să-l caut pentru tine în adâncul altarului! Priveşte!

Zaimful strălucea într-o risipă de raze luminoase.

– Îți aminteşti? şopti Mâtho. Eu te-am visat în fiecare noapte, dar porunca fără glas a ochilor tăi n-am înțeles-o. (Salammbô întinse un picior pe scăunelul de abanos.) De-aş fi ştiut să citesc în privirea ta, aş fi alergat spre tine, aş fi părăsit armata şi-aş fi rămas în Cartagina. Supunându-mă, rob ție, aş fi coborât în peştera din Hadrumet şi aş fi pornit în împărăția Umbrelor... Îți cer iertare! Simțeam pe umerii mei povara munților, dar gândul ce-l purtam în mine îmi dădea aripi... Am venit la tine, dar fără ajutorul zeilor n-aş fi îndrăznit niciodată! Să mergem! trebuie să mă urmezi... Sau dacă nu, voi rămâne aici... Mi-e totuna. Aş dori să-mi înec sufletul în răsuflarea gurii tale... Să-mi zdrobesc buzele, sărutând mâinile tale...

– Lasă-mă să-l văd! spuse Salammbô. Mai aproape... mai aproape...

Răsărea soarele. O lumină de culoarea vinului umplea foițele de talc încrustate în pereți. Salammbô, sleită de puteri, se sprijinea pe pernele patului.

– Te iubesc! strigă Mâtho.

Salammbô îngână: „Dă-mi-l..." Se apropiau tot mai mult unul de altul. Salammbô venea spre el în haina ei lungă şi albă, cu privirea ațintită asupra vălului. Orbit de frumusețea chipului ei, Mâtho îi întinse zaimful şi făcu o mişcare, ca şi cum ar fi voit s-o cuprindă. Salammbô desfăcu brațele. Apoi deodată se opri, şi rămaseră amândoi în aşteptare, privindu-se.

Fără să-i înțeleagă dorința, Salammbô se simți cuprinsă de groază. Încruntându-şi sprâncenele subțiri, îşi muşcă buzele şi începu să tremure. Apoi lovi de câteva ori în discul de aramă care atârna la capul patului cu aşternut roşu, strigând:

– Ajutor! Ajutor! Pleacă, nelegiuitule! ticălosule! blestematule! Ajutor, Tranah, Kroum, Ewa, Micipsa,

Şaul!

Faţa speriată a lui Spendius se ivi între vasele de lut din fereastră.

– Fugi! Vin asupra ta!

O dezlănţuire de glasuri cutremură scările, şi un întreg popor de femei, de slujitori şi de sclavi năvăli în odaie, purtând suliţi, măciuci, cuţite şi pumnale. Rămaseră încremeniţi văzând în faţa lor un bărbat. Slujitoarele scoteau ţipete de înmormântare; eunucii, sub pielea lor neagră, păliseră.

Mâtho rămase dincolo de stâlpii balustradei. Înfăşurat în strălucirea zaimfului, părea un zeu al cerului înstelat. Sclavii se năpustiră asupra lui, dar Salammbô îi opri:

– Nu vă atingeţi de el! E veşmântul Zeiţei!

Din colţul odăii unde se retrăsese făcu un pas înainte şi, întinzând spre Mâtho braţul gol, strigă:

– Blestemat să fii, tu, care ai prădat-o pe Tanit! Mânie, răzbunare, moarte şi durere să cadă asupra ta! Gurzil, zeul războaielor, să te sfâşie. Matisman, zeul morţii, să te sugrume! *Celălalt* al cărui nume nimeni nu-l rosteşte, să te ardă!

Mâtho scoase un ţipat, ca şi cum l-ar fi străpuns o sabie.

– Pleacă! Pleacă! strigă din nou Salammbô. Mulţimea slujitorilor se dădu la o parte şi Mâtho trecu încet printre ei, cu privirile în pământ. În dreptul uşii se opri. Un ciucure al zaimfului se agăţase de colţul uneia din stelele de aur încrustate în podea, Mâtho smuci zaimful cu o mişcare a umărului şi coborî pe scări.

Spendius, azvârlindu-se de pe o terasă pe alta, trecând în goană peste şanţuri şi sărind gardurile, lăsă în urmă grădinile şi ajunse la picioarele farului. Malul mării era atât de greu de urcat în acel loc, încât zidurile cetăţii fuseseră părăsite. Spendius se culcă pe spate şi, cu picioarele întinse, se lăsă să alunece până la ţărm. Ajunse înot la Stânca-Mormintelor, făcu un lung ocol străbătând Laguna-Sărată şi, înspre seară, sosi în tabăra barbarilor.

Soarele răsărise. Mâtho, ca un leu hoinar, cobora de-a lungul drumului, rotind în jurul lui priviri cumplite.

O larmă nedesluşită îi ajungea la urechi. Zvonul glasurilor părea că porneşte din grădinile palatului, prelungindu-se departe, până la marginea Acropolei. Unii spuneau că fusese jefuit tezaurul Republicii din templul lui Moloh; alţii aflaseră că un preot căzuse ucis. Umbla vestea că barbarii au pătruns în cetate.

Mâtho nu cunoştea locul pe unde ar fi putut să treacă dincolo de ziduri. Mergea înainte, fără nici o ţintă. Câţiva îl zăriră şi o furtună de strigăte izbucni dintr-o dată. Mulţimea înţelegând ce se întâmplase, înmărmuri; apoi o cuprinse o furie nestăpânită.

De pe dealul Acropolei, din străfundurile Mappalelor, de pe marginea lacului şi din Catacombe, mii şi mii de oameni veneau în goana mare. Patricienii ieşeau din palatele lor, negustorii îşi părăseau tarabele, femeile îşi uitaseră copiii. Fiecare ducea cu el o spadă, un par, o secure; dar acelaşi gând care o tulburase pe Salammbô îi făcea să dea înapoi. În ce fel ar fi putut să pună mâna din nou pe zaimf? Era un lucru al Zeilor, şi numai a-l privi însemna o nelegiuire. A-l atinge era însăşi moartea!

Sub coloanele templelor preoţii îşi frângeau mâinile în prada disperării. Gărzile Legiunii treceau în goana cailor, fără ţintă; mulţimea se strânsese pe acoperişul caselor, pe înălţimea teraselor, pe umerii statuilor uriaşe, pe catargele corăbiilor. Mâtho mergea înainte, şi la fiecare pas furia gloatei creştea, ca şi spaima lui. Străzile se goleau la trecerea lui, şi valuri de oameni fugind se revărsau până sub zidurile cetăţii. Ochi mari se deschideau să-l înghită, dinţii scrâşneau de furie, pumni strânşi se ridicau să-l fulgere, şi în acea vijelie de glasuri răsunau, înmulţindu-se, blestemele lui Salammbô.

O săgeată şuieră prin aer; apoi alta; o grindină de pietre începu să pârâie; dar teama de a nu atinge zaimful făcea ca loviturile să-şi greşească ţinta, trecând pe deasupra capului lui Mâtho. Mânuind vălul ca pe un scut în toate părţile, Mâtho trecea nevătămat, iar urmăritorii lui nu puteau să găsească nici un mijloc de a-l atinge. Alerga din ca în ce mai grăbit de-a lungul străzilor pustii, întâlnind în calea lui frânghii întinse, căruţe răsturnate, fel de fel de piedici aşezate dinadins pentru a-l opri; de mai multe ori fu silit să se întoarcă înapoi, căutând o altă ieşire. Făcând nenumărate ocoluri, ajunse în piaţa lui Khamon, pe locul unde fuseseră măcelăriţi balearii. Mâtho se opri, pălind ca un osândit. I se părea că aici îşi va găsi sfârşitul. Mulţimea bătea din palme.

Mâtho alergă până la poarta cea mare, pe care o găsi închisă. Poarta, cioplită în inimă de stejar, era căptuşită cu plăci de aramă şi ţintuită în piroane de fier. Mâtho se năpusti asupra ei cu toată puterea. Mulţimea fremăta de bucurie, văzând cât de zadarnică îi era mânia. Mâtho îşi scoase o sandală din picior, scuipă asupră-i şi pălmui cu talpa ei canaturile încremenite ale porţii. Oraşul întreg porni să urle. Mulţimea nu se mai gândea la puterea vălului, şi era gata să năvălească. Mâtho o privea cu ochi mari şi rătăciţi, tâmplele îi zvâcneu şi se simţea cuprins de amorţeală ca un om beat. Deodată zări lanţul lung, cu care se mânuia pârghia porţii. Făcu un salt, îşi încorda braţele, şi sprijinindu-se pe picioare îl trase cu toată puterea, până când, în sfârşit, cele două aripi uriaşe ale porţii se deschiseră.

Ajungând dincolo de zidurile cetății, desprinse zaimful pe care îl purta în jurul gâtului şi-l ridică deasupra capului, cât mai sus. Fluturat de vântul mării, vălul strălucea în soare, cu toate culorile, nestematele şi chipurile zeilor lui. Mâtho străbătu astfel câmpul întreg, până la corturile soldaților, iar poporul urcat pe ziduri privea cum se pierde în zare norocul Cartaginei.

VI Hannon

– Trebuia s-o răpesc! îi spuse Mâtho lui Spendius, într-o seară. S-o duc cu mine! S-o smulg din palat! Nimeni n-ar fi cutezat să mi se împotrivească.

Spendius nu-l asculta. Întins pe spate, gusta plăcerea lenei, având alături un vas mare cu mied, în care îşi vâra capul din când în când, ca să bea mai din plin.

Mâtho vorbi din nou:

– Ce să fac? Cum să mă întorc în Cartagina?

– Nu ştiu, răspunse Spendius. Această nepăsare îl înfurie pe Mâtho.

– Tu eşti marele vinovat! M-ai stârnit, şi acum nu mai vrei să ştii de mine, mişelule! Vrei să mă supun ţie? Te socoteşti stăpânul meu? Vânzător de carne vie! Sclav şi fecior de sclav!

Scrâşnea din dinţi şi îl ameninţa cu pumnul lui uriaş.

Grecul nu răspunse nimic. Un lampadar de argilă lumina uşor catargul cortului, unde zaimful strălucea pe-o panopolie.

Deodată, Mâtho îşi încălţă coturnii, îşi încheie tunica lui cu solzi de aramă şi-şi luă coiful.

– Încotro? întrebă Spendius.

– Mă întorc la Cartagina! Lasă-mă! O voi răpi! Iar dacă îmi vor ieşi în cale, îi voi zdrobi ca pe nişte pui de năpârcă! O voi ucide, Spendius! Da, da, o voi ucide, vei vedea, o voi ucide....

Spendius, care era numai urechi, smulse dintr-o dată zaimful şi-l azvârli într-un colţ al cortului sub blănuri. Se auzi un murmur de glasuri, şi la lumina faclelor se ivi Narr'Havas, însoţit de alţi douăzeci de războinici.

Purtau mantale de lână albă, pumnale lungi, salbe împletite din curele, cercei de lemn şi încălţări din piele de hienă. Rămaseră în pragul cortului, rezemându-se în lănci, cum se odihnesc păstorii. Narr'Havas era cel mai falnic dintre toţi. Braţele lui subţiri erau strânse în legături de piele împodobite cu perle; veşmântul lui larg era prins în toartele unui cerc de aur care îi încingea fruntea, lăsând să-i cadă peste umăr o pană de struţ. Un zâmbet neîntrerupt îi descoperea întregul şirag al dinţilor. Privirea lui era ascuţită ca o săgeată, şi din toată fiinţa lui se desprindea un amestec ciudat de nepăsare şi de pândă.

Începu prin a spune că Republica pusese de multă vreme ochii pe regatul lui, şi de aceea hotărâse să treacă de partea mercenarilor. Avea deci motive temeinice să vină în ajutorul lor, şi putea să le fie de mult folos.

– Vă voi da elefanţi – în pădurile mele se găsesc destui – vin, ulei, orz, curmale, smoală şi pucioasă pentru asediul cetăţilor, douăzeci de mii de pedestraşi şi zece mii de cai. Am venit la tine, Mâtho, fiindcă tu stăpâneşti zaimful şi eşti menit să stai în fruntea oastei; de altminteri, noi suntem prieteni vechi...

Tot timpul cât vorbi Narr'Havas, Mâtho nu-şi lua ochii de la Spendius, care trântit pe piei de miel, asculta cu luare-aminte, dând din cap în semn de încuviinţare. Narr'Havas blestema Cartagina, jurându-se pe toţi zeii. În pornirea mâniei lui rupse o lance. Însoţitorii lui răcniră într-un glas, şi Mâtho, stârnit de furia lor, a strigat că primeşte alianţa.

Aduseră un taur alb şi o oaie neagră, semnele zilei şi nopţii. Înjunghiară jertfele la marginea unui şanţ şi-şi înmuiară braţele în sângele lor. Narr'Havas îşi puse mâna pe pieptul lui Mâtho, iar Mâtho mâna lui pe pieptul lui Narr'Havas. Apoi, cu aceeaşi pecete însângerată însemnară pânza cortului. Restul nopţii l-au petrecut ospătându-se, iar resturile de carne le-au ars dimpreună cu oasele, pielea, coarnele şi copitele.

Urale fără sfârşit îl întâmpinara pe Mâtho, când se întoarse cu vălul zeiţei; până şi cei care nu împărtăşeau credinţa Cananului simţeau în nedesluşita lor însufleţire că un Duh supraomenesc coborâse între ei. Nimeni nu se gândea să atingă zaimful. Felul tainic în care Mâtho şi-l însuşise îi dădea, după judecata barbarilor, dreptul netăgăduit de a-l stăpâni. Tot astfel gândeau şi soldaţii africani. Cei a căror ură n-avea rădăcini atât de vechi nu ştiau ce să creadă; dacă li s-ar fi dat corăbii ar fi plecat acasă fără zăbavă.

Spendius, Narr'Havas şi Mâtho trimiseră soli tuturor triburilor de pe meleagurile punice.

Cartagina ţinea toate aceste neamuri sub stăpânirea ei istovitoare. Punea asupra lor biruri grele, iar cei care zăboveau cu plata sau îndrăzneau măcar să murmure, sfârşeau în lanţuri, sub secure şi pe cruce. Plugarii îşi lucrau pământul după cum poruncea Republica şi dădeau Republicii tot ce le cerea. N-avea nimeni dreptul să poarte arme, iar oamenii satelor răsculate erau vânduţi ca sclavi. Cartaginezii îşi preţuiau guvernatorii ca pe nişte teascuri; cei mai buni erau cei care storceau mai mult. Dincolo de ţinuturile supuse Cartaginei se întindeau ţările aliate, care nu plăteau Republicii decât un tribut neînsemnat; iar mai departe hălăduiau nomazii, gata să sară asupra aliaţilor, ori de câte ori li se dădea a înţelege că pot s-o facă. Hambarele Cartaginei

erau astfel totdeauna pline, hergheliile îi sporeau, câmpurile îi dădeau rod îmbelşugat. Nouăzeci şi doi de ani mai târziu, bătrânul Cato, priceput ca nimeni altul în a stăpâni sclavii şi pământul, avea să rămână uimit de atâta bogăţie, iar osânda de moarte pe care o va striga fără încetare în Roma nu va fi decât izbucnirea nestăpânită a unei lacome invidii.

În timpul ultimului război, Cartagina ceruse supuşilor ei jertfe din ce în ce mai mari; de aceea, aproape toate cetăţile Libiei i se predaseră lui Regulus. Acum plăteau Republicii, drept pedeapsă, câte o mie de talanţi, douăzeci de mii de boi, trei sute de saci cu praf de aur şi o câtime însemnată de grâu. Capii triburilor necredincioase fuseseră daţi pradă leilor sau răstigniţi pe cruce.

Tunisul, mai ales, purta Cartaginei o ură neîmpăcată. Oraş mai vechi decât metropola, nu putea să-i ierte acesteia puterea ce-o dobândise. Faţă în faţă cu zidurile ei, ghemuită între mlaştinile de pe ţărmul mării, o privea pândind-o, ca o fiară plină de venin. Nesfârşitele molimi, măceluri şi deportări nu-i slăbiseră dârzenia. Nu şovăise să-l sprijine pe Arhagate, fiul lui Agatocle, şi dăduse arme mâncătorilor-de-scârnăvii, fără să stea nici o clipă pe gânduri.

O bucurie fără margini cuprinse toate provinciile, înainte de a fi pornit ştafetele cu veşti. Fără să mai aştepte, răsculaţii dădură buzna în baie peste împuterniciţii şi slujitorii Republicii, şi le suciră gâtul; scoaseră din adâncul peşterilor armele ascunse şi făuriră săbii din fierul plugurilor. Copiii ascuţeau suliţi pe pragul caselor; femeile îşi dăruiau salbele, inelele şi cerceii, tot ce-ar fi putut să slujească la nimicirea Cartaginei. Fiecare venea cu obolul său. Mănunchiuri de lănci se îngrămădeau în mijlocul oraşului, ca snopurile de grâu. Cirezi de vite şi saci cu bani luau drumul spre tabăra mercenarilor. Mâtho, ascultând sfatul lui Spendius, plăti soldaţilor drepturile întârziate, şi atât fu de ajuns pentru a fi ales întâiul conducător al armatei, *şalişim*-ul barbarilor.

Bărbaţi dornici de luptă soseau în ajutor de pretutindeni. Se înfăţişară mai întâi băştinaşii, apoi sclavii, muncitori ai câmpurilor. Caravanele negrilor fură oprite, şi oamenii primiră arme. Negustorii care se îndreptau cu mărfuri spre Cartagina a-au alăturat barbarilor, nădăjduind că vor câştiga mai mult. Cete fără număr se adunau necontenit, şi de pe culmea Acropolei, cartaginezii vedeau cum sporesc rândurile mercenarilor.

Străjerii legiunii stăteau de pază pe creasta apeductului; şi lângă ei, din loc în loc, fumegau cazanele de aramă, în care clocotea fiertura de smoală. O mulţime de oameni umplea cu strigătele ei întinderea câmpiei. Barbarii se simţeau tulburaţi şi nedumeriţi, cuprinşi de acea nedesluşită teamă pe care o încercau totdeauna când ajungeau sub zidurile unei cetăţi.

Numai Utica şi Hippo-Zarytul nu se alăturară mercenarilor. Colonii feniciene, ca şi Cartagina, erau amândouă cetăţi de sinestătătoare, dovedind o mare grijă ca în toate legăturile pe care le încheiau cu Republica să-şi păstreze neatârnarea. Respectau, totuşi, puterea surorii lor mai mari, se bucurau de ocrotirea ei, şi nu credeau că oastea de strânsură a barbarilor ar fi putut s-o biruie; ci, dimpotrivă, nu se îndoiau nici o clipă că va fi nimicită. Nu aveau altă dorinţă decât să trăiască în pace.

Aşezarea lor se dovedea de cel mai mare folos. Cuibărită în adăpostul unui ochi de mare, Utica era calea cea mai lesnicioasă pe care Cartagina putea fi sprijinită din afară. Şi chiar dacă Utica ar fi căzut, rămânea, la şase ceasuri depărtare, pe acelaşi ţărm, Hippo-Zarytul; putând să primească ajutoarele de care avea nevoie, Cartagina rămânea de neînvins.

Spendius era de părere că asediul cetăţii să înceapă fără întârziere. Narr'Havas se împotrivea. El avea alt plan: să pornească mai întâi asupra hotarelor Republicii. Veteranii credeau la fel ca Narr'Havas; Mâtho de asemeni. Se hotărî, aşadar, ca Spendius să lovească Utica, iar Mâtho Hippo-Zarytul. Al treilea corp de oaste, sprijinindu-se pe Tunis, să cuprindă câmpia din faţa Cartaginei. Această sarcină o luă asupra lui Autharit. Narr'Havas urma să plece în regatul lui şi să se întoarcă cu elefanţii; apoi, adunându-şi călăreţii, să ţină sub paza lui drumurile.

Femeile se împotriviră cu îndârjire acestui plan de luptă; ele râvneau după giuvaerurile patricienelor din Cartagina. Nici libienii nu erau mulţumiţi. Ei fuseseră chemaţi să pornească asupra cetăţii, şi nu înţelegeau de ce armata trebuia să se împrăştie în alte părţi; nu plecară decât soldaţii. Mâtho luă comanda alor lui, a iberilor, a luzitanilor, a oamenilor din Apus şi a celor din insule. Toţi câţi vorbeau greceşte l-au cerut pe Spendius, pentru isteţimea lui.

Cartaginezii văzură cu uimire cum dintr-o dată armata barbarilor s-a pus în mişcare, şi nu le venea să creadă. Grosul ei se revărsă mai întâi de-a lungul munţilor Arianei, pe drumul Uticei, urmând ţărmul mării; un crâmpei rămase în faţa Tunisului; restul dispăru pentru câtva timp, apoi se ivi din nou, de cealaltă parte a golfului, pierzându-se în pădure.

Să fi fost, cu totul, cam optzeci de mii de oameni. Mercenarii îşi făceau socoteala, că cele două cetăţi nu li se vor putea împotrivi, şi după ce le vor cuprinde, se vor întoarce asupra Cartaginei. O armată puternică o va împresura, tăind legătura istmului, şi rămânând lipsită de ajutorul provinciilor, cetatea, în scurtă vreme, va

pieri înfometată. Cetățenii Republicii nu plăteau dări, ca romanii. Cartaginei îi lipsea priceperea treburilor publice. Nepotolita ei sete de câştig nu-i îngăduia acea chibzuință pe care o cere urmărirea unor scopuri mai înalte. Ca o galeră ancorată în nisipul Libiei, Cartagina dăinuia mulțumită trudei altora; dar în jurul ei neamurile vecine spumegau ca talazurile mării, şi cea mai trecătoare furtună zguduia din temelii uriaşa corabie punică.

Războiul cu Roma secătuise tezaurul Republicii; târguielile cu barbarii risipiră ce mai rămăsese. Republica avea nevoie de soldați, dar nici una din țările apropiate nu se încredea în ea; Ptolemeu, pe vremuri, nu se învoise să-i dea nici două mii de talanți. Mai presus de toate, răpirea zaimfului îi tăiase tot curajul. Spendius prevăzuse bine.

Cartaginezii, care ştiau cu câtă ură sunt priviți, îşi strângeau cu patimă la pieptul lor aurul şi zeii, iar dragostea lor de patrie izvora din însuşi felul cum le era alcătuită cârmuirea.

Înainte de toate, puterea aparținea tuturora, fără ca vreunul să fi fost cândva în stare să şi-o însuşească singur. Datoriile în bani ale fiecăruia erau socotite datorii obşteşti, întregul negoț al Republicii se afla în mâna oamenilor veniți din Canaan. Purtând tâlhăreşte bogăția corăbiilor lor pe drumurile mării, adăugând câştigurile cămătăriei, strângând belşugul pământului, storcând de puteri pe sclavi şi pe săraci, mulți dintre ei izbuteau să se îmbogățească. Banul era cheia care deschidea poarta tuturor dregătoriilor, şi cu toate că averea trecea din tată în fiu în aceleaşi familii, săracii nu urau oligarhia, căci fiecare nădăjduia să ajungă odată în rândurile ei.

Breslele negustoreşti alcătuiau legile şi numeau pe supraveghetorii visteriei; aceştia, la sfârşitul slujbei lor, alegeu pe cei o sută din Sfatul Bătrânilor, iar aceştia, la rândul lor, erau supuşi Marei-Adunări a tuturor celor bogați. Cât despre cei doi sufeți, continuatori ai regilor de altădată, având mai puține puteri decât consulii Romei, erau aleşi din familii deosebite şi intrau în slujbă în aceeaşi zi. Tot soiul de uneltiri se puneau la cale pentru a le slăbi puterea învrăjbindu-i. N-aveau dreptul să hotărască războiul, iar când se întorceau învinşi, Sfatul-cel-Mare îi osândea la moartea pe cruce.

Toată puterea Cartaginei era în mâinile sisiților. Ei îşi aveau aşezarea lor în curtea cea mare de la Malqua, pe locul unde, după cum se spunea, poposise cea dintâi luntre a năierilor fenicieni. De atunci, apele mării se trăseseră mai spre larg. Era o clădire străveche, zidită din trunchiuri de palmier şi colțare de piatră, cuprinzând mai multe şiruri de odăi despărțite între ele, unde se țineau adunările mai restrânse. Bogații se întâlneau aici zi de zi, sfătuindu-se asupra treburilor lor şi ale Republicii, de la prețul piperului până la purtarea războiului de nimicire a Romei. De trei ori pe lună obişnuiau să-şi urce paturile pe terasa înaltă care mărginea zidurile dinspre mare; iar trecătorii îi vedeau de jos, stând la masă în văzduh, fără coturni şi fără mantale, plimbându-şi printre fripturi degetele lor încărcate de diamante şi aplecându-şi cerceii mari de aur peste ulcioare, dolofani şi trupeşi, pe jumătate goi, râzând şi mâncând sub cerul albastru, ca nişte rechini graşi care ar zburda pe întinderea mării.

De data aceasta nu-şi mai puteau ascunde îngrijorarea; prea erau galbeni la față. Mulțimea strânsă înaintea porților îi însoțea până la palat, încercând să prindă din gura lor vreo veste. Toate casele erau zăvorâte, ca în zilele când bântuia molima ciumii. Oamenii se revărsau în valuri pe străzi; apoi dintr-o dată străzile rămâneau pustii. Unii urcau spre Acropole, alții alergau în port. Marele-Sfat se aduna în fiecare noapte. În cele din urmă, poporul se strânse în piața lui Khamon şi hotărî să fie chemat Hannon, biruitorul de la Hecatompyle.

Era un bărbat evlavios, viclean, un cartaginez adevărat, fără nici o milă pentru neamurile din Africa. Averea lui nu era mai prejos de-a familiei Barca, şi nimeni nu dovedise mai multă pricepere în conducerea treburilor publice.

Hannon chemă sub arme pe toți bărbații în putere, aşează catapulturi pe toate turnurile, ceru provinciilor un număr nemaipomenit de arme şi porunci să se pregătească paisprezece galere, de care de altminteri n-avea nevoie. Toate au fost cu de-amănuntul socotite şi scrise cu mare grijă în condici. Hannon cerea să fie purtat peste tot, la arsenal, la far, la tezaurul templului; îl puteau vedea toți trecând în lectica lui mare, legănându-se pe trepte şi suind dealul Acropolei. Fiindcă nici aşa nu putea să doarmă, toată noaptea se pregătea de război în palatul lui, răcnind cu glas cumplit poruncile unei bătălii închipuite.

Frigurile spaimei îi făcuseră pe toți viteji. De cum porneau să cânte cocoşii, bogații se aliniau pe țărmul Mappalelor şi, suflecându-şi poalele rochiilor, se deprindeau cu mânuirea lăncii: pentru că nici unul nu se pricepea, se sfădeau tot timpul. Se aşezau, gâfâind, pe pietrele mormintelor, apoi o luau de la capăt. Mulți dintre ei hotărâră să-şi schimbe felul de a se hrăni; unii îşi închipuiau că mâncând mai bine vor prinde puteri; alții, stânjeniți în mişcări de prea multă grăsime, flămânzeau ca să mai slăbească.

Utica ceruse în mai multe rânduri ajutorul Cartaginei, dar Hannon nu voia să se mişte, câtă vreme nu pregătise toate şuruburile pentru maşina lui de război. Mai zăbovi încă trei luni cu pregătirea celor o sută doisprezece elefanți, pe care îi ținea sub zidurile cetății. Poporul îi iubea pe aceşti biruitori ai lui Regulus; nu cruța nici o grijă pentru mulțumirea unor vechi prieteni. Hannon porunci să se topească din nou platoşele de

aramă care le împodobeau pieptul, să le fie auriți dinții de fildeș, să li se lărgească grajdurile și să li se croiască valtrapuri noi din cea mai frumoasă purpură, cu ciucuri lungi jur împrejur; iar conducătorii elefanților, pe care cartaginezii îi numeau indieni – fiindcă cei dintâi fuseseră aduși, fără îndoială, din India – să fie îmbrăcați după portul acestei țări, cu un colac alb în jurul tâmplelor, cu izmene scurte de bumbac, ale căror cute, strânse peste șolduri, semănau cu aripile unei scoici.

Oastea lui Autharit întârzia sub porțile Tunisului; își strânsese rândurile sub un zid clădit din nămolul lacului și apărat pe creastă cu mănunchiuri de mărăcini. Negrii împlântaseră în pământ, din loc în loc, pe prăjini înalte, sperietori grozave, pentru a înfricoșa pe dușmani: chipuri schimonosite de oameni, păpuși cu pene pe frunte, capete de șerpi și de șacali. Socotind că aceste mijloace de luptă îi făceau do neînvins, barbarii dansau, se întreceau la trântă și zburdau, încredințați că în foarte scurtă vreme Cartagina va pieri. Un altul decât Hannon ar fi zdrobit lesne această gloată, pe care o încurcau deopotrivă turmele de vite și femeile. De altfel oamenii aceștiau nu pricepeau nimic din meșteșugul războiului, iar Autharit, descurajat, nu aștepta nimic de la ei.

Trecea printre rândurile lor, privindu-i cu marii lui ochi albaștri, își scotea la marginea lacului tunica lui din piele de focă, desfăcea legătura care-i strângea pletele roșcate și își răcorea capul în apă. Îi părea rău că nu fugise la romani, cu cei două mii de gali din templul de la Eryx.

Adeseori, în plină zi, soarele se întuneca fără veste. Marea, de la marginea ei până în larg, încremenea nemișcată, ca plumbul topit. Un nor de pulbere arămie se abătea în vârtejuri înalte; palmierii se îndoiau până la pământ; cerul se ascundea și se auzea cum cad pe spinarea animalelor pietrele stârnite de vânt. Lipindu-și buzele de pânza cortului, galul gemea sleit de puteri și copleșit de întristare, îi veneau în minte miresmele pășunilor de-acasă, diminețile de toamnă, ninsoarea fulgilor de zăpadă, mugetul zimbrilor pierduți în umbra negurilor și, închizând ochii, zărea lumina colibelor acoperite cu paie, tremurând peste mlaștini în adâncul pădurilor.

Același dor îi muncea pe mulți alții, deși țara lor nu era atât de departe. Dincolo de cotul mării, pe dealurile Byrsei, prinșii cartaginezi puteau să vadă pânzele de cort întinse peste curtea caselor lor. Supravegheați necontenit de ochii santinelelor, erau ținuți legați în cătușele aceluiași lanț, purtând un cerc de fier în jurul gâtului. Mulțimea nu se mai sătura venind să-i privească. Femeile arătau copiilor scumpele veșminte zdrențuite care atârnau pe acele trupuri secătuite.

O cumplită furie îl stăpânea pe Autharit, de câte ori își amintea de rușinea cu care îl umilise Giscon; dacă nu l-ar fi oprit jurământul făcut lui Narr'Havas, l-ar fi ucis. Se închidea în cortul lui și se îmbăta până la leșin cu rachiu de orz și de chimen; apoi se trezea spre amiază, chinuit de o sete cumplită.

Mâtho, în vremea aceasta, împresurase Hippo-Zarytul.

Orașul era ocrotit de apa unui lac care dădea în mare, avea trei rânduri de șanțuri întărite, iar pe culmile care îl împrejmuiau se ridicau turnurile unui zid de apărare. Mâtho nu comandase niciodată asediul unei cetăți asemănătoare. Se gândea neîncetat la Salammbô, și îmbătându-se în vis de farmecul frumuseții ei, simțea plăcerea unei răzbunări care îl umplea de mândrie. Dorința de a o revedea îl stăpânea mereu; stăruitoare, aspră, neîndurată. Ar fi vrut să se întoarcă în Cartagina ca sol al barbarilor, pentru a ajunge din nou până la ea. Poruncea goarnelor să sune asaltul și, încercând să-și facă drum spre apa mării, se avânta înaintea tuturor pe creasta stăvilarului. Smulgea pietrele cu mâinile lui, îmbrâncea pe cei care șovăiau și lovea cu tăișul săbiei pretutindeni. Barbarii dădeau năvală de-a valma, scările trosneau frângându-se, și grămezi de oameni se prăbușeau sub zidurile cetății în valuri înroșite de sânge. Apoi, vâltoarea luptei se potolea și barbarii se retrăgeau, pentru a porni atacul din nou.

Mâtho se oprea la marginea corturilor, își ștergea cu brațul fața stropită cu sânge și rămânea cu ochii pierduți în zare, privind spre Cartagina.

În fața lui, pe sub ramuri de mirt, de măslini, de palmieri și de platani, se întindeau două iazuri, adunându-se într-un alt lac, ale cărui țărmuri nu se zăreau. Dincolo de creasta muntelui apropiat se ridicau alte culmi mai înalte, iar în mijlocul unei ape mari se afla un ostrov întunecat, asemeni unei piramide. La stânga, mai departe de valurile nisipului încremenit în unde aurii, marea suia până în marginea zării, ca o pardoseală netedă de lapislazuli. Pe întinderea verde a câmpului, se iveau din loc în loc pete galbene; roșcovele străluceau ca niște bumbi de mărgean, coarde de viță sălbatică se revărsau de pe creștetul sicomorilor; se auzea murmurul apelor; ciocârlii moțate săgetau văzduhul, și ultimile raze ale soarelui aureau spinarea broaștelor țestoase, care ieșeau dintre trestii să respire adierea vântului de seară.

Mâtho suspina din adâncul pieptului. Se culca pe burtă, își înfigea unghiile în pământ și plângea. Se simțea singur, sleit de puteri, nefericit. Ea nu va fi a lui niciodată, și nici măcar nu era în stare să cucerească un oraș.

Noaptea, singur în cortul lui, privea zaimful și se întreba la ce-i slujea acel talisman al Zeilor. Un val de

îndoieli se ridica în mintea barbarului. I se părea că o parte din sufletul lui Salammbô plutea în veşmântul Zeiţei, mai uşor decât o răsuflare. Pipăia vălul, îl mirosea, îşi îngropa faţa în el şi îl săruta plângând. Apoi şi-l arunca peste umăr, amăgindu-se că o simte aproape de inima lui.

Adeseori ieşea din cort, la lumina stelelor, sărea peste soldaţii care dormeau înfăşuraţi în mantale, se azvârlea în şa la porţile taberei, şi două ceasuri mai târziu era la Utica, în cortul lui Spendius.

Începea să vorbească despre greutăţile războiului, dar singurul lui gând era să-şi aline durerea povestind despre Salammbô. Spendius încercă să-l potolească, dându-i sfaturi înţelepte:

– Goneşte din inima ta această patimă care te înjoseşte! Ascultai altădată de poruncile altora; astăzi comanzi tu însuţi o armată. Chiar de nu vom cuceri Cartagina, vom ţine sub puterea noastră ţinuturi întinse şi vom ajunge regi. Era cu neputinţă ca stăpânirea zaimfului să nu le aducă biruinţă! „Să avem răbdare"', spunea Spendius.

Mâtho ajunsese să creadă că puterea zaimfului nu le era dată decât celor din neamul Canaanului, şi cu isteţimea lui de barbar îşi spunea: „Zaimful pe mine nu mă va ajuta, dar lipsa lui pe cartaginezi îi va pierde!"

Îl mai tulbura o îngrijorare. El se închina lui Aptuknos, zeul libienilor, şi se temea ca Moloh să nu se simtă jignit. Îl întreba cu sfială pe Spendius căruia din ei s-ar cuveni să jertfească o fiinţă omenească.

– Amândurora, răspunse râzând Spendius.

Mâtho nu înţelegea nepăsarea grecului, bănuindu-l că se închină unui zeu despre care nu vrea să vorbească.

Toate credinţele şi toate neamurile îşi dăduseră întâlnire în aceste oşti de barbari; nici un zeu al unora nu era disprețuit de ceilalţi, ci toţi erau la fel de temuţi. Mulţi dintre barbari primeau în cultul lor rituri ale unor religii străine. Nu se închinau stelelor, dar dacă vreuna din ele se arăta prielnică sau nefastă, îi aduceau jertfe. Orice amuletă, găsită la întâmplare într-o clipă de primejdie, se schimba în divinitate. Repetau mereu un nume, unul singur, fără să se ostenească a-i pătrunde înţelesul. Jefuind atâtea temple, văzând cu ochii lor atâtea măceluri şi atâtea neamuri, mulţi ajunseseră să nu mai creadă decât în Destin şi în Moarte; adormeau în fiecare noapte cu dobitocească nepăsare a fiarelor de pradă. Spendius ar fi scuipat pe chipul lui Jupiter Olimpianul, în schimb îi era teamă să vorbească în întuneric cu glas tare, şi nu uita în fiecare dimineaţă să-şi încalţe mai întâi piciorul drept.

A ridicat în faţa Uticei o terasă largă, cu patru laturi. Dar în aceeaşi măsură se înălţau şi zidurile cetăţii; ceea ce unii izbuteau să dărâme, ceilalţi se grăbeau să reclădească. Spendius îşi cruţa oamenii. Urzea în gândul lui tot felul de planuri, şi încerca să-şi amintească stratagemele despre care auzise vorbindu-se în călătoriile sale. De ce nu se mai întorsese Narr'Havas? Toţi erau îngrijoraţi.

Hannon sfârşise pregătirile lui într-o noapte fără lună trecu golful Cartaginei, purtându-şi pe plute soldaţii şi elefanţii. Ocoli muntele Apelor-Calde, ca să nu dea piept cu Autharit, şi merse mai departe cu atâta zăbavă, încât în loc să-i surprindă pe barbari înainte de răsăritul soarelui, cum plănuise, ajunse abia a treia zi în plină amiază.

Înspre partea de răsărit a Uticei se întindea o câmpie, care mergea până pe ţărmul lagunei celei mari a Cartaginei; dincoace de ea cobora în unghi drept o vale strânsă între două culmi joase, care se curma dintr-o dată. Barbarii îşi aşezaseră tabăra lor pe partea stingă, tăind drumul care ducea în port. Dormeau în corturile lor – căci şi de o parte şi de alta luptătorii istoviţi se odihneau – când de după dealuri se ivi oastea Cartaginei.

Gloata înarmată cu praştii se împărţise pe cele două aripi. Călăreţii legiunii, sub armurile lor cu solzi de aur, mergeau în primele rânduri, săltând pe caii lor fără păr şi fără urechi, cu coama tunsă, purtând în mijlocul frunţii un corn de argint, ca să semene cu rinocerii. În golul dintre cetele lor, înaintau tinerii pedestraşi cu câte o suliţă de frasin în fiecare mână şi cu un coif mic pe frunte. Lăncile lungi ale pedestrimei grele se zăreau venind din urmă. Negustorii aceştia se încărcaseră cu toate armele pe care erau în stare să le care cu ei; unii purtau suliţă, ghioagă, secure şi două săbii; alţii erau plini de săgeţi, ca nişte arici; numai braţele li se mai zăreau, atârnând peste platoşele îmbrăcate în lemn de corn şi plăci de os. În sfârşit, se arătară schelăriile marilor maşini de război: carobalistele, onagrele, catapulturile, scorpionii, legănându-se pe care trase de catâri şi de boi înjugaţi câte patru. Pe măsură ce oastea înainta, căpitanii alergau de la dreapta la stânga, cu sufletul la gură, răcnind porunci, strângând rândurile şi păstrând depărtarea dintre ele. Bătrânii-fruntaşi, care împărţiseră între ei comanda armatei, îşi puseseră coifurile lor îmbrăcate în purpură, cu ciucuri lungi, care se încurcau printre curelele coturnilor. Obrajii lor, boiţi cu rumeneală, luceau sub căştile uriaşe, împodobite cu chipuri de zei. Scuturile lor, tivite pe margine cu fildeş şi semănate cu pietre preţioase, sclipeau ca nişte discuri însorite deasupra unor ziduri de aramă.

Cartaginezii se mişcau atât de greu, încât barbarii îi pofteau, în bătaie de joc, să se culce la pământ; le strigau că vor veni numaidecât să le deşerte burţile, să le mănture praful de aur de pe piele şi să le dea să bea fier topit.

În vârful catargului ridicat înaintea cortului lui Spendius flutura o flamură verde. Era semnul de începerea luptei. Armata cartagineză răspunse cu o larmă mare, sunând din trâmbiți, din chimvale, din fluiere de os de măgar şi din timpane. Barbarii se avântară dincolo de stâlpii care însemnau marginea taberei lor, şi ostile potrivnice se aflară față în față, la o bătaie de suliță.

Un balear, aruncător cu praştia, făcu un pas înainte, puse în curea un glonte de argilă şi-şi încordă brațul. Un scut de fildeş sări în țăndări şi cele două armate se încleştară în luptă.

Grecii, împlântând vârful lăncilor în nara cailor, îi răsturnau peste călăreți. Sclavii, care luaseră cu ei pietre prea grele, nu izbuteau să le azvârle mai departe de câțiva paşi. Pedestraşii cartaginezi, lovind cu tăişul săbiilor lor lungi, îşi lăsau şoldul drept descoperit; barbarii, pătrunzând în rândurile lor, îi măcelăreau de-a valma; orbiți de sângele care le țâşnea în față, se împiedicau de trupurile celor căzuți. Grămezi de suliți, de coifuri, de platoşe, de brațe încleştate şi de săbii se răsuceau în jurul lor, lărgindu-se şi adunându-se din nou, ca nişte noduri elastice. Goluri tot mai adânci se deschideau în rândurile cohortelor punice. Maşinile de război înțepeniseră în nisip. Însăşi lectica cea mare, cu clopoței de cristal, a sufetului, care se legănase până atunci peste umerii soldaților ca o luntre deasupra talazurilor, se scufundă dintr-o dată şi nu se mai văzu. Hannon murise? Barbarii se pomeniră singuri.

Praful se lăsa în jurul lor, iar ei cântau, când Hannon se ivi din nou pe spinarea unui elefant. Era cu capul gol, sub o umbrelă de pânză, pe care i-o ținea un negru la spatele lui. Colierul cu plăci albastre flutura pe florile tunicii negre; brățări de diamante îi strângeau brațele uriaşe şi, cu gura deschisă, învârtea în mână o suliță cumplită, răsfrântă în vârf ca o floare de lotus, mai lucitoare decât o oglindă. Pământul părea că se cutremură şi barbarii văzură venind asupra lor într-o singură linie toți elefanții Cartaginei, cu dinții înfăşurați în aur, cu urechile vopsite în albastru, înveşmântați în bronz şi purtând deasupra valtrapurilor purpurii turnuri de piele, în care câte trei arcaşi îşi încordau arcurile lor mari, gata de luptă.

Barbarii abia avuseseră răgaz să-şi ia armele şi se rânduiseră la întâmplare. O spaimă de moarte le înghețase sângele; nu mai erau în stare de nici o hotărfre.

Din înălțimea turnurilor se abăteau asupra lor suliți, săgeți, smoală aprinsă şi valuri de plumb. Unii încercau să urce pe spinarea elefanților, agățându-se de ciucurii valtrapurilor; tăişul securilor le reteza mâinile şi cădeau pe spate în vârful săbiilor. Lăncile se frângeau neputincioase, şi elefanții călcau peste cohorte, ca nişte mistreți pe-un câmp de iarbă. Smulgeau cu trompa stâlpii taberei şi dărâmau corturile cu pieptul lor puternic. Barbarii fugiră până la unul, ascunzându-se în spatele colinelor care mărgineau valea pe unde înaintaseră cartaginezii.

Hannon se înfățişă biruitor înaintea porților Uticei. Porunci să sune goarnele, şi cele trei căpetenii ale oraşului se iviră pe turn în deschizătura crenelurilor.

Oamenii din Utica nu se învoiau să primească în cetatea lor nişte oaspeți atât de bine înarmați. Hannon s-a supărat. În cele din urmă fu lăsat să intre el singur, însoțit de câțiva ostaşi.

Elefanții rămaseră afară; de altfel străzile oraşului erau prea înguste pentru a-i lăsa să treacă.

Căpeteniile cetății au ieşit întru întâmpinarea sufetului. Hannon ceru să fie dus la baie şi-şi chemă bucătarii.

Trei ceasuri mai târziu, stătea cufundat până-n gât în cada cu ulei de cinamomă şi, îmbăindu-se, mânca. Înşirate pe o piele de bou, îl îmbiau talerele cu limbi de fenicoptere, tăvălite în miere şi boabe de mac. Medicul, de care nu se despărțea niciodată, îl veghea alături, în halatul lui galben, încălzindu-i din când în când baia. Doi băiețandri, aplecați pe marginea cadei, îi frecau picioarele. Dar grija pe care o purta trupului său nu-l făcea să uite treburile publice; începuse tocmai să dicteze o scrisoare către Marele-Sfat, întrebând ce pedeapsă mai cumplită s-ar putea născoci pentru barbarii prinşi în luptă.

– Stai! îi strigă sclavului care scria în picioare, pe tablele din palmă. Aduceți-i aici! Vreau să-i văd!

În fundul încăperii pline de un abur alb, prin ceața căruia făcliile tremurau ca nişte pete roşii, se iviră îmbrânciți de la spate trei barbari: un samnit, un spartan şi un capadochian.

– Scrie mai departe! porunci Hannon. „Bucurați-vă, lumini ale Baalilor! Sufetul vostru a nimicit câinii cei flămânzi! Binecuvântată fie Republica! Înălțați rugăciuni de mulțumire Zeilor!" Zărind pe prizonieri, izbucni într-un hohot de râs: Ha! ha! iată-i pe vitejii mei din Sicca! Parcă nu vă mai vine să urlați? Unde vă sunt săbiile? Cumpliți războinici, n-am ce zice! (Se prefăcea că se fereşte, ca şi cum i-ar fi fost teamă.) Ce spuneați că vă trebuie? Cai? Femei? Pământ? Slujbe de mari dregători şi de preoți, nu-i aşa? Aşteptați puțin, vă voi da pământ să nu mai ieşiți din el niciodată! Vă voi însura cu spânzurători nou-nouțe! Solda voastră? Am să v-o torn pe gât, în fişicuri de plumb! Voi alege pentru voi locurile cele mai sus-puse, deasupra norilor, cât mai aproape de pliscul vulturilor!

Cei trei barbari, părosi şi numai zdrențe, îl priveau fără să priceapă ce spune. Fuseseră prinşi cu lațuri

de frânghie, şi genunchii lor erau numai o rană. Lanţurile grele care le încătuşau mâinile atârnau până pe lespezile încăperii. Văzându-i atât de nepăsători, Hannon se înfurie:

– În genunchi! în genunchi! Şacalilor! Viermi ai pământului! Scârnăviilor! Nu răspundeţi? Tăceţi? Bine! Să fie jupuiţi de vii! Nu, nu, fără zăbavă!

Sufla greu, ca un hipopotam, şi ochii i se învârteau in cap. Uleiul aromat se revărsase sub greutatea trupului şi, lipindu-se de pielea lui scorţoasă îl învăluia, la lumina torţelor, într-o culoare trandafirie.

Hannon dictă mai departe:

– Patru zile de-a rândul ne-a chinuit arşiţa soarelui. La trecerea Macarului, catârii s-au rătăcit. Cu toate acestea, dovedind un curaj fără seamăn... Ah! Demonades! Cum sufăr! Să încălziţi din nou cărămizile până la roşu...

Se auzea zgomot de fărăşuri şi de grătare. Tămâia ardea cu fum greu în vase mari, şi băieşii goi, asudând ca nişte bureţi, îl ungeau la încheieturi cu o alifie plămădită din făină, pucioasă, vin negru, lapte de căţea, mirt, galbanum şi răşină. O sete chinuitoare îl ardea. Omul înveşmântat în galben îi întinse o cupă în care fumega o fiertură stropită cu venin de năpârcă.

– Bea! spuse Demonades. Puterea şarpelui zămislit la soare să pătrundă în măduva oaselor tale, şi să-ţi dea bărbăţie, întruchipare a zeilor! Un preot al lui Eşmun, după cum ştii, urmăreşte pe cer stelele Câinelui-cel-mare, din a căror vrăjmăşie ţi se trage boala. Ele pălesc, întocmai ca petele de pe pielea ta; să nu-ţi fie teamă, nu vei muri.

– Nu voi muri, nu-i aşa? repetă sufetul. Printre buzele lui vinete trecea o răsuflare mai rău mirositoare decât duhoarea unui stârv. Doi cărbuni aprinşi ardeau în ochii lui fără sprâncene; fâşii de piele zgrunţuroasă îi brăzdau fruntea; urechile despărţite de cap păreau că vor să se lungească, iar cutele adânci din jurul nărilor îi dădeau înfăţişarea stranie a unei fiare cumplite. Glasul lui răguşit semăna cu un muget.

– Poate că ai dreptate, Demonades. Mare parte din răni s-au şi închis. Mă simt în putere. Priveşte cu câtă poftă mănânc!

Mai mult ca să arate cât e de sănătos decât i-ar fi fost foame, începu să înfulece din toate: brânză frământată cu origan, peşti curăţaţi de pe os, dovleac copt, stridii, ouă cu hrean, trufe şi păsări mici la frigare. Se uita între timp la prizonieri, închipuindu-şi cu desfătare chinurile care îi aşteaptă. Îşi amintea umilinţa pe care o suferise în tabăra de la Sicca, şi furia lui se revărsa în teribile ocări asupra celor trei.

– Ah! Ticăloşilor! Trădătorilor! Nelegiuiţilor! Blestemaţilor! Aţi îndrăznit să mă înfruntaţi, pe mine! Pe mine, sufetul! Anii voştri sub arme? Sângele vostru, cum ziceţi? Da, da, sângele vostru, sângele... Apoi vorbindu-şi parcă singur: Toţi vor pieri! Nu va fi vândut nici unul! Poate ar fi mai bine să-i ducem pe toţi în Cartagina... Am să le arăt eu cine sunt! Nu ştiu dacă am luat cu mine destule lanţuri... Scrie: „Trimiteţi-mi"... Câţi sunt? întrebaţi pe Muthumbal... Nici o milă! Plecaţi şi să-mi aduceţi în coşuri toate mâinile lor tăiate!

Dar, dintr-o dată, acoperind deopotrivă glasul lui Hannon şi zăngănitul tăvilor de mâncare, se auzi tot mai puternic zvonul unor strigăte ciudate, amestec de muget răguşit şi de ţipete sfâşietoare. Apoi, fără veste, izbucni răcnetul furios al elefanţilor, ca şi cum lupta ar fi început din nou. O larmă asurzitoare cuprinsese întreg oraşul.

Cartaginezii nu se osteniseră să-i urmărească pe barbari. Se aşezaseră la odihnă sub zidurile cetăţii cu toate bagajele şi cu toţi slujitorii lor şi, ca nişte satrapi fără griji, petreceau în corturile lor bogate cu perdele de mărgăritar; din tabăra mercenarilor nu mai rămăsese pe câmp decât o învălmăşeală de ruine. Spendius îşi recăpătă curajul. Îl trimise pe Zarxas să-i dea de veste lui Mâtho, cutreieră pădurile, adună resturile oastei şi, fiindcă nu căzuseră prea mulţi din ei, oamenii îşi strânseră din nou rândurile, îndârjiţi de a fi fost învinşi fără luptă. Spendius, dând din întâmplare peste un butoi cu păcură uitat în drum de cartaginezi, prinse de pe câmp o turmă de porci, îi unse cu smoală, le dădu foc şi-i fugări din urmă spre Utica.

Elefanţii, înspăimântaţi de flăcări, se năpustiră pe coasta dealului din faţă, apoi, sub o ploaie de suliţi, se întoarseră înapoi, călcând în picioare pe cartaginezi, sfâşiindu-i cu colţii, strivindu-i şi făcându-i una cu pământul. În urma lor, barbarii coborâră de pe coline; tabăra punică, lipsită de şanţuri de apărare, fu nimicită în cel dintâi asalt. Cartaginezii îşi văzură sfârşitul în faţa porţilor cetăţii, care, de teama mercenarilor, nu li s-au deschis.

Se făcea ziuă. Dinspre apus se zărea venind pedestrimea lui Mâtho. Alte pâlcuri de călăreţi se apropiau: era Narr'Havas cu numizii lui. Sărind peste şanţuri şi tufişuri, îi goneau din urmă pe fugari, ca nişte ogari la vânătoare de iepuri. Această neaşteptată întorsătură în soarta bătăliei dădu peste cap, dintr-o dată, toate tabieturile sufetului; ca din gură de şarpe, strigă să fie scos afară din baie.

Cei trei prizonieri rămăseseră pe locul lor. Un negru, acelaşi care purtase umbrela sufetului în timpul luptei, i se aplecă la ureche.

– Ei şi? răspunse Hannon tot în şoaptă. Apoi porunci cu glas repezit: Ucide-i!

Etiopianul îşi scoase jungherul din cingătoare, şi cele trei capete căzură. Unul din ele, rostogolindu-se peste resturile ospățului, sări în cadă şi pluti deasupra câteva clipe, cu gura deschisă şi cu ochii împietriți. Lumina şovăitoare a dimineții se strecura prin ferestre; cele trei trupuri zăceau cu pieptul la pământ şi sângele curgea în valuri, ca din trei fântâni; o pânză roşie se prelingea pe mozaicul presărat cu pulbere albastră. Sufetul îşi înmuie mâinile în această mlaştină caldă încă şi-şi frecă genunchii: era un leac bun.

În aceeaşi seară fugi din oraş sub paza însoțitorilor lui şi luă calea muntelui, ca să-şi regăsească armata. Se întâlni întru târziu cu resturile ei.

După patru zile de drum, zări în vale, de pe culmile trecătoarei Gorza, cohortele lui Spendius. Douăzeci de lănci bine țintite, lovind vârful coloanei, ar fi oprit-o în loc destul de lesne. Cartaginezii, zăpăciți, o lăsară să treacă. În urma oastei, Hannon recunoscu pe regele Numidiei. Narr'Havas se înclină să-l salute, făcând un semn pe care sufetul nu-l înțelese.

Cartaginezii se întoarseră în cetate stăpâniți de toate spaimele din lume. Nu mergeau decât noaptea; în timpul zilei se ascundeau în pădurile de măslini. La fiecare popas îşi numărau morții. În mai multe rânduri se crezură pierduți. Cu multă trudă au ajuns la capul Hermaeum, unde veniră corăbiile să-i ia.

Hannon era atât de istovit, atât de dărâmat – pierderea elefanților îl copleşise – încât, voind să sfârşească mai repede, ceru lui Demonades să-i dea otravă. Ştia de altfel ce-l aşteaptă; se şi simțea răstignit pe cruce.

Cartagina nu mai avea însă nici puterea de a-l pedepsi. Pierduse patru sute de mii nouă sute şaptezeci şi doi de sicli de argint; cincisprezece mii şase sute douăzeci şi trei de secheli de aur, trei sute de Bogați, opt mii de cetățeni, grâu pentru trei luni, cea mai mare parte din lăzile ostaşilor şi toate carele de luptă. Narr'Havas o trădase, şi cele două cetăți rămăseseră împresurate. Armata lui Autharit stăpânea câmpia de la Tunis până la Rhades. De pe culmea Acropolei se zăreau până departe trâmbe de fum ridicându-se spre cer; ardeau casele de la țară ale Bogaților

Un singur om ar fi putut să mântuiască Republica; şi cartaginezii îşi muşcau mâinile că nu-l prețuiseră îndeajuns. Până şi susținătorii păcii hotărâră să aducă jertfe, rugându-se pentru întoarcerea lui.

Vederea zaimfului o tulburase pe Salammbô. În tăcerea nopții i se părea că aude paşii Zeiței şi se trezea din somn strigând înspăimântată. Trimitea în fiecare zi hrană pentru templu. Tanah nu mai prididea îndeplinindu-i poruncile, iar Şahabarim n-o părăsea nici o clipă.

VII Hamilcar Barca

Crainicul-Lunelor, care stătea de veghe în fiecare noapte pe acoperişul templului lui Eşmun şi vestea din goarnă schimbările la faţă ale nestatornicului astru, zări într-o dimineaţă, spre apus, o umbră care semăna cu aripile larg deschise ale unei păsări, atingând în zbor creasta valurilor mării.

Era o corabie cu trei rânduri de lopeţi, purtând la proră chipul cioplit al unui cal. Se lumina de ziuă. Crainicul-Lunelor îşi puse palma streaşină deasupra ochilor, apoi prinzând în mâini cu putere trâmbiţa, trimise asupra Cartaginei un strigăt prelung de aramă.

Uşile tuturor caselor se deschiseră. Oamenii năvăleau în stradă, prindeau din fugă zvonurile, se certau între ei şi nu le venea să creadă. Întreg malul mării era înţesat de lume. În sfârşit, recunoscură trirema lui Hamilcar.

Se apropia de ţărm, într-un elan mândru şi sălbatic, cu catargul drept şi cu toate pânzele întinse, luând în piept talazurile înspumate. Vâslele uriaşe loveau în cadenţă întinsul apei. Talpa corăbiei se ivea din când în când deasupra valurilor ca un brăzdar de plug, şi de sub pintenul prorei, calul cu cap de fildeş se ridica în două picioare, pornind parcă în goană pe câmpiile mării.

În preajma portului, vântul se domoli şi pânzele se strânseră. Un om cu capul gol stătea în picioare, lângă cârmaci. Era el, sufetul Hamilcar. Purta în jurul coapselor o za de fier, care strălucea; o mantie roşie îi flutura pe umeri, lăsând să i se vadă braţele; două perle mari îi atârnau la urechi, şi barba lui neagră, stufoasă, îi acoperea pieptul.

Galera dădu ocol digului, legănându-se între stânci, în vreme ce mulţimea, întovărăşindu-i mersul, striga:

– Bine-ai venit! Mărire ţie, ochi al lui Khamon! Mântuieşte-ne! Bogaţii singuri sunt de vină! Ei s-au învoit să te piardă! Fereşie-te de ei, Barca!

Hamilcar nu răspundea, ca şi cum larma bătăliilor şi mugetul mării i-ar fi luat auzul. Dar, când ajunse sub scara care cobora de pe culmea Acropolei, ridică fruntea şi, cu braţele încrucişate pe piept, privi spre templul lui Eşmun; apoi, mai departe şi mai sus, bolta largă a cerului limpede. Cu glas aspru dădu poruncă lopătarilor. Trirema făcu un salt, lovind în trecere idolul ridicat la capătul digului pentru a opri furtunile; apoi intrând în portul mărfurilor, plin de aşchii de lemn, de coji de fructe şi de scârnăvii, îşi tăie cale printre burţile celorlalte corăbii, legate la mal în ţăruşi de lemn şi purtând la pupă dinţi de crocodil. Mulţimea năvălea în goană; câţiva se aruncară în valuri, apropiindu-se înot. Trirema ajunse în faţa porţii de fier bătută în cuie ca un arici; poarta se ridică şi trirema se pierdu în adâncimea bolţii care ducea până în portul vaselor de război.

Portul militar al Cartaginei era despărţit de oraş. Trimişii străini, care veneau în cetate, trebuiau să treacă printre cele două ziduri ale canalului care mergea până în faţa templului lui Khamon. Portul, larg şi rotund ca buzele unei cupe, era mărginit de pereţii cheiurilor, în ale căror dane se înălţau două coloane, purtând pe capitelurile lor coarnele lui Ammon şi alcătuind, în şir cu celelalte, un lung portal împrejurul ţărmului. În mijlocul unei insule, se înălţa palatul sufletului-mării.

Apa era atât de limpede, încât se zărea în adâncul ei aşternutul pietrelor albe. Larma oraşului nu ajungea până aici. Hamilcar recunoscu în trecere triremele pe care le comandase în luptă.

Nu mai rămăseseră din toate decât, cel mult, douăzeci. Unele fuseseră trase pe uscat şi zăceau într-o rână; altele se mai înălţau încă pe talpa lor, îndreptându-şi spre cer pupa trufaşă şi pieptul arcuit al prorei, poleit cu aur şi împodobit cu semne tainice. Himerele îşi pierduseră aripile, Zeii-Pateci braţele, taurii coarnele de argint; toate acele nave putrede, moarte, pe care abia se mai cunoştea vopseaua, îşi aveau povestea lor; mai purtau cu ele amintirea largului mării, şi ca nişte ostaşi cu trupurile sfârtecate, păreaţi că spun fostului lor stăpân: „Noi suntem! Noi, cei de altădată! învins te întorci acum şi tu, la rândul tău!"

Nimeni, în afară de sufetul-mării, n-avea dreptul să intre în acel palat al său; şi cât timp nu erau dovezi că se sfârşise din viaţă, Republica îl socotea trăind. Bătrânii se simţeau totdeauna bine cu un stăpân mai puţin, şi fiind vorba de Hamilcar, fuseseră cu atât mai bucuroşi să păstreze datina.

Sufetul trecea prin odăile pustii; la fiecare pas îi ieşeau înainte armele şi lucrurile lui din casă; îi erau atât de cunoscute, şi totuşi le privea cu uimire. Într-un jertfelnic, sub scară, mai stăruia încă cenuşa ultimelor miresme, aprinse în cinstea lui Melkartk, cu o zi înaintea plecării. O altfel de întoarcere visase! Toate câte trăise şi văzuse reînviau acum în amintirea lui: luptele, oraşele în flăcări, furtunile pe mare, legiunile, Drepanum, Siracusa, Lilybeea, muntele Etna, podişul Eryxului, cinci ani de bătălii necurmate, până în ziua nefericită, când, lăsând armele să-i cadă din mâini, pierduse Sicilia. Revedea livezile de lămâi, păstorii turmelor de capre de pe dealurile sure, şi inima i se frângea gândindu-se la noua-Cartagină, pe care plănuia s-o

întemeieze pe-acele locuri. Un roi învălmăşit de planuri şi de aduceri-aminte se rotea în mintea lui, ameţită încă de lunga legănare a corăbiei pe valuri; o spaimă copleşitoare îl cuprinse şi, dându-şi seama dintr-o dată cât e de slab, simţi nevoia să se apropie de zei.

Urcând până la catul cel mai de sus al palatului, scoase o spatulă dinţată din scoica de aur pe care o purta la încheietura mâinii şi deschise uşa unei odăi rotunde.

Prin ochiurile negre ale ferestrelor încastrate în zid şi străvezii ca sticla se strecura o lumină blândă. Între şirurile acestor discuri de mărime egală, se adânceau în perete tot atâtea firide, asemănătoare celor în care se păstrează urnele funerare. În fiecare din aceste tainiţe se afla o piatră cenuşie şi ovală, care părea să fie nespus de grea. Numai oamenii înzestraţi cu o gândire înaltă ştiau să preţuiască aceste *abaddiruri* căzute din lună. Erau semne ale stelelor, ale cerului şi ale focului. Culoarea lor amintea întunericul nopţii; greutatea lor, tăria pământului. În mistica încăpere stăruia un aer înăbuşitor. Nisipul mării, adus de vânt printre încheieturile uşii, albise cu o pulbere uşoară pietrele rânduite în despărţiturile firidelor. Hamilcar le numără pe rând cu vârful degetului, apoi, acoperindu-şi faţa cu un văl de culoarea şofranului, se aşternu la pământ în genunchi, cu braţele întinse.

Lumina dinafară pătrundea prin foiţele întunecate de metal topit, conturând pe faţa lor străvezie mănunchiuri de ramuri, culmi de deal, vârtejuri, umbre de vietăţi nelămurite; se strecura, înfiorătoare şi liniştită totodată, cum va fi răsărind dincolo de soare, în spaţiile sumbre ale zămislirilor viitoare. Hamilcar se silea să alunge din gândul lui numele şi întruchiparea zeilor, şi dincolo de imaginea lor să pătrundă mai bine statornicul înţeles pe care înfăţişarea lucrurilor îl ascunde. Căuta să cuprindă cu mintea lui eterna putere de viaţă a lumilor planetare, arătând pentru moarte şi pentru întâmplările soartei un dispreţ adânc-ştiutor şi apropiat de inima lui. Se ridică de la pământ, înseninat şi cutezător, gonind din sufletul lui, deopotrivă, teama şi mila de oameni; şi simţind cum pieptul îl apasă, urcă până în vârful turnului care stăpânea vederea Cartaginei.

Adâncindu-se pe-o vale prelungă, oraşul îşi unduia cupolele, templele, acoperişurile aurite, casele şi livezile de palmieri; ici-colo se zăreau arzând focuri în globurile de sticlă; zidurile cetăţii învăluiau într-o armătură uriaşă acest corn al belşugului, care îşi revărsa preaplinul lui. Hamilcar privea la picioarele lui portul, pieţele oraşului, lăuntrul curţilor, liniile străzilor şi oamenii, ca nişte pitici, una cu pământul. Ah! dacă Hannon ar fi sosit la timp în dimineaţa bătăliei de la ostroavele Aegate! îşi adânci privirea în zarea îndepărtată, şi întinse braţele lui fremătătoare spre Roma.

Mulţimea se strânsese pe dealul Acropolei. Se îmbulzea în piaţa lui Khamon, aşteptând sosirea sufetului. Terasele erau pline de oameni. Câţiva, recunoscându-l, îl salutară; dar Hamilcar se feri, ca să aţâţe şi mai mult nerăbdarea poporului.

În sala de jos îl aşteptau prietenii săi cei mai credincioşi: Istatten, Subeldia, Hictamon, Yeubas şi toţi ceilalţi. Îi povestiră cele întâmplate de la încheierea păcii cu Roma: zgârcenia Bătrânilor, înfrângerea lui Giscon, răpirea zaimfului, ajutorul trimis Uticei şi apoi lăsarea ei în părăsire. Nici unul nu îndrăzni să-i vorbească despre cele ce-l priveau de-a dreptul. Se despărţiră, urmând să se întâlnească din nou, în aceeaşi noapte, în templul lui Moloh, unde avea să se ţină adunarea Bătrânilor.

La ieşire îl întâmpină o larmă mare, ce se stârnise în faţa porţii. Cineva încerca să-şi facă drum printre slujitorii care i se împotriveau. Auzind cearta care se întetea, Hamilcar porunci ca necunoscutul să fie adus înaintea lui.

Se ivi o bătrână negresă, gârbovă, zbârcită, cu privirea nătângă şi tremurând din tot trupul sub vălurile albastre care îi cădeau în falduri largi până la călcâie. Veni în faţa sufetului şi se priviră amândoi îndelung. Hamilcar tresări; la un semn al său, sclavii se făcură nevăzuţi. Ţinând strâns braţul bătrânei şi şoptindu-i să fie cu băgare de seamă, o duse cu el într-o odaie îndepărtată.

Negresa căzu la picioarele lui, voind să i le sărute; Hamilcar o ridică de la pământ cu o mişcare grăbită.

– Unde l-ai lăsat, Iddibal?

– În locul ştiut, stăpâne.

Bătrâna dădu la o parte vălurile şi-şi şterse faţa cu mâneca rochiei. Nu mai rămase nimic, nici din negreala obrazului, nici din tremurul mâinilor, nici din spinarea gârbovită. Era un bătrân zdravăn, cu pielea tăbăcită de vânt, de nisip şi de mare. Purta pe creştetul capului un smoc de păr alb, ca moţul unei păsări din pădure. Clipi din ochi, arătând veşmântul înşelător pe care îl lepădase.

– Bine ai făcut, Iddibal! Bine ai făcut! Apoi, ca şi cum l-ar fi străpuns cu privirea: Nu bănuieşte nimeni, nimic?

Bătrânul se jură pe toţi Cabirii că păstrează taina cu sfinţenie. Trăiau ascunşi într-o colibă, la trei zile depărtare de Hadrumeta, pe un ţărm unde nu se aflau decât broaşte ţestoase şi un şir de palmieri la marginea deşertului.

– Aşa cum ai poruncit, stăpâne, îl învăţ să azvârla lancea şi să mâne caii.

– E voinic, nu-i aşa?

– Da, stăpâne, şi cutezător! Nu-i e frică nici de şerpi, nici de tunete, nici de strigoi. Aleargă cu picioarele goale pe muchia prăpăstiilor ca un cioban.

– Vorbeşte! Vorbeşte!

– Născoceşte capcane şi prinde fiare sălbatice. Luna trecută, stăpâne, s-a luptat cu un vultur; stropii mari de sânge ai copilului se amestecau cu sângele păsării de pradă, fluturând în aer ca nişte flori roşii purtate de vânt. Vulturul încerca să-l cuprindă cu aripile, dar băiatul îl strângea la piept, şi pe măsură ce simţea cum moare, râsul lui izbucnea tot mai mândru şi mai strălucitor, ca un tăiş de sabie.

Hamilcar îşi aplecă fruntea, înfiorat de aceste prevestiri ale măririi.

– De câtăva vreme îl încearcă însă un fel de nelinişte. Priveşte în larg pânzele corăbiilor pe mare. E trist şi nu vrea să mănânce. Mă întreabă câţi zei sunt şi îmi cere să-i vorbesc despre Cartagina.

– Nu! Nu încă! strigă Hamilcar.

Bătrânul sclav părea că înţelege primejdiile de care se temea sufetul.

– Nu ştiu, cum aş putea să-l înfrânez? I-am făgăduit un pumnal cu mâner de argint bătut în mărgăritare şi-am venit la Cartagina să i-l cumpăr.

Povesti apoi cum l-a zărit pe Hamilcar pe terasa turnului şi cum, ca să ajungă până la el, a înşelat străjile din port, dându-se drept una din slujnicele lui Salammbô.

Hamilcar rămase pe gânduri câteva clipe, apoi spuse:

– Mâine, spre apusul soarelui, te vei duce la Megara, în spatele vopsitoriei de purpură şi vei striga de trei ori, ca un şacal. Dacă nu mă vei găsi acolo, te vei reîntoarce în Cartagina la ziua dintâi a fiecărei luni. Nu uita. Dăruieşte-i întreaga iubire a ta şi vorbeşte-i despre Hamilcar. A sosit timpul.

Sclavul îşi reluă veşmintele femeieşti şi părăsiră amândoi portul.

Despărţindu-se de bătrân, Hamilcar mai merse departe pe jos, neînsoţit. În asemenea împrejurări deosebit de însemnate, adunările Bătrânilor se ţineau în mare taină, şi fiecare se ferea să fie văzut.

Hamilcar o luă pe marginea dinspre răsărit a Acropolei; trecu prin Târgul-Verdeţurilor, pe sub bolţile lui Kin-sido, până în mahalaua negustorilor de arome. Ici-colo, luminile se stingeau: străzile se umpleau de tăcere, şi umbre se strecurau pe urma lui, în întunericul nopţii. Toate se îndreptau, ca şi el, spre Mappale.

Templul lui Moloh se înălţa la marginea unei râpe adânci, într-un loc posomorât şi jalnic. Nu se zăreau decât zidurile lui, nesfârşit de înalte, ca pereţii unui mormânt uriaş. Noaptea era adâncă şi o ceaţă cenuşie se lăsa peste mare. Vântul izbea ţărmul, cu un prelung ecou de vaiete şi suspine. Umbrele se topeau în întuneric, ca şi cum ar fi trecut nevăzute prin ziduri.

Dincolo de poartă se întindea o curte cuprinzătoare, în patru laturi, mărginită de arcade. În mijlocul ei, se ridica o zidire puternică, având opt pereţi de aceeaşi mărime. Cupolele arcuite deasupra lor se înşirau în jurul celui de-al doilea etaj, care sprijinea la rândul lui o rotondă, ca un con subţiat la mijloc şi purtând în vârful lui un glob.

Focuri ardeau în cilindri de metal dantelat, cu lungi mânere de lemn, purtate de slujitori. Flăcările tremurau sub răbufnelile vântului, punând răsfrângeri roşii pe pieptenii de aur din părul lor împletit pe ceafă. Oamenii templului se strigau unii pe alţii şi alergau în întâmpinarea Bătrâniâor.

Pe lespezile pardoselii, culcaţi pe labe ca sfincşii, odihneau din loc în loc lei uriaşi: întrupările vii ale mistuitorului Soare. Păreau că dorm, cu pleoapele pe jumătate închise. Zgomotul de paşi şi zvonul de glasuri îi treziră; desprinzându-se de la locul lor veniră în calea Bătrâniâor, pe care îi cunoşteau după îmbrăcăminte. Se frecau de coapsele lor, încovoindu-şi spinarea cu lungi căscaturi sonore, şi aburul răsuflării lor tremura la lumina torţelor. În mijlocul acestei frământări care creştea, porţile se închiseră; preoţii se făcură nevăzuţi, şi Bătrânii se strecurară pe sub coloanele care împrejmuiau templul ca un adânc vestibul.

Înşiruite în cercuri din ce în ce mai largi, înconjurându-se unele pe altele până aproape de peretele altarului, coloanele înfăţişau rând pe rând, mai întâi ciclul saturnin al anilor, apoi fiecare an cu lunile lui, şi lunile împărţite în zile.

Era locul unde îşi lăsau Bătrânii toiagurile lor cioplite din lemn de narval. O lege veche, pe care nimeni nu îndrăznea s-o calce, osândea la moarte pe oricare ar fi încercat să intre în adunare cu o armă asupra lui. Unii veneau cu hainele sfâşiate, ca să arate că, jelind moartea celor scumpi ai lor, nu-şi cruţaseră veşmintele; aveau însă grijă să înnădească pe-alături un tiv de purpură, pentru ca în marea lor durere să nu întindă ruptura prea mult. Alţii îşi fereau barba, vârându-o într-o pungă de piele viorie, legată după urechi cu două şnururi.

Bătrânii se salutară, îmbrăţişându-se piept la piept;. Toţi se strânseră în jurul lui Hamilcar şi-i urară bun sosit. Ai fi zis că sunt fiii aceluiaşi tată, care se bucură de întoarcerea fratelui lor. Erau, cea mai mare parte din ei, bărbaţi bine clădiţi, nu prea înalţi, cu nasul coroiat ca al coloşilor sirieni. Statura înaltă a altora, picioarele

subțiri şi umerii obrajilor ieşiți în afară, trădau obârşia africană a strămoşilor lor nomazi. Negustorii, care nu-şi părăseau niciodată tarabele lor, se cunoşteau după fața lor străvezie; erau alții care parcă duceau cu ei toată asprimea deşertului; pe fiecare deget al mâinilor lor arse de soarele unor ceruri neştiute, scânteiau inele ciudate. Călătorii pe drumurile mării aveau mersul legănat; stăpânii pământurilor rodnice miroseau a fân cosit, a teasc şi a sudoare de catâr. Aceşti piraţi bătrâni culegeau roadele câmpurilor; aceşti cămătari lacomi de bani trimiteau corăbii pe mare; aceşti satrapi de întinse moşii creşteau sclavi pricepuți la tot felul de treburi. Ştiau cu de-amănuntul toate rânduielile slujbelor religioase; cunoşteau toate şireteniile; erau bogați şi neîndurători. Prea multele lor griji le dădeau înfățişarea unor oameni osteniți. În ochii lor aprinşi licăreau numai bănuieli şi neîncredere. Obişnuiți să călătorească şi să mintă, deprinşi să se târguiască şi să dea porunci, firea lor fățarnică şi brutală totodată avea în ea un amestec ciudat de violență şi de şiretenie. Iar mai presus de toate, îi apăsa teama de puterea zeilor.

Trecură mai întâi printr-o odaie boltită, având forma unui ou. Şapte uşi, închipuind cele şapte planete, înscriau în perete şapte pătrate de culori felurite. Străbătând apoi încă o sală lungă, intrară în a treia, asemănătoare celorlalte.

Un policandru împodobit cu flori cizelate lumina în adâncul încăperii, şi fitiluri răsucite din fire de bumbac ardeau în potire de diamante, pe fiecare din cele opt ramuri de aur, care îşi întindeau brațele deasupra ultimelor trepte, spre un mare altar cu colțuri prinse în cornuri de aramă. Două scări, de-o parte şi de alta, urcau pe culmea unui pod înalt, ale cărui ziduri nu se zăreau; era un munte de cenuşă, sub care fumega încet un foc mai mult bănuit. Deasupra policandrului, mai sus decât altarul însuşi, Moloh îşi ridica pieptul lui omenesc, turnat în fier şi ciuruit de găuri. Aripile lui largi se întindeau pe perete, şi mâinile lui lungi coborau până la pământ. Avea trei ochi în frunte – trei cercuri galbene, cu câte-o piatră neagră în mijlocul lor – şi ridica într-o cumplită opintire fruntea lui de taur, ca şi cum ar fi vrut să mugească.

De jur împrejurul încăperii erau înşirate scăunele de abanos. În spatele fiecăruia ardea o torță, înfiptă într-un mâner cu trei gheare de bronz. Flacăra torțelor se răsfrângea pe romburile de sidef ale pardoselei. Odaia era atât de înaltă, încât pereții roşii, urcând spre tavanul boltit se întunecau, iar cei trei ochi ai idolului licăreau în beznă ca nişte stele pierdute în adâncul nopții.

Bătrânii se aşezară pe scăunelele de abanos, acoperindu-şi capul cu poalele hainelor lor lungi. Rămaseră nemişcați, cu brațele încrucişate în golul mânecilor; din marginea altarului până la uşă, pardoseala sidefată părea un râu de lumină curgând pe sub picioarele lor goale.

Cei patru mari preoți stăteau, spate-n spate, în mijlocul odăii, pe patru jilțuri de fildeş, potrivite în chip de cruce. Marele preot al lui Eşmun în rochie viorie; marele preot al lui Tanit în rochie albă; marele preot al lui Khamon în rochie de lână roşcată, şi marele preot al lui Moloh în rochie de purpură.

Hamilcar se opri în fața policandrului; trecu de jur împrejurul lui şi ridicând privirea spre fitilurile care ardeau, azvârli asupra lor o pulbere aromata; în vârful ramurilor pâlpâiră flăcări viorii.

Un glas pătrunzător se ridică: altul îi răspunse; şi cei o sută de Bătrâni, cei patru mari preoți şi Hamilcar, care rămăsese în picioare, intonară un imn de slavă, repetând cu tot mai multă putere aceleaşi frânturi de cuvinte. Glasurile lor izbucneau în sunete tot mai înalte, mai cumplite, mai înfricoşătoare; apoi, dintr-o dată, cântecul se opri.

Urmară câteva clipe de aşteptare; Hamilcar scoase din sân o mică statuetă cu trei capete, albastră ca safirul, şi o aşează pe pământ înaintea lui. Era întruchiparea Adevărului, însuflețitorul cuvintelor pe care avea să le rostească. Strânse apoi din nou idolul la pieptul său, în vreme ce, cuprinşi parcă de o nestăpânită mânie, Bătrânii începură să strige;

– Ți-e gândul la bunii tăi prieteni, barbarii! Trădătorule! Ticălosule! Te-ai întors să ne vezi cum pierim, nu-i aşa? Lăsați-l să vorbească! Nu, nu!

Era felul lor de a se răzbuna împotriva bunei-cuviințe pe care, după datina adunărilor obşteşti, fuseseră nevoiți s-o păstreze până atunci; şi cu toate că ei înşişi doriseră întoarcerea lui Hamilcar, se năpusteau acum asupra lui, ocărându-l că nu se grăbise să-i scutească de o înfrângere, furioşi mai ales că n-o suferise împreună cu ei.

După ce larma se potoli, marele preot al lui Moloh se ridică şi spuse:

– Te întrebăm: pentru ce nu te-ai întors în Cartagina?

– Nu vă priveşte, răspunse cu dispreț sufetul. Strigătele izbucniră din nou.

– Ce învinuire îmi aduceți? Poate că din pricina mea am pierdut războiul? Ştiți bine cum am dus armata la luptă, voi, care cu atâta uşurință ați lăsat pe barbari...

– Ajunge! Ajunge!

Hamilcar vorbi mai departe, coborând glasul, ca să fie ascultat mai bine.

– A, da, aveți dreptate... M-am înşelat, lumini ale Baalilor! Sunt destui viteji printre voi! Ridică-te,

Giscon!

Făcu câțiva paşi pe treptele altarului şi, cu pleoapele pe jumătate închise, ca şi cum ar fi căutat pe cineva, repetă:

– Ridică-te, Giscon! Acuză-mă, şi aceştia te vor apăra. Unde eşti?

Apoi schimbă glasul:

– A rămas acasă, se înțelege! În mijlocul fiilor lui, poruncind sclavilor ca un om fericit, stând să numere pe perete semnele de cinstire pe care patria i le-a dăruit!

Se frământa în loc, zvâcnind din umeri ca şi cum ar fi fost biciuit.

– Nici măcar nu ştiți să spuneți dacă mai trăieşte sau a murit!

Fără să-i pese de strigătele dimprejurul lui, le spuse că lăsând la voia întâmplării pe sufetul lor, trădaseră Republica. Pacea cu Roma li s-a părut prielnică, dar fusese mai nefericită decât douăzeci de bătălii pierdute. Câțiva aplaudară. Erau cei mai puțin bogați din Sfatul Bătrânilor; cei bănuiți că s-au dat de partea poporului – sau doresc întoarcerea tiraniei. Potrivnicii lor, capii sisiților şi dregătorii Republicii, erau mai numeroşi decât ei; cei mai de seamă se rânduiseră în jurul lui Hannon, pe cealaltă latură, în fața covorului vioriu care acoperea uşa cea mare.

Hannon îşi acoperise cu dresuri bubele de pe obraz; dar pulberea de aur cu care îşi presărase creştetul i se scutura pe umeri, strângându-se în două pete lucitoare şi lăsând să i se vadă părul alb, încâlcit ca un caier de lână. Îşi înfăşurase mâinile în fâşii de pânză muiate într-un ulei parfumat, care picura pe lespezi. Boala de care suferea se înrăise pesemne, căci ochii lui dispăruseră cu totul sub umflătura pleoapelor; trebuia să aplece capul pe spate ca să poată vedea. Prietenii lui îl îndemnau să vorbească; în cele din urmă dădu drumul glasului său răguşit şi respingător:

– Nu fii atât de semeț, Barca! Toți am fost învinşi. Să-şi poarte fiecare partea lui de suferință. Resemnează-te!

– Spune mai bine, îi răspunse zâmbitor Hamilcar, cum de-ai îndreptat galerele tale spre corăbiile de război ale romanilor?

– Nu m-am putut împotrivi vântului, spuse Hannon.

– Te bălăceşti ca un rinocer în murdăria lui! Decât să-ți dai neghiobia pe față, mai bine ai tăcea.

Unul pe altul se trăgeau la răspundere pentru bătălia pierdută în fața ostroavelor Aegate.

Hamilcar îl învinuia pe Hannon că nu se grăbise să-i vină în ajutor.

– Nu puteam să las Eryxul fără apărare! De ce nu te-ai depărtat în larg? Cine te oprea? A, uitasem că elefanților le e teamă de mare!

Oamenii lui Hamilcar găsiră gluma atât de bună, încât izbucniră în hohote de râs. Bolțile răsunau ca un sunet de timpane.

Hannon protestă cu indignare împotriva jignirii ce i se aducea. Boala de care suferea era urmarea unei răceli din timpul bătăliei de la Hecatompyle; lacrimi mari curgeau pe fața lui, ca ploaia de iarnă pe un zid dărâmat.

Hamilcar vorbi din nou:

– Dacă mi-ați fi arătat atâta dragoste, câtă îi purtați acestuia, Cartagina ar fi astăzi fericită. Am cerut în repetate rânduri ajutorul vostru. N-ați vrut să-mi trimiteți banii de care aveam nevoie!

– Ne trebuiau şi nouă! răspunseră sisiții.

– Iar când mă aflam în culmea deznădejdii, când beam udul catârilor şi rodeam curelele sandalelor, când aş fi dorit să preschimb firele de iarbă în soldați şi să-mi refac legiunile din carnea putredă a leşurilor, voi dădeați poruncă să se întoarcă acasă puținele corăbii ce-mi mai rămăseseră!

– Eram în primejdie să le pierdem pe toate, răspunse Baat-Baal, stăpânul băilor de aur din Getulia-Darityană.

– Ce făceați în vremea aceasta la Cartagina, cuibăriți după ziduri în casele voastre? Trebuia să chemați pe galii din valea Eridanului; ar fi venit cananaenii din Cyrena; şi pe când romanii trimiteau solie lui Ptolemeu...

– A început acum să-i laude pe romani! strigă unul. Cu cât te-au cumpărat ca să-i aperi?

– Întreabă cârnpiile din Brutium! Cetățile dărâmate din Locra, Metaponte şi Heracleea! Am dat foc pădurilor, am prădat templele lor, şi până la moartea celor din urmă strănepoți ai strănepoților lor...

– Ai pornit să declami ca un retor! îi curmă vorba Kapuras, unul din negustorii cei mai de vază. Spune lămurit, ce dorești?

– Spun că ar trebui să fim, totodată, mai îndemânatici şi mai hotărâți. Dacă Africa sfărâmă jugul vostru, înseamnă – stăpâni neputincioşi! – că nu vă pricepeți să i-l legați de umeri. Oricare bărbat îndrăzneț, Agatocle, Regulus, Coepio, n-are decât să coboare pe pământul ei, pentru a o cuceri; iar când libienii din

răsărit se vor înțelege cu numizii de la apus, când nomazii vor năvăli dinspre miazăzi şi romanii de la miazănoapte...

Un strigăt de spaimă izbucni deodată.

– Vă veți lovi cu pumnii în piept, vă veți rostogoli în țărână şi veți sfâşia hainele de pe voi! Va fi zadarnic! Veți fi duşi să trageți la moară în marginea Suburrei şi să culegeți viile din Latiu...

Bătrânii se loveau cu palma peste coapsa dreaptă, ca să-şi arate indignarea, iar mânecile rochiilor lor fluturau în aer, ca aripile mari a unor păsări speriate. Împins parcă de o putere nevăzută, Hamilcar vorbea mai departe, de pe cea mai înaltă treaptă a altarului, cu glas fremătând şi înfricoşător. Ridica amândouă brațele, şi razele de lumină ale policandrului care ardea la spatele lui îi treceau printre degete ca nişte săgeți de aur.

– Veți pierde toate corăbiile, câmpuriie, casele, leagănul paturilor voastre şi sclavii care vă freacă picioarele! Plugurile vor trage brazdă peste mormintele voastre, şi în palatele voastre vor veni să doarmă şacalii! Nu se va mai auzi decât țipătul vulturilor peste mormanele de ziduri dărâmate! Te vei prăbuşi, Cartagina!

Cei patru mari preoți întinseră mâinile, pentru a goni blestemul. Sfatul întreg se ridicase în picioare. Dar Hamilcar, sufet al mării şi magistrat sacerdotal, stătea sub ocrotirea Soarelui şi nimeni nu-l putea atinge, câtă vreme nu fusese judecat de adunarea Bogaților. Fiorii spaimei înconjurau altarul. Toți dădură înapoi.

Hamilcar încetase de-a mai vorbi. Cu ochii țintiți înainte, cu obrazul mai alb decât perlele tiarei, răsufla greu, înfricoşat parcă de sine însuşi şi stăpânit de întunecate presimțiri. Flăcările care pâlpâiau în ramurile de bronz i se păreau, din înălțime, o coroană de foc aruncară peste pardoseala templului. Şuvițe negre dr fum se ridicau topindu-se în întunericul bolții. Urmară câteva clipe de tăcere: o tăcere atât de adâncă, încât se auzea, de departe, murmurul mării.

Bătrânii dădură apoi druraul întrebărilor. Războiul pe care îl dezlănțuiseră barbarii, îi lovea în viața şi în avutul lor. Pentru a-i înfrânge aveau nevoie de Hamilcar, şi călcând peste mândria lor, se vedeau siliți să pună frâu duşmăniei pe care i-o purtau. Cu prefăcute cuvinte de împăcare şi cu subînțelesuri pline de făgăduieli căutară mai întâi să câştige pe prietenii lui. Dar Hamilcar se arăta hotărât să nu mai ia asupra lui nici o răspundere. Îl rugară şi-l implorară zadarnic; şi fiindcă vorbeau mereu despre trădare, sufetul s-a înfuriat. Singurul trădător, zicea el, fusese Marele-Sfat, căci o dată cu sfârşitul războiului, mercenarii aveau dreptul să se socotească oameni liberi. Nu se sfii să laude vitejia lor, stăruind asupra folosului pe care l-ar fi avut Republica dacă ar fi căutat să-i câştige prin dăruiri de bani şi drepturi deosebite.

Atunci, Magdassan, unul din foştii guvernatori ai provinciilor, învârtind în cap ochii lui galbeni, spuse:

– După cum se vede, Barca, umblând prin atâtea țări străine, ai ajuns să vorbeşti ca un grec, ca un latin, sau ca mai ştiu eu cine... Răsplată pentru oamenii aceştia? Să piară mai bine zece mii de barbari, decât unul singur din ai noştri!

Bătrânii dădură din cap în semn de încuviințare, murmurând:

– De ce să ne facem griji? Mercenari vom găsi oricând.

– Şi veți scăpa lesne de ei, nu-i aşa? Îi veți lăsa în voia soartei, cum ați făcut în Sardinia! Veți da de ştire duşmanului pe ce cale se întorc acasă, cum i-ați jertfit pe gali în Sicilia, sau îi veți arunca pe-un țărm pustiu în largul mării. Am văzut cu ochii mei, la întoarcere, stâncile albite de oasele lor...

– Ce nenorocire! rânji în batjocură Kapuras.

– N-au trecut de-atâtea ori de partea duşmanului? strigară alții.

Hamilcar îi înfruntă:

– Atunci de ce, împotriva legii, i-ați chemat în Cartagina? Şi când i-ați văzut, atât de mulți şi atât de săraci în cetatea bogățiilor voastre, pentru ce nu v-ați gândit nici o clipă să le slăbiți puterea învrăjbindu-i? Nu! Le-ați îngăduit să plece, dimpreună cu femeile şi copiii lor, fără să păstrați un singur ostatic! Ce socoteați? că vor primi să piară toți, ca să vă cruțe neplăcerea de a vă ține jurămintele? îi urâți fiindcă sunt puternici; mă urâți şi mai mult pe mine, care sunt stăpânul lor. Da, da! v-am simțit adineauri când îmi sărutați mâinile, abia vă țineați să nu mi le muşcați!

Nici dacă leii care dormeau în curte ar fi năvălit în templu răcnind, n-ar fi dezlănțuit o larmă mai cumplită. Marele preot al lui Fşmun se ridică în picioare, şi cu genunchii strânşi, cu coatele lipite de şolduri, cu palmele întoarse, spuse:

– Barca! Republica îți cere să iei asupra ta conducerea supremă a oştilor punice!

– Nu primesc! răspunse Hamilcar.

– Îți dăm depline puteri, strigară capii sisiților.

– Nu!

– Nu vei avea de dat socoteală nimănui şi nu vei împărți puterea cu nimeni. Îți vom da toți banii de care vei avea nevoie, toți prinşii în luptă şi toată prada de război şi, pe deasupra, cincizeci de zereți de pământ pen-

tru fiecare stârv de duşman.

– Nu, nu! alături de voi nu voi putea birui niciodată...

– Îi e teamă!

– ...fiindcă sunteţi laşi, avari, nerecunoscători, fricoşi şi fără minte!

– Vrea să-i cruțe!

– Ca să se pună în fruntea lor, spuse unul.

– Şi să se întoarcă împotriva noastră, strigă altul. Din capătul celălalt al sălii, Hannon răcni:

– Vrea să se facă rege!

Toţi săriră ca arşi de la locurile lor: răsturnară scaunele, smulseră torțele, năvălind asupra altarului; în umbră sclipeau vârfuri de pumnale. Hamilcar scoase de sub aripa mânecilor două cuțite lungi şi, îndoit din mijloc, cu ochii în flăcări şi scrâşnind din dinți, făcu un pas înainte cu piciorul stâng, apoi rămase nemişcat sub policandrul de aur, gata să-i înfrunte.

Aşadar, Bătrânii veniseră la adunare înarmați; ştiau prea bine că săvârşeau o fărădelege şi se priveau unii pe alții înfricoşați. Fiindcă vina era a tuturor, se liniştiră, întorcându-se cu spatele spre Hamilcar, coborâră unul după altul, fierbând în ei de furie şi de umilință. Era a doua oară când se vedeau siliți să dea înapoi în fața lui. Rămaseră câteva clipe în picioare. Mulți dintre ei îşi duceau la gură degetele însângerate, sau le înfăşurau cu grijă în poalele veştmântului. Erau gata de plecare, când Hamilcar auzi pe unul spunând:

– Îi cruță ca să nu-şi mâhnească fata...

Altul adăugă, cu glas mai tare:

– Vezi bine! dacă fiica lui îşi alege iubiții printre mercenari!

Hamilcar simți cum pământul îi fuge de sub picioare, îl fulgeră cu privirea pe Şahabarim. Dar preotul lui Tanit nu se mişcase de la locul lui; nu i se zărea decât scufia. Priviri batjocoritoare se ațintеau asupra lui Hamilcar, şi cu cât nelinişтea lui creştea, cu atât se întețeau râsetele celorlalți. Cei care se pregăteau să plece strigau în mijlocul huiduielilor:

– L-a văzut cineva ieşind din odaia ei!

– Într-o dimineață a lui Tamuz.

– Era tâlharul care a furat zaimful.

– Un tânăr chipeş.

– Mai înalt decât tine.

Hamilcar îşi smulse de pe frunte semnul înaltei lui demnități – tiara cu opt cercuri mistice, având la mijloc o scoică de smarald – şi-l zvârli cu putere la pământ. Cercurile de aur se rostogoliră sfărâmându-se şi perlele se risipiră sunând pe lespezi. Pe fruntea lui albă apăru urma unei răni adânci, care se încolăcea deasupra sprâncenelor, ca un şarpe. Tremurând din tot trupul, Hamilcar sui una din scările care mărgineau altarul, oprindu-se deasupra lui. Se dăruia Zeului, jertfindu-se pe sine însuşi. Faldurile mantiei lungi făceau să tremure luminile policandru-lui care ardea sub sandalele sale, şi pulberea uşoară pe care o răscolise cu paşii îl învăluia ca un nor până la brâu. Se opri între picioarele uriaşului de aramă, culese doi pumni din pulberea de aur, la vederea căreia cartaginezii se cutremurau de spaimă, şi vorbi:

– Jur pe cele o sută de lumini ale cugetelor voastre! Pe cele opt focuri ale Cabirilor! Pe stele, pe meteori şi pe vulcani! Pe tot ceea ce arde! Pe arşița deşertului şi pe valurile sărate ale mării! Pe peştera din Hadrumet şi pe împărăția sufletelor! Pe tot ceea ce e supus pieirii, pe cenuşa fiilor voştri şi a fraților străbunilor voştri, cu care în clipa aceasta o amestec pe-a mea! Voi, cei o Sută ai Sfatului Cartaginei, învinuind pe fiica mea ați mințit! Iar eu, Hamilcar Barca, sufetul-mării, căpetenia Bogaților şi stăpân al poporului, jur înaintea Molohului cu cap-de- taur...

Aşteptau toți să audă cuvântul cumplit, înfricoşător, dar Hamilcar vorbi mai departe cu glasul lui puternic, acum mai liniştit:

– ...jur că niciodată nu-i voi spune nimic!

Slujitorii templului, cu părul prins în piepteni de aur, se iviră în prag purtând ramuri de palmier şi bureți de purpură. Dădură la o parte perdeaua viorie care acoperea uşa cea mare, şi în adâncul sălilor de alături se zări întinderea cerului trandafiriu, ca o altă boltă, care cobora în zare până la marginea mării albastre. Soarele se ridica peste valuri, luminând deodată cele şapte firide cu porți de fier din pieptul colosului de aramă. Gura lui cu dinți roşii se deschidea într-un căscat înfricoşător; nările lui uriaşe se umpleau de lumină, dându-i o înfățişare cumplită şi nerăbdătoare, ca şi cum ar fi fost gata să se smulgă de la locul lui, contopindu-se cu Zeul-astru pe drumurile fără hotar ale spațiului.

Torțele azvârlite pe jos mai ardeau încă, punând pete de sânge peste sidefurile pardoselei. Bătrânii mergeau cu paşi osteniți şi îşi umpleau pieptul cu aerul proaspăt ai dimineții. Fețele lor străvezii erau pline de sudoare: strigaseră atât de mult, înеât nu se mai auzeau. Dar mânia lor împotriva sufetului nu se potolise; în loc

de rămas-bun îi trimiseră ameninţări; iar Hamilcar le răspunse la fel.

– Mâine noapte, Barca, în templul lui Eşmun.

– Voi fi acolo.

– Nu vei scăpa de osânda Bogaţilor!

– Nici voi de judecata poporului!

– Vei sfârşi răstignit pe cruce!

– Iar voi, sfâşiaţi în mijlocul străzii!

Ajungând pe pragul porţii îşi reluă fiecare mersul lui liniştit.

Fugarii cu vizitiii lor îşi aşteptau stăpânii în faţa porţii. Cei mai mulţi dintre Bătrâni plecară călare pe catârii lor albi. Hamilcar sări în carul lui şi prinse hăţurile în mâini. Încordându-şi gâturile şi răscolind pietrele străzii sub copitele lor, cei doi armăsari străbătură în goană calea Mappalei; carul trecea atât de repede, încât vulturul de argint din capul oiştei părea că zboară.

Drumul străbătea o câmpie semănată cu lespezi înalte, ascuţite la vârf ca nişte piramide şi purtând o mână deschisă, ca şi cum mortul care zăcea sub ele ar fi ridicat-o spre cer, în semn de îndurerare. Mai departe se înşiruiau colibe, ca nişte conuri, plămădite din humă, crengi subţiri şi trestie împletită. Ziduri joase de piatră măruntă, şanţuri cu apă curgătoare, pereţi de rogojină şi garduri de nopal despărţeau la îmâmplare aceste locuinţe, tot mai dese pe măsură ce drumul suia spre grădinile lui Hamilcar. Privirile sufetului se îndreptau spre o curte mare, în mijlocul căreia se ridicau trei caturi suprapuse, având trei monstruoase turnuri rotunde: unul de piatră, altul de cărămidă şi al treilea de cedru; douăzeci şi patru de coloane de lemn de ienupăr susţineau o cupolă de aramă, din marginea căreia coborau ca nişte ghirlande lanţuri subţiri, împletite tot din aramă. Clădiri mai puţin înalte se întindeau spre dreapta, magaziile şi casa zisă a negoţurilor, apoi, în adâncul dumbravei de chiparoşi, odăile femeilor, înşirându-se ca două ziduri de bronz.

Carul răsunător intră pe poarta strâmtă şi se opri sub un hambar larg, unde cai împiedicaţi îşi mâncau tainul lor de fin proaspăt.

Slujitorii ieşiră în întâmpinarea stăpânului. Se aflau în curte mai mulţi decât de obicei, căci, de teama barbarilor, oamenii folosiţi la muncile câmpului fuseseră întorşi în Cartagina. Înveşmântaţi în piei de vită, plugarii târau după ei lanţurile legate de glezne; vopsitorii de la boiangeria de purpură aveau braţele roşii ca nişte călăi; corăbierii purtau scufii verzi; pescarii, salbe de mărgean; vânătorii, o plasă pe umeri; oamenii din Megara tunici albe sau negre, izmene scurte de piele, pălării rotunde de paie, de pâslă sau de pânză, după slujba pe care o îndeplineau şi feluritele lor meşteşuguri.

O mulţime în zdrenţe se strânsese înapoia lor. Erau săracii care trăiau pe lângă curte fără un rost anumit, dormind noaptea prin stufişurile grădinii şi hăpăind resturile pe care li le aruncau bucătarii; fiinţe oropsite, care mucezeau în umbra palatului. Hamilcar îi îngăduia şi, mai mult din prevedere decât disprețuindu-i, se ferea să şi-i facă duşmani. În semn de bucurie, îşi puseseră toţi câte o floare la ureche; mulţi din ei îşi vedeau stăpânul pentru întâia oară.

Slujitorii, îmbrobodiţi ca nişte sfincşi, deschiseră drum cu beţele în învălmăşeala gloatei, împrăştiind sclavii mulţi şi rău-mirositori, care se îmbulzeau în calea stăpânului.

Mulţimea s-a trântit la pământ şi a strigat: „Ochi al lui Baal, casa ta să-nflorească!" Trecând de-a lungul aleei de chiparoşi, printre sclavii culcaţi pe burtă, mai-marele slugilor, Abdalonim, ieşi înaintea lui Hamilcar, purtând pe cap o mitră albă şi o cădelniţă în mână.

Salammbô se ivi pe scara galerelor. Toate slujitoarele o însoţeau, coborând în urma ei treaptă cu treaptă. Chipurile negreselor răsăreau ca nişte mărgele de abanos în şirul legăturilor albe, care strângeau cu cercuri de aur fruntea femeilor romane; altele purtau în păr săgeţi de argint, fluturi de smarald şi ace lungi sclipind în soare. Inele, copci, coliere, ciucuri şi brăţări străluceau în acest amestec de veşminte albe, galbene, albastre, şi un foşnet de mătăsuri uşoare se împletea cu clipocitul sandalelor şi zvonul surd al picioarelor goale, călcând pe talpa de lemn. Ici-colo, peste umerii lor, răsărea în lumină zâmbetul unui eunuc. Când glasurile de bucurie ale bărbaţilor tăcură, însoţitoarele lui Salammbô, acoperindu-şi faţa cu mâneca veşmintelor, scoaseră un strigăt atât de straniu, de pătrunzător şi de sălbatic – ca urletul unei lupoaice – încât întreaga scară de abanos, acoperită de femei, a răsunat asemenea unei lire uriaşe.

Vălurile fluturau în aer şi tulpinele firave de papirus se legănau uşor în adierea vintului. Era în luna lui Şebaz, miezul iernii. Rodiile îşi deschideau floarea sub albastrul cerului şi printre ramurile însorite, departe în largul mării se zărea umbra unui ostrov pe jumătate înfăşurat în ceaţă.

Văzând pe Salammbô, Hamilcar se opri. Copila aceasta venise pe lume după ce băieţii care se născuseră înaintea ei muriseră. Neamurile care se închinau Soarelui credeau că naşterea unei fete era semn de nenoroc. Zeii îi mai dăruiseră în urmă un fiu, dar Hamilcar păstra încă amintirea aşteptării înşelate şi gustul amar al blestemelor ce rostise împotriva urmaşei nedorite.

Salammbô venea în întâmpinarea tatălui său. Şiruri de perle, de culori felurite, coborau ca nişte lungi ciorchini de la urechi pe umeri până la coate; părul inelat plutea pe creştetul ei ca un nor. În jurul gâtului purta o sârbă din plăci de aur dreptunghiulare, închipuind o femeie stând între doi lei ridicaţi pe picioarele dinapoi; veşmântul ei era aidoma cu al Zeiţei. Rochia viorie, cu mâneci largi, îi subţia mijlocul, căzând în falduri bogate până la pământ. Între buzele ei încondeiate cu roşu, dinţii păreau mai albi, şi sub pleoapele umbrite cu antimoniu, ochii mai prelungi. Sandalele împodobite cu pene călcau pe tocuri înalte, şi chipul ei, poate din pricina frigului, era nespus de palid.

Se opri înaintea lui Hamilcar, şi fără să ridice ochii pentru a-l privi, spuse:

– Închinare ţie, Ochi al lui Baalim! Veşnică mărire! Biruinţă! Belşug! Bucurie! Inima mea de multă vreme e tristă şi casa fără tine tânjea. Dar când stăpânul se întoarce acasă, e ca şi cum ar învia Tamuz! O viaţă şi-o încântare nouă înfloreşte pretutindeni, părinte, sub privirile tale!

Luând din mâiniie lui Taanah un mic vas oval, în care fumega un amestec de făină, de unt, de cardamom şi de vin, vorbi:

– Soarbe din plin băutura reîntoarcerii acasă, pe care ţi-a pregătit-o slujitoarea ta!

Hamilcar răspunse:

– Fii binecuvântaiă!

Prinse în palme vasul de aur pe care i-l întindea fiira sa, dar privirea îi era atât de aspră, încât Salamabô îngână:

– Ţi-au spus, srtăpme...

– Da, ştiu... murmură Hamilcar.

Fusese o mărturisire? Sau voise să vorbească despre barbari? Hamilcar aruncă în treacăt un cuvânt despre impasul în care se aflau treburile Cartaginei şi-şi arătă nădejdea că va izbuti, el singur, să găsească o dezlegare.

– Tată... şopti Salammbô. Sunt răni cane nu se mai pot vindeca...

Hamilcar făcu un pas înapoi, şi Salammbô tresări, văzându-i tulburarea. Ea nu se gândea la sparta Cartaginei, ci la nelegiuirea a cărei părtaşă fusese. Omul, în faţa căruia tremurau legiunile, şi pe care ea însăşi atât de puţin îl cunoştea, o înspăimânta ca un leu; tatăl ei ghicise fără îndoială, ştia tot, şi un lucru cumplit avea să urmeze. "Îndurare!" strigă ea.

Hamilcar aplecă fruntea încet.

Saâammbô ar fi vrut să-şi mărturisească păcatul, dar nu îndrăznea să rostească nici un cuvânt. Simţea totuşi nevoia să-şi spună durerea şi să găsească mângâiere. Iar Hamilcar lupta din toate puterile împotriva pornirii care îl îmboldea să-şi calce jurământul. Mândria îl silea să-şi ţină cuvântul? Sau, poate, se temea să afle adevărul? O privea în ochi pe Salammbô cu o încordată stăruinţă, ca şi cum ar fi voit să citească în adâncul inimii ei.

Răsuflând greu, cu capul afundat între umeri, Salammbô se simţea copleşită sub povara privirii care se abătuse asupra ei. Hamilcar nu mai avea acum nici o îndoială că fiica lui se lăsase îmbrăţişată de un barbar. Ridică pumnii asupra ei, fremătând de rnânie. Salammbô scoase un ţipăt şi se prăbuşi în braţele slujitoarelor cară alergaseră în jurul ei.

Hamilcar îi întoarse spatele şi plecă. Oamenii lui îl urmară.

Poarta magaziilor se deschise, şi Hamilcar pătrunse într-o încăpere rotundă din care porneau, ca spiţele unei roţi, coridoare lungi ducând spre alte cămări. În mijlocul acelei încăperi, se înălţa un disc de piatră înconjurat de o balustradă cu stâlpi, la picioarele cărora erau rânduite perne pe-un aşternut de covoare.

Sufetul mergea cu paşi repezi; răsufla adânc, se oprea din când în când, lovea cu piciorul în pământ şi îşi trecea mâna pe frunte, ca un om hărţuit de-un roi de viespi. Privind belşugul bogăţiilor sale, se linişti; gândurile i se îndreptau spre sălile care se desfăşurau înaintea ochilor săi, cuprinzând celelalte încăperi pline de neasemănate comori. Erau plăci de aramă, bucăţi de fier, drugi de argint, bulgări de cositor: metaluri aduse pe Marea Întunericului, din ţara Cassiteridelor. Zăceau grămadă saci ţesuţi din scoarţă de palmier şi încărcaţi cu gumă-arabică. O pulbere de aur se cernuse pe nesimţite printre cusăturile prea vechi ale burdufurilor îndesate. Fire subţiri, toarse din ierburi de mare, atârnau printre sculurile de in, venite din Egipt, Grecia, Taprobana şi Iudeea. În lungul zidurilor se înşirau încrengări de polipi, dese ca nişte stufişuri. Sub tavanul boltit atârnau mănunchiuri de pene de struţ, şi peste tot pluteau arome nedesluşite, parfumuri tari, miros de piele şi de mirodenii; iar la capătul fiecărui coridor se arcuiau deasupra uşii doi dinţi de elefant cu vârfurile împreunate.

Hamilcar urcă pe discul de piatră. Oamenii lui de încredere aşteptau, cu braţele încrucişate pe piept şi cu frunţile aplecate. Numai Abdalonim ţinea capul sus, purtându-şi cu mândrie mitra lui ţuguiată.

Cel dintâi fu întrebat căpitanul corăbiilor. Era un cârmaci bătrân, cu obrazul brăzdat de furtuni; o ninsoare albă îi cădea până la brâu, ca şi cum spuma talazurilor răscolite de vânt i-ar fi rămas în barbă.

A spus că trimisese o seamă de corăbii până dincolo de Gades şi Thymiamata, cu gândul de-a ajunge la Eziongaber, ocolind Cornul-Sudului şi stâncile Mirodeniilor.

Câteva, pornind mai departe spre apus, merseseră vreme de patru luni fără să întâlnească vreun ţărm. Prora corăbiilor se încurca în ierburi; în largul zării răsuna necontenit zvonul unor căderi de apă; o ceaţă însângerată umbrea lumina soarelui şi o adiere încărcată de miresme îi adormea pe corăbieri. Atât de tulburaţi s-au întors, încât nu-şi mai aduceau aminte de nimic. Altele luaseră în piept fluviile Sciţiei, pătrunseseră până în Colchida, străbătuseră ţărmurile Jugrienilor şi Estienilor, răpiseră în Arhipelag o mie cinci sute de fecioare, şi scufundaseră toate corăbiile întâlnite dincolo de capul Oestrymon, ca nimeni să nu afle drumurile pe care umblaseră. Regele Ptolemeu pusese mâna pe toată smirna şi tămâia Şesbarului; din Siracusa, din Elathia, din Corsica şi din celelalte ostroave, nu aduseseră nimic. Bătrânul cârmaci a încheiat, abia şoptind, că o triremă căzuse în mâinile numizilor la Rusicada: „Numizii s-au dat de partea duşmanului, stăpâne!"

Hamilcar încruntă din sprâncene. Făcu semn apoi căpeteniei caravanelor să vorbească. Era un bărbat înveşmântat într-o rochie lungă, fără cingătoare, cu capul înfăşurat într-o broboadă de stofă albă care, atingându-i colţul buzelor, îi cădea până peste umeri.

Caravanele porniseră ca de obicei, o dată cu echinocţiul de iarnă. Dar, din cei o mie cinci sute de oameni, care se îndreptaseră spre hotarul Etiopiei – cu cele mai bune cămile, cu burdufuri noi şi bogăţie de pânză vopsită – unul singur s-a întors în Cartagina; ceilalţi muriseră de oboseală sau înnebuniseră de groaza deşertului. Acel unul-singur spunea, că dincolo de Haruşul-Negru, de ţara ataranţilor şi de ţinutul marilor-maimuţe, văzuse o împărăţie nesfârşită, unde cele mai neînsemnate unelte sunt de aur şi unde curge un râu de culoarea laptelui, larg ca o mare. Sunt păduri cu crengi albastre, dealuri întregi de mirodenii, fiare cu faţă de om lenevind pe colţuri de stâncă şi cu ochi care se deschid ca nişte flori când te privesc; iar dincolo de lacurile pline cu balauri, se înalţă munţii de cleştar, pe care se reazemă soarele. Alţii se întorseseră din India, aducând cu ei păuni, piper şi ţesături nemaivăzute. Cât despre cei care plecaseră să cumpere calcedoniu, apucând pe calea Syrtelor şi a templului lui Ammon pieriseră fără îndoială în nisipurile deşertului. Caravanele trimise în Getulia şi Phazzana se întorseseră cu mărfurile obişnuite; dar căpetenia caravanelor nu îndrăznea să mai pornească la drum nici una.

Hamilcar a înţeles. Mercenarii stăpâneau întreaga câmpia. Cu un geamăt surd, îşi mută sprijinul de pe un cot pe celălalt. Căpetenia dijmelor nu îndrăznea să vorbească. În ciuda umerilor zdraveni şi a ochilor lui însângeraţi, tremura din tot trupul. Pe capul lui de dulău cârn purta o împletitură din scoarţă de copac şi era încins cu un brâu din blană de leopard, în care înfipsese două cuţite mari.

În clipa când Hamilcar se întoarse să-l privească, începu să strige, luând martori pe toţi zeii: n-avea nici o vină! îşi dăduse toată silinţa, ţinuse seama de schimbarea vremii, pregătise ogoarele, urmărise mersul stelelor, sădise puieţii la solstiţiul de iarnă, tăiase crengile uscate după ultimul pătrar al lunii, priveghease asupra sclavilor şi avusese grijă să le cruţe îmbrăcămintea.

Hamilcar, plictisit de-atâta vorbărie, făcu un semn da nerăbdare. Omul cu două cuţite la brâu vorbi mai de parte, repezind cuvintele:

– Vai, stăpâne! Au răvăşit, au prădat şi au pustiit tot! La Maschala au tăiat din rădăcini o livadă de trei mii de picioare! La Ubada au jefuit hambarele şi au astupat cisternele! La Tedes au furat o mie cinci sute de gomori de făină; la Marazzana au omorât ciobanii, au spintecat turmele şi au dat foc frumoasei tale case cu grinzi de cedru, unde veneai să te odihneşti vara! Sclavii din Tuburdo, care secerau orzul, au fugit în munte; praf şi pulbere s-a ales din toţi măgarii, catârii şi boii din Taormina! Nici un cal n-a mai rămas, i-au dus pe toţi! Blestem şi nefericire! Sunt un om mort! începu să bocească: Dacă ai şti cât de pline erau cramele şi cum luceau plugurile! Ah, ce berbeci frumoşi! Ah, ce tauri voinici!

Hamilcar simţea că îl înăbuşă furia şi strigă:

– Ajunge! Nu minţi! Spune adevărul! M-au sărăcit, nu-i aşa? Vreau să ştiu tot ce am pierdut, până la ultimul sielu, pân-la cel din urmă cab! Abdalonim, să-mi aduci socotelile corăbiilor şi ale caravanelor; ale muncilor câmpului şi ale casei! Şi dacă nu vă simţiţi cugetul curat, vai de viaţa voastră! Plecaţi!

Cu ochii în jos şi cu mâinile măturând pământul, vechilii se făcură nevăzuţi.

Abdalonim scoase dintr-un raft zidit în perete mulţime de sfori cu noduri, fâşii de pânză şi de papirus, apoi tăbliţe făcute din spată de berbec, acoperite cu o scriere subţire Le adună la picioarele lui Hamilcar, punându-i în mână o ramă de lemn cu trei fire, pe care erau înşirate bile de aur, de argint şi de corn.

– O sută nouăzeci şi două de case în Mappale, închiriate cartaginezilor nou-veniţi, pe preţul de un beka pe lună.

– Nu! E prea mult! Cruţă pe săraci. Să însemni pe cei care îţi par mai îndrăzneţi, şi să-mi spui dacă sunt credincioşi Republicii. Altceva?

Abdalonim şovăia, surprins de atâta mărinimie. Hamilcar îi smulse din mână fâşiile de pânză:

– Ce înseamnă asta? Trei palate lângă Khamon, cu doisprezece kezitahi pe lună? Pune douăzeci! Nu vreau să mă jefuiască Bogaţii!

Căpetenia slugilor se închină până la pământ şi spuse:

– Daţi cu împrumut lui Tigillas, până la sfârşitul anului, doi kikari; dobândă maritimă trei dinari. Lui Bar-Malkatth o mie cinci sute de sicli; a pus zălog treizeci de sclavi, dar doisprezece din ei au murit în mlaştinile sărate.

– Se vede că nu erau tocmai zdraveni, spuse râzând sufetul. Nu-i nimic, dacă mai are nevoie de bani, dă-i. Să iei totdeauna dobânzi potrivite după averea datornicului.

Abdalonim porni să citească pe rând: câştigurile pe care le aduseseră băile de fier din Annaba, pescuitul mărgeanului, vopsitoriile de purpură, dările asupra locuinţelor grecilor, vânzarea argintului în Arabia, pe un preţ înzecit ca al aurului, apoi prada corăbiilor, scăzând zeciuiala cuvenită templului Zeiţei.

– Am socotit peste tot cu un sfert mai puţin, stăpâne... Hamilcar socotea, la rândul lui, pe bilele care îi sunau sub degete.

– Destul. Ce plăţi ai făcut?

– Lui Stratonicles din Corint şi altor trei negustori din Alexandria, în temeiul alăturatelor scrisori ce mi-au fost întoarse, zece mii de drahme ateniene şi doisprezece talanţi sirieni de aur. Hrana corăbierilor se ridică la douăzeci de mine pe lună, pentru fiecare triremă.

– Ştiu. Câte s-au pierdut?

– Socoteala lor e însemnată pe aceste foi de plumb, răspunse Abdalonim. Cât priveşte corăbiile date în arendă, întrucât au fost nevoite de mai multe ori să-şi azvârle încărcătura în mare, pierderea s-a împărţit după cât câştig i-ar fi venit fiecăruia. Pentru parâmele împrumutate din zestrea Arsenalului – şi pe care n-am putut să le mai înapoiem – sisiţii au cerut opt sute de kesitahi înainte de a porni în ajutorul Uticei.

– Iar sisiţii! spuse Hamilcar, aplecând fruntea, ca şi cum s-ar fi simţit copleşit de toate urile pe care le simţea asupra lui. Nu văd aici cheltuielile Megarei.

Abdalonim, pălind, scoase dintr-un alt raft câteva tăbliţe de sicomor, înşirate pe o sfoară de piele.

Hamilcar ascultă cu luare-aminte fiecare din cheltuielile mărunte ale casei, dar până la urmă îl plictisi repetarea nesfârşită a aceloraşi socoteli. Abdalonim îşi tot rări cititul, până când, lăsând să-i cadă foiţele de lemn, se aruncă cu faţa la pământ şi cu braţele întinse, ca un osândit. Hamilcar, fără să tresară, adună tăbliţele de pe jos; o nespusă uimire îl cuprinse văzând, într-o singură zi, o risipă nemaipomenită de carne, de păsări, de peşte, de vin, de mirodenii, iar pe deasupra vase sparte, sclavi ucişi, covoare pierdute.

Abdalonim, neîndrăznind să-şi arate faţa, îi povesti cum s-a sfârşit ospăţul barbarilor. Nu putuse să se împotrivească hotărârii Bătrânilor, şi Salammbô însăşi îi poruncise să nu cruţe nici o cheltuială pentru îndestularea soldaţilor.

Auzind numele fiicei sale, Hamilcar sări în picioare, ca ars. Strângându-şi buzele se trânti din nou pe perne, sfâşiind ciucurii cu unghiile şi suflând greu, cu privirea aţintită în gol.

– Ridică-te, îi spuse lui Abdalonim şi plecă mai departe.

Abdalonim îl urmă; genunchii îi tremurau. Prinse în mâini un drug de fier şi porni ca un besmetic să desprindă de la locul lor lespezile pardoselii. Un disc de lemn sări; apoi ieşiră la iveală de-a lungul coridorului o mulţime de capace mari, care astupau gropile unde se păstrau grânele.

– Priveşte, Ochi-al-lui-Baal, spuse sluga tremurând. N-au putut să te jefuiască de tot! Sunt adânci de cincizeci de coţi fiecare, şi pline până la gură! în lipsa ta am săpat pretutindeni, în curtea arsenalurilor, în grădini; toată casa ta e plină de grâu, ca mintea ta de înţelepciune!

Un zâmbet înflori pe faţa lui Hamilcar:

– Bine-ai făcut, Abdalonim! Apoi, şoptindu-i la ureche: Cumpără cât de mult, din Etruria, din Brutium, la orice preţ! Adună şi pune la păstrare! Vreau să am în mâna mea, eu singur, tot griul Cartaginei.

Ajungând la capătul coridorului, Abdalonim scoase una din cheile pe care le purta la brâu şi deschise o mare încăpere dreptunghiulară, despărţită în mijloc cu stâlpi de cedru. O mulţime nesfârşită de monede de aur, de argint şi de aramă, clădite pe mese sau adunate în firide, umpleau de-a rândul cei patru pereţi, ridieându-se până la grinzile tavanului. Panere uriaşe din piele de hipopotam cuprindeau în toate colţurile odăii puzderie de saci mai mici, movile de bani mărunţi acopereau pardoseala; ici-colo câte o grămadă mai înaltă se prăbuşise, risipindu-se pe jos ca o columnă dărâmată. Banii mari ai Cartaginei, purtând chipul lui Tanit cu un cal sub un palmier, se amestecau laolaltă cu ai coloniilor, pe tiparul cărora se vedea un taur, o stea, un glob sau un corn de lună. În grămezi de mărimi neegale se înşirau monede de toate felurile şi din toate timpurile – de la cele subţiri ca unghia ale străvechilor asirieni, până la cele tot atât de bătrâne ale Laţiului, mai groase decât latul palmei. Erau părăluţele Eginei, tăbliţele Bactrianei, triunghiurile mici ale vechii Lacedemonii, mâncate de rugină, murdare, coclite de umezeală şi înnegrite în foc, aşa cum fuseseră culese cu năvodul sau adunate printre

dărâmăturile cetăților cucerite. Sufetul socotise repede în gând, dacă pierderile şi câştigurile corespundeau cu sumele însemnate; se pregătea să plece, când băgă de seamă că trei vase de aramă erau cu desăvârşire goale. Abdalonim, cuprins de spaimă, întoarse capul; iar Hamilcar, renunțând să mai întrebe, tăcu.

Mai străbătură câteva săli şi încăperi, ajungând până la urmă în fața unei uşi, unde, pentru a o păzi mai bine, un om fusese legat de mijloc cu un lanț țintuit în perete; era un obicei al romanilor, de curând strămutat în Cartagina. Barba şi unghiile păzitorului crescuseră în neştire; omul se clătina într-o parte şi în alta, ca o fiară sălbatică în cuşcă. Văzându-l pe Hamilcar, i se aruncă la picioare strigând:

– Îndurare, Ochi-al-lui-Baal! Fie-ți milă de mine şi ucide-mă! Sunt zece ani de când n-am mai văzut lumina soarelui! Pentru numele tatălui tău, îndurare!

Hamilcar, fără alt cuvânt, bătu din palme şi trei slujitori se înfățişară; încordându-şi puterile, scoaseră din inelele lui drugul uriaş de fier care zăvora uşa. Hamilcar prinse cu mâna lui o torță şi se depărta în întuneric.

Se spunea, că în acel loc erau mormintele neamului Barca; dar nu era decât un puț larg şi adânc, săpat dinadins pentru a amăgi pe tâlhari. Nu se afla înăuntrul lui nimic. Hamilcar trecu mai departe; apoi, apleeându-se, împinse pe roțile ei o piatră de moară, şi prin groapa ce se deschise intră într-o încăpere cu ziduri rotunjite în forma unui con.

Pereții erau căptuşiți cu solzi de aramă; pe un piedestal de granit se înălța chipul cioplit al unui Cabir numit Aletes, cel dintâi care pătrunsese sub pământ în băile Celtiberiei. La temelia lui erau înşirate în cruce scuturi mari de aur şi vase de argint uriaşe, cu ciudate gâturi astupate, care nu slujeau la nimic. În felul acesta se topeau de obicei metalele, pentru a nu fi furate şi nici măcar mutate din loc.

Hamilcar apropie flacăra torței şi aprinse o lampă de miner, care atârna sub scufia idolului; focuri verzi, galbene, albastre, viorii, de culoarea vinului, de culoarea sângelui, luminară dintr-o dată încăperea. O puzderie de pietre prețioase era strânsă în tigve de aur, prinse în lame de aramă ca nişte lampadare; altele, la picioarele zidului, sclipeau în fărâmele de stâncă ale culcuşului din care fuseseră culese. Erau calaisuri smulse cu lovituri de praştie din pântecele muntelui, nestemate închegate din udul lineşilor, dinți-de-peşte căzuți din lună, pietre-geme, diamante, beriluri, trei sorturi de rubine, patru soiuri de safire şi douăsprezece feluri de smaralde. Străluceau ca nişte stropi de lapte, ca nişte sloiuri de gheață albastră, ca o pulbere de argint, revărsându-se în pânze de lumină, în ploaie de raze şi luciri de stele. Cerauniile născute din trăsnet scânteiau alături de calcedondul care biruia otrăvurile. Erau topaze din muntele Zabarca, tămăduitoare de spaimă, opale din Bactriana, prielnice naşterii, şi coarne de-ale lui Ammon, care puse în aşternut însuflețesc visurile.

Focul nestematelor şi flacăra lămpii se răsfrângeau pe fața netedă a scuturilor de aur. Hamilcar, în picioare, cu brațele încrucişate, zâmbea încântat, nu atât de frumusețea priveliştii, ci mai mult de gândul că toate acele bogății erau ale sale. I se păreau nesfârşite, neistovite şi de neatins. Strămoşii care odihneau sub picioarele lui îi întăreau încrederea, cu un simțământ al eternității. Zeii sub-pământeni erau atât de aproape de inima lui, încât el însuşi se simțea unul din Cabiri; razele strălucitoare care îi luminau fața îi apăreau ca firele unui țesut tainic, care străbătând genunile îl legau de adâncurile lumii.

Un gând îl făcu să tresară şi, trecând pe la spatele idolului, se îndreptă cu paşi hotârâți spre zid. Privi pe brațul său tatuat linia dreaptă tăiată de alte două linii perpendiculare, care în cifrele cananeene însemnau numărul treisprezece; numără pe trepte treisprezece plăci de aramă, ridică încă o dată mâneca lui largă şi citi pe braț alte linii întretăiate, plimbându-şi degetele uşor, ca un cântăreț din liră. Lovi de şapte ori în zid cu degetul cel mare, şi zidul se deschise ca o poartă de piatră.

Hamilcar pătrunse într-un cavou care ascundea lucruri tăinuite, fără nume şi de mare preț. Coborî trei trepte, scoase dintr-un vas de argint o piele de lama, care plutea pe-o apă neagră, apoi urcă din nou.

Abdalonim mergea înaintea lui, lovind pardoseala încăperii cu toiagul lui lung, împodobit la vârf cu un mănunchi de clopoței. Se oprea în dreptul fiecărei uşi şi striga numele lui Hamilcar, însoțindu-l de laude şi binecuvântări.

Toate coridoarele se întâlneau în rotundul unei galerii, în jurul căreia se înşirau grinzi subțiri de santal, saci cu lausonia, turte de pământ de Lemnos şi spinări de broască țestoasă, pline cu perle. Sufetul trecea abia atingându-le în mers cu poalele veşmântului, fără să privească uriaşele grămezi de chihlimbar, zeiasca plămădeală născută din razele soarelui.

Un val de miresme plutea prin aer ca un nor.

– Deschide!

Intrară.

Oameni goi frământau tot soiul de aluaturi, aţâțau cărbunii încinşi, sfărâmau ierburi, vărsau untdelemn în burdufuri, închideau şi deschideau nişte cutioare rotunde, zidite de jur împrejur în perete; erau atât de multe, încât întreaga încăpere semăna cu un stup de albine. Erau pline cu safran, cu nuci de Siria, aromă de bdelium şi

viorele. Pretutindeni zăceau împrăştiate prafuri de răşină, felurite rădăcini, sticluţe, ramuri de filipendulă, foi de trandafir, parfumuri care ameţeau, mai pătrunzătoare decât fumul styraxului care sfârâia în mijloc, pe un trepied de aramă.

Căpetenia plăcutelor-arome, înalt şi palid ca o făclie de ceară, îl întâmpină pe Hamilcar fărâmiţând în palme o creangă de metopion, în vreme ce alţi doi frecau picioarele sufetului cu frunze de baccaris. Hamilcar îi dădu la o parte: erau cyreneeni cu obiceiuri spurcate, dar pe care îi păstra, fiindcă ştiau toate tainele meşteşugului.

Spre a-si arăta ştiinţa, căpetenia plăcutelor-arome îi întinse lui Hamilcar, pe vârful unei linguri de chihlimbar, un strop de malofoatru să guste; apoi, cu vârful unei sule, străpunse trei besoare indiene. Stăpânul, care cunoştea toate şireteniile, prinse în mână un corn plin cu balsam, îl apropie de jăratic, şi aplecându-se să privească mai bine, zări o pată cafenie: era semnul unei înşelăciuni! îl săgeta cu privirea pe căpetenia plăcutelor-arome şi, fără să rostească o vorbă îi azvârli cornul de gazelă în obraz.

Oricât era de furios văzând cum fusese înşelat, Hamilcar nu uită să dea porunci ca în nardul pregătit pentru a fi trimis în ţările de peste mare să se adauge antimoniu, spre a cântări mai greu.

Ceru apoi să i se aducă cele trei cutii de psagas, pe care le păstra pentru el însuşi.

Căpetenia plăcutelor-arome mărturisi că nu mai ştie de urma lor: soldaţii tăbărâseră asupra lui cu cuţitele şi îi răvăşiseră toate dulapurile.

– Ţi-e frică de ei mai mult decât de mine! răcni sufetul, şi ochii lui, prin pânza de fum, ardeau ca nişte torţe, aruncând scântei asupra omului înalt şi palid, care începuse să înţeleagă.

– Abdalonim, înainte de asfinţitul soarelui, să mi-l biciuiţi până la sânge. Sfâşiaţi-l!

Această pagubă, mai neînsemnată decât toate celelalte, îl scosese din fire; se silea să-i uite pe barbari şi îi regăsea mereu în calea lui. Jafurile lor îi reaminteau ruşinea fiicei sale, şi în ura lui îi cuprindea laolaltă pe toţi ai casei care ştiau adevărul şi nu voiau să i-l spună. Îl stăpânea în acelaşi timp o nevoie ciudată de a cunoaşte întreaga lui nefericire şi, cuprins de o adevărată furie iscoditoare, cercetă sub magaziile casei negoţurilor toată păcura, lemnul, ancorele şi parâmele, mierea şi ceara, valurile de stofe, cămările cu merinde, blocurile de marmură şi grânarul cu silfiu.

Se îndreptă apoi spre celălalt hotar al grădinii, unde lucrau meşteşugari folosiţi pentru treburile lui negustoreşti. Unii brodau mantale, alţii împleteau năvoade, dărăceau perne, croiau sandale; lucrători aduşi din Egipt lustruiau cu praf de scoică foile de papirus; ţesătorii aruncau suveicile, armurierii băteau în nicovale.

Hamilcar le strigă:

– Daţi zor cu ascuţitul săbiilor! Am nevoie de săbii!

Scoase din sân o piele de antilopă, tăbăcită cu suc de ierburi otrăvitoare, poruncind să-i croiască din ea o platoşă mai tare decât arama, pe care fierul să n-o străbată şi focul să n-o atingă.

Abdalonim, încercând să-i abată mânia, căuta să-l aţâţe împotriva meşterilor, bodogănind că nu se pricep:

„Lucraţi în bătaie de joc! Să vă fie ruşine! Stăpânul e prea îngăduitor cu voi!" Hamilcar, fără să-l asculte, se depărta. Îşi încetini însă pasul, căci drumul era întretăiat de copaci căzuţi, arşi de la un capăt la altul, cum rămân pe locurile unde au făcut popas ciobanii; stâlpii balustradelor zăceau trântiţi la pământ, apa din şanţuri secase, cioburi de vase şi oseminte de maimuţă se iveau în jurul bălţilor de noroi. Câte o fâşie de stofă zdrenţuită spânzura prin tufişuri; sub crengile lămâilor se îngrămădeau flori veştede, ca nişte mormane galbene de gunoi. Slugile lăsaseră grădina în paragină, crezând că stăpânul nu se mai întoarce.

La fiecare pas îi ieşea înainte altă pustiire; mereu o altă dovadă, despre ceea ce el hotărâse să nu afle. Îşi mânjea încălţămintea lui de purpură călcând în scârnăvie. Ar fi vrut să-i aibă pe toţi ticăloşii aceia în bătaia catapultului şi să-i vadă zburând în ţăndări! Se simţea acum ruşinat că îi apărase; fusese o neghiobie, o trădare! Şi fiindcă nu se putea răzbuna nici împotriva barbarilor, nici împotriva Bătrânilor, nici împotriva lui Salammbô, dădu poruncă să fie trimişi fără întârziere la muncă silnică, în ocne, toţi sclavii grădinilor!

Abdalonim tremura de câte ori îl vedea apropiindu-se dr parcuri. Dar Hamilcar se îndreptă spre drumul morii, de unde se auzea o tânguire lungă, ca un cântec de îngropare.

Moara se învârtea într-un nor de pulbere. Erau două conuri de porfir suprapuse, dintre care unul, cel de sus, purtând în vârf o pâlnie, se învârtea deasupra celuilalt cu ajutorul unor bârne puternice. Unii împingeau cu pieptul şi cu braţele; alţii, înhămaţi, trăgeau. Frecarea necontenită a chingilor le crestase în jurul subsuorilor răni nevindecate, care musteau sub coaja lor ca bătăturile de pe greabănul măgarilor. O cârpă neagră şi soioasă, care abia le cuprindea coapsele, atârna peste pulpele lor, ca o coadă. Ochii lor erau roşii, cătuşele care le strângeau gleznele zăngăneau în mers, şi parcă o singură răsuflare ieşea deodată din toate piepturile. Gura le era prinsă într-o botniţă legată cu două lănţişoare de bronz, ca să nu poată fura din făină; în mâini purtau mănuşi fără degete, ca nici să nu apuce.

La intrarea stăpânului, pârghiile de lemn începură să scârțâie cu mai multă putere. Grăunțele scrâșneau sub pietrele morii. Câțiva sclavi căzură în genunchi; cei din urmă călcau peste ei, învârtind mai departe.

Hamilcar porunci să vină Giddenem, mai marele sclavilor. Giddenem se arătă, împăunându-se plin de fudulie în bogatul său veșmânt. Purta o tunică de purpură aleasă, răscroită peste șolduri; la urechi îi spânzurau toarte grele, și pentru a strânge fâșiile de stofă care îi înfășurau picioarele, un șnur de aur se răsucea de la glezne până pe coapse, încolăcit ca un șarpe. Între degetele lui încărcate de inele învârtea un șirag din boabe de agată, cu care simțea pe cei atinși de duhuri rele.

Hamilcar îi făcu semn să scoată botnițele oamenilor. Flămânzii se năpustiră ca niște fiare, vârându-și capul în făină până în gât și mușcând cu lăcomie.

– I-ai istovit de tot, spuse sufetul.

Giddenem răspunse că numai astfel izbutea să-i țină în frâu.

– Degeaba te-am trimis la Siracusa, să înveți cum să te porți cu sclavii. Adu pe ceilalți!

Bucătarii, pivnicerii, grăjdarii, trepădușii, purtătorii de lectică, băieșii, slujitoarele și copiii lor stăteau înșirați în grădină, pe-un singur rând, din fața magaziilor și până la groapa cu fiare sălbatice. Abia mai îndrăzneau să răsufle. O adâncă tăcere se lăsase asupra Megarei. Soarele cobora peste lagună, dincolo de Catacombe. Păunii se roteau piuind. Hamilcar trecea înainte cu pași măsurați.

– Ce să fac cu bătrânii ăștia? Vinde-i! Prea mulți gali; sunt toți niște beți. Prea mulți cretani; sunt mincinoși. Să cumperi asiatici din Capodochia și negri.

Se arătă surprins de numărul mic al copiilor:

– Trebuie să am la casa mea nou-născuți în fiecare an. Giddenem, să-i lași pe sclavi noaptea să umble prin grădină în voia lor.

Porunci apoi să i se aducă hoții, leneșii și nesupușii. Mustrându-l cu asprime pe Giddenem, hotărî pedepse aspre pentru cei vinovați. Giddenem apleca cu umilință fruntea lui de taur, încruntând din sprâncenele-i groase.

– Iată, Ochi-al-lui-Baal, unul pe care l-au prins cu șireangul de gât, spuse Giddenem arătând un libian voinic.

– A! vrei să mori? îl întrebă cu dispreț Hamilcar. Sclavul răspunse cu îndrăzneală:

– Da!

Fără să se mai gândească la pilda pe care o dădea si fără să-i pese de pagubă, Hamilcar porunci slujitorilor;

– Luați-l!

Chibzuia, poate, că jertfa pe care o făcea îl va feri de necazuri mai mari.

Giddenem ascunsese pe ciungi și pe ologi la spatele celorlalți.

– Cine ți-a tăiat brațul?

– Soldații, Ochi-al-lui-Baal!

Un samit șchiopăta ca un cocostârc săgetat.

– Pe tine cine te-a schilodit?

Giddenem îi frânsese piciorul cu un drug de fier. Sufetul s-a înfuriat. Smulgând șiragul de agate din mâinile nerodului schingiuitor de sclavi, strigă:

– Blestemat să fie câinele care își sfâșie turma! Schingiuiești sclavii? Pentru numele lui Tanit, vrei să-ți sărăcești stăpânul? Să fie aruncat în groapa cu gunoi! Cei care lipsesc unde-s? I-ai ucis, înhăitându-te cu barbarii?

Privirea lui era atât de cumplită, încât femeile o luară la fugă. Sclavii se trăseseră înapoi, lăsând un gol împrejurul stăpânului. Giddenem îi săruta nebunește sandalele. Hamilcar rămăsese în picioare, cu brațul ridicat asupra lui.

Păstrându-și însă judecata limpede, ca în toiul celei mai înverșunate bătălii, își aduse aminte dintr-o dată de toate mârșăviile, de toate grozăviile pe care știuse să le înlăture din viața lui; și la lumina de fulger a mâniei, cuprinse într-un singur gând toate loviturile ce se abătuseră asupra lui. Îngrijitorii pământurilor lui fugiseră de frica mercenarilor, înțeleși poate pe ascuns cu ei. Toți îl trădau! Răbdarea lui ajunsese la capăt.

– Să fie aduși aici! strigă el. Să-i însemnați cu fierul roșu pe frunte, ca pe niște ticăloși ce sunt!

Slujitorii aduseră în mijlocul grădinii grămezi de cătușe, de butuci, de cuțite, lanțuri pentru osândiții la ocnă, piedici pentru încleștarea gleznelor, obezi pentru încercuirea piepturilor, scorpioni și bice din curele împletite, cu gheare de aramă în vârf.

Sclavii fură trântiți la pământ, cu fața în soare, spre Moloh-mistuitorul, unii culcați pe burtă, alții pe spate; cei osândiți la flagelare stăteau în picioare lângă copaci, între doi oameni, unul care număra loviturile, altul care lovea.

Lovea cu amândouă mâinile, şi bicele şuierau, făcând să zboare în aer coaja de pe tulpina platanilor. Stropi mari de sânge înroşeau frunzişul, iar trupurile sfârtecate se zbăteau în urlete la rădăcina copacilor. Cei ferecaţi în lanţuri îşi rupeau obrazul cu unghiile. Se auzeau scrâşnind şuruburile de lemn, izbituri surde răsunau, şi din în când în când un ţipăt spinteca aerul. În marginea bucătăriilor printre veşmintele zdrenţuite şi smocurile de păr risipite pe jos, slujitorii aţâţau cărbunii aprinşi, şi un miros de carne arsă se răspândea împrejur. Sclavii biciuiţi se clătinau pe picioare; încătuşaţi de legăturile care le strângeau braţele, îşi roteau capul peste umeri şi închideau ochii. Cei care îşi aşteptau rândul scoteau urlete de groază, iar leii, amintindu-şi poate de noaptea ospăţului, se înşiraseră pe marginea gropii lor şi căscau.

Salammbô se ivi pe înălţimea terasei, străbătând-o în grabă dintr-o parte în alta, cu paşi înspăimântaţi. Hamilcar o zări. I se păru că întinde braţul spre el, în semn de îndurare; întoarse capul cu groază şi se îndreptă spre curtea elefanţilor.

Aceste animale erau mândria marilor familii punice. Purtaseră pe străbunii lor în luptă, biruiseră alături de ei, şi erau slăviţi ca nişte răsfăţaţi ai Soarelui.

Elefanţii Megarei erau cei mai puternici din toată Cartagina. Înainte de-a pleca, Hamilcar îl pusese pe Abdalonim să jure că îi va păzi ca pe ochii din cap. Dar cel mai mulţi, însângeraţi şi măcelăriţi, muriseră; nu mai rămăseseră în viaţă decât trei, culcaţi în praful din mijlocul curţii, lângă sfărâmăturile ieslelor lor.

Elefanţii îl recunoscură şi veuiră în întâmpinarea lui.

Unul avea urechile zdrenţuite, altul o rană cumplită la genunchi, al treilea trompa retezată.

Se uitau unul la altul cu o privire tristă, ca şi cum ar fi gândit; cel care nu mai avea trompă, îndoind genunchii şi aplecându-şi capul uriaş, încerca să-şi alinte stăpânul cu ciotul hidos ce-i rămăsese.

Simţind mângâierea animalului, două lacrimi luciră în ochii lui Hamilcar. Năpustindu-se asupra lui Abdalonim, strigă:

– Ah, ticălosul! Pe cruce! Pe cruce!

Abdalonim se prăbuşi pe spate, în nesimţire.

În spatele vopsitoriilor de purpură, al căror fum albastru se ridica spre cer, se auzi deodată un lătrat da şacal. Hamilcar se opri în loc.

Gândul la fiul său îl linişti ca prin farmec, ca şi cum l-ar fi atins mâna unui zeu; simţea că puterea lui va trece necontenit mai departe şi că fiinţa lui nu va pieri o dată cu el. Sclavii nu înţelegeau de ce se potolise fără veste.

Îndreptându-se spre ţesătoriile de purpură, trecu prin faţa temniţei sclavilor. Era o clădire lungă de piatră neagră, zidită în adâncul unei gropi, împrejurul căreia trecea un drum îngust; o scară urca la fiecare din cele patru unghiuri ale clădirii.

Iddibal aştepta desigur căderea nopţii, pentru a da semnalul înţeles. „Nu e nici o grabă", gândi Hamilcar şi coborî în temniţă. Câţiva din însoţitorii lui îi strigară „Întoarce-te!" Cei mai îndrăzneţi dintre ei îl urmară.

Poarta stătea larg deschisă în bătaia vântului. Lumina amurgului pătrundea prin ferestrele înguste; înăuntru se zăreau lanţuri rupte atârnând de-a lungul zidurilor.

Era tot ce mai rămăsese din sclavii prinşi în război.

Hamilcar păli ca un mort, iar celor care se aplecau pe marginea gropii să-l privească, li se păru că se reazemă de zid ca să nu cadă.

Şacalul lătră acum de trei ori. Hamilcar a ridicat capul, fără să spună un cuvânt, fără să facă o mişcare. Iar când soarele se cufundă în zare, se strecură nevăzut dincolo de şirul de napali. În aceeaşi seară, intrând în templul lui Eşmun, unde se ţinea adunarea Bogaţilor, spuse:

– Lumini ale zeilor Baali, primesc comanda armatei punice împotriva barbarilor.

VIII Bătălia de la Macar

Chiar de-a doua zi, Hamilcar ceru sisiților două sute douăzeci şi trei de mii kikari de aur şi aşează un bir de paisprezece secheli asupra fiecărui Bogat. N-au fost scutite nici femeile. Părinții plăteau pentru copii, iar ceea ce era de necrezut pentru obiceiurile Cartaginei, fură siliți să scoată bani până şi preoții.

A strâns toți caii, toți catârii şi toate armele. Unii dintre Bogați încercau să-şi ascundă averea; bunurile lor fură scoase în vânzare. Pentru a umili pe cei zgârciți, Hamilcar înarmă pe socoteala lui şaizeci de soldați şi dărui o mie cinci sute de gomori de făină, cât toți neguțătorii de fildeş laolaltă.

A trimis să fie tocmiți mercenari din Liguria; trei mii de munteni obişnuiți să lupte cu urşii. Le-a plătit solda pe şase luni înainte, cincisprezece mine pe zi.

Trebuia să pună pe picioare o armată. N-a primit însă, ca Hannon, pe oricine. A lăsat pe dinafară pe cei neobişnuiți cu umbletul, pe cei prea graşi şi pe cei care păreau temători din fire. A primit, în schimb, oameni da rând, drojdia Malquei, fii de barbari şi sclavi liberați. Noilor-cartaginezi le-a făgăduit drepturi cetățeneşti întregi.

Grija lui cea dintâi a fost să pună ordine în rândurile Legiunii. Aceşti tineri voinici şi chipeşi se socoteau oastea aleasă a Cartaginei şi nu ascultau de nici o poruncă. Hamilcar a făcut din ofițeri simpli soldați şi i-a înstrunit cu asprime. I-a pus să fugă, să sară, să urce în goană dealul Byrsei, să arunce cu sulița, să lupte voinicește şi să doarmă noaptea pe pământul gol. Părinții lor veneau să-i vadă în tabără şi le plângeau de milă.

Porunci să se scurteze săbiile şi să se întărească încălțămintea. Hotărî numărul slujitorilor şi împuțina bagajele. Ştiind că în templul lui Moloh se păstrau trei sute de suliți romane, puse mâna pe ele, cu toată împotrivirea marelui preot.

Alcătui o înfricoşătoare falangă de şaptezeci şi doi de elefanți, adunând laolaltă pe cei care se întorseseră din Utica şi pe cei pe care Bogații îi mai aveau; înarmă pe conducătorii lor cu daltă şi cu ciocan, ca să crape capul celor care s-ar fi înfuriat în vălmăşagul luptei.

Retrase dreptul Marelui Sfat de-a numi pe generali. Bătrânii încercară să se împotrivească, cerând să se respecte legea; Hamilcar trecu peste lege. Nimeni nu îndrăznea să murmure; toți se supuneau sub puterea covârşitoare a geniului său.

Hamilcar luă asupra lui singur conducerea treburilor Republicii, a războiului şi a Visteriei; şi ca să se pună la adăpost de orice învinuire, ceru ca Hannon să fie însărcinat cu supravegherea socotelilor.

Refăcu zidurile de apărare, şi, cum avea nevoia de piatră, dărâmă pe cele vechi care nu mai slujeau la nimic. Dar, cu toate că treptele nobleței de sânge căzuseră, dregătoriile Republicii împărțindu-se după avere, fiii cuceritorilor şi urmaşilor celor învinşi alcătuiau două tabere deosebite; de aceea vechii patricieni n-au văzut cu ochi buni dărâmarea acelor ruine, pe când plebea, fără să ştie prea bine pentru ce, se bucura.

Din zori de zi până în noapte treceau pe străzi cohorte înarmate; în fiecare clipă se auzeau sunând goarnele: care grele se perindau, încărcate cu scuturi, corturi şi suliți; curțile erau pline de femei care destrămau pânză; o pornire războinică cuprinsese cetatea; sufletul lui Hamilcar stăpânea întreaga Cartagina.

Împărțise rândurile soldaților în perechi, având grijă să însoțească unul mai slab cu unul mai puternic, în aşa fel ca cel mai puțin curajos – sau mai puțin voinic – să fie sprijinit în luptă de alți doi. Dar, cu cei trei mii de liguri şi cu cei mai buni soldați ai Cartaginei, abia putu să alcătuiască o falangă de patru mii nouăzeci şi şase de hopliți, luptători purtând coifuri de bronz şi mânuind lănci macedonene de frasin, lungi de paisprezece coți.

Două mii de tineri în sandale erau înarmați cu praştii şi junghere. Acestora li se adăugară alți opt sute, care purtau scuturi rotunde şi săbii romane.

Călărimea cuprindea resturile celor nouăsprezece gărzi ale Legiunii, înveşmântate în zale de bronz roşu, ca clinabarii asirieni. Mai erau patru sute de arcaşi călări – cărora li se spunea tarantini – purtând căciuli din blană de nevăstuică, secure cu două tăişuri şi tunică de piele. În sfârşit, o mie două sute de negri din târgul caravanelor alergau cu clinabarii alături, ținându-se cu mâna de coama cailor.

Toate erau pregătite, dar Hamilcar nu se grăbea. Ieşea adesea noaptea singur din Cartagina, până dincolo de lagună, în spre gurile Macarului. Îl cerceta oare gândul să se alăture mercenarilor? Ligurii, care îşi aşezaseră tabăra la Mappale, stăteau de pază în jurul casei lui.

Temerile Bogaților părură îndreptățite, în ziua când o ceată de trei sute de barbari se ivi sub zidurile cetății. Sufetul porunci să li se deschidă porțile. Erau fugari din oastea mercenarilor; îi aducea credința față de stăpânul lor – sau numai teama.

Întoarcerea lui Hamilcar nu-i surprinsese pe mercenari; ei ştiau că omul acesta nu putea să moară.

Revenea în Cartagina ca să-şi îndeplinească făgăduielile. Speranţa lor nu era atât de absurdă, ţinând seama că o adâncă prăpastie se deschisese între Republică şi armată. De altfel, nici nu se socoteau vinovaţi; uitaseră ospăţul.

Iscoadele pe care le-au prins le dovediră că se înşelau. Aţâţătorii la război triumfau; cei care mai stăteau încă la îndoială se înflăcărară. Asediul celor două cetăţi începuse să-i plictisească; băteau pasul pe loc. Mai bine să hotărască armele! Oamenii care se răzleţiseră şi hoinăreau pa câmp, auzind că Hamilcar se pregăteşte de luptă, se întoarseră. Mâtho fremăta de bucurie. „În sfârşit! în sfârşit! " striga el.

Pornirea care îl aţâţase împotriva lui Salammbô se îndrepta acum asupra lui Hamilcar. Ura lui ţintea o pradă bine lămurită, şi fiindcă dorinţa răzbunării i se părea mai întemeiată, o socotea ca şi îndeplinită, bucurându-sa dinainte. În acelaşi timp, inima lui se lăsa cuprinsă de-o simţire tot mai adâncă, şi o năzuinţă tot mai arzătoare îl stăpânea. Se vedea în mijlocul soldaţilor săi, purtând într-un vârf de suliţă capul sufetului; apoi în odaia cu pat de purpură, strângând în braţe trupul fecioarei, acoperindu-i faţa cu sărutări şi răsfirând între degete părul ei bogat; gândul acesta, pe care îl ştia zadarnic, îl chinuia. Fiindcă soţii lui de luptă îl aleseseră *şalişim,* jură să ducă războiul până la capăt; iar presimţirea că nu se va mai întoarce îl făcea nemilos.

Veni la Spendius şi-i spuse:

– Adună-ţi oamenii; eu îi voi strânge pe ai mei. Dă-i de veste lui Autharit. Dacă Hamilcar porneşte acum asupra noastră, suntem pierduţi! Mă asculţi? Scoală-te!

Spendius rămase surprins de felul poruncitor în care vorbea Mâtho. De obicei se lăsa îndemnat, iar înflăcărările lui erau trecătoare ca un foc de paie. De data aceasta părea deopotrivă de groaznic şi de liniştit. O voinţă sfidătoare ardea în ochii lui, ca flacăra unei jertfe.

Grecul nu-l asculta. Trândăvind într-un cort cartaginez tivit cu perle, sorbea băuturi răcoritoare în cupe de argint şi îşi trecea vremea cu jocuri elineşti; lăsase părul să-i crească şi ducea un război de aşteptare. Pusese la cale unele verbe cu cei din cetate şi stătea pe loc, nădăjduind că într-o zi porţile oraşului i se vor deschide.

Narr'Havas, care ţinea legătura între cele trei armate, se afla în ziua aceea în cortul lui Spendius. Îi dădea dreptate grecului, şi găsea cuvinte de mustrare pentru pornirea necugetată a lui Mâtho, care, nerăbdător să-şi arate vitejia, voia să schimbe planul lor de luptă.

– Pleacă, dacă ţi-e teamă! îi strigă Mâtho. Ne-ai făgăduit pucioasă, smoală, elefanţi, soldaţi, cai! Unde sunt?

Narr'Havas îi răspunse că el cu oamenii lui au nimicit ultimele cohorte ale lui Hannon. În păduri începuse vânătoarea de elefanţi; soldaţilor li se împărţeau arme; caii erau pe drum. Mângâindu-şi pana de struţ care-i cădea pe umăr, numidul îşi rotea ochii în cap ca o femeie, şi un zâmfaet neplăcut flutura pe buzele lui. Mâtho îl privea şi nu găsea să-i răspundă nimic.

În clipa aceea intră un om înspăimântat, ud de nădu-şeală. cu picioarele însângerate şi fără cingătoare; răufla greu şi pieptul lui firav părea că se sparge; vorbea o limbă neînţeleasă şi, cu ochii ieşiţi din orbite, povestea parcă o bătălie. Regele numizilor sări de la locul lui, ieşi afară din cort şi îşi strigă oamenii.

Călăreţii se rânduiră în cerc dinaintea lui. Narr'Havas; se aruncă în şa; ţinea ochii în pământ şi îşi muşca buzele. Împărţindu-şi oamenii în două cete, porunci uneia din ele să aştepte, şi porni în goană, cu braţul întins, în fruntea celeilalte, pierzându-se în zare, spre munţi.

– Stăpâne, murmură Spendius, nu-mi plac aceste întâmplări neaşteptate. Hamilcar se întoarce, Narr'Havas pleacă...

– Şi ce ne pasă nouă? răspunse cu dispreţ Mâtho.

Pentru a-i ţine piept lui Hamilcar, ar fi fost nevoie să se unească amândoi cu Autharit. Dar, despresurând cetatea ca să facă faţă armatei cartagineze, oamenii din oraş ar fi ieşit la larg şi le-ar fi căzut în spate. Ţinură sfat îndelung şi hotărâră să îndeplinească fără întârziere următoarele:

Spendius, cu cincisprezece mii de oameni, să se îndrepte spre podul Macarului, la trei sute de mile depărtare de Utica, ridicând la capetele podului patru turnuri înalte, înarmate cu catapulturi. Toate drumurile din munte şi toate văile urmau să fie închise cu trunchiuri de copaci, cu sfărâmături de stâncă, cu ziduri de piatră şi cu grămezi de mărăcini. Mănunchiuri de iarbă uscată, risipite pe culmi, aveau să fie aprinse drept semne de vestire, şi din loc în loc au fost aşezaţi păstori cu vederea ageră.

Nu era de aşteptat ca Hamilcar să urmeze acelaşi drum ca şi Hannon, îndreptându-se spre muntele Apolor-Calde. El trebuia să ştie că Autharit, care stăpânea înălţimile, îi va tăia calea. Apoi, începând războiul cu o înfrângere ar fi fost pierdut; iar o biruinţă n-ar fi fost hotărâtoare, câtă vreme mercenarii se aflau departe. Ar fi putut să debarce lângă capul Strugurilor, şi de-acolo să pornească în ajutorul uneia din cetăţi; dar s-ar fi găsit prins între două armate duşmane, primejdie pe care nu şi-o putea îngădui cu trupele sale prea puţin numeroase. Aşadar, avea să treacă de-a lungul Arianei, să ocolească la stânga ferind gurile Macarului, şi să cadă de-a dreptul asupra podului. Aici avea să-l aştepte Mâtho. Noaptea, la lumina torţelor, şalişimul

supraveghea munca pionierilor. Alerga până la Hippo-Zaryt, să cerceteze lucrările de întărire din munți. Era mereu pe drum şi nu găsea răgaz pentru odihnă. Spendius îi pizmuia puterea; dar, când era vorba de-a trimite iscoade, de-a născoci mijloace noi de apărare şi de a pune în mişcare maşinile de război, Mâtho nu ieşea din cuvântul prietenului său. Despre Salammbô nu mai vorbeau. Spendius nu se gândea la ea, iar lui Mâtho îi era ruşine.

În mai multe rânduri Mâtho s-a apropiat de zidurile Cartaginei, încercând să zărească armata lui Hamilcar. Scruta zarea cu priviri iscoditoare: se culca pe burtă, şi în zvâcnirea sângelui la tâmple i se părea că aude freamătul unei armate.

Îi spuse lui Spendius că dacă în trei zile Hamilcar nu se va arăta, va porni cu toți oamenii lui să-l înfrunte. Mai trecură două zile. Spendius îl opri în loc; dar în dimineața celei de-a şasea, Mâtho porni.

Cartaginezii erau tot atât de nerăbdători ca şi barbarii. Prin corturi ca şi în case fierbea aceeaşi dorință şi aceeaşi neliniște; toți se întrebau, de ce zăboveşte Hamilcar?

Sufetul urca din când în când pe acoperişul templului lui Eşmun alături de crainicul-lunelor, cercetând încotro bate vântul.

Într-o dimineață – era ziua a treia a lunii Tibby – Hamilcar fu văzut coborând de pe Acropole cu paşi grăbiți. O mare frământare cuprinse Mappala întreagă. Străzile se umplură de oameni, iar soldații se grăbiră să-şi ia armele, în mijlocul femeilor care plângeau căzându-le la piept. Armata s-a adunat în piața lui Khamon. Nimănui nu-i fusese îngăduit s-o urmeze; nici să se apropie de ziduri, nici să vorbească ostaşilor. Oraşul întreg rămase învăluit în tăcere, ca un mormânt uriaş. Războinicii, rezemați în lănci, aşteptau gânditori, iar ceilalți, în casele lor, oftau.

La căderea amurgului, armata cartagineză ieşi din cetate pe poarta dinspre apus; dar, în loc să ia drumul Tunisului sau să se îndrepte spre munții Uticei, înainta pe țărmul mării, ajungând în curând la marginea lagunei; pete mari de sare albă luceau, ca nişte uriaşe tăvi de argint uitate pe mal.

Ochiurile de apă se înmulțeau; paşii se afundau în pământul moale. Hamilcar nu privea în urmă; mergea ca de obicei în fruntea armatei; calul lui înstelat cu pete galbene ca un balaur, îşi scutura botul înspumat şi trecea prin mlaştini, încordându-şi puterile. Se lăsa noaptea, o noapte fără lună. Câțiva strigară că merg la pieire. Hamilcar le luă armele şi le dădu slujitorilor. Pământul era din ce în ce mai desfundat. Unii se suiau pe spinarea vitelor de povară, alții se agățau de cozile cailor; cei mai voinici îi sprijineau pe cei mai slabi; ligurii îi îmboldeau pe pedestraşi cu vârful lăncilor. Întunericul cuprinsese întreaga zare. Armata pierdu drumul şi se opri.

Sclavii sufetului porniră înainte să caute stâlpii, care la porunca lui fuseseră înfipți din loc în loc. Strigătul călăuzelor străbătea prin bezna nopții şi, de departe, armata îi urma.

În sfârşit, simțiră sub paşii lor pământul tare. O linie alburie se arcuia, abia desluşită, şi malul Macarului se ivi. Vremea era rece, dar nici un foc nu se aprinse.

Un vânt înțepit se ridică spre miezul nopții. Hamilcar îşi trezi ostaşii din somn fără să pună goarnele să sune; căpitanii le dădeau de veste oamenilor bătându-i uşor pe umăr.

Cel mai înalt dintre soldați intră în râu; apa abia îi ajungea până la brâu; se putea trece prin vad.

La porunca sufetului, treizeci şi doi de elefanți fură înşirați de-a curmezişul râului, iar la o sută de paşi mai în jos ceilalți, ca să oprească oamenii târâți la vale de vârtejul apei; purtându-şi armele pe creştetul capului, cartaginezii trecură Macarul ca între două zăgazuri de apărare. Hamilcar băgase de seamă că vântul dinspre apus, răscolind nisipul, clădea ca o punte de trecere în albia râului.

Se aflau acum pe malul stâng, în fața Uticei, într-un câmp deschis, unde elefanții, puterea covârşitoare a armatei, aveau loc să se mişte în voie.

Această minunată înțelepciune îi însufleți pe soldați, redându-le dintr-o dată o nețărmurită încredere; ardeau de nerăbdare să pornească asupra barbarilor. Hamilcar le îngădui două ceasuri de odihnă. La răsăritul soarelui, armata se puse în mişcare în trei valuri. În frunte înaintau elefanții, apoi pedestrimea uşoară, călăreții după ea, iar la urmă grosul oştilor: falanga.

Barbarii tăbărâți în fața Uticei, ca şi cei cincisprezece mii din jurul podului, văzură cu uimire cum pământul se unduia în depărtare, ca o mare. Vântul puternic ridica nisipul în vârtejuri repezi; nori galbeni se destrămau şi se adunau din nou, ascunzând barbarilor vederea armatei punice. Înşelați de coarnele coifurilor, unora li se părea că se apropie o cireada de boi; alții zărind fluturarea mantiilor, îşi închipuiau că sunt aripi, iar cei care cunoşteau mai bine ținuturile deşertului ridicau din umeri, zicând că-s vedenii ale văzduhului. În vremea asta, uriaşa învolburare se apropia tot mai mult. Aburi uşori ca o răsuflare goneau deasupra mării de nisip, soarele se ridica şi ardea cu putere; o lumină aprigă şi tremurătoare, lărgind marginile zării, cuprindea întreg pământul, iar ochiul omului nu mai era în stare să măsoare depărtările. Câmpia nesfârşită se întindea de

jur împrejur, în ondulări abia simțite, până la marginea albastră, unde ştiau toți că începe marea. Cele două armate barbare îşi părăsiseră corturile şi se priveau; oamenii din Utica se urcaseră pe ziduri ca să vadă mai bine.

Acum se puteau deosebi valuri prelungi, ca nişte lanțuri, purtând din loc în loc vârfuri ascuțite; apoi un şir de movile negre, care se legănau în mers; şi deodată se iviră pâlcuri de pădure stufoasă: lăncile şi elefanții. Un strigăt izbucni din toate piepturile: „Cartaginezii!" şi fără să mai aştepte vreun semn sau vreo poruncă, barbarii tăbărâți în fața Uticei, ca şi cei care păzeau podul, porniră laolaltă asupra armatei lui Hamilcar.

Auzindu-i numele, Spendius tresări. „Hamilcar! Hamilcar!" spunea mereu, abia răsuflând. Şi Mâtho lipsea! Ce să facă? Să fugă nu mai avea vreme. Atacul care îl surprinsese nepregătit, teama pe care i-o inspira sufetul, dar mai ales nevoia de a lua o hotărâre grabnică, îl făcuseră să-şi piardă cumpătul. Se vedea străpuns de o mie de săbii, cu gâtul tăiat, mort. Nu era nici o clipă de pierdut; toți îl strigau din toate părțile. Treizeci de mii de oameni stăteau gata să-l urmeze; o pornire împotriva lui însuşi îl cuprinse: se agăță cu toate puterile de nădejdea biruinței; îşi făgăduia toate fericirile şi se simțea mai cutezător decât Epaminonda. Îşi dădu pe obraz cu rumeneală ca să-şi ascundă paloarea, îşi încheie genuncherele, îşi încinse zalele, bău o cupă de vin fără apă şi porni în fruntea oastei sale spre Utica.

Cele două armate ale barbarilor se uniră atât de re pede, încât Hamilcar nu mai avu răgaz să-şi aşeze oamenii în linie de luptă. Cartaginezii îşi încetiniră mersul. Elefanții se opriseră pe loc şi îşi legănau capetele lor împodobite cu pene de struț, lovindu-şi umerii cu trompa.

Printre rândurile lor se zăreau cohortele veliților, iar mai departe coifurile grele ale clinabarilor. Platoşele, tăişurile de sabie, podoabele de pene şi flamurile străluceau în lumina soarelui. Armata cartagineză cuprindea unsprezece mii trei sute nouăzeci şi şase de oameni, dar cum era îngrămădită într-un lung dreptunghi, cu laturile dinafară înguste, părea mai puțin puternică decât era cu adevărat.

Văzând-o atât de slabă, barbarii, care erau de trei ori mai mulți, fură cuprinşi de o nestăpânită bucurie. Hamilcar nu se zărea. Poate că rămăsese în Cartagina? Era totuna. Disprețul pe care îl simțeau pentru cetatea aceea de negustori le sporea curajul; şi mai înainte ca Spendius să-şi fi aşezat oastea în ordine de bătaie, fiecare înțelegând ce avea de făcut se şi găsea la locul cuvenit.

Barbarii se desfăşurau în linie dreaptă, depăşind aripile armatei punice cu gândul de-a o învălui. Dar în clipa când se apropiaseră până la trei sute de paşi, elefanții, în loc să înainteze, dădură înapoi; clinabarii îi urmară, şi spre marea uimire a mercenarilor, toți ceilalți arcaşi o rupseră la fugă spre a-i ajunge. Aşadar cartaginezilor le era frică! Fugeau! O furtună de huiduieli izbucni în rândurile barbarilor şi, de pe cocoaşa cămilei sale, Spendius striga: „Știam eu că aşa se va întâmpla! înainte! înainte!"

Lăncile, săgețile, încărcăturile praştiilor se abătură dintr-o dată asupra armatei cartagineze. Elefanții, cu spinarea ciupită de suliți, îşi întețiră goana, pierzându-se ca nişte umbre în norul de praf pe care îl stârneau.

În acelaşi timp, un freamăt lung de paşi grei se auzea de departe, iar peste larma lor se ridica chemarea dezlănțuită a goarnelor, care umpleau cu strigătul lor ascuțit tot văzduhul. Acel spațiu gol, în care se învolburau vârtejuri de praf şi răsunau ecouri stridente, îi atrăgea pe barbari ca o genune; primele rânduri porniră la asalt. Atunci apărură, fără veste, cohortele cartagineze. Rândurile lor se strânseseră din nou, iar pedestrimea se întorcea în fuga mare, însoțită de călăreții care veneau în galop.

Hamilcar dăduse ordin, în adevăr, ca falanga să-şi desfacă rândurile, iar elefanții, pedestrimea uşoară şi călărimea, trecând prin golurile ei, să se îndrepte în cea mai mare grabă spre aripi. Socotise atât de bine depărtarea care îl despărțea de barbari, încât aceştia, când ajunseră în fața lui, găsiră armata punică adunată din nou într-o prelungă linie dreaptă.

În mijlocul ei, ca o pădure de suliți, stăteau gata de luptă sintagmele falangei. Sintagma era un pătrat plin, cu câte şaisprezece oameni de fiecare latură. Luptătorii din primele şase rânduri îşi încrucişau lăncile în cumpănire, iar celelalte zece din urmă le rezemau pe umerii celor din față, aşa încât şeful fiecărui rând apărea încadrat în lungimi neegale de lănci. Fețele soldaților erau pe jumătate ascunse de obrăzarul coifurilor; genuncher de bronz le fereau piciorul drept; scuturile rotunde coborau până la pulpe, şi această cumplită cetate cu ziduri de fier se mişca deodată, vie ca o fiară sălbatică şi bine înstrunită ca o maşină. Două cohorte de elefanți o însoțeau, de o parte şi de alta; frânturi de săgeți căzdeau scuturate de pe pielea lor neagră. Indienii, călare pe gâturile lor între mănunchiurile de pene albe, îi îndemnau cu vârful harpoanelor, în vreme ce, ascunşi până la umăr în turnurile de deasupra, soldații stăteau gata să-şi arunce fuioarele de fier, purtătoare de câlți în flăcări. La dreapta şi la stânga alergau aruncătorii-cu-praştia, ținând o praştie în mâna dreaptă, alta la cingătoare şi a treia pe creştetul capului. Veneau apoi clinabarii, cu câte un negru alături, proptindu-şi lancea între urechile calului îmbrăcat în aur ca şi ei. Urma lanțul luptătorilor cu arme uşoare, ținând în mâna stângă scuturi din piele de linx şi în cealaltă suliți ascuțite; iar la cele două aripi ale acestui zid de ostaşi, goneau călăreții tarentini, ținând în frâu, alături, un al doilea cal de schimb.

Armata barbarilor nu izbutise să se țină strânsă laolaltă. Linia ei, nemăsurat de lungă, făcea valuri şi din loc în loc lăsa goluri; osteniți de fugă, mercenarii abia mai răsuflau.

Falanga se urni puternică, înaintând acum cu toate lăncile întinse. Izbite pieptiş, rândurile barbarilor se îndoiră ca un arc. Aripile armatei cartagineze se lărgiră, învăluindu-le; din urmă veneau elefanții. Străpunsă de lăncile piezişe ale falangei, oastea mercenarilor se frânse în două, şi fiecare din jumătățile ei sfârtecate se frământa învălmăşindu-se; loviturile de praştie şi de săgeți, pornite de pe aripi, le împingeau din nou în calea falangei. Barbarii n-aveau destulă călărime pentru a scăpa din strânsoare; numai cei două sute de numizi care se abătură asupra cohortei din dreapta a clinabarilor. Mercenarii se pomeniră împresurați şi nu mai puteau ieşi la larg. Primejdia era mare şi se impunea o hotărâre grabnică.

Spendius dădu poruncă să fie atacată falanga deodată pe amândouă aripile, cu gândul de a o străpunge. Dar rândurile mai înguste ale falangei, alunecând printre cele lungi, reveniră la locul lor, şi falanga se întoarse asupra barbarilor tot atât de puternică pe laturi cum fusese din față.

Barbarii loveau în mânerul lăncilor, dar călărimea îi hărțuia din urmă, iar falanga, sprijinindu-se pe elefanți, se lungea şi se strângea, ca un pătrat, ca un con, ca un romb, ca un trapez, ca o piramidă. O îndoită mişcare se desfăşura înăuntrul ei; rândurile din urmă alergau spre cele dintâi, iar cei din primele rânduri se întorceau înapoi, să-şi refacă puterile şi să-şi lase răniții. Oastea barbarilor se măcina izbindu-se de zidurile falangei; îi era cu neputință să mai facă un pas înainte. Tot câmpul părea o mare de pene roşii şi solzi de aramă; scuturile scânteiau ca o spumă de argint. Din când în când, un val mai larg pornea de la o margine la alta, apoi se retrăgea şi gloata rămânea la mijloc, strânsă grămadă, împietrită, nemişcată. Lăncile se ridicau şi cădeau necontenit. Tăişuri de săbii se încrucişau cu atâta repeziciune, încât nu se mai zăreau decât vârfurile; călăreții se roteau în cercuri largi, care se închideau din nou, ca un vârtej.

Peste glasurile căpitanilor, peste strigătul goarnelor şi scrâşnetul strunelor, gloanțele de plumb şi sâmburii de argilă şuierau prin văzduh, făcând să zboare săbiile din mâini şi fărâme de creier din capetele zdrobite. Răniții, ferindu-se sub scuturi, îşi sprijineau mânerul săbiilor pe pă-mântul unde căzuseră; alții, trecând prin bălțile de sânge, o rupeau la fugă. Mulțimea era atât de strânsă şi praful atât de des, încât în vuietul învălmăşelii nu se mai putea desluşi nimic: nimeni nu stătea să mai asculte pe cei care voiau să se predea. Când armele cădeau din mâini, luptătorii se încleştau corp la corp; oasele pârâiau sub platoşă şi morții rămâneau cu capul răsturnat pe spate, între două brațe încremenite. Şaizeci de umbrieni, proptiți în călcâie, cu sulițele în mână, îndărătnici şi scrâşnind din dinți, dădură peste cap, ei singuri, două sintagme. Ciobanii ciprioți se năpustiră asupra aripei stângi a clinabarilor şi-şi răsuciră bâtele în coama cailor care o luară la goană pe câmp, răsturnându-şi călăreții. Cartaginezii aruncători-cu-praştia, răsfirându-se unii de alții, rămaseră descoperiți. Falanga începu să şovăie, căpitanii alergau zăpăciți, încheietorii de rânduri îmboldeau pe soldați, iar barbarii îşi strângeau din nou puterile, întorcându-se la atac. Biruința părea să fie a lor.

Atunci izbucni deodată un strigăt cumplit, un muget prelung de furie şi de durere; erau cei şaptezeci şi doi de elefanți, care veneau val-vârtej pe două rânduri. Hamilcar aşteptase ca mercenarii să se adune laolaltă şi îşi asmuțea acum fiarele asupra lor. Indienii îi îndemnau atât de aprig, încât urechile lor mari erau pline de sânge. Trompele lor vopsite cu roşu de miniu se ridicau în aer ca nişte şerpi; purtau pe piept un țăruş şi o platoşă în spinare, iar colții lor se prelungeau cu tăişuri de fier, încovoiate ca săbiile. Pentru a-i face mai furioşi, fuseseră îmbătați cu un amestec de vin, piper şi tămâie. Îşi scuturau mugind coloanele de clopoței, iar conducătorii lor aplecau capul sub ploaia de flăcări care se revărsa din înaltul turnurilor.

Strângându-şi rândurile, barbarii au încercat să le țină piept; elefanții se năpustiră cu toată furia în grămada lor.

Pintenii de fier din pieptul lor spintecau cohortele, ca nişte prore de corabie; barbarii se împrăştiau în vârtejuri uriaşe. Unii, sugrumați de trompa elefanților, rămâneau fără răsuflare; alții, smulşi de la pământ, erau azvârliți în lăncile soldaților din turnuri; zburau în aer sfâşiați de dinții elefanților, şi mațele lor spânzurau în colțul de fildeş, ca nişte frânghii înnodate de catargul corăbiei.

Barbarii se aruncau asupra elefanților, încercând să le crape ochii şi să le reteze genunchii; se strecurau pe sub picioarele lor, le înfigeau sabia în burtă până la mâner şi piereau striviți. Cei mai îndrăzneți se agățau de curele. Sub flăcări, sub gloanțe, sub săgeți, se trudeau să taie legăturile de piele şi turnul de nuiele se prăbuşea ca un turn de piatră. Paisprezece elefanți, care înaintau pe aripa dreaptă, înnebuniți de rănile pe care le primiseră, se întoarseră, năvălind asupra şirului din urmă. Indienii au prins ciocanul de lemn şi dalta, lovind cu putere la încheietura oaselor capului.

Fiarele uriaşe se prăbuşiră grămadă unele peste altele. Iar deasupra acestui munte de platoşe şi de cadavre, unul din elefanții cei mai cumpliți, supranumit *Furia lui Baal,* rămase până la căderea nopții urlând de durere, cu piciorul prins în lanțuri şi cu o săgeată în lumina ochiului.

Elefanții ceilalți, ca nişte biruitori care se desfată nimicind, călcau în picioare, răsturnau, striveau,

înverşunându-se asupra morţilor şi a sfărâmăturilor de arme. Pentru a rupe cercul de fier care îi înconjura, se răsuceau pe picioarele dinapoi, şi învârtindu-se ca nişte enorme şuruburi, înaintau necontenit. Cartaginezii prinseră puteri noi şi lupta se înteţi.

Barbarii începuseră să şovăie. O parte din hopliţii greci aruncară armele. O spaimă cumplită îi cuprinse pe ceilalţi. Călare pe cămila lui, Spendius îi îmboldea umerii cu două suliţi. Împrăştiindu-se spre aripi, întreaga oaste a mercenarilor o rupse la fugă spre Utica.

Clinabarii, pe caii lor osteniţi în luptă, nu mai încercară să-i urmărească. Ligurii, arşi de sete, se repeziră să bea apă din râu. Numai cartaginezii care luptaseră în mijlocul falangei şi fuseseră mai puţin încercaţi, fremătau de dorinţa răzbunării, pe care o vedeau că le scapă din mâini; se pregăteau să pornească asupra mercenarilor, când se ivi Hamilcar.

Ţinea în mâini frâul de argint al calului său vărgat, înspumat de sudoare. Panglicele prinse de coarnele coifului fluturau în vânt; îşi sprijinea sub coapsa stângă scutul rotund şi, ridicând lancea lui cu trei vârfuri, opri în loc întreaga armată.

Tarentinii săriră în grabă de pe un cal pe altul şi se împărţiră în două cete, unii gonind la dreapta, spre râu, ceilalţi la stânga, spre cetate.

Falanga a nimicit lesne ceea ce mai rămăsese din oastea barbarilor. Învinşii aplecau capul sub tăişul săbiilor şi închideau ochii. Unii, care încercau în ultima clipă să se apere, erau ucişi cu pietre ca nişte câini turbaţi. Hamilcar poruncise ca prinşii să fie cruţaţi. Cartaginezii se supuseră înciudaţi, atât le era de plăcut să împlânte sabia în pieptul unui barbar. Era cald şi se sileau ca secerătorii, cu braţele goale; iar când se opreau puţin să mai răsufle, urmăreau cu ochii pe câmp un alt călăreţ de-al lor, care vâna în goană un barbar fugind; îl prindea de păr, îl ţinea strâns câteva clipe, apoi îi reteza gâtul cu securea.

Se lăsau umbrele nopţii. Nu se mai zăreau nici cartaginezi, nici barbari. Elefanţii fugiseră dincolo de zare, purtându-şi în spinare turnurile înflăcărate, care ardeau ici-colo în întuneric ca nişte faruri ascunse pe jumătate în ceaţă: nu mai era pe câmp altă mişcare, decât unduirea râului care purta spre mare mormanele de stârvuri.

Două ceasuri mai târziu sosi Mâtho. La lumina stelelor zări frânturi de umbre zăcând la pământ.

Erau barbarii. Se aplecă asupra lor. Toţi erau morţi. Strigă până departe; nici un glas nu-i răspunse.

Mâtho pornise în dimineaţa aceea cu soldaţii lui de la Hippo-Zaryt asupra Cartaginei. Când a ajuns la Utica, armata lui Spendius plecase. Locuitorii oraşului dădeau foc maşinilor de război. Barbarii luptau cu înverşunare, larma care venea dinspre pod creştea într-un chip de neînţeles, şi Mâtho se îndreptase spre munte pe drumul cel mai scurt; dar cum mercenarii fugeau pe câmpie, nu întâlnise pe nimeni.

În faţa lui, mici piramide se înălţau în umbră, şi dincoace de râu, mai aproape, se zăreau lângă pământ lumini fără mişcare. Cartaginezii trecuseră dincolo de pod, iar sufetul, pentru a înşela pe barbari, aşezase santinele pe malul celălalt.

Lui Mâtho i se păru că zăreşte steaguri punice; capete de cai pluteau în aer pe vârful fasciilor care nu se vedeau. De departe se auzea zgomot mare, zvon de cântece şi de cupe care se ciocnesc.

Neştiind unde se află, nici unde ar putea să-l găsească pe Spendius, înfricoşat şi pierdut în întuneric, Mâtho se întoarse în grabă pe drumul pe care venise. Se lumina de ziuă, când de pe culmea muntelui zări oraşul şi resturile maşinilor de război arse, rezemate de ziduri ca osemintele unor uriaşi.

O linişte de moarte şi o cumplită tăcere domneau pretutindeni, în pragul corturilor, printre soldaţii lui Mâtho, oameni goi zăceau, unii pe spate, alţii cu fruntea culcată peste braţele înzăuate. Răniţii îşi desprindeau de pe pulpe fâşii de pânză însângerată. Murinzii îşi roteau capul încet, aşteptându-şi sfârşitul; vecinii lor, târându-se pe pământ, le dădeau să bea. De-a lungul drumurilor înguste santinelele plecau să se încălzească, sau stăteau în picioare, cu ochii dincolo de zare, cu lancea pe umăr, într-o sălbatică încordare.

Mâtho îl găsi pe Spendius sub adăpostul unei foi de cort, întinsă pe două beţe vârâte în pământ. Grecul stătea cu fruntea aplecată şi îşi ţinea genunchii în palme.

Rămaseră îndelung fără să-şi vorbească.

Într-un târziu, Mâtho murmură:

– Am fost învinşi...

Spendius repetă, cu glasul înăbuşit:

– Da, învinşi!

La toate întrebările, răspundea cu semne de deznădejde.

Vaiete şi oftări din adânc ajungeau până la ei. Mâtho ridică un colţ al pinzei. Priveliştea soldaţilor pe care îi avea în faţa lui îi aminti o altă nenorocire, întâmplată în acelaşi loc, şi izbucni scrâşnind din dinţi:

– Ticălosule! pentru a doua oară...

Spendius îl opri:

– Nici atunci n-ai fost eu noi

– Suntem blestemați! strigă Mâtho. Şi totuşi îl voi înfrânge! îl voi ucide! Ah! dacă aş fi fost aici!

Gândul că nu luase parte la luptă îl chinuia mai mult decât însăşi înfrângerea. Îşi smulse sabia şi o azvârli la pământ.

– Cum de v-au biruit cartaginezii?

Fostul sclav începu să-i povestească desfăşurarea luptei. Mâtho vedea fiecare mişcare a oştirilor, şi nu-şi putea stăpâni ciuda: armata din fața Uticei nu trebuia să alerge spre pod, ci să-i cadă lui Hamilcar în spate.

– Știu, răspunse Spendius.

– Trebuia să-ți întăreşti rândurile în adâncime, să nu-i arunci zadarnic pe veliți asupra falangei, să laşi loc de trecere elefanților... Până în ultima clipă, lupta putea fi câştigată! De ce ați fugit?

Spendius răspunse:

– L-am văzut trecând în mantia lui roşie, cu brațul ridicat, plutind peste norii de praf, ca un vultur în fruntea cohortelor! Ținea capul sus, şi la fiecare semn al lui rândurile cartaginezilor se strângeau din nou şi porneau la asalt; în vălmăşagul luptei ne-am apropiat unul de altul, mă privea țintă şi am simțit în inima mea tăişul de gheață el unei săbii...

– Poate că a ales dinadins ziua... şopti Mâtho.

Cugetară îndelung, căutând să înțeleagă cum izbutise Hamilcar să-i surprindă atât de nepregătiți. Pentru a-şi da curaj şi ca să-şi micşoreze greşeala, Spendius spuse că nădejdea nu-i pierdută încă.

– Şi chiar dacă ar fi! răspunse Mâtho. Voi duce singur războiul mai departe.

– Voi fi alături de tine! strigă grecul, sărind de la locul lui. Ochii îi scânteiau şi un surâs straniu îi strâmba obrazul de şacal.

– Vom lua-o de la început, dar să nu mă mai părăseşti! Eu nu sunt făcut pentru luptă la lumina zilei, în plin soare; lucirea săbiilor mă orbeşte; e o boală a ochilor, am trăit prea mulți ani în întunericul temniței. Pune-mă să sar peste ziduri noaptea, să pătrund pe furiş în cetate – şi trupurile celor morți se vor răci înainte de cântecul cocoşilor. Porunceşte să-ți aduc la picioare un duşman, o comoară, o ființă omenească, o femeie – mai spun o dată – o femeie, fie ea fiică de rege, şi dorința ți se va împlini! Mă certi că m-a biruit Hannon; dar m-am răzbunat! Recunoaşte că turma mea de porci a fost mai de folos decât o întreagă falangă de spartani! (Ca şi cum ar fi simțit nevoia să-şi pună în lumină istețimea, înşiră tot ceea ce îndeplinise în folosul mercenarilor.) Eu l-am asmuțit pe galul din grădinile lui Hamilcar. La Sicca i-am înnebunit pe toți, vârând în ei teama de Cartagina. Giscon era gata să-i trimită la casele lor, dar i-am împiedicat pe tălmaci să vorbească. Adu-ți aminte cum le spânzura limbile în gură! Te-am călăuzit dincolo de zidurile cetății, am răpit zaimful, te-am dus până la ea... Voi mai face multe, vei vedea!

Spendius porni să râdă ca un desmetic.

Mâtho îl privea cu ochi mari, simțind un fel de neliniște în fața acestui om, atât de mişel şi de cumplit totodată.

Grecul vorbi din nou, înveselit, pocnind din degete:

– Evohé! După ploaie răsare soarele! Eu am muncit în ocnă şi am băut vin de Massica pe-o corabie care era a mea, sub un polog de aur, ca Ptolemeu! Nefericirea e mama iscusinței! Norocul surâde celor îndrăzneți! Îi plac oamenii pricepuți. Se va supune!

Întorcându-se spre Mâtho, îl prinse de braț:

– Stăpâne, cartaginezii sunt îmbătați de biruința lor. Tu ai sub porunca ta o armată care n-a luptat încă. Oamenii tăi te ascultă. Porneşte în fruntea lor; ai mei, nerăbdători să se răzbune, te vor urma. Mi-au mai rămas trei mii de carieni, o mie două sute de aruncători-cu-praştia şi de arcaşi, cohorte întregi! Am putea să strângem o falangă. Să ne întoarcem!

Tulburat de priveliştea înfrângerii, Mâtho nu se gândise încă ce-ar putea să întreprindă pentru a o răscumpăra. Asculta uimit, şi lamele de bronz care îi încingeau pieptul zvâcneau sub bătăile inimii lui. Ridică sabia de la pământ şi strigă:

– Urmează-mă! Să mergem!

Dar iscoadele trimise în cercetare se întoarseră vestind că podul fusese dărâmat, cartaginezii îşi ridicaseră morții şi Hamilcar nu se mai vedea.

IX În război

Hamilcar crezuse că mercenarii îl vor aştepta în faţa Uticei şi se vor întoarce asupra lui; neavând puteri destule pentru a-i lovi, se îndreptase spre miazăzi, pe malul drept al râului, punându-se la adăpost de orice surprindere.

Avea de gând să câştige de partea lui triburile, închizând ochii asupra răscoalei lor şi împiedicându-le să se alăture barbarilor; apoi, după ce se vor răzleţi pe pământurile lor, să le lovească pe rând şi să le nimicească.

În paisprezece zile izbuti să potolească întreg ţinutul dintre Thuccaber şi Utica, apoi oraşele Tignicabah, Tessurah, Vacca şi alte câteva dinspre apus: Zungharul, cetate a muntelui, Assuras, oraşul vestit prin templul lui, Djeraado, bogat în livezi de ienupăr. Thapitis şi Hagur i-au trimis soli de pace. Oamenii câmpului veneau cu mâinile încărcate de merinde, îi cereau ocrotire, îi sărutau picioarele, lui şi soldaţilor, plângându-se de purtarea barbarilor. Unii aduceau în saci capetele mercenarilor pe care se lăudau că-i omorâseră; erau capetele tăiate ale celor căzuţi, ale celor care, fugind, rămăseseră morţi din loc în loc pe sub măslini şi prin vii.

Pentru a uimi poporul cu strălucirea biruinţei sale, Hamilcar trimisese chiar a doua zi în Cartagina pe cei două mii de barbari prinşi în luptă. Veneau în şiruri de câte o sută de oameni, cu mâinile legate la spate în cătuşe de bronz prinse la ceafă; călăreţii îi goneau din urmă cu pleasna biciului, dimpreună cu răniţii care mai sângerau încă.

Oraşul fu cuprins de-o bucurie desmetică. Se spunea că fuseseră ucişi şase mii de barbari; cei rămaşi nu mai erau în stare să lupte, războiul se sfârşise. Oamenii se îmbrăţişau în mijlocul străzii, şi, drept mulţumire, se duceau să ungă cu cinamomă şi cu unt chipul Zeilor-Pateci. Idolii, cu braţele lor ridicate până la umeri, deschizând ochii mari şi umflându-şi burţile, părea că prind viaţă sub vopseaua proaspătă şi iau parte la veselia mulţimii. Bogaţii ţineau deschise uşile caselor lor; oraşul întreg răsuna de freamătul tamburinelor, templele erau luminate toată noaptea, iar slujitoarele Zeiţei aşezară la răspântiile Malquei paturi din scânduri de sicomor, dăruindu-şi trupul pentru plăcerea trecătorilor. Se hotărî să se împartă pământ războinicilor biruitori, să i se aducă jertfe lui Melkarth şi să i se dea lui Hamilcar trei sute de coroane de aur. Prietenii lui au propus să i se sporească puterile şi să fie investit cu noi onoruri.

Hamilcar obţinu de la Bătrâni învoiala de a trimite soli lui Autharit, cerându-i pe bătrânul Giscon şi pe ceilalţi ostatici, în schimbul barbarilor prinşi în luptă. Libienii şi nomazii, care alcătuiau armata lui Autharit, cunoşteau prea puţin pe ceilalţi mercenari de sânge italic sau grec; dar fiindcă Republica le înapoia atât de mulţi barbari în locul atâtor de puţini cartaginezi, însemna că aceştia aveau preţ mare, iar ceilalţi nici unul. Bănuiau o capcană; Autharit nu primi târgul.

Bătrânii răspunseră hotărând uciderea tuturor prinşilor, deşi Hamilcar le scrisese dinadins să-i cruţe. Planul lui era să-i primească pe cei mai voinici în armata lui, ispitind astfel şi pe alţii să treacă de partea Cartaginei. Ura însă fu mai tare decât chibzuinţa.

Cei două mii de barbari fură legaţi de pietrele, mormintelor din Mappale; şi negustorii, ţesătorii, rândaşi, până şi femeile, văduvele de război cu pruncii lor, toţi câţi doreau veneau să-i ucidă cu lovituri de săgeţi. Ocheau încet, ca să le prelungească chinul; coborau arcul, apoi ţinteau din nou, şi gloata se îmbulzea urlând. Neputincioşii erau purtaţi pe targă; unii, prevăzători, îşi aduceau merinde şi zăboveau până la apusul soarelui; alţii rămâneau acolo toată noaptea. Se ridicaseră corturi pentru plăcerea băutorilor. Mulţi câştigară bani buni dând cu chirie arcuri şi săgeţi.

Morţii crucificaţi erau lăsaţi în picioare, înălţându-se deasupra mormintelor ca tot atâtea statui îmbrăcate în purpură. Nebunia cuprinsese până şi pe oamenii din Malqua, locuitorii băştinaşi, mai nepăsători de obicei faţă de treburile Cartagina. Acum, drept recunoştinţă pentru priveliştea cu care îi desfăta Republica, luau şi ei parte la bucuria biruinţei şi se simţeau cartaginezi; iar Bătrânii se arătau încântaţi de iscusinţa cu care se pricepuseră să strângă laolaltă întreg poporul la marea sărbătoare a răzbunării.

N-a lipsit nici osânda Zeilor. Din toate unghiurile zării veneau stoluri de corbi, scoţând ţipete răguşite şi dând ocol cerului ca un nor uriaş care se rotea în jurul lui însuşi fără încetare. Se zăreau de la Clypea, de la Rhades şi de la Hermaeum; un vultur cădea câteodată în mijlocul lor, iar păsările negre se răspândeau în cercuri largi, ca să se strângă din nou, pe terase, pe acoperişuri, pe vârful obeliscurilor, pe frontonul templelor, ţinând în plisc fâşii însângerate de carne omenească.

Duhoarea pe care o răspândeau stârvurile îi sili pe cartaginezi să le dezlege. Unele fură arse, altele azvârlite în mare. Valurile răscolite de vântul de la miazănoapte le purtă până pe ţărmul golfului adânc, unde

tăbărâse armata lui Autharit.

Acest semn de osândă i-a înspăimântat pe barbari. Cartaginezii îi zăriră de pe acoperişurile templului lui Eşmun cum îşi ridicau corturile, îşi încărcau măgarii şi îşi adunau turmele, iar până la căderea nopţii nu mai rămase nici urmă din întreaga oaste a lui Autharit.

Întinzându-se între muntele Apelor-Calde şi Hippo-Za-ryt, ea trebuia să-i taie lui Hamilcar drumul spre cetăţile tyriene şi să-l împiedice a se întoarce în Cartagina.

În acelaşi timp, celelalte două armate barbare urmau să i se alăture la miazăzi, Spendius venind dinspre răsărit şi Mâtho de la apus. Toate trei unindu-se aveau să-i surprindă pe cartaginezi şi să-i împresoare. Puterea lor spori cu un ajutor pe care nu-l mai nădăjduiau. Narr'Havas se întoarse, cu trei sute de cămile încărcate cu smoală, douăzeci şi cinci de elefanţi şi şase mii de călăreţi.

Hamilcar, pentru a-i slăbi pe mercenari, încercase să-l împiedice pe Narr'Havas să-şi părăsească regatul. Înainte de a pleca din Cartagina, sufetul se înţelesese cu Masgaba, un tâlhar getul, care încerca să întemeieze pe seama lui o împărăţie. Cu banii pe care îi pusese la îndemână Republica, acest vânturâ-ţară câştigase de partea lui pe numizi, făgăduindu-le libertatea. Dar Narr'Havas, înştiinţat din vreme de un fiu al doicei sale, căzuse asupra Cirtei, otrăvise fântânile, ucisese pe biruitori, tăiase câteva capete, pusese ordine şi pornise împotriva lui Hamilcar, mai îndârjit decât barbarii înşişi.

Căpeteniile celor patru armate chibzuiră împreună planul de luptă. Războiul avea să fie lung, şi trebuiau să fie prevăzători.

S-au înţeles, înainte de toate, să ceară ajutor romanilor. Solia i-a fost îmbiată lui Spendius, dar fostul sclav fugit din Roma nu îndrăzni s-o primească. Alţi doisprezece oameni din coloniile greceşti porniră pe mare de la Annaba, într-o luntre a numizilor. Conducătorii barbarilor cerură armatei jurământul unei ascultări fără murmur. Căpitanii supravegheau în fiecare zi îmbrăcămintea şi încălţările soldaţilor; le luară santinelelor scuturile, fiindcă le rezemau de lance şi dormeau în picioare; nu i se îngădui nimănui să-şi care lucrurile după el ci, aşa cum era rânduiaâa în legiunile romane, să şi le poarte fiecare în spinare. Pentru a lupta împotriva elefanţilor, Mâtho alcătui un corp de călăreţi înzăuaţi, în care om şi cal se ascundeau sub o platoşă din piele de hipopotam, înarmată cu colţi de fier; iar pentru a feri copitele cailor, îi încălţă cu botfori de paie împletite.

Jaful oraşelor şi prigonirea neamurilor băştinaşe fură oprite sub pedeapsă aspră. Fiindcă hrana începuse să lipsească, Mâtho porunci ca merindele să fie împărţite pe cap de soldat, fără să-i pese ce vor mânca femeile. La început, soldaţii le dădeau din porţia lor; dar nehrănindu-se ei înşişi îndestul, puterile multora slăbeau văzând cu ochii. Era un prilej nesfârşit de ocări şi de ceartă; unii ademeneau femeile cu momeala părţii lor de hrană sau numai cu făgăduieli. Mâtho le izgoni fără milă. Ele căutară adăpost în tabăra lui Autharit, dar libienele şi muierile galilor le întâmpinară cu o ploaie de blesteme şi le siliră să plece.

În cele din urmă, femeile fugare se strânseră sub zidurile Cartaginei, cerşind ocrotirea lui Ceres şi a Proserpinei, zeiţele templului din Byrsa, ai cărui preoţi li se închinau, drept semn de ispăşire pentru uciderile săvârşite odinioară în Siracusa. Sisiţii, în temeiul dreptului de a-şi împărţi între ei prăzile, le-au cerut pe cele mai tinere, să le vândă; iar unii din noii-cartaginezi şi-au ales soţii dintre lacedemoniene, fiindcă erau blonde.

Câteva s-au încăpăţânat să-i urmeze mai departe pe soldaţi. Alergau la aripa sintagmelor, alături de căpitani, îşi strigau pe nume bărbaţii, îi trăgeau de poalele mantalei, se băteau cu pumnii în piept blestemându-i, şi-şi purtau în braţe pruncii care plângeau. Priveliştea aceasta îi înduioşa pe barbari şi le înmuia curajul; era o primejdie. Au încercat de câteva ori să le gonească, dar femeile se întorceau înapoi. Mâtho ceru călăreţilor lui Narr'Havas să le împrăştie cu lăncile, dar balearii strigară că şi lor le trebuie femei. Mâtho răspunse:

– Eu n-am!

Duhul lui Moloh îl stăpânea. Închipuindu-şi că se supune unor porunci ale Zeului, săvârşea fapte groaznice, împotriva cărora cugetul lui se răzvrătea. Când nu putea să prade rodul ogoarelor, azvârlea pietre pe câmp ca să-l facă sterp.

Scrise în mai multe rânduri lui Autharit şi lui Spendius, cerându-le să se grăbească. Mişcările lui Hamilcar erau însă de neînţeles; îşi strămuta necontenit lagărul, la Eidus, la Monchar, apoi la Tehent. Iscoadele trimise pe urma lui se întorseseră spunând că fusese zărit în apropiere de Ischiil, lângă hotarele ţării lui Narr'Havas, apoi trecuse mai sus de Teburba, ca şi cum s-ar fi îndreptat din nou spre Cartagina, Abia ajungea într-un loc şi pleca mai departe. Nu se putea şti niciodată ce drum va alege. Ocolind lupta, sufetul îşi păstra libertatea de mişcare. Barbarii îl urmăreau pretutindeni, dar negăsindu-l nicăieri, se lăsau purtaţi după bunul lui plac.

Aceste drumuri nesfârşite îi osteniseră însă pe cartaginezi, şi neputând să-şi împrospăteze armata, puterile lui Hamilcar slăbeau. Oamenii câmpului îi aduceau tot mai puţine bucate. Se vedea întâmpinat pretutindeni cu şovăieli, şi simţea în jurul lui clocind o ură surdă. Cu toate rugăminţile trimise Marelui Sfat,

nu-i sosea din Cartagina nici un ajutor.

Cartaginezii ziceau – poate chiar credeau – că nu are nevoie de el. Cine ştie ce gânduri viclene se ascundeau sub aceste cereri fără temei? Oamenii lui Hannon, pentru a-l pune în încurcătură, dădeau biruinţei lui o însemnătate mai mare decât o avusese. Republica făcuse destule jertfe înzestrându-i armata; nu putea să-i îndeplinească la nesfârşit toate cererile! Războiul era prea greu şi costase prea multă cheltuială. Prietenii lui Hamilcar, poate dintr-un simţământ de mândrie, îl sprijineau fără prea multă însufleţire.

Văzând că nu mai are nimic de aşteptat din partea Republicii, Hamilcar se întoarse asupra triburilor, ridicând cu silnicie grânele, uleiul, lemnele, oamenii şi vitele de care avea nevoie pentru a duce războiul mai departe. Dar oamenii începuseră să-l ocolească. Fugeau din calea lui. Târgurile prin care trecea erau pustii; răscolea colibele şi nu găsea nimic. O cumplită singurătate întâmpina în tot locul armata Cartaginei.

În furia lor, cartaginezii se abătură cu jaf şi cu stricăciuni împotriva întregului ţinut. Umpleau cu pământ fântânile şi dădeau foc caselor. Flăcările purtate de vânt se întindeau până departe; pe culmea muntelui ardeau păduri întregi; de-a lungul văilor curgeau râuri de foc; armata se oprea în loc aşteptând să se stingă pârjolul, apoi pornea din nou sub soarele arzător, călcând peste mormane de cenuşă fierbinte.

Uneori se zăreau la marginea drumului, în umbra unui tufiş, doi ochi de pisică sălbatică. Era un barbar, ghemuit pe călcâie, cu haina plină de praf ca să semene cu frunzişul; alteori, de-a lungul unui povârniş, se auzeau pietre rostogolindu-se, şi dintr-un fund de vale sărea un om cu picioarele goale.

Mercenarii despresuraseră Utica şi Hippo-Zarytul; Hamilcar trimise vorbă cetăţilor să vină în ajutorul lui, dar oamenii, nevoind să se primejduiască, răspunseră cu vorbe legănate, cu laude şi cu iertăciuni.

Hamilcar se îndreptă fără veste spre miazănoapte, hotărât să pătrundă într-unul din oraşele tyriene, chiar dacă s-ar fi văzut silit să le cucerească prin luptă. Îi trebuia un punct de reazim pe ţărmul mării, pentru a putea primi hrană şi soldaţi din Cyrena sau din insule; pusese ochii pe portul Uticei, ca fiind cel mai aproape de Cartagina,

Porni aşadar din Zuitin, ocolind cu multă băgare de seamă lacul Hippo-Zarytului. Apoi, pentru a urca muntele care desparte cele două văi, îşi înşiră întreaga armată pe-o singură coloană. Ajungând pe culmea podişului şi coborând din nou în valea care se lărgeşte ca o căldare, cartaginezii zăriră în lumina amurgului lupoaice de bronz, care păreau că gonesc prin iarbă.

Mănunchiuri de pene se iviră deodată, şi în sunete de flaut un cântec izbucni, umplând văzduhul întreg. Era armata lui Spendius. Grecii şi campanienii, îndemnaţi de ura pe care o purtau Cartaginei, împrumutaseră steagurile legiunilor romane. Din stânga se iveau în acelaşi timp vârfuri de suliţi, scuturi îmbrăcate în piei de leopard, pieptare împletite din fire de in, umeri goi. Erau iberii lui Mâtho: luzitanii, balearii, getulii. În jurul colinei se auzea nechezatul cailor lui Narr'Havas. Apoi se ivi oastea de strânsură, în fruntea căreia venea Autharit: gali, libieni, nomazi, printre care se strecuraseră mâncătorii-de-scârnăvii, purtând în păr oase de peşte.

Aşadar barbarii, potrivindu-şi cu isteţime drumurile, izbutiseră să-şi adune puterile laolaltă. În faţa întâlnirii neaşteptate cu armata lui Hamilcar, se opriră pe loc pentru a se sfătui asupra planului de luptă.

Hamilcar îşi aşezase oamenii lui în cerc, ca să se poată apăra cu puteri egale, din orice parte ar fi fost lovit. Un zid înalt de scuturi, împlântate în iarbă unul lângă altul, ocrotea pedestrimea. Clinabarii se înşiruiseră în afara lui, iar mai departe, din loc în loc, aşteptau elefanţii.

Mercenarii, istoviţi de lungul drum ce făcuseră, hotărâră să nu pornească lupta înainte de răsăritul soarelui. Nu se îndoiau că vor birui şi-şi petrecură noaptea ospătându-se.

Aprinseră focuri mari, care umpleau de lumină toată tabăra; în umbră se întindea armata cartagineză. Aşa cum ştia că fac romanii, Hamilcar poruncise să se sape în jurul lagărului un şanţ lat de cincisprezece picioare şi adânc de zece coţi, iar cu pământul care prisosea ridicase un perete înalt, a cărui creastă o întări cu lănci încrucişate. În zorii zilei, mercenarii rămaseră uimiţi văzând întreaga armată a Cartaginei adăpostită ca într-o cetate.

În mijlocul lagărului îl zăriră pe Hamilcar trecând de la un cort la altul şi împărţind porunci. Era înveşmântat într-o platoşă cafenie cu solzi mărunţi şi, urmat de calul lui, se oprea din loc în loc, făcând un semn cu braţul drept.

Mercenarii care luptaseră sub comanda lui îşi aduceau aminte de alte dimineţi, când în sunetul goarnelor generalul trecea liniştit prin faţa lor, îmbărbătându-i cu privirea ca şi cum le-ar fi dat să bea tot atâtea cupe de vin. Un val de înduioşare îi cuprinse; numai cei care nu-l cunoşteau zburdau de bucurie la gândul că îl au în mâna lor.

Îşi spuneau că ar fi totuşi o greşeală dacă ar pomi atacul toţi deodată; locul era atât de strâmt, încât se vedeau primejduiţi să se îmbulzească în neorânduială, împiedicându-se unii de alţii. Numizii ar fi putut să lovească pieptiş; dar, apăraţi de platoşele lor, clinabarii i-ar fi zdrobit; şi cum să treacă peste şanţuri? Iar ca să

facă față elefanților nu erau îndestul de pregătiți.

– Sunteți nişte mişei! strigă Mâtho.

În fruntea celor mai îndrăzneți, porni asupra redutelor cartagineze. O ploaie de pietre îi sili să dea înapoi; Hamilcar adunase de pe pod toate catapulturile părăsite în luptă.

Această încercare zadarnică întoarse pe dos curajul schimbător al barbarilor. Înflăcărată lor vitejie *se* stinse dintr-o dată; doreau, firește, să învingă, dar cu jertfe cât mai puține. Planul lui Spendius era ca mercenarii, rămânând pe loc, să înfometeze armata punică. Pentru a nu pieri de sete, cartaginezii săpară puțuri, iar în muntele vecin găsiră izvoare de apă.

De pe culmea întăriturii lor azvârleau săgeți, bulgări de pământ, bălegar, pietre culese de pe unde găseau; iar cele şase catapulturi erau purtate necontenit pe întreaga lungime a parapetului.

Izvoarele de apă, totuşi, aveau să sece odată şi odată, catapulturile folosite într-una se vor strica: barbarii, de zece ori mai mulți, până la urmă vor birai. Pentru a câştiga tirrp, Hamilcar se gândi că ar fi bine să intre în vorbă cu mercenarii. Într-o dimineață, aceştia găsiră la marginea taberei lor o piele de berbec, pe care sufetul îşi scrisese propunerile lui de pace. Arătând că pornise războiul silit de Sfatul Bătrâniior şi pentru a dovedi gândurile lui bune, le dădea voie barbarilor să prade, la alegere, Utica sau Hippo-Zarytul; încheia, adăugând că nu se teme de ei, că atrăsese de partea lui pe mulți din ai lor, şi că, având ajutorul acestora, îi va răpune lesne.

Barbarii rămaseră tulburați: ispita unei prade fără luptă îi atrăgea. Neînțelegând. pe de altă parte, că sub lăudăroşia lui Hamilcar se ascundea o viclenie, începură să se bănuiască unii pe alții de trădare. Trăgeau cu urechea la orice şoaptă, pândeau fiecare mişcare a celuilalt, şi se trezeau în mijlocul nopții înspăimântați. Treceau, după cum li se năzărea, dintr-o armată în alta; galii lui Autharit se uniră cu cei din Galia Cisalpină, a căror limbă o cunoşteau.

Cele patru căpetenii ale barbarilor se adunau în fiecare seară în cortul lui Mâtho. Se aşezau în jurul unui scut, şi mutau înainte şi înapoi micii soldați de lemn, pe care Pirus îi născocise pentru a plănui desfăşurarea luptelor. Spendius socotea numărul omenilor pe care Hamilcar putea să-i pună în linie de bătaie; îi îndemna pe ceilalți să nu piardă prilejul de a-l învinge şi se jura pe toți zeii că au victoria în mână. Mâtho, furios, se plimba de colo până colo, cu pumnii strânşi. Războiul împotriva Cartaginei era războiul lui; nu putea să ierte celorlalți că nu se învoiseră să-l asculte. Autharit îi sorbea cuvintele, dându-i dreptate. Narr'Havas ridica bărbia în semn de dispreț; orice plan i se părea acum primejdios şi încetase să mai zâmbească. Suspina din adânc, ca şi cum ar fi purtat în suflet suferința unui vis zadarnic şi deznădejdea unui război fără noroc.

În vreme ce barbarii se sfătuiau nehotărâți, Hamilcar îşi înmulțea mijloacele de apărare. Porunci să se sape, dincoace de parapet, al doilea şanț, ridicând un alt zid de pământ, cu turnuri de lemn. Sclavii lui se strecurau până dincolo de marginea taberei barbarilor, ascunzând capcane în pământ. Numai elefanții, cărora li se împuținase hrana, se smuceau flămânzi în opritoarele lor. Pentru a cruța fânul, Hamilcar dădu poruncă clinabarilor să-şi omoare caii mai puțin voinici. Câțiva care se împotriviră au fost pedepsiți cu tăierea capului. Caii fură mâncați, iar amintirea cărnii proaspete din care se înfruptaseră, i-a lăsat pe oameni, câteva zile de-a rândul, adânc întristați.

Din cercul amfiteatrului în care stăteau adăpostiți, cartaginezii zăreau în jurul lor, pe înălțimi, cele patru armate ale barbarilor într-o necontenită frământare. Femei treceau dintr-o parte în alta, purtând ulcioare pe creştetul capului; capre rătăceau behăind pe sub mănunchiurile de suliți; se vedeau străjile schimbându-se şi soldații mâncând împrejurul meselor cu trei picioare. Oamenii triburilor le aduceau barbarilor hrană din belşug, şi nici barbarii nu-şi dădeau bine seama cât de mult înspăimântaseră armata cartagineză cu aşteptarea lor.

Chiar a doua zi, cartaginezii zăriseră în tabăra nomazilor o ceată de vreo trei sute de oameni, ținuți mai la o parte. Erau bogații luați ostatici încă de la începutul războiului. Libienii îi înşirau la marginea şanțului, şi făcând din ei o pavăză vie, îşi aruncau săgețile în lagărul cartaginez. Nefericiții aceştia erau de necunoscut sub murdăria care le acoperea obrazul şi păduchii care mişunau asupra lor. Capul lor, cu părul smuls pe alocuri, era plin de bube răscoapte; slabi şi hidoşi, semănau cu nişte mumii înfăşurate în zdrențe. Unii tremurau, văicărindu-se, îndobitociți de-atâta plâns, alții strigau, îndemnând pe cartaginezi să tragă asupra barbarilor. Unul singur stătea nemişcat, cu bărbia proptită în piept şi nu scotea nici o vorbă; barba lui albă se revărsa peste mâinile lui prinse în lanțuri. Simțind cum în adâncul inimii lor se prăbuşea Republica însăşi, cartaginezii îl recunoscură pe Giscon. Înfruntând primejdia se îmbulzeau să-l privească mai de aproape; purta pe cap o mitră caraghioasă din piele de hipopotam încrustată cu pietricele. Fusese o glumă născocită de Autharit; lui Mâtho îi displăcuse.

Hotărât să iasă la larg cu orice preț, Hamilcar deschise porțile cetății lui de pământ, iar cartaginezii, într-un asalt înverşunat, înaintară cam trei sute de paşi, ajungând la jumătatea urcuşului. Un val de barbari se rostogoli asupra lor şi-i dădu peste cap. Unul din soldații legiunii, rămas în urmă, se împiedică de o piatră.

Zarxas îl ajunse, îl doborî la pământ şi-i înfipse cuțitul în piept. Lipindu-şi gura de rană, mârâind de plăcere şi fremătând din tălpi până în creştet, îi supse cu poftă sângele; apoi se aşează pe trupul mortului, îşi lăsă capul pe spate cu fața în sus, să soarbă mai bine aerul, cum face căprioara după ce s-a adăpat la marginea izvorului. Cu glas pătrunzător începu un cântec de-al balearilor, o melodie prelungă şi legănată, care se întrerupea câteodată, răspunzându-şi ca ecoul unei hăuliri în munți; îi chema pe frații lui morți şi îi poftea la ospăț. Apoi coborî privirea în pământ, lăsă să-i cadă brațele pe genunchi şi începu să plângă. Mercenarii, mai cu seamă grecii, îl priveau îngroziți.

Cartaginezii nu mai încercară nici o ieşire; dar nici nu îndrăzneau să se dea prinşi, ştiind bine că vor fi ucişi în groaznice chinuri.

Cu toată grija prevăzătoare a lui Hamilcar, hrana scădea văzând cu ochii. Nu mai rămăsese pentru fiecare om decât zece komeri de grâu, trei hini de mei şi douăsprezece bețaşi de fructe uscate. Nici o fărâmă de carne, nici un strop de ulei, nici o afumătură şi nici un bob de orz pentru cai; caii îşi aplecau gâturile lor slabe, căutând în praf câteva fire de paie călcate în picioare. Santinelele zăreau câteodată la lumina lunii un câine de-al barbarilor scormonind scârnăviile din marginea şanțurilor; îl ucideau cu pietre, coborau pe curelele scuturilor şi, fără să scoată o vorbă, îl mâncau. Se auzea uneori un lătrat cumplit, şi omul nu se mai întorcea. Trei falangişti din a douăsprezecea sintagmă, bătându-se pentru un şobolan, se spintecară cu jungherele.

Toți tânjeau de dorul casei şi al familiei lor; cei săraci îşi regretau colibele lor, rotunde ca un stup de albine, cu scoici aşternute pe prag şi năvoade întinse la soare; patricienii îşi revedeau odăile lor mari, unde în ceasul de răgaz al zilei se odihneau în umbra albastră a amurgului, ascultând freamătul nedesluşit al străzii, îngemănat cu murmurul frunzişului din grădină; pentru a gusta mai din plin plăcerea acestor legănate gânduri, închideau ochii pe jumătate; zvâcnirea unei răni îi trezea din vis. În fiecare clipă izbucnea o încăierare; goarnele sunau adunarea; turnurile de lemn ardeau; mâncătorii-de-scârnăvii alergau pe parapete şi lovituri de secure le retezau mâinile; alții le veneau în ajutor şi o ploaie de fier se abătea asupra corturilor. Cartaginezii ridicară adăposturi de nuiele şi se adăpostiră sub ele; nu mai îndrăzneau sa facă nici o mişcare.

În fiecare dimineață, din primele ceasuri ale zilei, soarele trecând dincolo de coline lăsa în umbră adâncurile văii. Se ridicau, de o parte şi de alta, povârnişuri de pământ cenuşiu, cu pete de licheni din loc în loc, şi deasupra capetelor se arcuia senină bolta cerului, rece ca o cupolă de metal. Hamilcar era atât de pornit împotriva Republicii, încât uneori se simțea îndemnat să se alăture barbarilor şi să pornească asupra Cartaginei. Sclavii, vivandierii şi cărătorii începuseră să murmure; şi nici Marele Sfat, nici poporul nu trimiteau măcar un semn de încurajare. Mai ales gândul că lucrurile vor merge din ce în ce mai rău, era de neîndurat.

Ajungând în cetate vestea înfrângeiii, toată Cartagina se dezlănțui într-o furtună de ură şi de mânie; dacă s-ar fi lăsat învins la început, sufetul ar fi fost poate mai puțin duşmănit.

Pentru a strânge noi mercenari nu era nici timp destul, nici bani de ajuns nu se găseau. Se mai puteau înarma soldați cartaginezi, dar armele lipseau; Hamilcar le luase pe toate! Nici comandanți nu mai erau; Hamilcar dusese cu el pe cei mai buni căpitani. Trimişii sufetului cutreierau străzile oraşului, cerând ajutor în gura mare. Marele Sfat, cuprins de îngrijorare, făcu în aşa fel ca să li se piardă urma.

Temerile Marelui Sfat erau de prisos: întreg poporul se ridicase împotriva lui Barca, învinuindu-l de slăbiciune. După întâia lui biruință, ar fi trebuit să-i nimicească pe barbari până la unul. De ce s-a înverşunat asupra triburilor? Republica făcuse destule jertfe grele! Patricienii se gândeau cu jale la birul de paisprezece secheli pe care fuseseră siliți să-l plătească; sisiții, la cele două sute douăzeci şi trei de mii de kikari de aur; cei care nu dăduseră nimic se plângeau la fel. O ciudă nestăpânită îi cuprinsese pe toți împotriva noilor-cartaginezi, cărora li se făgăduise drepturi cetățeneşti depline: până şi ligurii, care luptaseră atât de vitejeşte, erau socotiți de-o seamă cu barbarii şi blestemați dimpreună cu ei. Crima lor era sângele care le curgea în vine: neamul din care făceau parte era o dovadă de trădare. Zarafii lângă taraba lor, lucrătorii care treceau cu o riglă de plumb în mină, negustorii de peşte sărat care îşi spălau panerele, rândaşii băii de aburi şi vânzătorii de băuturi calde se strângeau la sfat şi judecau mersul războiului. Însemnau cu degetul în praf aşezarea armatelor, şi toți, până la cel mai răpănos, se pricepeau să îndrepte greşelile pe care le făcea Hamilcar.

Preoții spuneau că îşi primeşte pedeapsa pentru cutezătoarea lui lipsă de credință. Nu adusese nici o jertfă; nu-şi trimisese oamenii să se roage în templu; nu luase cu el nici un augur; purtarea lui nelegiuită ațâța astfel pornirea urii care mocnea şi furia aşteptărilor neîmplinite. Cartagina îşi reamintea înfrângerile pe care Hamilcar le suferise în Sicilia, şi blestemau trufia lui, pe care atâta vreme o simțiseră asupra lor ca o povară! Tagma pontifilor nu-l ierta că le sleise tezaurul, şi ceru pentru el Marelui Sfat pedeapsa pe cruce, dacă vreodată se va mai întoarce în Cartagina.

Ca şi cum nenorocirile războiului n-ar fi fost. de ajuns, luna lui Elul venise cu un val înăbuşitor de

căldură. De pe țărmul lacului se răspândeau miasme otrăvitoare, amestecându-se de-a valma cu fumul miresmelor aprinse la răspântii. Întreg văzduhul răsuna de cântecele închinate zeilor. Poporul se strângea pe treptele templelor, şi toate zidurile se îmbrăcaseră în văluri negre; făclii ardeau pe fruntea Zeilor-Pateci, şi sângele cămilelor înjungheate pentru jertfă curgea de-a lungul scărilor din treaptă-n treaptă, ca o cascadă roşie. O nebunie funebră cuprinsese Cartagina întreagă. Chipuri galbene de oameni speriați, cu priviri de năpârcă, se furişau scrâşnind din dinți pe ulițele strâmte, până în cele mai întunecate bordeie. Țipetele ascuțite ale femeilor umpleau casele şi, izbucnind printre zăbrele, făceau pe oamenii care zăboveau la sfat în mijlocul piețelor să-şi întoarcă privirea înapoi. Se zvonea uneori că barbarii porniseră asupra Cartaginei; fuseseră zăriți după muntele Apelor-Calde, iar acum îşi aşezau tabăra în fața Tunisului. Larma glasurilor se întețea, se întretăia, creştea, amestecându-se într-o cumplită şi nedesluşită învălmăşeală. Apoi se lăsa o adâncă şi nesfârşită tăcere. Unii rămâneau împietriți pe acoperişul caselor, cu palma deasupra ochilor: alții trăgeau cu urechea, culcați pe burtă la picioarele zidurilor. Apoi spaima se risipea şi clocotul urii izbucnea din nou. Oamenii îşi dădeau seama de neputința lor şi se simțeau copleşiți de o mare tristețe.

Deznădejdea lor sporea în fiecare seară, la ceasul când adunați toți pe înălțimea teraselor se închinau de nouă ori şi strigau luându-şi rămas bun de la soare. Soarele cobora încet, dincolo de apele lagunei, apoi dispărea în munți, luminând tabăra barbarilor.

Aşteptau sărbătoarea, de trei ori sfântă, când de la înălțimea unui rug un vultur îşi lua zborul spre cer, drept vestire a anului nou care începea; era o solie a poporului către atotputernicul Baal şi semn de legătură cu puterea Soarelui. Plini de ură, se îndreptau acum în neştiința lor spre Moloh-Ucigătorul, lăsând uitării pe Tanit. Rabbetna îşi pierduse vălul şi puterea ei nu mai era întreagă. Îşi retrăsese binecuvântarea apelor sale, trădase Cartagina! Era o vrăjmaşă! O vânzătoare! Unii zvârleau în ea cu pietre, blestemând-o. Dar, acoperind-o de ocări, mulți îi plângeau de milă; o iubeau, poate, mai adânc decât înainte.

Toate nenorocirile porniseră de la pierderea zaimfului. Salammbô, fără să vrea, îşi avea partea ei de vină. Poporul o cuprindea în pornirea lui răzbunătoare şi cerea să fie pedepsită. Încetul cu încetul, îşi făcea drum gândul nelămurit că va fi nevoie de o jertfă; că pentru a îmblânzi pe Baalimi trebuia sacrificată o ființă de mare preț, o fecioară tânără şi frumoasă dintr-un neam vechi şi ales, suflet din sufletul zeilor, o stea coborâtă printre oameni. Zi de zi, bărbați necunoscuți năvăleau în grădinile Megarei. Sclavii, temându-se de viața lor, nu îndrăzneau să le țină piept. Nimeni nu trecea însă de scara galerelor. Mulțimea se oprea pe primele trepte, cu privirile ațintite spre cea din urmă terasă; aştepta să apară Salammbô, şi ceasuri de-a rândul striga împotriva ei, ca o haită de câini care urlă la lună.

X Şarpele

Strigătele mulțimii n-o înspăimântau pe fiica lui Hamilcar.

Sunetul îi era tulburat de îngrijorări mai adânci. Şarpele ei cel mare, pitonul negru, tânjea. Cartaginezii vedeau în şarpe un semn purtător de noroc pentru soarta neamului lor întreg şi pentru ei înşişi. Îl socoteau fiu al humei pământului, de vreme ce răsărea din adâncuri şi nu avea nevoie de picioare ca să umble. Mersul lui era asemeni undelor râului; răceala lui amintea vechile tenebre ale vâscozităților fecunde; iar cercul pe care îl rotea muşcându-şi coada era orbita planetelor, gândirea lui Eşmun.

În mai multe rânduri pitonul lăsase neatinse cele patru vrăbii vii, pe care Salammbô i le punea dinainte la fiecare lună nouă şi de câte ori luna se împlinea. Pielea lui neagră, semănată cu bani de aur, cum e cerul întunecat al nopții înstelate, se făcuse galbenă, puhavă şi zbârcită, părând prea largă pentru trupul lui. Un fel de pecingine scorțoasă i se întinsese în jurul capului şi picături roşii, care parcă se mişcau, i se iviseră în colțul pleoapelor. Salammbô se apropia din când în când de panerul împletit din fire de argint, dând la o parte învelitoarea de purpură, frunzele de lotus şi puful în care dormea şarpele, mereu încolăcit asupra lui însuşi, fără mişcare, ca o liană căzută la pământ. Privindu-l îndelung, Salammbô simțea parcă în inima ei răsucindu-se inelele unui alt şarpe, care o strângea încet şi o înăbuşea.

Era stăpânită de o adâncă deznădejde la gândul că privise zaimful; dar o cuprindea în acelaşi timp un fel de bucurie ascunsă şi o mândrie, pe care n-o împărtăşea nimănui. O mare taină se desprinsese din strălucirea de lumină a vălului; era norul care îi înfăşura pe zei; misterul de viață al lumii întregi. Salammbô, înspăimântându-se de ea însăşi, nu-şi putea ierta că nu îndrăznise să-l ridice.

Stătea aproape tot timpul ghemuită în umbra odăii ei, ținându-şi în palme genunchiul stâng îndoit, cu gura întredeschisă, cu bărbia în piept şi cu privirea pierdută în gol. Îşi reamintea cu groază chipul lui Hamilcar. Se gândea să plece în munții Feniciei, luând drumul templului din Aphaka, unde Tanit coborâse odinioară sub înfățişarea unei stele. Fel de fel de închipuiri o ademeneau, înfricoşând-o. O singurătate din ce în ce mai adâncă o împrejmuia, şi nici măcar soarta lui Hamilcar nu-i era cunoscută.

Într-un târziu, ostenită de gânduri, Salammbô se ridica şi, purtându-şi micile sandale, pe talpa cărora călcâiele răsunau la fiecare pas, se plimba fără nici o țintă în largul odăii tăcute. Ametistele şi topazele încrustate în tavan tremurau ici-colo ca nişte răsfrângeri de lumină, iar Salammbô întorcea capul din mers să privească strălucirea lor. Prindea în degete gâtul unei amfore, îşi răcorea sânii sub adierea unui mănunchi de pene şi îşi trecea vremea arzând boabe de cinamomă în găoacea perlelor. La apusul soarelui, Taanah ridica perdelele de pâslă neagră care acopereau ferestrele, şi porumbeii stropiți cu mosc, ca sacrele columbe ale lui Tanit, năvăleau în odaie alunecând cu picioarele lor roşii pe lespezile de sticlă, printre boabele de orz azvârlite cu pumnii plini, ca pe o câmpie. Salammbô izbucnea în piâns şi rămânea multă vreme pe patul împletit din curele de bou, îngânând mereu un singur şi acelaşi cuvânt, nemişcată şi palidă ca moartea, cu ochii deschişi, nepăsătoare şi rece; nu auzea între timp decât țipătul maimuțelor în frunzişul palmierilor şi scrâşnetul neîncetat al roții celei mari, care de la un cat la altul trimitea apă proaspătă în bazinul de porfir.

Nu punea nimic în gură zile de-a rândul. Vedea în vis stele tulburi trecând pe sub picioarele ei. L-a chemat la ea pe Şahabarim, iar când a venit n-a ştiut ce să-i spună.

Nu se simțea liniştită decât în apropierea lui; dar în adâncul inimii ei se răzvrătea împotriva slăbiciunii care o ținea sub stăpânirea marelui preot. Îi era teamă de el, îl pizmuia şi îl ura. Şi totuşi, iubindu-l într-un anumit fel, îi era recunoscătoare pentru strania desfătare pe care i-o dădea prezența lui.

Priceput în cunoaşterea bolilor pe care le aduc zeii, Şahabarim ghicise că Salammbô se află sub puterea lui Rabbet; pentru a o tămădui îi stropi odaia cu apă de verbină şi adiantă; bolnava mânca în fiecare zi rădăcini de mătrăgună şi dormea punându-şi sub căpătâi un săculeț cu amestec de miresme, pe care i-l pregăteau preoții. Şahabarim îi adusese până şi rădăcină de baaras, roşie ca focul, care gonește spre miazănoapte duhurile rele; în sfârşit, privind steaua polară a murmurat de trei ori numele tainic al lui Tanit; dar Salammbô suferea mereu şi neliniştea ei o tulbura tot mai adânc.

Nimeni în Cartagina nu ştia mai multe decât Şahabarim. În anii tinereții învățase carte la şcoala mogbezilor, la Borsippa, lângă Babilon; cercetase insula Samotrace, Pessinuntul, Efesul, Tesalia, Iudeea, templele pierdute în nisip ale nabatheenilor şi, de la cataracte până la mare, străbătuse cu piciorul malurile Nilului. Acoperindu-şi fața cu un văl, azvârlise la lumina faclelor un cocoş negru pe jăratic de răşină sub pieptul Sfinxului, părintele spaimei. Coborâse în peştera Proserpinei, văzuse cum se învârtesc cele cinci sute de coloane ale labirintului din Lemnos şi cum străluceşte policandrul din Tarent, purtând pe brațele lui tot atâtea lumini câte zile sunt într-un an; chemase la el pe greci în miez de noapte şi le pusese întrebări. Cunoaşterea

lumii nu-l atrăgea mai puțin decât substanța zeilor. Socotise timpul echinocțiilor cu ajutorul armilarelor de sub porticele Alexandriei şi însoțise până la Cyrena pe bematiştii din Everget, care măsoară cerul după numărul paşilor lor; astfel, cugetarea lui mărturisea o credință cu totul deosebită de celelalte, încă nelămurită pe de-a întregul, dar tocmai de aceea plină de elanuri şi de căutări tulburătoare. Nu mai credea că pământul are forma unui ştiulete de brad, ci îl ştia rotund, rostogolindu-se în veşnicia spațiului fără sfârşit, cu o iuțeală atât de neînchipuită, încât căderea lui nu se simte.

După aşezarea soarelui deasupra lunii a înțeles că astrul zilei nu-i decât chipul oglindit al stăpânitorului Baal; după cum toate cele pământeşti pe care vederea le cuprinde, îi dovedeau atotputernica prezență a unui principiu bărbătesc mistuitor. În adâncul cugetului său o socotea vinovată pe Rabbet pentru toate nefericirile care îl loviseră în viață. Oare nu de dragul ei se aplecase odinioară marele preot, în sunet de timpane, să-i răpească sub un potir de apă clocotită viitoarea lui bărbăție? Şi de atâtea ori urmărise cu ochii lui trişti pe tinerii care se furişau cu preotesele în umbra chiparoşilor!

Îşi trecea zilele cercetând jertfelnicele, supraveghind vasele de aur, cleştele şi fărașele cu care se strângea cenuşa altarelor, veşmântul statuilor, până la acul de bronz care prindea părul unei bătrâne Tanit, în firida de sub vița cu smaralde. La aceleaşi ceasuri ale zilei, ridica perdelele grele ale aceloraşi uşi şi le lăsa să cadă; râmânea în picioare cu brațele întinse sau se ruga în genunchi pe aceleaşi lespezi, pe când în jurul lui un popor întreg de preoți forfotea cu tălpile goale prin încăperile cufundate într-un veşnic amurg.

În stearpa orânduire a vieții sale, Salammbô era ca o floare crescută pe marginea unui mormânt. Şahabarim se purta aspru cu ea şi nu-i cruța nici canoanele pocăinței, nici vorbele amare. Nefiind el însuşi pe de-a întregul bărbat, se simțea alături de ea deopotrivă femeie, şi îi purta mai puțină ciudă că nu poate s-o aibă, pe cât era de gelos văzând-o atât de frumoasă, şi mai ales atât de pură. Îşi dădea seama uneori că puterile n-o ajută să-i înțeleagă întreaga gândire, şi se întorcea în el însuşi din ce în ce mai trist, mai singur, mai pustiu.

Rostea câteodată cuvinte ciudate, care luminau mintea lui Salammbô ca o împletire de fulgere deasupra unui adânc de genune. Noaptea, singuri amândoi pe terasă priveau stelele, pe când Cartagina, golful şi întinderea mării se pierdeau la picioarele lor în lumea nedesluşită a umbrelor.

Şahabarim îi spunea cum sufletele coboară pe pământ, urmând ca şi soarele aceeaşi cale a semnelor din zodiac. Întinzând brațul drept îi arăta zodia Berbecului: poarta naşterii semințiilor omeneşti; apoi zodia Capricornului, care e calea întoarcerii către zeu. Salammbô îşi încorda privirile ca să le vadă mai bine, căci ea credea că trăieşte aievea ceea ce era numai în gândirea ei; simbolurile închipuite, până şi formele vorbirii le socotea adevărate în ele însile; deosebire pe care, de altminteri, nici preotul nu izbutea totdeauna s-o facă destul de limpede.

– Sufletele celor morți, zicea el, se mistuie în lună ca şi trupurile lor în pământ. E un tărâm umezit de lacrimi, plin de mlaştini, semănat cu ruine şi bântuit de furtuni. Salammbô întreba ce se va întâmpla cu ființa ei după moarte.

– Vei pluti la început, uşoară ca un abur, legănându-se peste valuri; iar după lungi încercări şi cumplită groază, te vei topi în lumina soarelui, izvorul cel dintâi al Cugetării!

Şahabarim nu-i vorbea despre Rabbet. Salammbô îşi închipuia că marelui preot îi era ruşine să mai pomenească numele zeiței sale înfrânte; şi chemând-o cu numele obişnuit al lunii, o binecuvânta pentru bunătatea şi rodnicia ei. În cele din urmă, Şahabarim a strigat:

– Nu! Nu! Întreaga ei putere de zămislire o primeşte de la celălalt! Nu vezi cum se roteşte în jurul lui ca o femeie îndrăgostită, care aleargă după bărbatul ei pe întinderea câmpului?

Nu mai contenea preamărind însuşirile luminii.

Fără a încerca să-i înfrâneze dorința mistică, Şahabarim simțea parcă o bucurie îndurerând sufletul lui Salammbô cu adevărurile unei credințe necruțătoare. Ea le îmbrățişa cu o nestăpânită pornire, oricât o făcea să sufere iubirea pe care le-o purta.

Iar Şahabarim, cu cât se îndoia mai mult de Tanit, cu atât era mai dornic să creadă în puterea ei. O adâncă remuşcare îl frământa; i-ar fi trebuit o dovadă, un semn despre voința zeilor, şi în nădejdea că îl va putea dobândi, urzi în mintea lui o încercare, menită în acelaşi timp să mântuiască Patria şi să-i întărească Credința.

Din clipa aceea nu încetă să deplângă nefericirile pe care pângărirea săvârşită asupra zeiței le dezlănțuise în lumea sferelor cereşti. Apoi, dintr-o dată. o vesti pe Salammbô despre primejdia în care se afla Hamilcar, împresurat de cele trei armate ale lui Mâtho; căci pe Mâtho, răpitorul zaimfului, îl socoteau cartaginezii drept regele barbarilor. Îi spuse apoi că numai ea singură putea să aducă mântuirea tatălui ei şi a Republicii.

– Eu? întrebă tresărind Salammbô. Cum aş putea? Marele preot, zâmbind disprețuitor, răspunse:

– Nu te vei învoi niciodată.

Salammbô îl rugă să vorbească; în cele din urmă, Şahabarim spuse:

– Va trebui să pleci în tabăra barbarilor şi să aduci înapoi zaimful!

Salammbô se prăbuşi pe scaunul de abanos, cu braţele întinse pe genunchi, tremurând din tot corpul, ca o jertfă aşteptând la picioarele altarului lovitura care îi va frânge grumazul. Tâmplele îi zvâcneau, cercuri de foc i se roteau înaintea ochilor şi, în tulburarea care o cuprinsese, înţelegea un singur lucru: că va trebui în curând să moară!

Dar, dacă Rabbetna va fi răzbunată şi zaimful se va întoarce în Cartagina biruitoare, ce însemnătate putea să aibă viaţa unei femei? Aşa gândea Şahabarim şi, cine ştie? poate va aduce vălul fără să-şi piardă viaţa.

Trei zile trecură şi marele preot nu s-a mai arătat. În seara celei de-a patra, Salammbô trimise după el.

Pentru a o hotărî, Şahabarim îi împărtăşi toate jignirile pe care Marele-Sfat le striga împotriva lui Hamilcar; îi mai spuse că întreaga vină era a ei, şi trebuia să-şi răscumpere crima jertfindu-se. Aşa poruncea Rabbetna.

Strigătele mulţimii, umplând de larmă Mappalele, ajungeau adeseori până la Megara. Şahabarim şi Salammbô ieşeau în grabă şi din capul scării priveau oraşul.

Poporul se aduna în piaţa lui Khamon şi cerea să i se împartă arme. Bătrânii, socotind zadarnică orice nouă jertfă, se împotriveau; mulţi oameni se primejduiseră plecând fără căpitani şi fuseseră măcelăriţi. În cele din urmă, Marele-Sfat îşi dădu învoirea. Voind să-l preamărească pe Moloh – sau numai din pofta nestăpânită de-a distruge – mulţimea smulse chiparoşii din pădurea templului, le dădu foc cu faclele Cabirilor, şi purtă flăcările de-a lungul străzilor, cântând. Văpăi uriaşe se legănau în valuri, azvârlind scântei pe globurile de sticlă aie templelor, pe podoabele zeilor, pe pintenii corăbiilor; treceau peste terase şi se rostogoleau asupra oraşului, ca nişte frânturi de soare. Alaiul flăcărilor coborî din vârful Acropolei şi poarta Malquei se deschise.

– Eşti gata de plecare? întrebă Şahabarim. Sau vrei să trimiţi vorbă tatălui tău, prin aceştia, că l-ai părăsit?

Salammbô îşi ascunse faţa în văluri, în vreme ce focurile se depărtau încet, coborând în spre ţărmul mării.

O spaimă nedesluşită o ţinea în loc; îi era teamă de Moloh; îi era teamă de Mâtho. Omul acela cu statură de uriaş, stăpânitor al zaimfului, era mai puternic decât Rabbetna, mai puternic decât Baal, şi răspândea în jurul lui aceleaşi fulgere. Nu se întrupează uneori sufletul zeilor în oameni? Vorbindu-i despre Mâtho, nu-i spusese Şahabarim că va trebui să-l învingă pe Moloh? Unul se contopise cu celălalt; Salammbô nu-i mai putea deosebi. Amândoi o urmăreau deopotrivă.

Voind să-şi afle soarta, se apropie de piton, căci după felul în care se încolăceau şerpii, oamenii puteau să-şi ghicească viitorul. Dar panerul era gol! Salammbô fu cuprinsă de o mare nelinişte; îl găsi sprijinit în coadă, frecându-se de stâlpul de argint al patului, pentru a-şi desprinde pielea galbenă, în timp ce trupul lui lucios şi curat se lungea ca o sabie pe jumătate scoasă din teacă.

În zilele următoare, pe măsură ce Salammbô înclina tot mai mult să plece pentru a mântui pe Tanit, şarpele se înzdrăvenea, se îngroşa şi părea că revine la viaţă.

Salammbô nu mai avea acum nici o îndoială că prin Şahabarim vorbea voinţa zeilor. Într-o dimineaţă se trezi hotărâtă, şi întrebă ce va trebui să facă, pentru a-l îndupleca pe Mâtho să înapoieze zaimful.

– Să i-l ceri, spuse Şahabarim.

– Şi dacă nu va voi să-l dea? întrebă Salammbô.

Marele preot o privi în ochi, cu un zâmbet pe care nu i-l mai văzuse niciodată.

– Da! Ce va trebui să fac?

Şahabarim învârtea între degete capetele panglicelor care îi cădeau de pe tiară pe umeri, şi ţinea ochii în pământ fără să facă vreo mişcare. În sfârşit, dându-şi seama că Salammbô nu înţelege, spuse:

– Vei fi singură cu el.

– Şi?

– Singură cu el, în cortul lui.

– Apoi?

Şahabarim îşi muşca buzele; căuta cuvinte ocolite, subânţelesuri.

– Va trebui poate să mori; dar mai târziu, mai târziu... Să nu te temi de nimic. Ori ce ar face, să nu strigi. Să nu te înspăimânţi. Să fii ascultătoare, să te supui dorinţei lui, poruncii cerului.

– Şi vălul?

Zeii vor hotărî.

– Nu vrei să mă-nsoţeşti, părinte?

– Nu!

O puse să se aşeze în genunchi şi, ridicând braţul stâng, iar dreptul întinzându-l înainte, jură pentru ea

că va aduce înapoi în Cartagina veşmântul lui Tanit. Cu groaznice blesteme i-a închinat viaţa ei Zeilor, iar Salammbô a repetat fiecare cuvânt pe care îl rostea Şahabarim.

Îi arătă ce post şi rugăciuni va trebui să ţină pentru a-şi curaţi sufletul; o învăţă apoi cum să ajungă până la Mâtho. Un om care cunoştea drumul avea s-o însoţească.

Salammbô se simţea descătuşată. Fericirea de a revedea zaimful stăpânea întreg gândul ei, şi îl binecuvânta pe Şahabarim pentru îndemnul ce-i dăduse.

Era vremea când porumbeii Cartaginei plecau în Sicilia, pe muntele Eryx, unde se afla templul lui Venus. Câteva zile înainte de- plecare se căutau, se chemau, se împerecheau; apoi într-o seară îşi luau zborul, lăsând să-i poarte vântul şi lunecând ca un nor alb deasupra mării, pe cerul înalt.

Zarea întreagă părea scăldată în sânge. Stolurile de porumbei păreau că se lasă pe valuri, apoi se făcură nevăzute, ca şi cum s-ar fi azvârlit în gura de cuptor încins a soarelui. Privindu-i cum se pierd în zare, Salammbô îşi înclină fruntea, iar Taanah, crezând că-i ghiceşte mâhnirea, îi şopti:

– Se vor întoarce, stăpână.

– Da, ştiu.

– Şi îi vei revedea.

– Poate, răspunse Salammbô suspinând.

Nu împărtăşise nimănui hotărârea ei; pentru a o tăinui cât mai bine ferindu-se de slugi, trimisese pe Taanah să-i cumpere din Kinisdo lucrurile de care avea nevoie; rumeneli pentru obraz, miresme, o cingătoare de in şi veşminte noi. Bătrâna sclavă nu pricepea rostul acestor pregătiri, şi nici nu îndrăznea să întrebe; când iată că sosi ziua pe care Şahabarim o hotărâse pentru plecarea lui Salammbô.

Către ceasul al doisprezecelea, zări în umbra sicomorilor un bătrân orb; se sprijinea cu o mână pe umărul unui copil care mergea înaintea lui şi ţinea în mâna cealaltă, pe şold, o ţiteră neagră. Femeile, eunucii, sclavii fuseseră îndepărtaţi cu grijă; nimeni nu cunoştea taina celor ce se pregăteau.

Taanah aprinse în colţurile odăii patru trepieduri cu miresme de strob şi cardamomă; întinse de jur împrejur pe pereţi covoare mari de Babilon, ca nici măcar prin ziduri Salammbô să nu fie văzută. Cântăreţul din ţiteră stătea ghemuit în spatele uşii; băiatul, în picioare, sufla într-un flaut de trestie. Larma străzilor se pierdea în depărtare; umbre viorii coborau peste coloanele templelor, şi de cealaltă parte a golfului, poalele munţilor, livezile de măslini şi valurile nelămurite ale câmpiei de aur se topeau laolaltă într-un nesfârşit abur albastru; nu se auzea nici un glas de om şi peste toate se lăsase, grea, o copleşitoare tristeţe.

Salammbô se aşeză pe treapta de onix a băii, ridică peste umeri mânecile largi ale rochiei şi, cu grijă, îşi spălă trupul după sacrul ritual al purificării.

Taanah îi aduse într-o sticluţă de alabastru un amestec închegat: sângele unui câine negru spintecat de o femeie stearpă, într-o noapte de iarnă, pe ruinele unui mormânt. Salammbô îşi frecă urechile, călcâiele şi degetul cel mare al mâinii drepte; pe vârful unghiei îi rămase o picătură roşie ca şi cum ar fi stors un fruct.

Răsărea luna; flautul şi ţitera porniră să cânte laolaltă.

Salammbô îşi desprinse cerceii din urechi, apoi colierul şi brăţările; îşi dezbrăcă lunga tunică albă, desfăcu panglica ce-i ţinea părul legat şi-şi răsfiră uşor pletele pe umeri, răcorindu-se sub vânturarea lor. Cântecul de-afară repeta necontenit cele trei note ale lui, mereu aceleaşi, repezi şi parcă mânioase; strunele şuierau, flautul mugea, iar Taanah le ţinea isonul, bătând din palme. Salammbô, legănându-şi trupul, îşi murmura rugăciunile, în timp ce vălurile veşmintelor ei cădeau alături unul după altul.

Perdeaua grea tremură şi, pe deasupra sforilor care o ţineau prinsă de perete, se ivi capul pitonului. Şarpele se prelinse încet, ca o picătură de apă de-a lungul unui zid; se târî peste hainele împrăştiate pe jos şi, sprijinindu-se în coadă, se ridică drept în sus, aţintind asupra lui Salammbô ochii lui, mai strălucitori ca două nestemate.

Atingerea neplăcută a pielii reci – sau poate un simţământ de ruşine – o făcu pe Salammbô să şovăie. Dar aducându-şi aminte de poruncile lui Şahabarim, s-a apropiat. Şarpele se îndoi din mijloc şi i se aşeză pe ceafă, lăsând să-i atârne capul şi coada, ca un colier frânt în două, cu vârfurile la pământ. Salammbô îl înfăşură peste coapsele ei, pe sub braţe şi între genunchi; îşi apropie obrazul de dinţii gurii lui triunghiulare şi, închizând ochii pe jumătate, se culcă cu umerii la pământ, sub revărsarea clarului de lună. Lumina albă o înfăşură ca într-un nor de argint; urma paşilor ei umezi lucea pe lespezi şi stelele tremurau în apa băii. Înlănţuită de inelele negre cu dungi de aur ale şarpelui, Salammbô răsufla adânc sub povara trupului prea greu; genunchii i se îndoiau; simţea că se pierde. Şarpele îi mângâie şoldurile cu vârful cozii, apoi se lăsă să alunece deodată cu cântecul care se sfârşea.

Taanah veni din nou lângă Salammbô, aprinse cele două candelabre, ale căror lumini se răsfrângeau în apa globurilor de cristal, coloră palmele stăpânei sale cu lausonia, îi îmbujora obrajii cu rumeneală. Îi tivi

pleoapele cu antimoniu şi-i lungi genele cu un amestec de gumă arabică, de mosc, de abanos şi de labe de muscă sfărâmate.

Răsturnată într-un scaun cu rezemătoare de fildeş, Salammbô se lăsa în grija sclavei. Dar după atâtea zile în care ajunase, atingerea mâinilor ei şi mirosul pătrunzător al miresmelor îi erau de nesuferit. Văzând-o cum păleşte, Taanah se opri.

– Nu te opri, îi spuse Salammbô, stăpână din nou pe sine însăşi. Îşi recăpătase vioiciunea; un fel de nerăbdare o cuprinse şi îndemna pe Taanah să se grăbească. Bătrâna sclavă mormăi:

– Bine, bine, stăpână, dar de ce atâta zor? Nu te aşteaptă nimeni.

– Ba da! spuse Salammbô. E cineva care mă aşteaptă. Taanah, uimită, făcu un pas înapoi, şi dorind să ştie mai mult, întrebă:

– Ce porunci îmi laşi, stăpână, dacă vei lipsi cumva mai multă vreme?

Salammbô izbucni în plâns. Sclava întrebă din nou, îngrijorată:

– Suferi! De ce? Nu pleca! Ia-mă cu tine! Când erai mică şi plângeai, te legănam lângă inima mea şi te făceam să râzi cu sfârcul sânului... Mi l-ai secat, stăpână! (îşi lovea cu amândouă mâinile pieptul vlăguit.) Acum sunt bătrână, nu te mai pot ajuta... Nu mă mai iubeşti. Îmi ascunzi durerile tale şi nu-ţi mai pasă de buna ta doică! Lacrimi de duioşie şi amărăciune picurau din ochii ei stinşi, în brazdele adânci ale obrazului tatuat.

– Nu fi mâhnită, spuse Salammbô, te iubesc...

Taanah, schimonosindu-se zâmbind ca o maimuţă bătrână, îşi reluă treaba ei. Salammbô, după sfatul lui Şahabarim, îi poruncise s-o facă frumoasă, şi sclava o gătea în felul ei barbar, rafinat şi copilăresc totodată.

Îi dădu să îmbrace o tunică uşoară de culoarea vinului rubiniu, iar pe deasupra alta, împletită din pene: de sub solzii de aur ai cingătorii care-i strângea şoldurile, coborau faldurile largi ale unor şalvari albaştri, înstelaţi cu sclipiri de argint. Taanah alese apoi o rochie lungă, croită din pânză de Seres, albă cu dungi verzi. Îi prinse pe umăr un crâmpei de purpură în patru colţuri, tivit pe marginea de jos cu boabe grele de sandastrum; îi puse în spate o mantie neagră căzând până la pământ, apoi privind-o îndelung, mândră de opera ei, nu se putu opri să nu spună:

– Nici în ziua nunţii tale n-ai să fii mai frumoasă!

– Nunta mea... repetă Salammbô, visătoare, rezemându-şi braţul pe scaunul de fildeş.

Taanah îi puse în faţă o oglindă cu luciu de aramă, atât de înaltă ca să se poată vedea întreagă. Salammbô se ridică în picioare şi, cu vârful uşor al unui deget, îşi potrivi o şuviţă care îi căzuse pe tâmplă.

Părul ei, încreţit pe frunte şi presărat cu pulbere de aur, se revărsa pe spate în lungi inele împletite, prinse într-un şirag de perle. La lumina candelabrelor, obrajii ei păreau mai roşii, aurul veşmintelor mai strălucitor, pielea trupului mai albă; o risipă de pietre preţioase scânteiau în jurul mijlocului ei, pe braţe, pe mâini, pe degetele picioarelor, iar strălucirea lor răsfrângându-se în oglindă, se întorcea s-o cuprindă, ca razele unui soare în flăcări. Alături de Taanah, care se aplecase s-o privească, Salammbô, în mijlocul acelei revărsări de lumină, surâdea.

Se plimba acum în largul încăperii, neştiind ce întrebuinţare să dea timpului ce-i mai rămăsese.

Deodată se auzi un cocoş cântând, Salammbô îşi prinse în păr un văl galben, îşi înfăşură un şal în jurul gâtului, îşi încălţă botforii de piele albastră şi-i spuse lui Taanah:

– Du-te şi vezi dacă nu aşteaptă sub mirt un om cu doi cai.

Abia se întoarse Taanah, şi Salammbô porni să coboare scara galerelor.

– Stăpână! strigă doica.

Salammbô întoarse capul, plinind un deget pe buze, în semn de taină şi de aşteptare.

Taanah se strecură încet de-a lungul prorelor până în pragul de jos al terasei, şi de departe, la lumina lunii, zări parcă pe drumul chiparoşilor o umbră uriaşă alunecând pieziş în stânga lui Salammbô. Era o prevestire de moarte.

Sclava se întoarse în odaia ei. Se aruncă la pământ sfâşiindu-şi obrazul cu unghiile, smulgându-şi părul şi scoţând din adâncul pieptului ţipete de spaimă.

Apoi dându-şi seama că ar putea s-o audă cineva, tăcu.

Sprijinindu-şi fruntea în palme şi cu obrazul lipit de podea, plângea înăbuşit.

XI Sub cort

Însoțită de omul care fusese trimis s-o călăuzească, Salammbô urcă până dincolo de far, spre Catacombe, apoi coborî din nou de-a lungul ulițelor povârnite ale Moluyei. Cerul începuse să se limpezească. Grinzile de palmier prinse în ziduri o sileau din când în când să-şi aplece capul. Caii, înaintând la pas, alunecau. Astfel ajunseră la poarta Tevestei.

Aripile grele ale porții erau pe jumătate deschise. Au trecut. În urma lor, poarta se închise.

Au mers câtva timp pe lângă zidurile cetății, apoi, în dreptul cisternelor, apucară calea Taeniei, care, ca o fâşie îngustă de pământ galben, desparte ţărmul golfului de lac, prelungindu-se până la Rhades.

Nici un suflet de om nu li s-a arătat în jurul Cartaginei; nici pe câmpie, nici pe mare. Valuri de culoarea gresiei clipoceau domol, şi vântul uşor, înspumându-le din loc în loc, le însemna cu dungi albe. Cu toate vălurile în care se înfăşurase, Salammbô tremura, pătrunsă de frigul dimineții; aerul tare şi umbletul îndelung o amețiseră. Apoi răsări soarele; razele lui fierbinți, încingându-i umerii, o moleşeau. Caii mergeau unul lângă altul, în buestru, afundându-şi copitele în nisipul liniştit

Dincolo de muntele Apelor-Calde, ajungând pe pământ tare, iuțiră pasul.

Ar fi fost vremea arăturilor şi a semănatului, dar câmpurile se întindeau până departe tot atât de sterpe ca şi deşertul. Din loc în loc zăceau împrăştiate grămezi de grâu şi boabe ruginite de orz. În geana cerului limpede, satele se întrezăreau ca nişte umbre nedesluşite.

Ici şi colo se înălța la marginea drumului aripa unui zid pe jumătate dărâmat. Înăuntrul colibelor, sub acoperişul care se prăbuşea, se zăreau cioburi de vase sparte, veşminte zdrențuite, unelte şi alte lucruri de nerecunoscut.

O ființă omenească, înfăşurată în cârpe, cu ochii înfrigurați şi fața pământie, răsărea din când în când dintre ruine, o rupea la fugă sau dispărea într-o groapă. Salammbô şi călăuza ei merseră mai departe.

Câmpurile erau pretutindeni părăsite. Pe larga întindere a pământului arămiu, stăruiau pe alocuri urme de cărbune prăfuit, pe care paşii cailor le răscoleau în mers. Uneori dădeau peste locuri liniştite; un râuleț curgea printre ierburi înalte, şi Salammbô, trecând pe celălalt mal, îşi răcorea mâinile în frunzele ude. La marginea unui crâng de dafini, calul se smuci în lături, împiedicându-se de un stârv.

Sclavul îi potrivi pernele răvăşite. Era unul din slujitorii templului, pe care Şahabarim îl folosea pentru drumuri primejdioase.

Călăuza, prevăzătoare, descălecase. Mergea acum pe jos alături de Salammbô, între cei doi cai, pe care îi îndemna cu sfârcul unei curele înfăşurate în jurul brațului; din panerul pe care îl purta pe piept alegea pâinişoare de grâu, curmale şi gălbenuşuri de ou păstrate în frunze de lotus, pe care i le întindea stăpânei din mers, fără să scoată o vorbă.

La miezul zilei le ieşiră în cale, pe cărare, trei barbari înveşmântați în piei de fiare sălbatice. Apoi apărură alții, rătăcitori pe câmp în cete de zece, doisprezece, douăzeci şi cinci, mânând din urmă câte o turmă de capre sau o vacă şchiopătând. Bâtele lor grele erau țintuite în cuie de aramă; cuțite lungi sclipeau pe hainele lor cumplit de murdare, şi în ochii lor plini de o prostească mirare scăpărau priviri amenințătoare. Unii mormăiau în silă urări de călătorie bună, alții, ca să glumească aşa-zicând, azvârleau peste umăr vorbe de ruşine; omul lui Şahabarim răspundea fiecăruia în limba lui, spunându-le că însoțeşte pe un tânăr bolnav, care merge să-şi caute vindecarea într-un templu depărtat.

Lumina zilei se stingea. De departe se auzea lătrat de dini; apoi din ce în ce mai aproape.

În umbra amurgului zăriră un zid de piatră, care împrejmuia o clădire abia desluşită. Un câine alerga pe creasta zidului. Sclavul l-a gonit cu pietre, şi cei doi călători pătrunseră într-o încăpere boltită.

O femeie stătea pe vine, încălzindu-se la un foc de vreascuri, al cărții fum se risipea prin crăpăturile tavanului. Părul alb îi cădea până la genunchi, acoperind-o pe jumătate. Fără a răspunde la întrebări, mormăia în neştire blesteme împotriva barbarilor şi împotriva Cartaginei. Călăuza scotoci pretutindeni. Apoi se întoarse şi îi ceru de mâncare. Baba dădu din cap şi, privind țintă cărbunii care ardeau. Îngână:

– Eu am fost mână. Degetele toate zece tăiate. Gura nu mai mănâncă.

Sclavul îi arătă un pumn de aur. Femeia se năpusti asupra lui, dar reveni repede la locul ei şi rămase nemişcată.

Călăuza îi puse sub bărbie cuțitul pe care îl purta la brâu şi baba scoase de sub o lespede de piatră o amforă cu vin şi câțiva peşti de Hippo-Zaryt fierți în miere.

Salammbô îi dădu la o parte cu scârbă şi se întinse să doarmă peste teltiile cailor, aşternute într-un colț al odăii.

Înainte de zorii zilei, sclavul o trezi.

Un câine urla. Cu o smucitură de cuțit, sclavul îi reteză capul. Frecă apoi cu sânge nările cailor, ca să-i învioreze. Bătrâna izbucni în blesteme; Salammbô strânse între degete amuleta pe care o purta în sân.

Călătorii plecară mai departe. Din când în când Salammbô întreba dacă au ajuns. Drumul şerpuia între coline. Nu se auzea decât țârâitul greierilor. Soarele pârjolea ierburile uscate; pământul, crestat în lung şi în lat de crăpături adânci, părea pardosit cu lespezi uriaşe. Vulturii se roteau în văzduh; o viperă trecea; sclavul alerga mereu: Salammbô visa sub vălurile ei, şi cu toată arşița care o înfierbânta, nu le dădea la o parte ca să nu-şi mânjească frumoasele veşminte.

Din loc în loc, la depărtări egale, se înălțau turnurile zidite de cartaginezi pentru a veghea asupra triburilor. Călătorii se opreau într-vin scurt popas la umbra lor, apoi îşi vedeau de cale.

În ajun făcuseră, din prevedere, un ocol mai lung. Acum nu mai întâlneau pe nimeni. Ținutul era sterp. Barbarii nu trecuseră pe acolo.

Apoi urmele prădăciunilor se iviră din nou. În mijlocul câmpului se zăreau pe alocuri urmele unui mozaic, tot ce mai rămăsese dintr-o casă dărâmată; măslinii despuiați de frunze semănau de departe cu nişte tufişuri de mărăcini. Trecură pe la marginea unui oraş care fusese ars din temelii. La picioarele zidurilor zăceau oseminte de oameni, de cămile şi de catâri. Stârvuri pe jumătate putrezite se întindeau de-a curmezişul străzilor.

Se lăsa noaptea. Cerul coborâse, împovărat de nori grei.

Au mai mers spre apus încă două ceasuri de drum; apoi zăriră înaintea lor o puzderie de flăcări mărunte, arzând în adâncul unui amfiteatru. Ici-colo sclipeau solzi de aur, într-o neastâmpărată frământare: erau platoşele clinabarilor. Lagărul cartaginez! Apoi, mai departe, se iviră pe o mare întindere luminile din ce în ce mai multe ale armatelor barbare adunate acum laolaltă.

Salammbô îşi îndemnă calul înainte, dar omul lui Şahabarim o abătu din cale, de-a lungul unui podiş care mărginea tabăra mercenarilor. Sclavul dibui un loc de trecere, apoi se făcu nevăzut.

Un soldat stătea de pază pe creasta înaltă a şanțului, cu un arc în mână şi o suliță pe umăr.

Salammbô se apropiase; barbarul puse un genunchi la pământ şi o săgeată sfâşie poalele rochiei lui Salammbô. Văzând-o că rămâne nemişcată, soldatul strigă, întrebând-o ce vrea.

– Să-i vorbesc lui Mâtho. Sunt o fugară din Cartagina.

Barbarul şuieră prelung şi semnalul lui fu purtat mai departe din om în om.

Salammbô aştepta: calul, speriat, se frământa în loc nechezând.

Când se ivi Mâtho, luna răsărea în spatele ei: dar Salammbô îşi ascunsese fața sub un văl galben cu flori negre şi îşi înfăşurase trupul în atâtea mătăsuri, încât Mâtho n-o recunoscu. Privea de pe culmea podişului acea formă ştearsă, care se întrezărea ca o fantomă în umbra asfințitului.

Într-un târziu, Salammbô vorbi:

– Du-mă în cortul tău. Vreau!

O amintire nedesluşită flutură în mintea lui Mâtho. Simțea inima bătându-i cu putere. Acel glas poruncitor îl tulbura.

– Vino cu mine, spuse el.

Calea s-a deschis, şi Salammbô pătrunse în mijlocul barbarilor.

Întreaga tabără era plină de larmă şi de o mulțime de oameni, focuri vii ardeau sub căldările spânzurate în lanțuri şi flăcările însângerate luminau tot locul dimprejur, lăsând restul câmpului într-un întuneric adânc. Strigăte şi chemări se auzeau de pretutindeni; cai împiedicați se înşirau în lungi linii drepte, printre corturile rotunde sau pătrate, de pânză sau de piele; ici şi colo se zăreau colibe de trestie şi cuiburi în nisip, cum îşi fac câinii. Soldații cărau vreascuri, se culcau pe pământ şi se înveleau cu rogojini, pregătindu-se pentru odihna nopții. Calul lui Salammbô, întinzând pasul, sărea peste ei ca să-şi facă drum.

Salammbô îşi aduse aminte că îi mai văzuse o dată, dar bărbile lor erau parcă mai mari, fețele lor mai negre, glasurile lor mai aspre. Mâtho mergea înaintea ei, croindu-şi drum cu o mişcare a brațului care făcea să fluture faldurile mantiei lui roşii. Unii îi sărutau mâinile; alții, frângându-se din mijloc, îl opreau şi îi cereau poruncă; căci barbarii îl recunoşteau acum drept singurul şi adevăratul lor conducător. Spendius, Autharit şi Narr'Havas îşi pierduseră curajul; el se arătase însă atât de hotărât şi cutezător, încât toți îl ascultau fără murmur.

Salammbô, urmându-l, străbătu toată tabăra. Cortul lui Mâtho se afla în margine, la trei sute de paşi depărtare de lagărul întărit al lui Hamilcar.

În dreapta cortului se adâncea un şanț lung, pe taluzul căruia lui Salammbô i se păru că zăreşte, una cu pământul, un şir de chipuri omeneşti, ca nişte capete retezate. Ochii lor se roteau şi din gurile pe jumătate deschise ieşeau gemete şi frânturi de cuvinte în graiul punic.

Doi negri, cu fanaruri de răşină, stăteau de o parte şi de alta de pază la intrarea cortului. Mâtho ridică pânza ca o mişcare scurtă. Salammbô îl urmă.

Era un cort cuprinzător, în mijlocul căruia se ridica un catarg înalt. Un lampadar mare închipuind o floare de lotus, plin cu ulei galben în care pluteau fitiluri de iască, arunca lumini piezişe asupra armelor care sclipeau în umbră. Tăişul gol al unei săbii se rezema pe un scăunel de lemn, alături de un scut răsturnat; biciuri împletite din curele de hipopotam, timpane, clopoţei, coliere, se amestecau de-a valma în panere de răchită; frânturi de pâine neagră zăceau împrăştiate pe-o pătură de pâslă; într-un colţ, pe o piatră rotundă, luceau grămezi de bani de aramă, azvârliţi la întâmplare; prin deschizăturile cortului, vântul aducea praful de afară, laolaltă cu mirosul elefanţilor, care se auzeau mâncând şi scuturându-şi lanţurile.

– Cine eşti? întrebă Mâtho.

Salammbô nu răspunse. Privea liniştită în jurul ei; dintr-o dată, ochii i se opriră deasupra patului aşternut pe ramuri de palmieri, peste care cădea un val de lumină albastră şi strălucitoare.

Făcu repede câţiva paşi înainte, şi nu se putu opri să nu strige. Mâtho, urmând-o, lovi cu piciorul în pământ.

– Ce cauţi aici? De ce-ai venit?

Salammbô răspunse arătând zaimful:

– Am venit să-i iau! Cu mâna cealaltă smulse vălul care îi acoperea faţa. Mâtho rămase înmărmurit, ca şi cum o spaimă l-ar fi cuprins, lăsă să-i cadă braţele din umeri şi făcu doi paşi înapoi.

Salammbô simţea cum cresc în ea puterile zeilor; îl privi drept în ochi şi-i ceru zaimful; cuvintele pe care le rostea se înflăcărau de o superbă mândrie.

Mâtho nu înţelegea. O privea, şi în mintea lui veşmintele fecioarei se contopeau cu trupul ei în aceeaşi minune de frumuseţe; luciul mătăsurilor era una cu strălucirea pielii, alcătuind laolaltă o fiinţă unică, neasemănată. Ochii ei şi diamantele sclipeau de-o potrivă, degetele ei purtau mai departe, pe vârful unghiilor, strălucirea pietrelor preţioase. Două agrafe, strângându-i pieptul tunicii, îi ridicau sânii apropiindu-i; şi Mâtho se pierdea cu gândul întrezărind uşoara lor linie despărţitoare, de unde cobora până sub străveziul văl vioriu, o lamă de smarald la capătul unui fir de aur. Salammbô purta în sfârcul urechilor doi cercei prelungi de safir, prinşi într-o perlă scobită, în care tremura o undă de parfum; din când în când un strop se desprindea din învelişul perlei şi cădea pe umerii goi; Mâtho îl privea picurând.

O nepotolită pornire îl stăpânea şi, ca un copil dornic să ştie, care întinde mâna spre un fruct necunoscut, atinse încet, cu degete tremurătoare, sânul care îl ispitea; simţi carnea puţin rece împotrivindu-i-se cu o tresărire uşoară.

Această atingere de-o clipă îl tulbură până în adâncul fiinţei lui. O dorinţă sălbatecă îi biciuia sângele. Ar fi vrut s-o cuprindă toată, s-o soarbă, s-o bea. Sufla greu şi dinţii îi clănţăneau.

Se aşeză pe un scut, lângă blana de leu care acoperea ramurile de palmier ale patului şi, prinzând în mâinile lui mâinile lui Salammbô, o atrase încet spre el. Ea rămase în picioare. Ţinând-o între genunchii lui, Mâtho o privea din tălpi şi până în, creştet, îngânând mereu aceleaşi cuvinte:

– Cât eşti de frumoasă! Cât eşti de frumoasă!

Salammbô îi simţea ochii aţintiţi asupra ei, şi privirea lui pătrunzătoare o durea. O cuprinsese o silă şi un dezgust atât de nesuferite, încât cu greu se putea opri să nu strige; şi-a amintit de Şahabarim şi s-a înfrânat.

Mâtho îi ţinea mâinile strânse în ale lui; Salammbô, cu toată porunca preotului, îi ocolea privirea şi smucindu-şi braţele încerca să-l respingă; iar el, cu nările tremurânde se apleca să soarbă mireasma pe care o răspândea întreaga ei fiinţă. Un val proaspăt de arome îngemănate îl ameţea, ca fumul unui jertfelnic; era miros de miere, de tămâie, de ienupăr, de trandafir – şi încă un alt parfum tainic, pe care nu-l putea desluşi.

Ce căuta în cortul lui? De ce venise la el fără apărare, lăsându-se pradă dorinţelor lui? Cine o îndemnase? Venea în adevăr să ia zaimful? Mâtho lăsă să-i cadă braţele şi coborî fruntea, împovărat de întrebări la care nu găsea răspuns. Rămase astfel adâncit în gânduri.

Salammbô, ca să-l înduioşeze, îl întrebă cu glas plângător:

– Ce ţi-am făcut ca să-mi doreşti moartea?

– Moartea ta?

– Te-am zărit odată, într-o seară, la lumina grădinii mele în flăcări, printre vasele care fumegau şi sdavii mei care zăceau morţi. În mânia ta nestăpânită te-ai năpustit asupra mea şi m-ai făcut să fug. O spaimă cumplită s-a abătut după aceea asupra Cartaginei. Oraşele au fost prădate, câmpurile pustiite, soldaţii noştri măcelăriţi. Tu le-ai nimicit! Tu i-ai ucis! Te urăsc! Numele tău mă arde ca o remuşcare. Eşti mai blestemat decât ciuma şi decât duşmănia Romei! Furia ta bântuie peste toate ţinuturile, şi toate şanţurile sunt pline de morţi! Am mers pe urma focurilor aprinse de tine, ca şi cum m-ar fi călăuzit braţul lui Moloh...

Mâtho sări în picioare. O mândrie uriaşă îi umplea pieptul; se simţea puternic ca un zeu.

Salammbô, cu dinții strânşi, cu nările tremurând, vorbi mai departe:

– Ca si cum nelegiuirea ta n-ar fi fost de ajuns, ai venit la mine pe când dormeam, purtând pe umerii tăi zaimful. N-am înțeles bine atunci vorbele tale, dar mi-am dat seama că vrei să mă târăşti spre o faptă groaznică, în adâncul prăpastiei...

Mâtho, frângându-şi brațele, strigă:

– Nu! Nu! Venisem să ți-l dau ție, să ți-l înapoiez! Mi se părea că zeița îşi părăsise veşmântul pentru tine, că era al tău. În templul ei sau în casa ta, era totuna. Nu eşti şi tu tot atât de stăpânitoare, de curată, de luminoasă şi de frumoasă, ca şi Tanit?

Ochii lui erau plini de o nesfârşită iubire când rosti:

– Sau poate că Tanit eşti chiar tu?

– Eu, Tanit? gândea Salammbô.

Nu-şi mai spuneau nici un cuvânt. Undeva, departe, se auzea tunând. Vitele mugeau înspăimântate de vestirea furtunii.

– Apropie-te... şopti Mâtho. Apropie-te... nu-ți fie teamă... Nu eram decât un soldat ca oricare altul din gloata mercenarilor; atât de bun, încât adeseori purtam pe umerii mei povara altora. Crezi că mă ademeneşte Cartagina? Mulțimea oamenilor ei se pierde în pulberea sandalelor tale; toate comorile ei şi toată bogăția ținuturilor pe care le stăpâneşte, toate corăbiile şi toate țărmurile, nu prețuiesc şi nu mă încântă ca frăgezimea buzelor şi rotundul umerilor tăi. Voiam să dărâm zidurile cetății, ca să ajung până la tine şi să fii a mea! Mă răzbunam dorindu-te! Eu îi strivesc pe oameni ca pe nişte viermi; mă arunc asupra legiunilor, dau la o parte scuturile cu palma, opresc caii în loc prinzându-i de nări, şi nici un catapult nu mă poate atinge! O, dacă ai şti cum mă gândesc la tine în vâltoarea luptei! O mişcare a brațului tău, de care îmi aduc aminte, o cută a rochiei tale, pe care o revăd, mă prind uneori ca într-o plasă şi mă înlănțuie. Zăresc ochii tăi în văpaia aruncătoarelor de flăcări! Aud glasul tău în sunetul chimvalelor! Mă întorc să te privesc, tu nu eşti, şi mă arunc din nou în furtuna bătăliei...

Ridica deasupra capului brațele lui puternice, pe care vinele se împleteau ca ramurile de iederă pe trunchiul unui copac. Sudoarea îi curgea şiroaie între muşchii încordați ai pieptului; răsuflarea lui grea făcea să tremure curelele cingătoarei de bronz, care cădea peste genunchii lui mai tari ca marmura. Salammbô, deprinsă cu priveliştea eunucilor, se simțea tulburată de puterea împlinită a acestui bărbat. În jurul ei, peste taberele a cinci armate, se învolburau puterile lui Moloh şi pedeapsa Zeiței. Se simțea cuprinsă de o apăsătoare sfârşeală şi asculta nedumerită strigătele străjilor care din când în când se chemau.

Flăcările lămpii tremurau sub răbufnirile de aer cald. Lumini de fulger se aprindeau din când în când, apoi întunericul se făcea parcă mai adânc. Salammbô nu mai zărea decât ochii lui Mâtho, lucind în noapte ca doi cărbuni încinşi. Se simțea prinsă într-un joc neîndurat al destinului. Ştia că se apropie clipa cea mare, pe care nu mai putea s-o înlăture. Se îndreptă spre zaimf şi întinse mâinile să-l prindă.

– Ce faci? strigă Mâtho.

Salammbô îi răspunse liniştită:

– Mă întorc în Cartagina.

Mâtho îşi încrucişa brațele şi se apropie de ea cu o pornire atât de cumplită, încât Salammbô rămase pe loc ca o stană de piatră.

– Te întorci în Cartagina! repeta el într-una scrâşnind din dinți. Te întorci în Cartagina! Ai venit să iei zaimful? Să mă înfringi şi să pleci? Nu! Nu! Eşti a mea, şi nici o putere din lume nu te va smulge de-aci! O, n-am uitat trufia cu care ochii tăi mă priveau! Cum mă striveai din înălțimea frumuseții tale! E rândul meu acum! Eşti prizoniera mea, slujitoarea mea, sclava mea. Cheamă în ajutor pe tatăl tău cu toată oastea lui, pe Bătrâni şi pe Bogați, întreg poporul tău de mişei! Trei sute de mii de soldați aşteaptă poruncile mele! Mă voi duce să adun alții, în Lusitania, în cele două Galii, în adâncurile deşertului! Voi dărâma cetatea ta, voi da foc templelor voastre, şi triremele mele vor pluti pe valuri de sânge! Nu voi lăsa în picioare nici un zid, nici o piatră, nici un palmier! Iar dacă nu voi avea oameni de ajuns, voi strânge în jurul meu urşii din munți şi voi asmuți asupra voastră leii pustiurilor! Nu încerca să fugi... Te voi ucide!

Cu pumnii strânşi, galben la față, fremăta de încordare, ca o harfă ale cărei strune sunt gata să se rupă. Apoi, dintr-o dată, izbucni în plâns şi se prăbuşi în genunchi.

– Iartă-mă! sunt un ticălos, mai josnic decât scorpionii, decât noroiul mlaştinilor, decât pulberea pământului! Adineauri, pe când vorbeai, sorbeam răsuflarea gurii tale şi mă îmbătăm de ea, ca un rănit de moarte care se apleacă pe țărmul râului să-şi potolească setea. Calcă-mă în picioare, să simt mireasma tălpilor tale! Acoperă-mă de blesteme, să pot auzi glasul tău! Nu pleca! Fie-ți milă! Te iubesc! Te iubesc!

Stătea îngenuncheat în fața ei şi îi cuprinsese mijlocul cu amândouă brațele. Îşi răsturnase capul pe spate şi mâinile lui o căutau. Discurile de aur care îi atârnau la urechi sclipeau pe gâtul lui bronzat, lacrimi

mari îi umpluseră ochii lui strălucitori ca două globuri de argint, suspinul lui se mlădia ca o mângâiere şi murmura cuvinte fără înţeles, mai uşoare decât o adiere şi mai gingaşe decât o sărutare.

Salammbô se simţea cuprinsă de o moliciune în care toată fiinţa ei pierea. Ceva lăuntric şi în acelaşi timp mai înalt, o poruncă a zeilor, o silea să se supună. Legănată parcă pe aripa unui nor, se lăsă să cadă pe patul aşternut cu blană de leu. Mâtho îi prinse gleznele; lanţul de aur se rupse şi cele două capete ale lui zburară în aer, căzând asupra zaimfului, ca două vipere care ar fi sărit să muşte.

Zaimful se desprise şi Salammbô, înfăşurată în vălurile lui, zări faţa lui Mâtho, aplecându-se peste pieptul ei.

– Moloh, flacăra ta mă arde!

Războinicul o cuprinse în văpaia mistuitoare a sărutărilor lui, iar Salammbô se simţea purtată de vârtejul unui uragan, biruită de puterea soarelui!

Mâtho îi săruta degetele mâinilor, braţele, picioarele, fiecare şuviţă a părului ei despletit.

– Ia cu tine zaimful, murmura el, puţin îmi pasă! Ia-mă şi pe mine! Nu-mi mai trebuie nimic, părăsesc lupta! La douăzeci de zile de drum, în largul mării, dincolo de Gades, se află un ostrov presărat cu pulbere de aur, plin de grădini şi de păsări cântătoare. Pe umerii muntelui cresc flori înmiresmate, care îşi răspândesc parfumul ca nişte cădelniţe veşnice; şerpi de culoarea laptelui aruncă în iarbă, muşcând cu dinţi de diamant, roadele lămâilor mai înalţi decât cedrii; aerul e atât de blând, încât nu te lasă să mori. Voi şti s-o găsesc, o voi vedea! Vom trăi amândoi într-o peşteră de cleştar, la poalele colinelor. Nimeni n-a pătruns până azi în ţara aceea; eu voi fi regele ei!

Îi scutură praful de pe coturni, îi dădu să-şi înmoaie buzele într-o felie de rodie şi-i făcu din haina lui o pernă pe care să-şi culce fruntea. Se grăbea s-o slujească plin de umilinţă, şi nu şovăi să-i aştearnă zaimful la picioare ca un covor.

– Mai ţii în odaia ta coarnele de gazelă pe care îţi atârni brăţările? Să mi le dai, îmi plac atât de mult!

Vorbea ca şi cum războiul se sfârşise, şi râdea însufleţit de o nestăpânită bucurie. Mercenarii, Hamilcar, toate grijile dispăruseră. Între pânzele cortului se vedea luna, croindu-şi drum de lumină peste nori.

– Câte nopţi am stat s-o privesc! Mi se părea un văl sub care se ascundea faţa ta, iar tu te uitai la mine... Amintirea ta se împletea cu razele ei... Nu le puteam despărţi...

Culcându-şi capul între sânii ei, plângea cu lacrimi mari.

– Acesta-i omul cumplit, la numele căruia tremură toată Cartagina? gândea Salammbô.

Mâtho adormi. Desfăcându-se din braţele lui, Salammbô se ridică în picioare şi băgă de seamă că lanţul de aur era rupt.

Era obiceiul, în marile familii ale Cartaginei, ca fecioarele să păzească cu sfinţenie acea piedică în care le erau prinse gleznele. Roşindu-se toată, Salammbô înfăşură în jurul pulpelor cele două frânturi ale lanţului de aur. Imagini învălmăşite şi totuşi limpezi îi reveneau în minte ca un vârtej; Cartagina, Megara, palatul, odăile ei, câmpia pe care o străbătuse; dar din adâncul prăpastiei în care se scufundase, toate i se păreau că se pierd într-o nesfârşită depărtare.

Furtuna se potolea; picături mari de ploaie făceau să tremure uşor pânza cortului.

Mâtho, ca un om beat, dormea pe-o coastă, cu braţul atârnând peste marginea patului. Şirurile de perle pe care le purta în jurul capului se ridicaseră puţin, dezvăluindu-i fruntea. Un zâmbet îi înflorise pe buzele întredeschise. Dinţii lui albi străluceau în barba neagră, şi în privirea ascunsă printre pleoape flutura o bucurie liniştită, aproape jignitoare.

Salammbô, cu braţele încrucişate pe piept, cu fruntea aplecată, îl privea fără nici o mişcare.

La capătul patului, pe o masă de chiparos, lucea tăişul unui jungher. Salammbô se simţi săgetată de un gând ucigaş. Glasuri plângătoare se auzeau în umbră, departe, ca un cor al zeilor care o îndemnau. Făcu un pas înainte şi prinse mânerul armei. Mâtho, simţind atingerea rochiei, deschise ochii; îi atinse mâna cu buzele şi jungherul căzu.

Deodată se porni o furtună de strigăte; fulgere cumplite îşi trimiteau lumina în deschizătura cortului. Mâtho ridică pânza şi zări întregul lagăr al libienilor în flăcări.

Colibele de trestie ardeau şi nuielele aprinse zburau în nori de fum, izbucnind ca nişte săgeţi. Umbre negre ale disperării goneau peste zările înroşite. Se auzea urletul barbarilor care ardeau în colibe; elefanţii, boii, caii încărcaţi cu lucrurile scăpate de la foc, năvăleau în mijlocul mulţimii, strivind-o.

În sunetul goarnelor răsunau strigăte de chemare; „Mâtho! Mâtho!" O ceată de oameni voiau să pătrundă în cort.

– Vino! Hamilcar a aprins legărul lui Autharit!

Mâtho sări în picioare. Salammbô rămase singură. Privi îndelung zaimful şi, spre marea ei uimire, nu simţi fericirea pe care o aşteptase. În faţa visului împlinit, o undă de mâhnire o cuprinse.

În clipa aceea, un colț al cortului se ridică, şi de sub marginea pânzei se ivi o groaznică arătare. Salammbô nu zări la început decât doi ochi şi o barbă albă care mătura pământul; restul trupului, încurcat în zdrenţele vinor veşminte murdare, se târa prin ţărână, şi la fiecare mişcare ce-o făcea încercând să se apropie, două mâini treceau prin barbă şi dispăreau din nou. Zvârcolindu-se astfel, umbra de om ajunse până la picioarele lui Salammbô. Era bătrânul Giscon.

Mercenarii zdrobiseră cu vărgi de aramă picioarele ostaticilor cartaginezi, ca să-i împiedice să fugă. Putrezeau toți de-a valma într-o groapă cu scârnăvii. Când auzeau zăngănitul cratițelor, cei mai în putere se ridicau din mijloc urlând. Giscon o zărise pe Salammbô şi, după boabele mici de sandastrum care îi loveau coturnii, înţelesese că e o femeie din Cartagina. Presimţind o întâmplare neobişnuită, ieşise din groapă sprijinit de vecinii lui şi, târându-se în mâini şi în coate, izbutise să facă cei douăzeci de paşi care îl despărţeau de cortul lui Mâtho. Desluşise două glasuri şi, ascultând de-afară, auzise fiecare cuvânt.

– Tu eşti! strigă Salammbô aproape îngrozită. Ridicându-se în pumni, Giscon răspunse:

– Da, eu sunt! Mă credeați mort, nu-i aşa? Salammbô coborî privirea în pământ. Giscon vorbi din nou:

– Ah! de ce nu s-a îndurat Baal să-mi ia zilele? Mi-ar fi cruțat durerea de a te blestema! Se apropiase atât de mult de ea, încât îi atingea haina.

Salammbô se smuci înapoi cu o mişcare repede, ferindu-se parcă de acea imundă vedenie, hidoasă ca un vierme şi cumplită ca o stafie.

– Am trăit aproape o sută de ani. I-am văzut pe Agatocle şi pe Reguâus, am văzut acvilele Romei trecând peste secerişul câmpiilor punice! Am văzut urgia războaielor şi marea spumegând de sfărâmăturile corăbiilor noastre! Barbarii care au stat sub porunca mea m-au legat în lanţuri de mâini şi de picioare, ca pe un sclav ucigaş. Prietenii mei mor unul după altul lângă mine; duhoarea stârvurilor lor nu mă lasă să dorm; mă lupt cu păsările de pradă care vin să le mănânce ochii, şi totuşi nici o clipă n-am pierdut nădejdea în biruinţa Cartaginei! De-aş fi văzut pornind asupra ei toate oştile pământului, şi toate templele ei cuprinse de flăcări, nu m-aş fi îndoit de viaţa veşnică ce i-a fost dată! Dar acum totul s-a sfârşit! Totul e pierdut! Osânda zeilor s-a abătut asupra Cartaginei. Blestem ţie, care ai împins-o la pierzare cu fărădelegea ta! Salammbô încercă să răspundă.

– Nu! strigă Giscon. Am stat aici şi te-am auzit gemând de plăcerea cărnii, ca cea din urmă dintre târfe! Îți murmura în ureche patima lui, şi tu îi lăsai să-ți sărute mâinile! Dacă nu puteai să-ți înfrânezi pornirea neruşinată, să fi făcut ca fiarele pădurii care îşi ascund împreunarea, nu să-ți saturi desfrâul sub ochii tatălui tău...

– Cum? tresări Salammbô.

– A, poate nu ştiai că cele două tabere sunt numai la şaizeci de paşi una de alta? Nu ştiai că Mâtho al tău, dintr-o nestăpânită trufie, şi-a ridicat cortul în faţa lui Hamilcar? Tatăl tău e aici, lângă tine, şi dacă aş putea să urc drumul până la taluzul şanţului, i-aş striga: „Vino să-ți vezi fiica în braţele unui barbar! S-a îmbrăcat în veşmintele Zeiței ca să-i placă şi, dăruindu-şi trupul, vinde faima numelui tău, mărirea zeilor, răzbunarea Patriei şi însăşi soarta Cartaginei!"

Barba albă îi tremura sub gura fără dinți; ochii aţintiți asupra ei o sfredeleau. Gâfâind, cu obrazul în ţărână, striga necontenit:

– Nelegiuito! Fii blestemată! Blestemată! Blestemată!

Salamrnbô ridică pânza cortului şi, sprijinind-o cu braţul întins, privi spre tabăra lui Hamilcar.

– Acolo, nu-i aşa?

– Ce-ti pasă? Întoarce-te! Du-te! îngroapă-ți mai bine faţa în pământ! E un loc sfânt, pe care privirea ta l-ar păngări!

Salammbô înfăşură zaimful în jurul mijlocului ei, îşi strânse vălurile pe umăr, îşi puse mantia, năframa...

– Alerg! strigă ea şi porni fără să mai privească în urmă.

A mers câtva timp în întunericul nopții fără să întâlnească pe nimeni; mulţimea soldaților se îndreptase spre tabăra care ardea. Larma glasurilor creştea, şi în urma ei flăcări uriaşe înroşiseră tot cerul. În faţa unui podiş înalt se opri. Se întoarse din cale, căutând o scară, o frânghie, o piatră, cu ajutorul cărora să urce. Îi era teamă de Giscon şi i se părea că aude în preajma ei glasuri, paşi care o urmăresc. Se lumina de ziuă. Salammbô zări o cărare care urca până la culmea podişului; îşi prinse poalele rochiei în dinți şi în trei salturi fu deasupra.

Un strigăt prelung răsună în întuneric: era acelaşi pe care îl auzise chemând-o pe scara galerelor şi, aplecându-se, zări pe omul lui Şahabarim cu cei doi cai ai lui, aşteptând.

Rătăcise toată noaptea între cele două tabere; apoi îngrijorat de focul care izbucnise, făcuse calea întoarsă pentru a vedea ce se petrece în lagărul lui Mâtho; ştiind că locul unde se afla era cel mai apropiat de cortul acestuia, îşi adusese aminte de porunca marelui preot şi rămăsese nemişcat.

Văzând-o pe Salammbô, se sui în picioare pe unul din cai. Salammbô se strecură încet până la el, apoi

o luară la goană amândoi, înconjurând tabăra punică şi căutând o trecere spre Cartagina.

Mâtho se înapoiase în cort. Lampa, fumegând, abia mai lumina. Crezând că Salammbô doarme, pipăi uşor blana de leu pe ramurile de palmier ale patului. O strigă; nici un răspuns. Smulse pânza cortului, ca să intre lumina de-afară: zaimful nu mai era nicăieri.

Pământul se cutremura sub un ropot îndelung de paşi. Strigăte puternice, nechezat de cai, zăngănit de scuturi se amestecau cu glasul goarnelor care sunau atacul. Un uragan se dezlănţuise. Mâtho, în prada unei furii nestăpânite, sări să-şi ia armele şi se repezi afară ca o furtună.

Şirurile lungi ale barbarilor coborau în goană coasta muntelui, iar cohortele punice veneau asupra lor într-un val greu şi neîntrerupt. Ceaţa risipită de lumina soarelui se ridica încet, lăsând să se vadă stindarde, coifuri şi vârfuri de lance. Întinderi de pământ rămase în umbră păreau că se urnesc din loc într-o mişcare grăbită; din alte părţi porneau parcă puhoaie întretăindu-se; iar între ele o pădure de suliţi rămânea nemişcată. Mâtho întrezărea umbrele căpitanilor, ale ostaşilor, ale gorniştilor, până dincolo de linia slujitorilor călări pe măgarii lor. Dar, în loc de a se desfăşura în primele rânduri pentru a apăra pedestrimea, Narr' Havas făcu o mişcare spre dreapta, ca şi cum ar fi voit să se lase strivit de Hamilcar.

Călăreţii lui trecură de şirul elefanţilor, care îşi încetiniseră mersul; caii goneau cu atâta iuţeală, întinzându-şi gâturile fără frâuri, încât păreau că ating pământul cu burta. Apoi, pe neaşteptate, Narr'Havas se îndreptă spre una din santinelele duşmane, azvârli sabia, lancea şi săgeţile, făcându-se nevăzut în mijlocul cartaginezilor.

Regele numizilor intră în cortul lui Hamilcar şi, arătând spre oamenii lui care se opriseră afară, spuse:

– Barca, ţi i-am adus! Sunt ai tăi.

A îngenuncheat în semn de supunere şi, ca să-şi dovedească credinţa, îi reaminti sufetului în ce fel se purtase de la începutul războiului.

Împiedicase asaltul împotriva Cartaginei şi omorârea ostaticilor; nu stăruise să-l lovească pe Hannon după înfrângerea acestuia în faţa Uticei. Cetăţile tyriene erau vecine cu hotarul regatului său; nu luase parte la bătălia de la Macar; lipsise dinadins, ca să nu fie nevoit să lupte împotriva Cartaginei.

Narr'Havas ar fi vrut să-şi mărească regatul rupând din ţinuturile punice; după cum se schimba soarta războiului, venise la început în ajutorul mercenarilor, iar acum îi părăsea. Dându-şi seama că până la urmă biruinţa va fi a lui Hamilcar, se hotărâse să treacă de partea acestuia. În trădarea lui Narr'Havas nu lipsea, poate, un simţământ de ură împotriva lui Mâtho, fie că îl pizmuia pentru conducerea armatei, fie că nu uitase iubirea lui de altădată.

Hamilcar îl ascultă până la capăt. Omul care venea să se înfăţişeze astfel în mijlocul armatei duşmane nu era un ajutor de dispreţuit. Sufetul cântări bine folosul pe oare o asemenea însoţire putea să-l aducă planurilor sale îndrăzneţe; cu ajutorul numizilor va zdrobi pe libieni, apoi va porni cu întreg apusul să cucerească Iberia. Fără să-l mai întrebe de ce se hotărâse atât de târziu, şi trecând peste minciunile pe care le ticluise, îl îmbrăţişa pe Narr'Havas, apropiind de trei ori pieptul său de pieptul numidului.

Adevărul era că aprinsese lagărul libienilor dintr-o dorinţă deznădăjduită de a sfârşi într-un fel sau altul. Armata lui Narr'Havas îi sosea la vreme, ca un adevărat ajutor al zeilor. Ascuzându-şi bucuria, îi spuse:

– Binecuvântarea Baalilor să se reverse asupra ta! Nu ştiu în ce fel îţi va mulţumi Cartagina, dar Hamilcar nu e un nerecunoscător.

Larma creştea; căpitanii veneau după porunci; Hamilcar încingându-şi armele. Îi spuse lui Narr'Havas:

– Întoarce-te la lupta! în fruntea călăreţilor, loveşte pedestrimea barbarilor, între elefanţii mei şi ai tăi. Nu şovăi! Nimiceşte-o!

Narr'Havas pornise ca o furtună, când se ivi Salammbô.

Descălecă în grabă şi, de sub mantia ei largă, deschizând braţele, desfăşură zaimful.

De sub marginea ridicată a cortului de piele se zărea întreg muntele plin de soldaţi; la rândul lor, din tcate părţile, puteau s-o vadă pe Salammbô. O larmă uriaşă izbucni deodată. Un strigăt prelung de încredere în biruinţă. Luptătorii s-au oprit în mersul lor; cei căzuţi, sprijinindu-se în cot, o binecuvântau înainte de a muri. Barbarii ştiau acum că Salammbô luase înapoi zaimful; o vedeau de departe sau li se păreau că o văd, şi alte strigăte, de ură şi de răzbunare, se amestecau de-a valma cu bătăile din palme ale cartaginezilor. Cinci armate desfăşurate pe coasta muntelui fremătau şi urlau în jurai lui Salammbô.

Hamilcar îi mulţumea prin semne, fără să poată rosti un cuvânt. Cuprindea în aceeaşi privire chipul ei şi strălucirea zaimfului; când, deodată zări la gleznele ei lanţul de aur rupt. O cumplită bănuială îl săgetă ca un fior; stăpânindu-şi tuiburarea, îl măsură pe Narr'Havas pieziş, fără să se întoarcă spre el.

Regele numizilor rămăsese deoparte, într-o tăcere cuviincioasă; fruntea lui, cu care îngenunchind atinsese pământul, mai păstra câteva fire de praf. Sufetul făcu un pas spre el şi-i spuse cu un glas din adânc:

– Drept răsplată pentru sprijinul ce-mi aduci, Narr' Havas, îți dau pe fiica mea de soție. Socoteşte-te de-acum drept fiul meu, şi apără-mă ca pe părintele tău!

Narr'Havas nu-şi putu stăpâni o mişcare de uimire şi se grăbi să-i acopere mâna cu sărutări.

Salammbô, nemişcată ca o stană de piatră, părea că nu înțelege. Se roşise puțin, închizând pleoapele; genele ei lungi îi umbreau obrazul.

Hamilcar ținu să-i unească fără întârziere printr-o nedespărțită logodnă. Puse în mâinile fiicei sale o lance, pe care Salammbô i-o întinse lui Narr'Havas: Hamilcar le legă laolaltă degetele mari ale mâinii drepte cu o curea din piele de bou, apoi tumă grâu peste capetele lor; grăunțele cădeau sunând ca o revărsare de grindină.

XII Apeductul

Douăsprezece ceasuri mai târziu, nu mai rămăsese din oastea mercenarilor dccât o învălmăşeală de leşuri, de trupuri însângerate şi de răniți care trăgeau să moară.

Hamilcar părăsise fără veste adâncul văii unde îşi aşezase tabăra, ocolise coasta dinspre apus a muntelui şi izbutise să-i atragă pe barbari în câmp deschis, în fața Hippo-Zarytului. Narr'Havas îi împresură cu cetele lui de călăreți. Izbindu-i cu toată puterea, sufetul îi dădu peste cap şi i zdrobi. Pierzând zaimful, barbarii erau sortiți de mai înainte înfrângerii; până şi cei care nu credeau în puterea lui se simțeau lipsiți de curaj şi înfricoşați. Lăsând la o parte mândria de a se arăta pe câmpul de luptă, Hamilcar se ținuse la o parte, pe culmea care stăpânea întreaga zare.

Nu mai aminteau înfățişarea taberei decât stâlpii răsturnați şi grămezile de cenuşă pe locul unde fuseseră colibele libienilor: corturile cu pânzele sfâşiate păreau fantomele unor corăbii pierdute între stânci pe talazurile mării.

În mijlocul leşurilor zăceau împrăştiate platoşe, furci, trâmbițe, sfărâmături de lemn, de fier şi de aramă, smocuri de paie, boabe risipite de grâu, veşminte zdrențuite; ici-colo sulițele aprinse ale aruncătoarelor de flăcări mai fumegau printre lăzile cu bagaje; pământul nu se mai vedea de sub mormanele de scuturi; stârvurile cailor se învălmăşeau ca nişte movile: pretutindeni se iveau picioare rupte, sandale, brațe, frânturi de zale, capete rostogolindu-se în cureaua coifurilor ca nişte mingi, şuvițe de păr spânzurând pe tufişurile de mărăcini. Elefanții cu burta spintecată horcăiau într-o baltă de sânge, lângă turnurile prăbuşite. Pământul aluneca la fiecare pas, şi fără să fi căzut un strop de ploaie, pretutindeni se întindeau urme de noroi.

Tot muntele, din culme până în vale, era acoperit cu morți.

Împrăştiați la voia întâmplării, cei rămaşi în viață se priveau îngroziți şi nu scoteau nici un cuvânt, deopotrivă de nemişcați ca şi leşurile.

La marginea unei păşuni întinse, lacul Hippo-Zarytului strălucea în lumina de amurg a soarelui. În dreapta lui se înşirau case albe, strânse umăr lângă umăr, dincolo de zidurile care le împrejmuiau, iar mai departe, în nesfârşitul zărilor, se întindea marea. Barbarii, cu obrazul în palme, se gândeau la țara lor şi oftau. Un nor de pulbere cenuşie cădea peste umerii lor.

Vântul de seară porni să adie, şi toate piepturile răsuflară adânc. Stârvurile începuseră să se răcească şi viermii îşi părăseau ospățul, coborând în nisipul fierbinte. Corbii stăteau nemişcați pe colțurile de piatră, cu ochii țintă la răniții oare trăgeau să moară.

În întunericul nopții, câini galbeni – fiare spurcate care adulmecă urma oştilor – se strecurară tiptil printre rândurile căzute ale barbarilor să lângă cheagurile de sânge pe cioturile calde încă; apoi se năpustiră asupra hoiturilor, sfâşiindu-le pântecele.

Fugarii se adunau unul câte unul, furişându-se ca nişte umbre. Se întorceau şi femeile, căci rămăseseră destule, mai ales printre libieni, deşi numizii le măcelăriseră fără cruțare.

Unii făcuseră torțe din crâmpeie de frânghie aprinse, alții cărau morții pe sulițe încrucişate, strâmutându-i la loc mai ferit.

Stârvurile zăceau în şiruri lungi, pe spate, cu gura deschisă şi cu lancea alături; unele erau atât de îngrămădite, încât, pentru a recunoaşte pe cei care lipseau, supraviețuitorii trebuiau să răscolească mormane întregi. Lumina torțelor trecea încet peste fețele lor mutilate de arme cumplite. Pe fruntea lor se închegaseră fâşii de sânge coclit; tot trupul le era sfârtecat în bucăți, zdrobit până în măduva oaselor, sugrumat până la învinețire sau spintecat de sus până jos de colții elefanților. Deşi căzuseră deodată, nu putrezeau deopotrivă. Oamenii de la miazănoapte se buhăiau într-o umflătură lividă; africanii, mai ațoşi, începuseră să se usuce, ca nişte cărnuri afumate. Mercenarii se deosebeau între ei după tatuaj; bătrânii ostaşi ai lui Antiohus purtau pe brațul lor un uliu; cei care luptaseră în Egipt, capul unui cinocefal, supuşii prinților din Asia o secure, o rodie sau un ciocan; cei veniți din republicile greceşti, poarta unei cetăți sau numele unui arhonte; alții aveau brațul plin de chipuri şi semne, alături de rănile învechite şi cele care mai sângerau încă.

Patru ruguri mari se ridicară pentru ostaşii de neam latin, samniți, etrusci, campanieni şi brutieni. Grecii, pentru ai lor, săpară gropi cu vârful săbiilor; spartanii îşi dezbrăcară mantalele lor roşii şi le aşternură peste cei morți; atenienii îi întinseră cu fața spre răsărit; cantabrii aşezară peste ei grămezi de pietre; nasamonii îi îndoiră din mijloc, legându-i cu fâşii din piele de bou, iar garamanții îi îngropară în nisipul țărmului, ca să-i ude necontenit valurile mării. Latinii erau nemângâiați că nu pot să aşeze în urne cenuşa morților; nomazii se gândeau la nisipul fierbinte, în care trupurile se păstrează ca nişte mumii, iar celții la cele trei pietre necioplite, afundate sub cerul ploios, în adâncul untui ochi de mare printre ostroave.

Strigăte de jale umpleau văzduhul; apoi se făcea din nou tăcere pentru chemarea sufletelor celor morți. Larma se stingea și reîncepea la răstimpuri egale, fără încetare și cu o neistovită stăruință. Supraviețuitorii cereau iertare morților că nu pot să-i îngroape după cum era datina, și astfel sufletele lor vor rătăci la întâmplare, trecând dintr-un veac în altul prin nesfârșite metamorfoze; unii îi întrebau care le-a fost cea din urmă dorință, alții îi ocărau că s-au lăsat învinși.

La lumina rugurilor înalte, apăreau din loc în loc chipuri galbene de ceară, răsturnate peste resturile de arme sfărâmate; vaietele stârneau alte vaiete tot mai sfâșietoare, și din ce în ce mai disperate erau îmbrățișările despărțirii. Femeile se aruncau asupra morților gură în gură, frunte peste frunte, iar când începeau să cada bulgării de pământ, soldații nu izbuteau să le dea la o parte decât lovindu-le. Își mânjeau obrazul, își tăiau părul; își sfâșiau carnea în aceleași locuri unde văzuseră rănile morților și stropeau gropile lor cu sânge. Țipete cumplite se amestecau cu larma chimvalelor. Unii își smulgeau amuletele din sân și scuipau pe ele. Murinzii se zvârcoleau în noroiul însângerat, mușcându-și mâinile ciopârțite; patruzeci și trei de samniți se tăiară cu săbiile, ca niște gladiatori la sărbătoarea primăverii sacre. În curând începură să lipsească lemnele, și rugurile se stinseră; câmpul întreg era plin de morminte: barbarii, istoviți de atâta plâns și frânți de oboseală, se culcară să doarmă lingă frații lor morți, unii ținând să-și ducă mai departe viața plină de primejdii, ceilalți nemaidorind să se trezească din somn.

La lumina palidă a zorilor, se iviră în preajma barbarilor câteva pâlcuri de soldați, purtându-și coifurile în vârful lăncii; i-au salutat, întrebându-i dacă n-au vreo veste de trimis în țara lor.

Barbarii recunoscură printre ei pe unii din foștii lor soți de luptă.

Hamilcar îi îmbiase pe prizonieri să slujească în armata Cartaginei. Unii, cei mai îndrăzneți, nu se lăsaseră ademeniți, iar sufetul, neavând cu ce să-i hrănească și nevoind să-i dea pe mâna Marelui-Sfat, îi lăsase să plece, legându-i cu jurământ că nu vor mai lupta împotriva Cartaginei. Cei care, de frica schingiuirilor, se învoiseră, își primiseră înapoi armele și se întorceau printre învinși, nu atât pentru a-i ademeni, ci pentru a-și arăta mândria și a-i vedea în ce stare se află.

Începură prin a le povesti bunăvoința pe care le-o arătase Hamilcar. Barbarii îi ascultau pizmuindu-i, deși în adâncul sufletului lor îi disprețuiau. Nu întârziară să le aducă mustrări pentru fapta lor; fricoșii s-au înfuriat și, arătându-le de departe platoșele și săbiile care fuseseră ale lor, i-au poftit printre ocări să vină să și le ia. Barbarii îi goniră cu pietre. În curând, pe culmea muntelui, printre țărușii care mărgineau șanțurile, nu se mai zăriră decât vârfurile sulițelor.

O durere adâncă, mai chinuitoare decât umilința înfrângerii, se abătuse asupra barbarilor. Se gândeau la zădărnicia vitejiei lor; rămâneau cu privirile pierdute în gol și scrâșneau din dinți. Același gând răsărise deodată în mintea tuturor. Se năpustiră urlând asupra ostaticilor cartaginezi. Soldații lui Hamilcar trecuseră pe lângă ei fără să le dea de urmă și, pe câmpul de bătaie părăsit, rămăseseră de-a valma în groapa lor adâncă.

Barbarii îi așezară unul lângă altul la pământ, pe loc neted. Puseră pază în jurul lor și dădură drumul femeilor să pătrundă la ei, câte treizeci-patruzeci deodată. Alergau grăbite de la unul la altul, zăpăcite, nerăbdătoare, se aplecau asupra acelor nefericite trupuri și le loveau cum își bat spălătoresele rufele cu lopata. Le urlau în urechi numele bărbaților lor morți, îi sfâșiau cu unghiile și le împungeau ochii cu acele pe care le purtau în păr. Veni apoi rândul bărbaților. Aceștia le retezau gleznele, îi schingiuiau din cap până în picioare și, tăindu-le pielea de pe frunte, își făceau din ea coroane. Mâncătorii-de-scârnăvii născociră chinuri și mai cumplite; le înveninau rănile cu pământ, oțet și sfărâmături de lut ars. Sângele curgea șiroaie și privitorii se veseleau ca la culesul viilor, când fumegă mustul în teascuri.

Mâtho zăcea la pământ, pe locul unde îl prinsese sfârșitul luptei, cu fruntea în palme și coatele pe genunchi. Nu vedea nimic, nu auzea nimic, nu gândea nimic.

La urletele de bucurie ale mulțimii, a ridicat totuși fruntea. Înaintea ochilor lui, sub fâșia de pânză spânzurată într-un țăruș, se amestecau în neorânduială covoare învălmășite, panere aruncate la întâmplare, o blană de leu. Își recunoscu cortul și rămase cu privirea în țărână, ca și cum, fugind, fiica lui Hamilcar ar fi intrat în pământ.

Pânza zdrențuită flutura în bătaia vântului; pe una din fâșiile lungi care-i loveau din când în când obrazul zări o pată roșie, semănând cu degetele unei mâini. Era urma palmei lui Narr'Havas, semnul legământului care îi unise. Mâtho se ridică în picioare, culese un ciot care mai fumega încă și-l azvârli cu dispreț peste rămășițele cortului său. Cu vârful coturnului împinse în mijlocul flăcărilor lucrurile care îi stăteau în cale, ca nici praf și pulbere să nu se mai aleagă din ele.

Deodată, fără să-și dea seama de unde răsărise, se pomeni în fața lui cu Spendius.

Fostul sclav își legase de-a lungul coapselor două sfărâmături de lance și, văitându-se amarnic, șchiopăta ca un schilod.

– Azvârle-le! îi spuse Mâtho. Ştiu că te-ai bătut vitejeşte!

Era atât de copleşit de nedreptatea zeilor, încât nu mai avea destulă putere să se mânie împotriva oamenilor.

Spendius îi făcu un semn şi-l duse în fundul vâlcelei unde stăteau ascunşi Autharit şi Zarxas.

Oricât ar fi fost de curajos cel dintâi şi de crud cel de-al doilea, fugiseră amândoi ca şi grecul. Nu se puteau aştepta, ziceau ei, la trădarea lui Narr'Havas, la aprinderea taberei libienilor, la pierderea zaimfului şi mai ales la şiretenia lui Hamilcar, care îi atrăsese pe firul văii, lovindu-i în câmp deschis. Spendius încerca să-şi ascundă spaima şi nu înceta să spună că piciorul îi e frânt.

Şalişimul ţinu sfat cu cele trei căpetenii, pentru a hotărî asupra celor ce le rămâneau de făcut.

Hamilcar le tăiase drumul spre Cartagina; erau strânşi ca într-un cleşte între armata punică şi călărimea lui Narr'Havas; cetăţile tyriene, fără îndoială, aveau să se alăture învingătorilor; strâmtoraţi pe ţărmul mării, se aflau în primejdia de a fi nimiciţi până la unul. Soarta lor părea pecetluită.

Nu mai aveau nici un mijloc de a ocoli lupta; războiul trebuia dus mai departe, pe viaţă şi pe moarte. Cum să strângă însă din nou rândurile unor armate descumpănite, care mai sângerau încă de rănile ultimei lupte?

– Aveţi încredere în mine! spuse Spendius.

Două ceasuri mai târziu, un om venea în goană dinspre Hippo-Zaryt; urcă muntele, fluturând deasupra capului un sul de papirus. Striga atât de tare, încât toţi barbarii se adunară în jurul lui.

Aducea veşti de la soldaţii greci din Sardinia, oare îi înştiinţau pe cei din Africa să ţină sub pază strânsă pe Giscon şi pe ceilalţi ostatici. Un negustor din Samos, anume Hipponax, venind de la Cartagina le spusese că se pune la cale răpirea acelora, şi barbarii să fie cu ochii în patru. Republica e încă puternică.

Şiretenia lui Spendius dădu greş la început. Apropiprea unei noi primejdii, în loc să-i îndârjească pe barbari, mai mult i-a speriat; şi amintindu-şi de pedeapsa cu care Hamilcar îi ameninţase, se aşteptau la o lovitură fulgerătoare şi cumplită.

Noaptea trecu într-o mare spaimă; mulţi îşi lepădară armele, ca să câştige iertarea sufetului când va veni.

A doua zi, în pragul celei de-a treia nopţi, sosi un alt crainic, plin de praf de sus până jos, mai grăbit decât cel dintâi. Grecul îi smulse din mână tablele scrise cu litere feniciene. Mercenarii erau îndemnaţi să nu-şi piardă curajul; vitejii luptători din Tunis vor veni în ajutorul lor cu puteri proaspete.

Spendius citi scrisoarea de trei ori; apoi, suit pe umerii a doi ostaşi din Capodochia, făcu ocolul taberei recitind scrisoarea pretutindeni şi vorbind armatei vreme de şapte ceasuri.

Le reaminti mercenarilor făgăduielile mincinoase ale Marelui Sfat. Africanilor le înşiră toate cruzimile guvernatorilor, şi zugrăvi din nou în ochii barbarilor nerecunoştinţa Cartaginei. Bunăvoinţa lui Hamilcar mi era decât o momeală pentru a-i prinde în capcană. Cei care se vor preda vor fi vânduţi ca sclavi; cei învinşi vor fi ucişi în chinuri. Nici să fugă nu vor putea! Toate drumurile le sunt închise şi nici o ţară nu va voi să-i primească. Numai luptând mai departe vor dobândi biruinţa, libertatea, dreptul lor! Mult nu vor mai avea de aşteptat, de vreme ce oamenii din Tunis şi din Libia întreagă le vor veni în ajutor. Le arăta papirusul desfăşurat, strigând:

– Priviţi! Citiţi! Aici sunt scrise încredinţările lor! Nu vă mint!

Soarele cădea fierbinte peste capetele descoperite; haite de câini rătăceau pe câmp cu boturile înroşite de eânge. Morţii pe jumătate îngropaţi răspândeau o duhoare înăbuşitoare; pământul nu le acoperise unora nici pântecele. Spendius îi chema drept martori ai spuselor lui şi ridica pumnii ameninţători asupra lui Hamilcar şi a Cartaginei.

Mâtho îl privea vorbind şi, pentru a-i uita mişelia, se lăsa purtat el însuşi de mânia pe care o stârneau cuvintele grecului. Preamărind puterea zeilor, Spendius trimitea toate blestemele lui asupra Cartaginei. Schingiuirea ostaticilor era o petrecere copilărească! De ce să cruţe şi să târască după ei fără nici un rost această turmă nefolositoare? „Nu, Nu! Să sfârşim odată cu ei! Planurile lor le cunoaştem. Unul singur dintre ei ar putea să ne piardă. Nici o milă! Vom recunoaşte pe cei mai vrednici după iuţeala picioarelor şi după puterea braţelor!"

Mulţimea se năpusti din nou asupra ostaticilor. Unii din ei mai horcăiau încă; un călcâi înfundat în gură le curma răsuflarea; vârful unei lănci le străpungea inima.

Nu-l zăriseră nicăieri pe Giscon. Unde putea să fie? Un fel de nelinişte începuse să-i tulbure. Voiau să se încredinţeze că e mort, şi fiecare ar fi dorit să fie părtaş la uciderea lui. În cele din urmă, trei păstori samniţi dădură peste el, la cincisprezece paşi mai departe de locul unde fusese cortul lui Mâtho. Îl recunoscură după barba lui lungă, şi-i strigară pe ceilalţi.

Întins pe spate, cu braţele lipite de şolduri şi cu genunchii strânşi, părea un mort pregătit pentru

îngropare. Numai coastele lui deşirate mai mişcau, iar ochii lui, larg deschişi în mijlocul obrazului, priveau drept înainte ou o stăruinţă de nesuferit.

Barbarii rămaseră uimiţi văzându-l. Câtă vreme zăcuse în groapă îl uitaseră; tulburaţi de amintiri mai vechi, îl ocoleau. Nici unul nu îndrăznea să ridice mâna asupra lui.

Mulţimea murmura şi se îmbrâncea, când se ivi deodată în mijlocul ei un garamant care învârtea în mână o seceră; toţi înţeleseră ce-avea de gând; obrajii li se împurpurară şi începură să urle: „Da! Da!" Omul cu secera se apropie de Giscon. Îi puse capul între genunchi şi apucă să-l taie, cum ar fi retezat un lemn cu ferăstrăul. Capul căzu, şi două valuri de sânge ţâşniră, răscolind ţărâna. Zarxas îl înşfacă şi, mai sprinten decât un leopard, fugi spre lagărul cartaginezilor.

Trecând de jumătatea muntelui, se opri: scoase din sân capul lui Giscon şi, ţinându-l de barbă, îl învârti în aer de mai multe ori, apoi îi făcu vânt şi-l azvârli până dincolo de şanţurile armatei punice.

Două stindarde încrucişate se ridicară deasupra stâlpilor care înconjurau tabăra: era semnul ştiut prin care cartaginezii îşi cercau înapoi morţii.

Patru carini, aleşi dintre barbarii cu piepturi puternice, sunară din trâmbiţă şi, strigând în pâlniile de aramă, dădură de veste că între cartaginezi şi mercenari nu vor mai fi de aici înainte nici zei, nici credinţă şi nici milă. Barbarii nu vor primi nici o târguială; iar dacă li se vor trimite soli, le vor tăia mâinile.

Se hotărî ca Spendius să plece la Hippo-Zaryt după hrană; cetatea tyreniană le trimise cele cerute chiar în aceeaşi seară. Barbarii mâncară pe săturate şi, prinzând puteri noi, îşi adunară în grabă armele răvăşite; femeile se strânseră laolaltă şi, fără să le pese de răniţii care se văitau în jurul lor, plecară de-a lungul ţărmului ca o haită de lupi după pradă.

Mercenarii se îndreptară asupra Hippo-Zarytului cu gând să-l cucerească; aveau nevoie de adăpostul unui oraş.

Cu toată mândria ce-o simţise văzând pe barbari fugind din faţa lui, Hamilcar fu cuprins de îngrijorare. Ar fi trebuit să cadă asupra lor fără întârziere, cu trupe proaspete. Încă o zi ca cea din ajun şi războiul s-ar fi sfârşit. Câştigând timp, barbarii se vor întoarce cu puteri sporite; cetăţile tyriene se vor da de partea lor. Îngăduinţa faţă de învinşi nu slujise la nimic; se hotărî, aşadar, să lovească fără milă!

Trimise în aceeaşi seară Marelui-Sfat toate brăţările morţilor, încărcate pe o cămilă, şi ceru ou ameninţări cumplite să i se pregătească o altă armată.

Cartaginezii îl credeau de multă vreme pierdut; aflând despre biruinţa ce-o câştigase, fură cuprinşi de uimire şi aproape înspăimântaţi. Reîntoarcerea zaimfului, vestită în cuvinte destul de nelămurite, venise să întregească minunea. Zeii ţineau cu Hamilcar şi puterea Cartaginei era în mâna lui.

Nici unul din potrivnicii săi nu îndrăzni să ridice vreo plângere sau să-i trimită vreo mustrare. Datorită însufleţirii unora şi laşităţii celorlalţi, cinci mii de oameni fură puşi pe picior de război, înainte de a se fi împlinit răgazul dat de Hamilcar.

O parte din noua oaste cartagineză se îndreptă în mare grabă spre Utica, în vreme ce alţi trei mii, cei mai bine înarmaţi, fură încărcaţi în corăbii şi trimişi la Hippo-Zaryt pentru a da peste cap pe barbari.

Hannon primi comanda armatei; dar lăsând ca locţiitor pe credinciosul său Magdassan, luă drumul mării, fiindcă nu putea să sufere zdruncinăturile lecticii. Boala de care pătimea îi rosese nările şi gura, prefăcându-i întreg obrazul într-o rană deschisă; de la zece paşi i se vedea fundul gâtului, şi pentru a-şi ascunde faţa hidoasă îşi pusese pe cap un văl, ca femeile.

Hippo-Zarytul nu se supuse poruncilor lui; după cum nu primi nici pe barbari. În schimb, în fiecare dimineaţă, locuitorii oraşului le coborau de pe ziduri coşuri pline cu merinde; le cereau iertare că nu pot înfrunta Republica, şi îi pofteau să plece. Acelaşi răspuns li-l dădeau prin semne şi cartaginezilor care îşi ancoraseră corăbiile lângă ţărm.

Hannon se mulţumise să închidă intrarea portului, fără să îndrăznească a-i lovi pe barbari. Cu multă greutate înduplecă pe juzii Hippo-Zarytului să primească în cetate un număr de trei sute de soldaţi cartaginezi. Dădu ocol apoi stâncii Strugurilor, cu gândul de a împresura pe barbari; era o încercare cu totul nepotrivită şi într-o oarecare măsură primejdioasă. Pizmuindu-l pe Hamilcar, nu se îndura să-i vină în ajutor. Îi oprea iscoadele, îl stingherea în toate mişcările şi îşi dădea întreaga silinţă să-i zădărnicească planurile. Hamilcar scrise Marelui-Sfat, rugându-l să-l scutească de un asemenea ajutor, iar Hannon se reîntoarse în Cartagina, furios împotriva mişeliei Bătrânilor şi a necugetatului său coleg.

Aşadar, după atâtea promiţătoare pregătiri, cartaginezii se găseau într-un impas mai greu decât înainte; încercau, totuşi, să nu se mai gândească la primejdii, şi dacă se putea, nici să nu mai vorbească despre ele.

Ca şi cum toate aceste temeri n-ar fi fost de-ajuns, veni vestea că mercenarii din Sardinia crucificaseră pe generalul lor, puseseră stăpânire pe cetăţi şi măcelăreau pretutindeni pe oamenii de sânge cananean. Roma

ameninţa să pornească din nou războiul împotriva Republicii, dacă nu-i va da Sardinia întreagă şi o mie două sute de talanţi. Poporul roman primise alianţa barbarilor şi le trimisese corăbii încărcate cu făină şi carne sărată. Cartaginezii le tăiară drumul şi prinseră cinci sute de oameni, dar trei zile mai târziu, navele care aduceau din Bisacena hrană pentru Cartagina pieriră într-o furtună. Zeii se dovedeau vrăjmaşi Republicii.

Pe cuvânt că sunt atacaţi, cetăţenii din Hippo-Zaryt cerură celor trei sute de soldaţi ai lui Hannon să urce pe metereze; apoi sărind fără veste asupra lor, i-au apucat de picioare şi i-au prăvălit în şanţuri; pe cei rămaşi în viaţă i-au fugărit, înecându-i în mare.

Utica se lăsase înduplecată să adăpostească între zidurile ei câţiva oameni de-ai lui Magdassan care, după porunca lui Hannon, înconjurase oraşul, fără să ţină seamă de chemările lui Hamilcar. Locuitorii Uticei le dădură să bea vin amestecat cu mătrăgună şi-i omorâră pe când dormeau.

Între timp barbarii se iviră în faţa cetăţii; Magdassan fugi, porţile se deschiseră şi, din ziua aceea, cele două oraşe tyriene arătară noilor prieteni o bunăvoinţă statornică, iar foştilor lor aliaţi o ură de neînchipuit.

Această trădare împotriva Cartaginei era o pildă şi un îndemn. Dorinţa de a scăpa de jugul Republicii creştea; popoarele care mai stăteau la îndoială se hotărâră; totul se prăbuşea. Hamilcar o ştia, şi nu mai aştepta nici un ajutor. Era pierdut.

Fără să mai zăbovească, îi dădu lui Narr'Havas învoiala de-a pleca să apere hotarele regatului său. El însuşi hotărî să se întoarcă în Cartagina pentru a strânge soldaţi şi a începe războiul din nou.

Barbarii tăbărâţi la Hippo-Zaryt zăriră într-o zi armata lui Hamilcar coborând muntele.

Încotro se îndreptau cartaginezii? Fără îndoială că nu mai puteau îndura foamea şi, cu toată slăbiciunea lor, înnebuniţi de atâtea suferinţe, veneau să-şi taie drum cu armele în mină. O luară însă spre dreapta: fugeau! Prilejul era prielnic pentru a le cădea în coastă şi a-i nimici. Barbarii porniră pe urma lor.

Cartaginezii se opriră la malul unui rfu. Apa era adâncă; vântul dinspre apus nu începuse să bată. Unii trecură râul înot; alţii pe scuturi. Apoi porniră înainte. Se făcuse noapte şi nu se mai vedeau.

Barbarii merseră mai departe, căutând în susul râului un vad mai îngust. Oamenii din Tunis alergară în întâmpinarea lor; cei din Utica îi urmară. După fiecare tufiş, numărul lor creştea. Cartaginezii, punând urechea la pământ, auzeau prin întuneric sunetul paşilor lor. Din când în când, pentru a încetini mersul urmăritorilor, Hamilcar îi ţinea pe loc aruncând asupra lor o ploaie de săgeţi. Mulţi din ei căzură. Când se făcu ziuă, se aflau în munţii Ariacei, în locul unde drumul face un ocol.

Mâtho, care mergea în fruntea barbarilor, zări departe o umbră verde deasupra unei înălţimi. Apoi drumul coborî la vale şi se iviră în zare turnuri, obeliscuri, case. Era Cartagina. Mâtho se sprijini pe tulpina unui arbore, ca să nu cadă; inima îi bătea să-i spargă pieptul.

Îşi aducea aminte toate clipele pe care le trăise, de când trecuse pe aceste locuri ultima oară. Întâlnirea neaşteptată îl surprinse şi-l tulbură. Apoi îl cuprinse o nespusă bucurie, gândindu-se că ar putea să revadă pe Salammbô. Avea destule temeiuri pentru a o urî, dar nu stătu nici o clipă să le asculte. Tremurând, cu ochii aţintiţi spre o singură vedenie, privea dincolo de templul lui Eşmun terasa înaltă a palatului, peste vârfurile palmierilor. Un zâmbet fericit îi însenina chipul, ca şi cum l-ar fi învăluit dintr-o dată o lumină mare; deschidea braţele să cuprindă tot cerul, trimitea sărutări pe aripile vântului şi murmura necontenit: „Vino! Vino!" Un suspin adânc îi umplu pieptul şi două lacrimi prelungi ca nişte perle îi picurară în barbă.

– De ce şovăi? îi spuse Spendius. Grăbeşte-te! înainte! Să nu ne scape sufetul! Îţi tremură genunchii şi mă priveşti ca un om beat!

Fremătând de nerăbdare, îl stârnea pe Mâtho şi, clipind din pleoape ca în faţa unei ţinte îndelung ochite, strigă:

– Am ajuns! Am izbutit! Sunt în mâna mea!

Vorbea atât de încrezător în biruinţă, încât Mâtho, trezit din visare, se simţi îmbărbătat ca sub imboldul unui îndemn poruncitor. Cuvintele lui Spendius, răscolindu-i deznădejdea, îl împingeau la răzbunare şi îi aţâţau mânia. Se năpusti asupra unei cămile, îi smulse frâul şi începu să lovească cu el pe cei rămaşi în urmă; alerga în dreapta şi în stânga, apoi în urma armatei, ca un câine care îşi goneşte turma.

La glasul lui de tunet, şirurile se strânseră; până şi şchiopii au iuţit pasul; ajungând la mijlocul istmului, oastea împrăştiată se închegase din nou. Barbarii mergeau în praful răscolit de cartaginezi. Cele două armate s-au ajuns din urmă, aproape să se atingă; dar deodată poarta Malquei, poarta Tagastei şi poarta cea mare a lui Khamon se deschiseră. Grosul legiunilor punice se despărţiră în trei, trecând val-vârtej pe sub arcade şi revărsându-se în cetate. În curând însă rândurile se învălmăşiră, oprindu-se pe loc; suliţele se loveau între ele şi săgeţile barbarilor porniră să muşte zidurile.

Pe pragul porţii lui Khamon, apăru Hamilcar. Porunci soldaţilor să se dea la o parte, descălecă şi, îndemnând calul cu vârful săbiei, îl repezi spre rândurile barbarilor.

Era un armăsar oryng, hrănit cu turte de făină, şi deprins să îngenuncheze, când stăpânul voia să-l

încalece. De ce-l gonea? De ce hotărâse să-l jertfească?

Calul trecea gonind în mijlocul lăncilor, răsturna oamenii, şi împiedicându-se în măruntaiele burţii lui sfâşiate, cădea; apoi se ridica din nou, pornind în salturi furioase. Şi în vreme ce barbarii i se fereau din cale nedumeriţi sau încercau să-l oprească, cartaginezii îşi reveneau, se linişteau şi intrau în cetate; poarta cea mare se închise în urma lor cu un zgomot prelung.

Barbarii se năpustiră asupra porţii, dar nu izbutiră s-o dărâme. Rândurile lor se tălăzuiră în valuri tot mai potolite, până când întreaga armată se opri.

Cartaginezii aşezară străji de-a lungul apeductului; soldaţii azvârleau de pe metereze pietre, ghiulele, buturugi. Ascultând sfatul lui Spendius, barbarii se traseră înapoi şi-şi mutară tabăra mai departe, hotărâţi să înceapă asediul Cartaginei.

Fierberea războiului se întinsese până dincolo de hotarele Republicii; de la coloanele lui Hercule până la Cyrena păstorii visau bătălii păzindu-şi turmele, iar cărăuşii caravanelor ţineau sfat de noapte la lumina stelelor. Se găsiseră aşadar oameni care îndrăzneau să pornească împotriva Cartaginei! Împotriva stăpânei puternice a mărilor, cumplită ca un zeu şi strălucind ca soarele! Se zvonise în mai multe rânduri că Republica se prăbuşise; toţi erau îndemnaţi să creadă ceea ce cu atâta patimă doreau! Popoarele subjugate, satele care plăteau dijmă, provinciile aliate cu sila ca şi hoardele de sine stătătoare, toate îi urau tirania, îi pizmuiau puterea şi îi pofteau bogăţiile. Cei mai cutezători trecură fără şovăire de partea mercenarilor. Înfrângerea de la Macar îi ţinuse în loc pe ceilalţi. Încetul cu încetul însă, încrederea le reveni şi căutară să se apropie unii de alţii. Oamenii din ţinuturile răsăritene cuprinseseră, de cealaltă parte a golfului, toate întinderile de nisip ale Clypeei. Văzându-i pe barbari apropiindu-se, ieşiră în întâmpinarea lor.

Nu erau libienii din împrejurimile Cartaginei; aceştia alcătuiau de multă vreme cea de a treia armată; erau nomazii de pe podişul Barca, tâlharii de pe stâncile Phiscus şi din peninsula Dernei, oamenii din Phazzana şi Marmarica. Străbătuseră deşertul, potolindu-şi setea cu apă sălcie din puţurile clădite cu oase de cămilă. Zuaceşii, împodobiţi cu pene de struţ, veneau în care trase de câte patru cai; garamanţii, cu obrazul ascuns sub văluri negre, călări pe spatele iepelor cu păr vopsit; unii pe catâri, pe măgari sălbatici, pe bivoli şi pe zebre; alţii îşi cărau laolaltă familiile, idolii şi acoperişul colibei lor asemenea unei luntre. Erau printre ei amonieni cu mâinile crăpate de apa fierbinte a fântânilor; ataranţi, care blestemau soarele, troglodiţi, care îşi îngropau râzând morţii lor sub un mormânt de ramuri înfrunzite; ausceni respingători, care mâncau lăcuste; achirmachizi, care se hrăneau cu păduchi; gysanţi boiţi cu rumeneală, mari mâncători de maimuţe.

Tăbărâseră toţi pe ţărmul mării, într-o prelunga linie dreaptă, şi înaintară deodată, ca valurile nisipului învolburat de vânt. La mijlocul istmului, mulţimea se opri, mercenarii care tăbărâseră înaintea ei sub zidurile cetăţii nevoind să meargă mai departe.

Apoi, dinspre partea Arianei, se arătară oamenii ţinuturilor apusene, poporul Numidiei. Narr'Havas nu stăpânea decât asupra massylienilor; ceilalţi luaseră de mult obiceiul de a-l părăsi la vreme de primejdie. Se strânseseră pe Zein, apoi trecuseră de partea cealaltă a ţărmului, de îndată ce se ivise Hamilcar. Veneau în iureş vânătorii din Malethut-Baal şi din Garaphos, înveşmântaţi în blănuri de leu şi îmboldind cu coada sulițelor caii lor mici cu coamă lungă; în urma lor mergeau getulii, purtând platoşe din piele de şarpe; apoi farusienii, având pe frunte cununi înalte împletite din ceară şi răşină; caunii, macarii, tilabarii, înarmaţi cu câte două lănci şi un scut rotund din piele de hipopotam. Se opriră la marginea Catacombelor, în primele bălţi ale lagunei. Iar când libienii plecară, pe locul părăsit de ei se ivi, ca un nor desfăşurat deasupra pământului, o puzderie de negri: din Haruşul-Alb, din Haruşul-Negru, din deşertul Augylului, până şi din marele ţinut al Agazymbei, care se afla cale de patru luni la miazăzi de garamanţi, chiar mai departe. Sub podoabele cioplite în lemn roşu, murdăria strânsă pe pielea lor neagră îi făcea să semene cu nişte mure tăvălite prin ţărână. Purtau izmene scurte ţesute din scoarţă de copac, tunici împletite din ierburi uscate şi boturi de fiare pe creştetul capului. Urlau ca lupii, băteau în triunghiuri de fier împodobite cu inele şi fluturau cozi de vaci în vârful prăjinilor, ca pe nişte steaguri.

În urma numizilor, a maurusienilor şi a getulilor, se îmbulzeau oamenii galbeni veniţi de dincolo de Taggir, din pădurile de cedru. O tolbă cu săgeţi, cusută din blană de pisică, le atârna pe umăr, şi duceau după ei câini uriaşi ca nişte măgari, care nu lătrau niciodată.

În sfârşit, ca şi cum pământul Africii n-ar fi fost răscolit de ajuns, ca şi cum, pentru a stârni mai multă ură era nevoie să se strângă drojdia cea mai respingătoare a neamurilor, veneau în urmă oameni cu ochi de fiară, purtând pe faţa lor un rânjet nătâng, nefericiţi roşi de boli hidoase, pigmei diformi, mulatri nici bărbaţi, nici femei, albinoşi cu ochii înroşiţi şi pleoape tremurate, bâlbâind cuvinte neînţelese şi vârându-şi degetele în gură ca să spună că li-e foame.

Armele lor erau tot atât de amestecate ca şi neamurile din care făceau parte. Toate uneltele uciderii îşi

dăduseră întâlnire, de la cuțitele de lemn, securile de piatră şi furcile de fildeş, până la săbiile lungi şi subțiri, cu tăiş mlădios de aramă, dințat ca ferăstrăul. Mânuiau junghere cu vârful despicat în două, încrengate ca nişte coarne de antilopă; cosoare legate de capătul unei frânghii, triunghiuri de fier, sule şi măciuci. Etiopienii din Bambotus ascundeau în părul lor săgeți înveninate. Unii purtau pe umăr saci plini cu pietre; alții, cu mâinile goale, scrâşneau din dinți.

Mulțimea se frământa într-o necontenită fierbere, ca o mare înainte de furtună. Cămilele, smolite cu păcură ca nişte corăbii, azvârleau la pământ femeile care îşi purtau pruncii pe şold. Pretutindeni zăceau împrăştiate coşuri cu merinde, scârțâiau sub paşi bulgării de sare, zăceau pe jos legături de gumă, curmale putrede, nuci de guru, iar pe sânii viermuind de murdărie sclipea ici, colo, legat cu sfoară, un diamant râvnit de toți satrapii, o piatră ca din basme, cu care puteai să cumperi un imperiu. Cea mai mare parte din oamenii aceştia nu ştiau ce vor. O vrajă nelămurită şi o dorință de a cunoaşte îi mânau; nomazii care nu văzuseră niciodată un oraş tremurau înspăimântați de umbra zidurilor.

Istmul nu se mai zărea sub mulțimea oamenilor; această limbă de pământ pe care corturile păreau colibe risipite într-o revărsare de apă se întindea până la cele dintâi rânduri ale celorlalți barbari, care, ca două râuri de fier, cuprinseseră de-o parte şi de alta malurile apeductului.

Cartaginezii mai erau încă stăpâniți de groaza pe care o răspândise în mijlocul lor năvala acelei mulțimi, când deodată zăriră venind asupra lor, ca nişte ziduri năprasnice, ca nişte cumplite corăbii – cu frânghiile lor, cu brațele lor, cu încheieturile lor, cu turnurile, cu piepturile şi cu catargele lor – maşinile de război pe care le trimiteau cetățile tyriene. Şaizeci de carobaliste, optzeci de măgari-sălbatici, treizeci de scorpioni, cincizeci de tolenone, doisprezece berbeci şi trei catapulturi uriaşe, care azvârleau bucăți grele de stâncă de câte cincisprezece talanți fiecare. O mulțime de oameni le împingeau de la spate, şi la orice pas se clătinau, purtate parcă de o furtună, până ajunseră în fața zidurilor.

Mai era încă nevoie de un răgaz de câteva zile pentru a porni asaltul cetății. Povățuiți de înfrângerile pe care le încercaseră, barbarii nu voiau să se mai primejduiască. Nu erau grăbiți nici unii, nici alții, ştiind bine că se pregătea o cumplită încleştare, care avea să se încheie sau cu o biruință hotărâtoare, sau cu o pieire până la unul.

Cartagina putea să reziste vreme îndelungată. Zidurile puternice ale cetății, cu ieşindurile şi intrândurile lor, alcătuiau o apărare temeinică, îngăduind celor dinăuntru să respingă uşor asalturile duşmanului.

Numai pe latura din fața Catacombelor, unde o aripă a zidurilor se prăbuşise, se zăreau prin crăpăturile blocurilor de piatră, în întunericul nopții, lumini arzând în colibele din Malqua. Acoperişurile lor se ridicau ici-colo deasupra zidurilor cetății; aici trăiau, cu noii lor bărbați, femeile mercenarilor, pe care Mâtho le alungase. Revăzându-i pe barbari, nu se mai puteau stăpâni; fluturau de departe năframele lor şi veneau noaptea să stea de vorbă cu soldații prin spărturile zidului. Marele-Sfat află într-o zi că fugiseră toate. Unele se strecuraseră printre pietre; altele, mai îndrăznețe, coborâseră pe frânghii.

În sfârşit, Spendius se hotărî să-şi pună în lucrare planul lui.

Războiul îl ținuse departe de Cartagina şi nu găsise prilejul prielnic; acum, de când se afla din nou sub zidurile ei, i se părea că cei dinăuntru îi ghiciseră gândul. Iată însă că nu trecu multă vreme şi străjile apeductului se răriră. Cetatea, nevoită să se apere, n-avea oameni de prisos.

Fostul sclav îşi trecea timpul trăgând cu arcul în fenicopterele lacului. Apoi, într-o seară cu lună plină, îl rugă pe Mâtho să aprindă către miezul nopții un foc mare de paie; dădu poruncă soldaților să strige cât puteau mai tare, pe când el împreună cu Zarxas se îndreptă pe țărmul mării pe drumul Tunisului.

Se întoarseră înapoi spre apeduct, până la înălțimea ultimelor bolți. Locul era deschis; urcară până la temelia stâlpilor.

Străjerii de pe culmea apeductului stăteau la locul lor liniştiți.

Atunci izbucniră văpăile focului, goarnele sunară, iar ostaşii de pază crezând că cetatea era asaltată, porniră în grabă spre Cartagina.

Un singur om rămase la locul lui de veghe. Umbra lui, sub întinderea cerului, părea pe câmpie, la lumina lunii, un obelisc în mişcare.

În clipa când îl zări trecând prin fața lui, Zarxas îşi pregăti praştia; Spendius, din prevedere, sau poate din cruzime, îl opri:

– Nu! Şuieratul glonțului ar putea să se audă. Lasă-l pe seama mea.

Îşi încorda arcul cu toată puterea sprijinindu-l pe degetul cel mare al piciorului, apoi ochi. Săgeata porni. Omul nu căzu; se făcu nevăzut.

– Dacă e numai rănit, va striga, spuse Spendius, şi urcă în grabă de la un cat la altul, ajutându-se cu o frânghie şi un cârlig, aşa cum făcuse întâia oară. Pe culmea apeductului dădu peste soldatul mort. Balearul îl legă de coada unui târnăcop şi-l lăsă să cadă.

Goarnele nu se mai auzeau. Se făcuse liniște. Spendius desprinse o lespede şi intră în apă; apoi potrivi din nou piatra la loc.

Socotind depărtarea după numărul paşilor, ajunse în dreptul unei crăpături a zidului pe care o ținuse minte; vreme de trei ceasuri, până în zori, a lucrat fără încetare, cuprins parcă de o furie desmetică, răsuflând greu printre întretăierile lespezilor, înfiorat de spaimă şi simțind de douăzeci de ori că moare. În sfârşit, auzi trosnind din adânc un corp greu: o piatră uriaşă se rostogoli peste arcurile apeductului şi se prăbuşi până în fund. O imensă cădere de apă, un fluviu întreg porni parcă din înaltul cerului în spre întinderea câmpiei. Apeductul, rupt în două, se revărsa. Era pieirea Cartaginei şi biruința barbarilor.

Într-o clipă, cartaginezii treziți din somn apărură pe ziduri, pe acoperişul caselor, pe înălțimea templelor. Barbarii se îngrămădeau unii peste alții, strigau şi se învârteau într-un joc dezlănțuit în jurul uriaşei căderi de apă. Alergau nebuni de bucurie să-şi vâre capul în valurile ei.

Pe culmea apeductului se zărea umbra unui om purtând pe umeri o tunică neagră zdrențuită. Stătea aplecat pe marginea zidului, cu mâinile pe şolduri şi privea la picioarele lui minunea pe care o săvârşise.

Apoi se ridică deodată şi cuprinse cu ochii întreaga zare, într-o mişcare de superbă trufie, ca şi cum ar fi vrut să strige: „Cartagina e a mea!" Barbarii izbucniră în urale; cartaginezi, înțelegând în sfârşit nenorocirea care îi lovise, urlau cuprinşi de disperare. Spendius porni în goană pe culmea apeductului de la un capăt la altul şi, ca un atlet triumfător pe carul lui la jocurile olimpice, ridică brațele spre cer, îmbătat de glorie.

XIII Moloh

Barbarii n-aveau nevoie să-şi întărească lagărul pe latura dinspre Africa; toate ţinuturile acesteia se aflau sub puterea lor. Pentru a se apropia mai lesne de zidurile Cartaginei, dărâmară redutele care apărau şanţurile. Mâtho îşi aşează armata în două mari jumătăţi de cerc, pentru a învălui mai bine cetatea. În primele rânduri a înşirat pedestrimea grea a hopliţilor; veneau apoi aruncătorii-cu-praştia, şi călărimea, iar la urmă caii de povară, căruţele şi bagajele. Dincolo de această mulţime, la trei sute de paşi depărtare de metereze, îşi ridicau braţele lor maşinile de război.

Sub nenumărate denumiri – care s-au schimbat mereu de-a lungul veacurilor – erau, după întrebuinţarea lor, de două feluri. Unele lucrau ca nişte aruncătoare cu praştia. Altele ca nişte arcuri. Cele dintâi, catapulturile, erau alcătuite dintr-o ramă cu patru laturi, purtând doi stâlpi în picioare şi o grindă de-a curmezişul. În partea dinainte a catapultului, un cilindru înfăşurat în funii ţinea în cumpănă o oişte groasă, având la un capăt al ei o lingură în care se aşeza ghiuleaua; celălalt capăt era legat de un sul cu sfori răsucite; când se dădea drumul frânghiilor, oiştea se ridica deodată şi, lovind grinda, arunca proiectilul cu o sporită putere.

Al doilea fel de maşini erau mai complicate. Deasupra unui stâlp, nu prea înalt, se sprijinea, la mijlocul ei, o bârnă transversală, până la care urca, în unghi drept, un soi de şanţ; la cele două capete ale bârnei transversale se aflau două capiteluri, ascunzând fiecare câte un mosor cu fire depănate; două alte bârne mai subţiri ţineau în loc capetele unei frânghii care cobora în josul şanţului pe o placă de bronz. Apăsând pe un arc, placa de bronz se desprindea, şi alunecând pe şanţ azvârlea săgeata.

Catapulturilor li se mai spunea şi *onagre,* după numele măgarilor sălbatici care, fugind, azvârleau în urma lor pietre. Balistele erau poreclite *scorpioni,* din pricina acului de sub placa de aramă, care lăsându-se în jos cu o lovitură de pumn, făcea să pornească resortul.

Pentru întocmirea acestor maşini era nevoie de multă pricepere şi se cereau socoteli îndelungate. Lemnul lor era ales din arborii cei mai tari, iar pentru legături nu se folosea decât arama. Toate părţile lor se puneau în mişcare cu pârghii, macarale, scripete şi roţi dinţate; osii puternice îndreptau loviturile spre ţintă. Maşinile erau purtate pe tăvăluguri, iar cele mai grele se desfăceau în bucăţi şi se încheiau pe câmpul de luptă.

Spendius îndreptă cele trei catapulturi mari spre cele trei unghiuri din faţă ale cetăţii. Înaintea fiecărei porţi aşeză un berbec; înaintea fiecărui turn o balistă. La spatele lor, după trebuinţă, se mişcau carobalistele. Toate aveau nevoie să fie apărate împotriva focurilor pe care le azvârleau cei asediaţi.

Barbarii astupară mai întâi şanţul care îi despărţea de zidurile cetăţii. Împinseră din urmă un fel de tuneluri mişcătoare, împletite din trestie verde cu bolţi de stejar, asemeni unor scuturi uriaşe, care lunecau pe trei roţi; lucrătorii se adăposteau în colibe acoperite cu piei crude şi căptuşite cu iarbă de mare. Peste catapulturi şi baliste întinseră perdele de sfoară înmuiate în oţet ca să le apere de flăcări. Femeile şi copiii plecară să strângă pietre de pe ţărmul mării, şi cărau cu mâinile lor pământ, pe care îl aduceau soldaţilor.

La rândul lor cartaginezii se pregăteau de luptă.

Hamilcar îi linişti, spunându-le că apa din cisterne le va fi de ajuns pentru o sută douăzeci şi trei de zile. Această veste îi mai linişti, ca şi întoarcerea sufetului în cetate; dar mai ales redobândirea zaimfului le întări încrederea. Cartagina se trezea din deznădejdea ei, şi chiar cei care nu erau de neam cananean fură cuprinşi de aceeaşi însufleţire.

Li s-au împărţit arme sclavilor, s-au deşertat toate arsenalurile; fiecare cetăţean cunoştea îndatoririle lui.

Dintre transfugii barbari mai supravieţuiau o mie două sute. Hamilcar îi numi pe toţi căpitani. Dulgherii, armurierii, fierarii şi giuvaergiii fură trecuţi la maşinile de război. Cartaginezii mai păstraseră câteva, deşi pacea cu Roma îi silise să le distrugă. Meşterii le-au dres stricăciunile; era o lucrare la care se pricepeau.

Cele două laturi ale cetăţii, dinspre răsărit şi miazănoapte, erau de nepătruns; le apărau golful şi marea. Pe zidurile din faţa barbarilor, cartaginezii ridicară trunchiuri de copaci, pietre de moară, căldări pline cu pucioasă, cazane cu ulei. Clădiră cuptoare, grămădiră bolovani pe podul turnurilor, şi umplură cu nisip casele din vecinătatea zidurilor cetăţii, pentru a le întări.

În faţa acestor pregătiri, barbarii îşi pierduseră răbdarea. Ei ar fi voit să pornească asaltul fără întârziere. Dar ghiulelele pe care le aşezau în catapulturi se nimeriseră atât de grele, încât oiştile se rupseră. Vrând-nevrând au mai zăbovit.

În sfârşit, în a treisprezecea zi a lunei Sabar, la răsăritul soarelui, o izbitură puternică făcu să răsune

poarta lui Khamon.

Şaptezeci şi cinci de soldaţi trăgeau de funiile unei bârne uriaşe, atârnată de-a lungul în lanţurile unei spânzurători şi purtând la capătul ei fruntea de aramă a unui berbec. De trei ori mai groasă decât trupul unui om, lungă de o sută de coţi, grinda era înfăşurată în piei de bou şi încercuită din loc în loc cu brăţări de fier. Sub mulţimea braţelor goale, înainta şi se trăgea înapoi, într-o legănare egală şi neîntreruptă.

Alţi berbeci se îndreptară spre celelalte porţi. Între spiţele roţilor dinţate se zăreau oameni urcând de pe o treaptă pe alta. Scripetele şi capitelurile scrâşneau, reţelele de sfoară căzură şi o furtună de pietre, o ploaie de săgeţi, se dezlănţui deodată. Aruncătorii-cu-praştia, în şiruri rărite, înaintau. Unii se apropiau de şanţuri ascunzând sub scut oale cu răşină aprinsă, pe care le zvârleau cu toată puterea. O grindină de gloanţe, de suliţi şi de flăcări trecea pe deasupra primelor rânduri de soldaţi şi, arcuindu-se în aer, cădea dincolo de ziduri. Răspunsul îl dădeau, de pe metereze, macaralele uriaşe, cu care se înalţă de obicei catargul corăbiilor; un cleşte enorm cobora să prindă berbecii în ghearele lor dinţate. Mercenarii se agăţau de grinzi şi dădeau înapoi; cartaginezii trăgeau de frânghii, urcând macaralele pe ziduri. Lupta se prelungi până la căderea nopţii.

A doua zi, când barbarii reveniră la asalt, găsiră zidurile cetăţii acoperite in întregime cu baloturi de bumbac, cu valuri de pânză şi cu perne; crenelurile erau astupate cu rogojini, iar sus, pe creasta zidurilor, printre braţele macaralelor, se zăreau şiruri lungi de furci şi de maiuri cu mâner de lemn. O cumplită înfruntare începu din nou; cetatea se apăra cu înverşunare.

Trunchiuri de copaci legate în funii cădeau necontenit peste bârnele berbecilor; balistele azvârleau scoabe de fier, smulgând acoperişul cabanelor, iar de la înălţimea turnurilor se revărsau râuri de cremene şi de piatră sfărâmată.

În sfârşit, berbecii sparseră poarta lui Khamon şi străpunseră poarta Tagastei; dar cartaginezii le proptiseră pe dinăuntru cu tot ce le căzuse la îndemână, şi canaturile lor nu se deschiseră. Porţile rămaseră în picioare.

Mercenarii încercară să sfredelească zidurile cu burghiuri puternice, sfărâmând mortarul dintre blocurile de piatră. Se deprinseseră să mânuiască din ce în ce mai bine maşinile, împărţeau ochitorii pe căprării şi, de dis-de-dimi-neaţă până seara târziu, băteau fără răgaz, cu acea neîntreruptă cadenţă pe care o au războaiele de ţesut.

Spendius era neostenit. Încorda cu mâna lui arcul balistelor; şi, pentru ca puterea de aruncare a funiilor să fie egală, le lungea şi le scurta, când pe cea din dreapta, când pe cea din stânga, până ce scoteau amândouă acelaşi sunet. Se suia pe tălpile lor, le lovea cu vârful piciorului şi ciulea urechile ca un cântăreţ care îşi potriveşte coardele lirei. Când eiştea catapultului se ridica şi stâlpul balistei tremura sub destinderea arcului, când pietrele zburau în aer şi săgeţile curgeau ca un râu, Spendius se îndoia din mijloc şi întindea braţele, ca şi cum ar fi vrut să pornească pe urma lor.

Soldaţii, minunaţi de îndemânarea lui, îi ascultau poruncile fără murmur. Înveselindu-se unii pe alţii, făceau tot soiul de glume şi dădeau maşinilor tot felul de porecle. Ghearele care încercau să apuce berbecii erau *lupi,* iar adăposturile sub care înaintau: *bolte de viţă.* Ziceau că sunt miei, sau se făceau că pornesc la cules de struguri. Când încărcau măgarii sălbatici, îi îndemnau: „Azvârle bine copitele!" Scorpionilor le strigau: „Străpunge-i drept în inimă!" Spuneau mereu aceleaşi glume şi se îmbărbătau unii pe alţii râzând.

Cu toate acestea, maşinile nu izbuteau să biruie fortăreaţa. Spărturile dintre ziduri se umpleau la loc cu pământ, iar când mercenarii ajungeau pe-alocuri să doboare creasta meterezelor, cartaginezii o ridicau din nou. Mâtho dădu poruncă să se clădească turnuri de lemn, tot atât de înalte ca şi turnurile cetăţii. Barbarii încercară să astupe şanţul cu grămezi de iarbă, cu ţăruşi de lemn, cu pietriş, şi, pentru a nu pierde vremea, răsturnau care întregi. Mulţimea nu avea răbdare să mai aştepte, şi se urni în valuri peste câmpâe, ca o mare revărsată până la picioarele zidurilor.

Luptătorii aduceau cu ei scări de frânghie şi poduri mişcătoare, ale căror trepte de bambus urcau ca un scripete între două catarge. Rezemară şirurile de scări de-a lungul zidului şi porniră să urce, unul după altul, cu armele în mâini. Nici un cartaginez nu se arătă pe creste. Mercenarii ajunseseră mai sus de jumătatea zidului când, fără veste, crenelurile se deschiseră şi ca din nişte guri de balaur se revărsară valuri de foc şi de fum. Nisipul curgea pătrunzând prin încheietura platoşelor; păcura prinsă se lipea de veşminte; plumbul topit se prelingea pe coifuri, arzând carnea până la os; o ploaie de scântei cădea peste capete şi din orbitele ochilor scoşi cădeau lacrimi mari ca sâmburii de migdale. Oameni stropiţi de sus până jos de ulei galben alergau cu părul în flăcări, şi în goana lor dădeau foc altora. Unii le azvârleau pe cap mantale pline de sânge, înăbuşindu-i. Cei care scăpaseră nerăniţi rămâneau în nemişcare ca nişte stane de piatră, cu gura deschisă şi braţele întinse.

Barbarii au revenit la asalt câteva zile de-a rândul. Îndrăznind mereu şi încordându-şi puterile, nădăjduiau că vor învinge.

Un om suit pe umerii altuia împlânta din loc în loc o scoabă între pietre; apoi, sprijinindu-se pe muchea

ei ca pe-o treaptă, o înfigea pe a doua, apoi pe-a treia; feriți sub marginea crenelului care depăşea zidul, urcau amândoi încet, încet, până când, înainte de a atinge creasta, se prăbuşeau. Şanțul cel mare se umpluse de răniți, care zăceau de-a valma cu cei morți şi cu cei ce trăgeau să moară. Printre măruntaie revărsate, creieri împrăştiați şi bălți de sânge, trupurile arse apăreau ca nişte pete negre; frânturi de braţe şi cioturi de picioare ieşeau de sub mormanele de morți, ca aracii dintr-o vie răvăşită de foc.

Scările nefiind de ajuns, veniră la rând tolenonele. Acestea erau alcătuite dintr-o grindă aşezată de-a curmezişul peste o alta, şi purtând la unul din capete un paner în patru laturi, unde încăpeau treizeci de pedestraşi cu armele lor.

Mâtho vru să se urce în cea dintâi; Spendius îl opri.

Câțiva soldați învârtiră o roată şi grinda cea mare se ridică drept în sus, încovoindu-se de prea multă greutate, ca o trestie uriaşă. Pedestraşii, grămădiți unii într-alții, stăteau feriți până la bărbie; nu li se zăreau decât penele coifurilor. Înălțându-se în aer vreo cincizeci de coți, tolenona se răsuci de câteva ori pe dreapta şi pe stânga, şi aşează pe creasta zidului panerul cu soldați, ca un braț de uriaş care ar ține în pumn o cohortă de pigmei. Soldații săriră în mijlocul mulțimii din cetate, şi nu se mai întoarseră niciodată.

Urmară la rând celelalte tolenone; dar pentru a cuceri cetatea ar fi trebuit de o sută de ori mai multe. Mercenarii făcură din ele o armă ucigaşă. Arcaşii etiopieni se suiau în coşuri şi, atârnați în aer cu frânghii priponite, zvârleau săgeți îpveninate. Cele cincizeci de tolenone ridicate peste creneluri împresurau Cartagina ca nişte vulturi uriaşi, iar negrii izbucneau în hohote de râs, văzând străjile murind în cumplite zvârcoliri.

Hamilcar trimise în ajutor pe hopliți; le dădea să bea în fiecare dimineață sucul unor ierburi care îi păzeau de otravă.

Într-o seară întunecoasă încărcă pe şlepuri şi pe plute o cohortă din cei mai buni soldați ai lui, îndrumându-i spre dreapta portului, până la Taenia. Cartaginezii se strecurară pâna aproape de primele rânduri ale barbarilor şi, căzându-le în coaste, făcură mare măcel între ei. Alții, coborând noaptea pe frânghii, cu torțe în mână, dădeau foc punților mercenarilor şi se întorceau în cetate.

Mâtho se înverşunase; fiecare piedică îi sporea mânia, planurile cele mai nebuneşti îi treceau prin minte. O chema în gând pe Salammbô şi o aştepta; dar ea nu venea; îl trăda pentru a doua oară! O ura, şi dacă ar fi văzut-o moartă, poate că ar fi părăsit lupta.

Îndoi străjile, înfipse furci în fundul şanțurilor, ascunse capcane în pământ şi porunci libienilor să-i aducă o pădure întreagă, ca să-i dea foc şi să aprindă Cartagina ca pe-o vizuină de vulpi.

Spendius se încăpățânase să ducă asediul mai departe, îşi trudea mintea să născocească alte maşini ucigătoare, cum nu se mai văzuseră niciodată.

Ceilalți barbari, tăbărâți mai departe de țărm, nu puteau să priceapă de ce se prelungeşte războiul; şi fiindcă începuseră să murmure, fură lăsați să pornească asupra cetății.

Se năpustiră cu suliți şi junghere. Luptau însă goi şi erau lesne de rănit; cartaginezii îi măcelăreau pe capete, iar mercenarii ceilalți, aşteptând să-i jefuiască, se bucurau de pieirea lor. Se iscară printre barbari certuri şi încăierări până la sânge. Câmpurile erau secătuite şi se ucideau între ei pentru mâncare. Cete numeroase plecară, dar mulțimea lor era atât de mare, încât lipsa nu li s-a băgat de seamă.

Cei mai îndărătnici se apucară să sfredelească tuneluri, dar pământul, nebătătorit şi neîntărit de ajuns, se surpa mereu. Încercară de mai multe ori, schimbând locul. Hamilcar îi simțea de departe, punând urechea pe un scut de bronz. Săpă la rândul lui tuneluri în calea turnurilor de lemn; când barbarii le-au împins înainte, turnurile se prăbuşiră în gropi.

În cele din urmă, barbarii au înțeles că cetatea nu va putea fi luată până nu vor ridica de-a lungul un pod la înălțimea zidurilor, pentru a da lupta piept la piept; pardosind podul cu pietre credeau că vor izbuti să treacă şi catapulturile. Orice împotrivire a Cartaginei va fi atunci zadarnică.

Oraşul începuse să sufere de sete. Apa, care se vindea lâ începutul asediului cu doi kesiteci samarul, prețuia acum un sechel de argint. Carnea şi grâul se împuținau. Toți se temeau că vor muri de foame; unii ajunseseră să vorbească despre gurile hrănite degeaba, iar cei care se simțeau amenințați tremurau de spaimă.

Din piața lui Khamon şi până la templul lui Melkarth, mormane de stârvuri zăceau pe toate străzile. Vara era pe sfârşite şi roiuri de muşte mari, negre, îi chinuiau pe soldați. Bătrânii cărau în spate pe răniți, iar cetățenii drept-credincioşi făceau slujbe de îngropăciune pentru rudele şi prietenii lor, căzuți cine ştie unde, pe câmpul de luptă. Păpuşi mari de ceară cu păr pe cap, închipuind trupuri înveşmântate, se înşirau pe pragul porților; ceara se topea la căldura faclelor aprinse şi vopseaua curgea pe umerii momâilor, în timp ce şiroaie de lacrimi scăldau fețele celor vii, care se tânguiau alături în jeluiri funebre. În timpul acesta, mulțimea alerga pretutindeni; cete înarmate cutreierau oraşul; căpitanii îşi strigau poruncile, şi necontenit se auzeau loviturile berbecilor care băteau zidurile cetății.

Vremea se făcuse atât de caldă, încât trupurile morților, umflându-se, nu mai încăpeau în sicrie. În toate

curțile se aprindeau ruguri, dar locul era pretutindeni atât de strâmt, încât, adesea, focul se întindea asupra zidurilor vecine, şi flăcările izbucneau pe ferestrele caselor, ca sângele care țâşneşte dintr-o rană deschisă. Moloh pusese stăpânire asupra Cartaginei; strângea în cleşte cetatea, se revărsa pe străzi, sfârteca până şi leşurile.

Oameni purtând pe umeri în semn de deznădejde veşminte peticite şi zdrențe, se strângeau pe la răspântii strigând împotriva lui Hamilcar, împotriva Bătrânilor, prevestind prăbuşirea Cartaginei şi îndemnându-se la jaf şi la distrugere. Cei mai primejdioşi erau băutorii de huoskuama, care în sminteala lor se credeau fiare sălbatice şi se repezeau asupra trecătorilor, sfâşiindu-i. Gloata se strângea în jurul lor, şi nimeni nu se mai gândea la apărarea Cartaginei. Pentru a-şi aduce la îndeplinire planurile, Hamilcar se gândea să tocmească alți soldați.

Ca să păstreze în cetate puterea Zeilor, cartaginezii legară chipurile lor în lanțuri. Aşternură văluri negre peste fața Zeilor Pateci şi aşezară mantale din păr de capră în jurul altarelor. Încercau să stârnească gelozia Baalilor, şi ca să le ațâțe trufia le strigau în urechi: „Te laşi biruit? Cum? Ceilalți Zei sunt mai tari decât tine? Dovedeşte-ți puterea! Ajută-ne! Să nu ajungă celelalte neamuri să ne întrebe: «Unde vă sunt Zeii?»"

O spaimă necontenită stăpânea tagma preoților. Slujitorii Rabbetnei erau cei mai înfricoşați; reîntoarcerea zaimfului fusese zadarnică. Stăteau închişi în curtea a treia, puternic întărită ca o fortăreață. Unul singur îndrăznea să se arate; marele preot Şahabarim.

Venea la Salammbô. O privea în tăcere cu ochii lui pătrunzători, sau, într-o revărsare neaşteptată de cuvinte, o acoperea de aspre mustrări.

Oricât ar părea *de* neînțeles, nu-i putea ierta că se supusese poruncilor lui. Şahabarim bănuia cele petrecute, şi acest gând stăruitor îi sporea ciuda de a se şti neputincios. Arunca asupra lui Salammbô întreaga vină a războiului. Mâtho, zicea el, venea asupra Cartaginei pentru a lua înapoi zaimful; îl blestema şi îşi bătea joc de acest barbar, care râvnea la lucruri sfinte.

Altceva ar fi voit să spună marele preot; dar Salammbô nu se mai temea de el. Spaima care o cuprindea altădată se risipise. O linişte ciudată i se aşternuse în suflet. În privirea ei, mai puțin şovăitoare, strălucea acum o lumină limpede.

Şarpele, în schimb, se arăta din nou suferind; şi fiindcă Salammbô părea, dimpotrivă, că prinde puteri, bătrâna Taanah era fericită văzând că pitonul lua asupra lui boala stăpânei sale.

Într-o dimineață îl găsiră sub patul împletit din piei de bou, mai rece decât marmura şi cu capul năpădit de viermi. La strigătele sclavei, Salammbô se apropie şi împinse şarpele cu vârful sandalei; iar Taanah rămase uimită, văzând-o atât de nepăsătoare.

Fiica lui Hamilcar nu mai ținea posturile cu râvna de altădată. Îşi petrecea zilele pe terasa cea înaltă, rezemându-şi coatele de marginea balustradei şi privind departe. Creasta zidurilor însemna pe cer, la marginea oraşului, o linie frântă, iar lăncile străjerilor păreau de-a lungul lor o cunună de spice. Între turnurile cetății se zăreau mişcările barbarilor; în zilele fără luptă îi vedea făcându-şi de lucru prin tabără şi deosebea fiecare îndeletnicire a lor. Îşi dregeau armele, îşi ungeau părul sau îşi spălau în apa mării mâinile pătate de sânge. Corturile erau închise, vitele de povară mâncau, iar de departe tăişurile de coasă ale carelor de luptă rânduite în jumătate de cerc păreau un cimitir de argint la poalele muntelui. Cuvintele lui Şahabarim îi reveneau în minte. Îl aştepta pe logodnicul ei, Narr'Havas. Îl ura pe Mâtho şi totuşi ar fi dorit să-l mai revadă. Era poate singura ființă din toată Cartagina, care ar fi ştiut să-i vorbească fără teamă.

Hamilcar venea adesea în odaia fiicei sale. Se aşeza între perne, răsufla adânc şi o privea aproape înduioşat, ca şi cum ar fi găsit lângă ea odihna ostenelelor sale. O ruga uneori să-i povestească drumul ei până în tabăra barbarilor, şi ar fi vrut să ştie dacă o îndemnase cineva. Salammbô, cu un semn al capului, tăgăduia, atât era de mândră de a fi mântuit zaimful.

Întrebările lui Hamilcar se întorceau mereu la Mâtho, dar se prefăcea că nu dorea să cunoască altceva decât planurile lui de război. Nu înțelegea ce-a putut să facă Salammbô atâtea ceasuri în cortul barbarului. Fiica lui se feri să-i vorbească despre Giscon; ea ştia că blestemele au în ele înşile o tainică putere, şi oricine le împărtăşea altora era în primejdie ca osânda lor să-l ajungă. Nu pomeni nici despre dorința ce-o avusese de a-l ucide pe Mâtho; se temea să nu fie mustrată pentru nehotărârea ei. Spunea că şalişimul părea furios, că izbucnea în strigăte de mânie şi că, până la urmă, adormise. Salammbô nu istorisi mai mult, dintr-un simțământ de ruşine sau, poate, fiindcă în deplina ei nevinovăție nu dădea nici o însemnătate îmbrățişărilor barbarului. Toate cele petrecute pluteau în mintea ei umbrită de mâhnire, ca amintirea nedesluşită a unui vis greu; nici n-ar fi ştiut să aleagă cuvintele potrivite pentru a-i povesti.

Într-o seară, pe când se aflau împreună, Taanah intră înspăimintată în odaie. Un bătrân, însoțit de un copil, se afla în curte şi cerea să-i vorbească lui Hamilcar.

Sufetul păli şi răspunse repede:

– Adu-l aici!

Iddibal intră fără să se închine. Ținea de mină un băiat înveşmântat într-o blană de țap. Dând la o parte gluga care îi acoperea fața, bătrânul spuse:

– Iată-l, stăpâne. Primeşte-l în casa ta.

Hamilcar şi sclavul său se duseră să tăinuiască într-un alt colț al încăperii.

Copilul rămase în picioare şi, cu ochii lui mai mult cercetători decât mirați, privea lucrurile din odaie, şirurile de perle de pe perdelele de purpură şi pe tânăra femeie, măreață ca o regină, care se aplecase asupra lui.

Putea să tot aibă zece ani şi nu era mai înalt decât o sabie romană. Părul în inele îi umbrea fruntea boltită. Luminile ochilor lui păreau că vor să străpungă depărtările. Nările nasului subțire fremătau uşor, şi din toată făptura lui se desprindea acea tainică strălucire a celor sortiți să îndeplinească fapte mari. Aruncând de pe umeri haina lui prea grea, rămase înveşmântat într-o piele de râs, strânsă în jurul mijlocului; aştepta mândru şi drept, proptind pe lespedea de piatră picioruşele lui înălbite de praf. Ca şi cum ar fi priceput că se pun la cale hotărâri însemnate, stătea nemişcat, cu bărbia în piept, cu o mână la spate, şi cu un deget al celeilalte în gură.

În sfârşit, Hamilcar făcu semn lui Salammbô să se apropie şi îi şopti:

– Îl vei ascunde la tine, ai înțeles? Nimeni nu trebuie să ştie, nici oamenii casei.

Apoi, despărțindu-se de Iddibal, îl mai întrebă o dată dacă nu-l zărise cineva.

– Nu, răspunse sclavul. Străzile erau pustii. Războiul cuprinsese toate provinciile, şi lui Iddibal începuse să-i fie teamă pentru fiul stăpânului său. Neştiind unde să se mai ascundă, se furişase într-o luntre lângă țărmul mării: trei zile stătuse la pândă, cu privirile ațintite spre zidurile cetății. În seara aceea, cum nu zărise pe nimeni împrejurul templului lui Khamon, trecuse pe nesimțite strâmtoarea, şi fiindcă intrarea portului era deschisă, coborâse pe uscat lângă Arsenal.

În scurtă vreme însă, barbarii aşezară în fața portului o plută uriaşă, pentru a tăia cartaginezilor legătura cu marea. Clădiră din nou alte turnuri de lemn şi ridicară din ce în ce mai înalt podul de pământ din fața cetății.

Toate drumurile care duceau la Cartagina erau păzite şi o foamete grozavă se abătuse asupra oraşului.

Fură omorâți toți câinii, toți catârii, toți măgarii, precum şi cei cincisprezece elefanți cu care se întorsese Hamilcar. Leii templului lui Moloh ajunseseră furioşi, şi hierodulii nu mai îndrăzneau să se apropie de ei. Încercară să-i hrănească mai întâi cu barbarii răniți; apoi cu trupurile calde încă ale morților; leii nu se atinseră de ele şi pieriră toți. În fiecare seară, oamenii rătăceau de-a lungul zidurilor vechi ale cetății, culegând printre pietre flori şi ierburi, pe care le fierbeau în vin; vinul era mai ieftin decât apa. Alții se strecurau printre străjile duşmane şi încercau să fure de mâncare pe sub corturi; luați prin surprindere, barbarii îi lăsau câteodată să se întoarcă nevătămați. În sfârşit, sosi ziua când Bătrânii, ei între ei, hotărâră să taie caii lui Eşmun. Erau animale sfinte, în coama cărora preoții împleteau panglici de aur, şi care prin însăşi ființa lor închipuiau mişcarea Soarelui şi puterea focului, în înțelesul ei cel mai înalt. Carnea, tăiată în bucăți deopotrivă, fu ascunsă în spatele altarului. În fiecare seară, pe cuvânt că merg să se închine, Bătrânii luau calea templului şi se ospătau pe furiş, iar la plecare mai luau cu ei, sub mantale, câte o ciozvârtă pentru copii. Cetățenii mai înstăriți care locuiau pe străzile singuratice, departe de zidurile cetății, se încuiau în casă de teamă să nu fie prădați.

Pietrele catapulturilor, ca şi resturile zidurilor care fuseseră dărâmate pentru înlesnirea apărării, se îngrămădeau de-a valma în mijlocul ulițelor. În ceasurile cele mai liniştite, o mare mulțime se revărsa dintr-o dată, strigând, şi flăcări fluturau pe culmea Acropolei, ca nişte fâşii de purpură răsucite de vânt.

Cele trei catapulturi mari nu se opreau nici o clipă. Urgia pe care o dezlănțuiau era de neînchipuit. Un cap de om, smuls de pe umeri, fu azvârlit până pe treptele sisiților; pe strada Kinisdo, o femeie care năştea muri strivită de o bucată de marmură, iar pruncul, cu patul lăuzei, se rostogoli până în răspântia Cinasynului, unde fură găsite aşternuturile.

Mai supărătoare erau gloanțele aruncătorilor cu praştia; cădeau pe acoperişul caselor, în grădini şi în mijlocul curților, unde oamenii stăteau la masă, ciugulind un prânz sărac şi oftând din adâncul pieptului. Gloanțele ucigătoare purtau pe fața lor litere care se întipăreau în carne; pe trupurile celor morți se puteau citi vorbe de ocară: *porc, şacal, vierme,* sau glume ca: *pune mâna* pe *el! ce-am căutat, am găsit*!.

Zidurile care se întindeau din marginea portului până în dreptul cisternelor căzură, iar locuitorii din Malqua se pomeniră prinşi între vechea fortăreață a Byrsei şi armata barbarilor. Cartaginezii se mulțumiră să întărească zidurile rămase în picioare, înălțându-le cât mai sus, şi lăsară la voia întâmplării pe cei de dincolo de ele. Aceştia pieriră până la unul, şi cu toate că nimeni nu-i iubea, toți îl țineau de rău pe Hamilcar pentru această neiertată cruzime.

A doua zi, sufetul dădu poruncă să se desfunde gropile în care îşi păstra grânele, iar slujitorii lui le împărțiră poporului. Trei zile de-a rândul, cartaginezii mâncară pe săturate.

Cu atât mai chinuitoare ajunsese setea. Însetații vedeau cum se revarsă sub ochii lor căderea de apă limpede a apeductului rupt în două. În lumina soarelui se ridica un abur uşor cu răsfrângeri de curcubeu, şi un

râu subțire, șerpuind pe nisipul țărmului, se pierdea în mare.

Hamilcar nu-şi pierduse nădejdea. Aştepta o întorsătură hotărâtoare, care să schimbe soarta războiului.

Sclavii lui desprinseră lamele de argint din templul lui Melkarth; traseră cu funiile patru corăbii din port, le aduseră până pe țărmul Mappalei, făcură o spărtură în zidul din fața mării, şi porniră spre Țara Galilor, să năimească pe orice preț alți mercenari. Hamilcar era mâhnit că pierduse legătura cu Narr'Havas, pe oare îl ştia în spatele barbarilor, gata să cadă asupra lor. Dar Narr'Havas, simțindu-şi puterile prea slabe, nu îndrăznea să pornească la luptă de unul singur. Sufetul a poruncit să se înalțe zidurile cu douăsprezece palme, a adunat în Acropole toate armele arsenalului, şi a dres încă o dată stricăciunile maşinilor de război.

Frânghiile catapulturilor erau împletite din vine scoase de la gâtul taurilor şi de la picioarele cerbilor; dar nu se mai găseau în toată Cartagina nici tauri, nici cerbi. Hamilcar ceru Bătrânilor părul soțiilor lor; femeile se supuseră, dar firele care se strânseră fură prea puține. În palatul sisiților se aflau o mie două sute de sclave tinere, care urmau să fie vândute lupanarelor din Grecia şi Italia. Din părul lor înmlădiat cu unsori se puteau împleti cele mai bune funii pentru maşinile de război; se pierdea însă o marfă mult prea prețioasă. Se hotărî, aşadar, să fie alese acele soții ale oamenilor din popor care aveau părul cel mai frumos şi mai bogat. Fără să țină seamă de apărarea patriei, femeile se împotriviră cu strigăte de disperare când slujitorii celor o sută se năpustiră asupra lor cu foarfecele.

O furie nestăpânită îi cuprinse pe barbari. Cartaginezii îi vedeau de departe cum îşi ungeau maşinile cu grăsimea leşurilor; mulți le smulgeau unghiile ca să facă zale din ele. Le veni apoi în gând să arunce cu puterea catapulturilor ulcioare pline cu şerpi, pe care îi strângeau negrii. Vasele de lut se spărgeau pe lespezile de piatră; iar şerpii, răspândindu-se, mişunau atât de mulți, de parcă ieşeau de sub ziduri ca dintr-un cuib al lor. Neîndestulați cu această născocire, barbarii mai adăugară altele: aruncau tot soiul de scârnăvii, murdării de om, bucăți de stârvuri şi leşuri întregi. Ciuma izbucni din nou. Cartaginezilor le cădeau dinții, iar gingiile li se albeau, ca ale cămilelor când se întorc dintr-un drum prea lung.

Mercenarii urcară maşinile de război pe podişul clădit în fața cetății, deşi nu-l ridicaseră încă în tot locul până la înălțimea zidurilor. În fața celor douăzeci şi trei de turnuri de piatră, se ridicau tot atâtea turnuri de lemn. Toate tolenonele fuseseră înşirate în linie de bătaie, iar în mijlocul lor, ceva mai înapoi, se înălța uriaşa helepolă a lui Demetrius Poliorsetul, pe care Spendius izbutise s-o întocmească după chipul şi asemănarea ei. În formă de piramidă, ca farul din Alexandria, avea o înălțime de o sută treizeci de coți şi o lărgime de douăzeci şi trei; cele nouă caturi ale ei, care se îngustau spre vârf, erau apărate cu plăci de aramă, în mijlocul cărora se deschideau porți încărcate cu soldați. Pe puntea ei cea mai înaltă se ridica un catapult între două baliste.

Hamilcar porunci să se aşeze cruci de pedeapsă pentru cei care începuseră să spună că cetatea ar trebui să se predea. Au fost chemate sub arme până şi femeile. Oamenii dormeau pe stradă, într-o înfricoşată aşteptare.

Într-o dimineață – era ziua şaptea a lui Nyssan – puțin înainte de răsăritul soarelui, cartaginezii fură treziți de strigătul întregii mulțimi a barbarilor. Trâmbițele nechezau în țevi de plumb; goarnele mugeau ca nişte tauri. Toți alergau spre zidurile cetății.

O pădure de lănci, de suliți şi de săbii porni asupra Cartaginei. Scările se agățară de ziduri şi în golul crenelurilor apărură capete de barbari.

Bârne grele, purtate pe umăr de un şir întreg de oameni, băteau porțile; în locurile unde podul de pământ lipsea, mercenarii porniseră să dărâme zidul în cohorte strânse; oamenii din linia întâi se aşezau în patru labe, cei din rândul al doilea îngenuncheau peste ei, până la cei din urmă, care rămâneau în picioare; în alte părți, pentru a urca, unii porneau în frunte, ceilalți după ei ca o coadă, ținând scuturile deasupra coifurilor cu brațul stâng şi apropiindu-le atât de strâns unul de altul, încât păreau laolaltă o uriaşă adunare de broaşe țestoase. Gloanțele alunecau pe această armătură piezişă.

Cartaginezii azvârleau peste ziduri pietre de moară, maiuri, butoaie, hârdaie, paturi, tot ce avea greutate şi putea să ucidă. Unii pândeau pe creneluri cu năvoade, iar barbarii prinşi în ochiurile plasei se zbăteau ca nişte peşti. Apărătorii dărâmau singuri meterezele, şi pereți întregi se prăbuşeau într-un nor de praf; catapulturile trăgeau unele asupra altora; pietrele se ciocneau în aer şi zburau în mii de bucăți, abătându-se asupra luptătorilor ca o ploaie mereu întețită.

Cele două mulțimi se încleştaseră într-o uriaşă învălmăşeală de trupuri omeneşti. Se răsuceau în loc pe cele două culmi potrivnice, rostogolindu-se necontenit, fără să facă un pas înainte. Oamenii luptau culcați pe burtă ca şerpii, într-o cumplită încrâncenare. Femeile urlau aplecate peste metereze. Barbarii le smulgeau vălurile, şi goliciunea coapselor albe strălucea între brațele negrilor care le sfâşiau cu jungherele. Morții prinşi în încleştarea mulțimii nu mai cădeau; rămâneau în picioare între umerii luptătorilor, cu privirile împietrite. Unii, cu amândouă tâmplele străbătute de o lance, clătinau din cap ca nişte urşi. Gurile rămâneau deschise mai

înainte de a putea striga; mâinile tăiate zburau prin aer; a fost un măcel, pe care cei rămaşi în viaţă aveau să-l pomenească multă vreme.

Turnurile de lemn şi turnurile de piatră revărsau de-o parte şi de alta o grindină de săgeţi. Tolenonele îşi mişcau cu repeziciune antenele lor lungi, şi barbarii care jefuiseră în Catacombe vechiul cimitir al băştinaşilor azvârleau asupra cetăţii lespezile de piatră de pe morminte. Sub greutatea panerelor prea încărcate, frânghiile se rupeau şi grămezi de oameni se prăbuşeau cu braţele în aer.

Până înspre amiază, veteranii hopliţilor se înverşunară asupra Taeniei, încercând să pătrundă în port şi să nimicească corăbiile. Hamilcar porunci să se aprindă un foc de paie ude pe acoperişul templului lui Khamon; fumul îi orbi pe barbari. Gonindu-i în stânga portului, îi sili să îngroaşe rândurile învălmăşite ale mulţimii care se îngrămădise în Malqua. Câteva sintagme alcătuite din ostaşi zdraveni, aleşi pe sprânceană, izbutiră să spargă trei porţi; cuiele bătute în pereţi înalţi de scânduri îi opriră. A patra poartă căzu mai lesne; hopliţii săriră peste pragul ei, prăbuşindu-se în şanţul unde cartaginezii ascunseseră capcane, în colţul dintre răsărit şi miazăzi al cetăţii. Autharit cu oamenii lui dărâmară zidul, ale cărui crăpături fuseseră astupate cu cărămizi. Urcară fără greutate povârnişul mai departe, dar se pomeniră în faţa lor cu al doilea zid, clădit din pietre şi bârne culcate de-a lungul, un rând de pietre urmând unui rând de bârne, ca pe tabla unui joc de şah. Era un fel de a zidi pe care Hamilcar îl cunoştea din Galia şi i se păruse potrivit pentru apărare. Galii priveau cu uimire acele ziduri, care semănau atât de bine cu un oraş al lor. Porniră la luptă fără însufleţire şi fură nevoiţi să dea înapoi.

Tot drumul arcuit între strada Khamon şi Târgul-Verdeţurilor se afla în stăpânirea barbarilor; cu scurte izbituri de ţăruş samniţii ucideau pe răniţii care trăgeau să moară; priveau cum fumegă la picioarele lor dărâmăturile zidurilor, în timp ce încleştarea bătăliei se prelungea mai departe.

Aruncătorii-cu-praştia înaintau necontenit; dar în timpul luptei arcurile arcarniene se rupseseră, iar mulţi dintre ei azvârleau pietrele cu mâna, ca ciobanii. Alţii aruncau gloanţe de plumb cu sfârcul biciului. Zarxas, cu părul lui negru revărsat pe umeri, se ivea pretutindeni, sărind de la un rând la altul, şi îndemnând pe baleari la luptă. Îşi legase câte un paner de fiecare parte a şoldurilor, culegea din ele cu mâna stângă, iar braţul lui drept se învârtea în aer ca roata unui car.

Pentru a putea ţine sub porunca lui pe toţi barbarii, Mâtho rămăsese câtva timp departe de învălmăşeala bătăliei. I-a urmat pe mercenari de-a lungul golfului, a stat în apropierea lagunei cu numizii, a trecut pe malul lacului printre negri şi din largul câmpiei a trimis în luptă, pe rând, cohortele pornite asupra zidurilor cetăţii. Încetul cu încetul s-a apropiat de toiul bătăliei. Mirosul sângelui, privelişte a măcelului, sunetul goarnelor îl stârniră. Intră în cort şi, descingându-şi platoşa, se înfăşură în blana leului, ca într-o armură de luptă mai uşoară. Botul fiarei îi acoperea creştetul, înrămându-i obrazul într-un cerc de colţi ascuţiţi, labele dinainte îi acopereau pieptul, iar unghiile picioarelor dinapoi îi ajungeau până mai jos de genunchi.

Îşi păstrase puternica cingătoare, în care strălucea securea cu două tăişuri; prinzând în mâini spada lui grea se năpusti la atac, croindu-şi drum peste zidurile dărâmate.

Seceră în jurul lui pe cartaginezi de-a valma, ca tăietorii de lemne care, intrând cu securea într-un crâng de sălcii, se silesc să doboare cât mai multe pentru a-şi spori simbria. Pe cei care încercau să-l lovească din lături îi răsturna cu mânerul săbiei; pe cei care îl înfruntau din faţă îi străpungea; pe cei care căutau să fugă îi despica în două. Pe câţiva care îi săriră în spate îi strivi de stâlpul unei porţi. Spada lui se ridica pe deasupra capetelor şi cădea; dar tăişul săbiei lovind colţul unui zid se frânse. Mâtho scoase securea lui cea grea şi porni să spintece pe cartaginezi înaintea şi înapoia lui, ca pe o turmă de oi. Rândurile duşmanilor se răriseră din ce în ce mai mult, şi ajunse singur în faţa celui de-al doilea zid, la poalele Acropolei. Poverile aruncate de pe creastă se învălmăşiseră pe trepte şi se rostogoleau peste zid. Mâtho se opri în mijlocul ruinelor şi strigă soldaţilor să-l urmeze. Zări penele coifurilor fluturând deasupra capetelor, apoi cufundându-se iar, în fierberea mulţimii; pe toţi îi aştepta pierzarea. Alergă spre ei, şi deodată larga coroană de pene roşii se strânse laolaltă, adunându-se în jurul lui. Dinspre străzile lăturalnice se revărsa potop de oameni. Săltat de subsuori şi purtat pe umerii barbarilor, Mâtho ajunse dincolo de metereze, pe podişul unei înalte terase.

La o poruncă a lui, toate scuturile se aşternură peste coifuri. Mâtho sări deasupra lor şi, învârtind în mână securea lui cumplită, alerga spre Cartagina pe valurile de bronz ale scuturilor, ca un zeu al mării care îşi poartă tridentul peste talazuri.

Un om în rochie albă se plimba pe marginea zidului, privind cu nepăsare moartea care îl înconjura. Punea din când în când palma dreaptă deasupra ochilor, ca şi cum ar fi voit să deosebească chipul cuiva. Când Mâtho ajunse sub picioarele lui, privirile omului în alb se aprinseră; faţa lui palidă s-a crispat şi, ridicând în aer braţele lui firave, a izbucnit în blesteme.

Mâtho nu le auzi; dar simţi săgetându-i inima o privire atât de sălbatică şi de cruntă, încât, cu un muget de fiară, repezi asupra lui tăişul securii. Alţii se năpustiră asupra lui Şahabarim; Mâtho, nemaizărindu-l, căzu

pe spate, sleit de puteri.

Un groaznic scârțâit de roți se auzi în legănarea unui val de glasuri răguşite care cântau.

Era helepola cea mare, purtată de o mulțime de soldați; unii trăgeau de frânghii cu amândouă mâinile, alții împingeau din urmă cu umărul: dar deşi taluzul care se înălța de pe câmpie avea o înclinare abia simțită, maşina era atât de grea, încât nu putea să urce. Se urnise încet, din zorii zilei, pe cele opt roți prinse în cercuri de fier, asemenea unui munte care ar încerca să se suie pe-un altul.

Un berbec uriaş ieşi din pântecele ei. Porțile celor trei laturi dinspre cetate ale helepolei se deschiseră, şi înăuntru apărură, ca nişte coloane de fier, platoşele soldaților înarmați. Urcau, şi coborau pe cele două scări care legau între ele podurile maşinii. Aşteptau ca scoabele uşilor să atingă zidul, pentru a porni la asalt. În mijlocul platformei înalte, frânghiile balistelor se răsuceau; oiştea cea mare a catapultului cădea.

Hamilcar stătea în picioare pe acoperişul templului lui Melkarth. Bănuise că helepola se va îndrepta spre zidurile cele mai puternice şi, tocmai de aceea, mai puțin păzite. De mai multă vreme, sclavii săi căraseră fără încetare burdufuri de apă, vărsându-le în două şanțuri adânci de lut, din care apa curgea încet asupra terasei. Lucru de mirare, Hamilcar nu se arăta îngrijorat.

Dar când helepola s-a apropiat până la treizeci de paşi, a poruncit să se întindă scânduri deasupra străzilor, între o casă şi alta, de la cisterne până pe înălțimea meterezelor. Oameni înşirați în lanț îşi treceau din mână în mână coifurile şi amforele pline, deşertându-le necontenit. Cartaginezii erau furioşi văzând cum se risipeşte atâta bunătate de apă; dar când berbecul sparse zidul, o fântână revărsată țâşni printre pietrele desprinse de la locul lor. Uriaşa clădire de aramă, cu cele nouă caturi ale ei cuprinzând trei mii de soldați, începu să se clatine ca o corabie pe valuri. Apa, răspândindu-se şi pătrunzând în pământ, desfundase drumul. Roțile helepolei se înnămoliră; între perdelele de piele se ivi capul lui Spendius, suflând cu toată puterea într-un corn de fildeş. Smucindu-se într-o ultimă sforțare, maşina uriaşă a mai înaintat vreo zece paşi; dar călcând pe pământ din ce în ce mai moale, se afundă în noroi cu roțile până la osii, aplecându-se într-o parte. Catapultul se rostogoli până la marginea şanțului şi, târât de greutatea oiştei, căzu dărâmând sub el toate caturile de jos ale maşinii. Soldații care stăteau în picioare, gata de luptă în fața porților helepolei, se prăbuşiră în gol; încercând să se agate de capătul grinzilor făceau să se încline şi mai mult uriaşa maşină, care se destrăma pârâind din toate încheieturile.

Ceilalți barbari alergară în ajutor. Cartaginezii coborâră de pe metereze şi-i loviră din spate, măcelărindu-i; se pomeniră însă la rândul lor împresurați de carele înarmate cu tăişuri de coasă, şi se urcară din nou pe ziduri; apoi se lăsă noaptea; barbarii se retraseră.

Nu se mai vedea până departe decât un furnicar de umbre negre, cuprinzând tot largul câmpiei, între marginea albastră a mării şi fâşia de argint a lagunei. Apa lacului amestecată cu sânge se întindea până în zare, ca o uriaşă mlaştină purpurie.

Pe culmea podului de pământ zăceau atâtea mormane de morți, încât părea clădită cu trupuri omeneşti. Helepola, împovărată de arme, se înălța în mijlocul câmpului de luptă, şi din când în când se desprindeau din scheletul ei frânturi uriaşe, ca blocurile de piatră ale unei piramide dărâmate. În lungul meterezelor se zăreau urmele lăsate pe ziduri de revărsarea plumbului topit. Ici-colo, un turn de lemn prăbuşit ardea în flăcări, iar casele apăreau nelămurite, ca treptele unui amfiteatru în ruină. Trâmbe grele de fum se ridicau în văzduh într-un vârtej de scântei, pierzându-se pe întinderea cerului întunecat.

Cartaginezii, chinuiți de sete, se năpustiră să sfărâme porțile cisternelor. Nu mai găsiră, pe fund, decât drojdiile unei ape mlăştinoase.

Ce soartă avea să-i mai aştepte? Mulțimea barbarilor era nesfârşită; îşi vor împrospăta puterile şi se vor întoarce la luptă.

Toată noaptea poporul se aduna în cete, ținând sfat la colțul străzilor. Unii spuneau că ar fi bine să scoată afară din oraş pe bătrâni, pe femei şi pe bolnavi; alții erau de părere că ar trebui să părăsească toți cetatea şi să se aşeze într-un ținut mai depărtat. Le lipseau însă corăbiile, aşa că până la răsăritul soarelui nimic nu hotărau.

Ziua următoare trecu fără luptă. Oamenii erau sleiți de puteri; cei care apucau să ațipească aveau înfățişarea unor cadavre.

Cugetând îndelung asupra nenorocirii care îi ajunsese, cartaginezii şi-au adus aminte că în anul acela nu trimiseseră în Fenicia jertfele datorate în fiecare an lui Melkarth-Tyrianul. O cumplită spaimă îi cuprinse dintr-o dată; au înțeles că Zeii mânioşi împotriva Republicii o urmăreau cu răzbunarea lor.

Zeii aceştia erau stăpâni fără milă şi cruzi, nu se lăsau înduplecați decât cu rugăciuni şi daruri; iar cel mai puternic dintre toți se dovedise a fi Moloh-Mistuitorul. Sufletul şi trupul oamenilor, viața însăşi se afla sub stăpânirea lui. Gândindu-se la mântuirea lor, cartaginezii obişnuiau să-i închine o parte de jertfă îndestulătoare, ca să-i potolească furiile. Ardeau fruntea şi ceafa copiilor cu fitiluri de lână aprinsă, şi fiindcă preoții câştigau

bani buni de pe urma acestui fel de a-l înduplеca pe Baal, ei îndemnau pe credincioşi să-l folosească, fiind cel mai lesnicios şi mai puţin dureros dintre toate.

De data aceasta era vorba de însăşi soarta Republicii. Şi fiindcă orice folos trebuia răscumpărat cu o pierdere, învoiala încheindu-se totdeauna după nevoile celui slab şi pofta celui mai tare, nici o suferinţă nu era prea mare pentru a-l împăca pe Zeu, şi cu cât jertfele omeneşti erau mai grele, cu atât Zeul se bucura mai mult. Acum, când soarta Cartaginei era în mâna lui, nu mai era de ales. Moloh trebuia îmblânzit pe de-a-ntregul. Era singurul mijloc de a mântui cetatea; nenumăratele pilde din trecut o dovedeau. Numai focul putea să purifice Cartagina! Victimele urmând să fie alese din marile familii, poporul aştepta cu o bucurie sălbatică îndeplinirea jertfei.

Bătrânii ţinură adunare. Sfatul se prelungi până târziu. Hannon nu putea să lipsească, dar fiindcă nu mai era în stare să se aşeze pe scaun, se culcă în faţa uşii, pe jumătate ascuns sub ciucurii perdelii; iar când marele preot întrebă pe cei de faţă dacă sunt gata să-şi jertfească fiii, glasul lui ţâşni din umbră, ca mugetul unui zeu în întunericul unei peşteri.

Îi părea rău – striga el – ca nu poate dărui patriei un vlăstar din sângele său! Şi privirea i se îndreptă spre Hamilcar, care se afla în faţa lui, de cealaltă parte a încăperii. Sufetul, tulburat până în adâncul inimii, aplecă ochii în pământ. Toţi încuviinţară pe rând, cu un semn al capului, îndemnul care se desprindea din privirea lui Hannon. Hamilcar se văzu nevoit să răspundă marelui preot: „Aşa să fie!" în cele din urmă, Bătrânii hotărâră jertfa în cuvinte ocolite, după cum era obiceiul; fiindcă sunt fapte pe care oamenilor le vine mai uşor să le săvârşească decât să le spună pe nume.

Vestea se răspândi fără întârziere în toată Cartagina. Cuvinte de jale se auziră pretutindeni; femeile se porniră să bocească; bărbaţii lor încercau să le potolească şi le mustrau cu aspre ocări.

Trei ceasuri mai târziu, un zvon de necrezut se răspândi: sufetul găsise izvoare de apă lângă ţărmul mării. Tot oraşul alergă într-acolo. Câteva ochiuri de apă se zăreau lucind în nisip. Întinşi pe burtă, însetaţii se aplecau să bea.

Hamilcar însuşi n-ar fi ştiut să spună dacă fusese călăuzit de un îndemn al Zeilor, sau de amintirea nedesluşită a unor vorbe pe care le auzise de la tatăl său. Părăsind adunarea Bătrânilor, coborâse până la ţărmul mării, şi împreună cu sclavii lui se apucase să răscolească nisipul.

Sufetul dărui poporului haine, încălţăminte şi vin. Împărţi tot grâul pe care îl mai păstra în hambarele lui. Dădu voie mulţimii să pătrundă în palat şi îi îngădui să cerceteze bucătăriile, cămările şi toate încăperile – afară de odaia în care se afla Salammbô. Dădu de ştire că şase mii de mercenari din Galia se îndreptau spre Cartagina, iar regele Macedoniei îi trimitea în ajutor o armată.

Dar chiar de-a doua zi, izvoarele scăzură; până în seara celei de-a treia secară cu totul. Hotărârea Bătrânilor era din nou pe toate buzele, iar preoţii lui Moloh se pregăteau pentru lucrarea lor.

Oameni înveşmântaţi în haine negre treceau de la o casă la alta. În multe părţi găseau odăile pustii; gazda era dusă să cumpere de mâncare sau plecase după alte treburi grabnice; slujitorii lui Moloh nu mai aşteptau şi luau cu ei copiii. Unii părinţi îi dădeau, prosteşte, de buna lor voie. Copiii erau duşi mai întâi în templul lui Tanit, în paza preoteselor, care aveau grijă să-i hrănească şi îi lăsau să se joace, până în ziua cea mare hotărâtă pentru jertfă.

Înfăţişându-se pe neaşteptate, preoţii îl găsiră pe Hamilcar în grădină.

– Am venit la tine, Barca, pentru ceea ce ştii... fiul tău...

Îi spuseră că într-o seară a lunii trecute, câţiva oameni l-au văzut pe drumul Mappalelor, însoţit de un bătrân. Hamilcar simţi dintr-o dată că i se curmă răsuflarea. Înţelegând că era zadarnic să se mai ascundă, se înclină, li pofti să aştepte în casa-negoţurilor şi făcu semn sclavilor să stea de pază în apropiere.

A intrat în odaia lui Salammbô cu inima sfâşiată de durere. Prinse pe Hannibal cu o mână, smulse cu cealaltă şnurul unei haine de pe jos, legă mâinile şi picioarele copilului, îi vârî un căluş în gură şi-l ascunse sub pielea de bou a patului, lăsând să cadă până la pământ aripa largă a unei perdele.

Hamilcar începu apoi să măsoare odaia în sus şi în jos; se frământa neliniştit, ridica braţele amândouă şi îşi muşca buzele. Apoi rămase cu ochii în gol, gâfâind ca şi cum ar fi aşteptat să moară.

În sfârşit, bătu din palme de trei ori şi Giddenem se înfăţişă înaintea lui.

– Ascultă! îi porunci Hamilcar. Să alegi dintre sclavi un băiat de opt-nouă ani, cu ochi negri şi cu fruntea boltită. Să mi-l aduci aici! Grăbeşte-te!

Giddenem se întoarse însoţit de un copil, o fiinţă firavă, cu burta umflată, tot atât de murdar ca şi zdreanţă jegoasă care îi spânzura pe şolduri. Îşi ascundea capul între umeri şi cu dosul palmei îşi freca ochii plini de muşte.

Cum ar fi putut să-l asemuiască cineva cu Hannibal? Şi nu mai era timp să caute altul! Hamilcar îl săgeta cu privirea pe Giddenem; îi venea să-l strângă de gât.

– Pleacă! îi strigă, şi căpetenia sclavilor se făcu nevăzut.

Aşadar, nefericirea de care se temuse atât îl ajunsese! îşi încorda mintea în sforţări supraomeneşti să găsească un mijloc de scăpare, o ieşire din groaznicul impas.

Deodată se auzi, de dincolo de uşă, glasul lui Abdalonim. Slujitorii lui Moloh îşi pierduseră răbdarea.

Sufetul îşi înăbuşi un strigăt, ca şi cum l-ar fi ars cu un fier înroşit. Făcu din nou câţiva paşi prin odaie, apoi se prăbuşi pe marginea balustradei, cu coatele pe genunchi, strângându-şi fruntea între pumnii încleştaţi.

În cada de porfir mai rămăseseră două palme de apă pentru baia lui Salammbô. Biruindu-şi deopotrivă mândria şi scârba, Hamilcar luă copilul în braţe, şi ca un negustor de sclavi începu să-l spele cu peria şi cu praf de lut. Luă apoi de pe un raft din perete două bucăţi de purpură, i le potrivi băiatului pe piept şi pe spate, prinzându-le de umeri în două copci de diamante. Îi stropi creştetul capului cu parfum, îi înnodă în jurul gâtului un colan de chihlimbar şi-i puse în picioare sandale cu tocuri de perle – sandalele fiicei sale! Hamilcar fremăta de mânie şi de ruşine. Salammbô sărise să-l ajute, tot atât de tulburată ca şi tatăl ei. Copilul zâmbea, zăpăcit de atâta strălucire, şi prinzând curaj, când Hamilcar îl luă de mână începu să zburde şi să bată din palme.

Îl ţinea strâns, ca şi cum i-ar fi fost teamă să nu-l piardă; copilul, de durere, scâncea uşor alergând alături de el.

Cum treceau prin faţa ergastulei, se auzi de sub un palmier un glas rugător şi înlăcrimat care murmura; „Stăpâne... stăpâne..."

Hamilcar se întoarse şi zări lângă el o lepădătură de om, unul din acei nefericiţi care trăiau de azi pe mâine la casa sufetului.

– Ce vrei?

Sclavul, tremurând din tot trupul, îngână s

– Sunt tatăl lui...

Hamilcar nu se opri. Sclavul mergea în urma lui, frânt din mijloc, cu genunchii îndoiţi şi cu fruntea la pământ. *Pe* faţa lui se întipărea o spaimă cumplită; gemea cu răsuflarea întretăiată, neîndrăznind nici să întrebe, nici să strige: „Iertare!"

În sfârşit, îndrăzni să atingă uşor braţul stăpânului cu un deget:

– Vrei să-l...? Nu avu destulă putere să sfârşească vorba; Hamilcar, tulburat de durerea lui, se opri.

Atât de adâncă era însă prăpastia care îl despărţea de sclavi, încât nu-i trecuse niciodată prin minte că ar avea ceva de vorbit împreună. Însăşi îndrăzneala lui i se păru o jignire şi o încălcare a drepturilor sale de stăpân. Îi răspunse cu o privire mai rece şi mai grea decât securea călăului; sclavul căzu în praf, fără simţire, la picioarele lui. Hamilcar păşi peste el, plecând mai departe.

Cei trei oameni înveşmântaţi în negru îl aşteptau în sala cea mare, în picioare lângă discul de piatră. Hamilcar se aruncă la pământ sfâşiindu-şi haina, şi izbucni în strigăte de nestăpânită durere:

– Vai! Vai! Sărmanul meu Hannibal! Scumpul meu fiu! Mângâierea şi lumina vieţii mele! Ah! luaţi-mă, ucideţi-mă şi pe mine! Nefericire mie! Nefericire! (îşi rupea obrazul cu unghiile, îşi smulgea părul din cap şi plângea cu hohote, ca bocitoarele la căpătâiul unui mort.) Luaţi-l! Nu mai pot îndura atâta suferinţă! Plecaţi! Omorâţi-mă cu el deodată! Slujitorii lui Moloh rămăseseră miraţi, văzând că marele Hamilcar dovedeşte o inimă atât de slabă. Erau aproape înduioşaţi.

Deodată se auzi un zvon de paşi desculţi şi un gâfâit repede, ca răsuflarea unei fiare care aleargă; pe pragul celei de-a treia galerii, între stâlpii de fildeş, se ivi chipul unui om cu faţa palidă, dezlănţuit, înfricoşător! întinse braţele în lături şi răcni:

– Copilul meu!

Hamilcar se aruncă într-un salt asupra sclavului, şi, astupându-i gura cu amândouă mâinile, strigă cu glas şi mai puternic:

– E bătrânul care l-a crescut! îl iubeşte ca pe copilul lui! Durerea l-a făcut să-şi piardă minţile! Ajunge! Destul!

Împingând cu umărul pe cel trei preoţi şi pe copilul jertfit, Hamilcar ieşi în grabă cu ei împreună, închizând uşa în urma lui cu piciorul.

Hamilcar rămase câtva timp pe loc să asculte, temându-se că se vor întoarce. Se gândi apoi că ar fi trebuit să omoare sclavul, pentru a-l împiedica să vorbească. Dar tot n-ar fi ocolit primejdia; ar fi mâniat pe Zei, şi pedeapsa acestora s-ar fi abătut asupra fiului său. De aceea îşi schimbă gândul şi porunci lui Taanah să-i ducă cele mai alese bunătăţi ale gurii: o pulpă de cerb, mazăre boabe şi dulceaţă de rodii. Sclavul, flămânzit de multă vreme, se năpusti asupra bucatelor şi lacrimi grele îi cădeau în mâncare.

Hamilcar se întoarse în odaia lui Salammbô şi-l dezlegă pe Hannibal. Copilul, furios, îi muşcă mâinile până la sânge. Tatăl lui se apăra, mângâindu-l. Salammbô, ca să-l potolească, încercă să-l sperie cu Lamia,

zmeoaica din Cyrena.

– Unde e? întrebă copilul.

Îi spuse apoi că o ceată de tâlhari veniseră să-l răpească şi să-l închidă într-o peşteră.

– Să vie, strigă Hannibal, îi omor pe toţi!

Hamilcar îi destăinui groaznicul adevăr, dar copilul, înfruntând pe tatăl său cu vorbe aspre, i-a strigat că e stăpânul Cartaginei şi-i poate trimite la moarte pe toţi supuşii lui.

În cele din urmă, ostenit de atâtea frământări şi de atât zbucium, adormi cu pumnii strânşi. Vorbea în vis, cu fruntea culcată pe perna de purpură; ţinea capul puţin aplecat pe spate, şi braţul lui fraged, despărţit de trup, rămăsese întins ca şi cum ar fi dat o poruncă.

La căderea nopţii, Hamilcar îl ridică pe braţe cu grijă şi coborî în întuneric scara galerelor. Trecând prin casa negoţurilor, luă cu el un coş cu struguri şi un ulcior cu apă proaspătă. În faţa statuii lui Aletes din tainiţa cu pietre scumpe, copilul se trezi; zâmbea – ca şi celălalt – în braţele tatălui său, sub strălucirea luminilor care îl înconjurau.

Hamilcar era încredinţat acum că nimeni nu va mai putea să-i răpească fiul. Era un loc de nepătruns, legat de ţărmul mării printr-un tunel, pe care numai el îl ştia. Rotind privirea în jurul lui răsuflă adânc, apoi aşeză copilul pe un scăunel lângă scuturile de aur.

Nici o privire dinafară nu putea să ajungă până aici; nu mai avea nevoie de nici o pază. Hamilcar se simţea uşurat, ca o mamă care, după o lungă despărţire, şi-ar fi regăsit pe primul ei născut. Îl strângea la pieptul lui, râzând, îl mângâia cu nume alintătoare şi îl acoperea cu sărutări. Micul Hannibal, tulburat de atâta copleşitoare dragoste, tăcea.

Hamilcar se întoarse pe acelaşi drum, cu paşi de tăcere, pipăind zidurile pe întuneric; în sala cea mare, lumina albă a lunii pătrundea printr-una din ferestrele peretelui boltit; în mijlocul încăperii, sclavul sătul dormea întins pe pardoseala de marmură. Hamilcar îl privi, şi simţi în inima lui un fel de milă; cu vârful coturnului îi împinse un covor sub căpătâi. Apoi îşi îndreptă ochii spre Tanit, a cărei seceră de argint lucea pe întinsul cerului. Se simţea mai puternic decât Zeii şi se gândea cu dispreţ la Baal.

Pregătirile pentru jertfă începuseră.

Un perete al templului lui Moloh fu dărâmat, pentru ca zeul de aramă să poată fi scos fără să se atingă cenuşa altarului. În zorii zilei, hierodulii îl împinseră până în piaţa lui Khamon.

Alunecând pe cilindrii tare îl susţineau, zeul trecea privind înapoi şi depăşind cu umerii lui înălţimea caselor. De departe zărindu-l, cartaginezii se împrăştiau în goană, căci nimeni, în afara clipelor lui de mânie, nu putea să-l privească pe Baal, nepedepsit.

O mireasmă pătrunzătoare plutea de-a lungul străzilor. Toate templele îşi deschiseră deodată porţile lor, lăsând să treacă alaiul tabernacolelor, unele aşezate pe care, altele pe litiere purtate de preoţi. Mănunchiuri de pene fluturau la colţurile tabernacolelor, şi raze de lumină răsăreau din globurile de cristal, de aur şi de argint care le împodobeau.

Baalimii, zeii Canaanului, născuţi odinioară din Baal-cel-Mare, se întorceau la părintele lor, pentru a se umili; şi a se mistui în faţa strălucirii sale.

Sub flamura lui Melkarth, de purpură uşoară, ardea o flacără de petrol; peste cea viorie, a lui Khamon, se înălţa un falus de fildeş, prins într-o verigă de nestemate; între perdelele lui Eşmun, albastre ca cerul, un piton dormea încolăcit, muşcându-şi coada; Zeii-Pateci, duşi pe braţe de preoţii lor, păreau nişte copii uriaşi în scutece, atingând cu călcâiele lor pământul.

Veneau apoi toate întrupările mai mărunte ale Baalilor: Baal-Samin, zeul spaţiilor cereşti, Baal-Peor, zeul munţilor sacri; Baal-Zebub, zeul putreziciunii, apoi zeii ţărilor vecine şi ai neamurilor de acelaşi sânge: Iarbal din Libia, Adramaleh al caldeienilor, Kijun al sirienilor; zeiţa cu chip de fecioară, Derceto, târându-se pe înotătoare, apoi trupul mort al lui Tamuz, întins pe năsălie între făclii şi coame de păr despletit. Pentru a supune Soarelui pe regii bolţii cereşti, şi pentru a-i împiedica să-i stânjenească puterea, preoţii purtau în vârful prăjinilor stele de metal felurit colorate. Nici una nu lipsea, de la Nebo cel negru, geniul lui Mercur, până la hidosul Rahab, care e semnul constelaţiei Crocodilului. Abaddirii, pietrele căzute din lună, se învârteau în praştii cu fire de argint; pâinişoare închipuind partea născătoare a femeii erau purtate în coşuri de preoţii lui Ceres; alţii veneau cu fetişurile şi amuletele lor; idoli uitaţi ieşeau la iveală; fuseseră aduse până şi podoabele sfinte ale corăbiilor, ca şi cum Cartagina ar fi voit să se adune întreagă, într-o reculegere închinată morţii şi durerii.

În faţa fiecărui tabernacol, un om purta pe creştetul capului un vas mare în care ardea tămâie. Nori de fum se ridicau ici şi colo, iar în ceaţa lor deasă se întrezăreau perdelele, ciucurii de cristal şi broderiile flamurilor sacre, înaintau încet, fiind nespus de grele. Carele se împiedicau uneori pe pardoseala străzilor, iar

credincioşii se grăbeau să atingă Baalimii cu poalele veşmintelor, pe care le păstrau după aceea ca pe un lucru sfinţit.

Zeul de aramă se îndrepta spre piaţa lui Khamon. Bogaţii, strângând în mâini sceptre cu măciulie de smarald, se strânseseră în Kinisdo; supraveghetorii visteriei, guvernatorii provinciilor, negustorii, ostaşii, corăbierii, toată gloata nesfârşită care însoţea alaiul, purtând fiecare semnul slujbei şi uneltele meşteşugului său, se înşira în jurul tabernacolelor care coborau din înaltul Acropolei între două şiruri de preoţi.

În cinstea lui Moloh, toţi se împodobiseră eu cele mai scumpe giuvaeruri. Diamantele scânteiau pe negrul rochiilor; dar inelele prea largi cădeau de pe degetele slăbite, şi nu se putea închipui o privelişte mai jalnică decât mulţimea aceea de oameni tăcuţi, ai căror cercei spânzurau pe feţe străvezii şi ale căror tiare de aur încingeau frunţi încruntate într-o sfâşietoare deznădejde.

În sfârşit, Baal ajunse în mijlocul pieţii. Preoţii ridicară în faţa lui o împrejmuire de zăbrele, pentru a ţine poporul departe; apoi rămaseră in picioare în jurul lui.

Slujitorii lui Khamon, în rochii de lână roşcată, se rânduiră în faţa templului lor, sub coloanele porticului; pontifii lui Eşmun, în mantale de in, purtând salbe din capete de cucufe şi tiare ţuguiate, se înşirară pe treptele Acropolei; preoţii lui Melkarth, în tunici viorii, cuprinseră latura dinspre apus; păzitorii abaddirurilor, strâns înfăşuraţi în fâşii de stofă frigiană, se aşezară spre răsărit; pe latura dinspre miazăzi se înşiruiră necromanţii cu trupul tatuat, bocitorii în haine peticite şi slujitorii Paterilor şi Ydonimilor, care ghiceau viitorul ţinând între dinţi osul unui om mort. Preoţii lui Ceres, înveşmântaţi în rochii albastre, mai puţin cutezători, se opriseră în strada Satheb, cântând cu glasul coborât un thesmoforion în graiul megarian.

Din când în când apăreau şiruri de oameni goi, unii cu braţele întinse peste umerii celorlalţi. Scoteau din adâncul pieptului sunete prelungi şi răguşite; priveau cu ochii înflăcăraţi spre uriaşul de aramă şi, învăluiţi într-un nor de praf, se legănau în unduire egală, toţi o dată, ca şi cum ar fi fost puşi în mişcare de aceeaşi putere. Veneau atât de năvalnici, încât, pentru a-i potoli, hierodulii îi siliră cu lovituri de beţe să se culce pe burtă, în faţa zăbrelelor de aramă.

Atunci se arătă, venind din adâncul Pieţei, un om înveşmântat într-o rochie albă. Îşi făcu încet drum prin mulţime, şi poporul recunoscu pe marele preot al lui Tanit, pe Şahabarim. O furtună de huiduieli îl întâmpină; în ziua aceea, stăpânită de semnul bărbăţiei, Zeiţa fusese dată uitării şi nimeni nu băgase de seamă lipsa preoţilor ei.

Cu atât mai mare fu uimirea tuturor, când îl văzură pe Şahabarim deschizând în gardul de zăbrele una din uşile prin care treceau cei veniţi să aducă jertfe Zeului. Preoţii lui Moloh, socotind că îndrăzneala lui era o profanare, se năpustiră încercând să-l oprească. Îndopaţi cu carnea jertfelor, înveşmântaţi în purpură ca regii şi purtmd pe fruntea lor coroane cu trei cercuri, ei îşi strigau mânia împotriva acestui eunuc străveziu, istovit în post şi rugăciuni; râsul lor batjocoritor făcea să le salte bărbile negre în lumina soarelui.

Şahabarim, fără să răspundă, merse înainte, străbătând pas cu pas întreaga piaţă; ajunse la picioarele Zeului, şi, cu o mişcare largă a braţelor, îl atinse de o parte şi de alta; era gestul solemn al închinării. De multă vreme Rabbet îl făcea să sufere; şi dintr-o pornire a deznădejdii sale – sau în lipsa unui zeu care să-i mulţumească pe de-a întregul cugetarea – hotărâse să i se închine lui Moloh.

Mulţimea, înfricoşată de această cutezătoare lepădare, porni într-un murmur prelung. Toţi simţeau că în clipa aceea se rupea cea din urmă legătură dintre sufletele lor şi buna Zeiţă a iertării.

Şahabarim, ca unul care îşi pierduse bărbăţia, nu putea să ia parte la slujba de preamărire a lui Baal. Oamenii înveşmântaţi în mantale roşii îl siliră să se îndepărteze. Şahabarim făcu ocolul tuturor tagmelor preoţeşti; apoi preotul fără zeu se pierdu în mijlocul mulţimii; oamenii se feriră din calea lui, lăsându-l să treacă.

Un foc din lemne de aloes, de cedru şi de dafin ardea între picioarele Zeului uriaş. Flăcările îmbrăţişau vârful aripelor lui largi, şi alifiile cu care fusese uns curgeau ca o sudoare de-a lungul picioarelor lui de aramă. În jurul lespedei rotunde pe care se înălţa, copii înfăşuraţi în văluri negre aşteptau în cerc, nemişcaţi, în timp ce braţele nemăsurat de lungi ale colosului îşi aplecau palmele asupra lor, ca şi cum ar fi voit să smulgă acea cunună vie şi s-o ducă cu el în cer.

Bogaţii, Bătrânii, femeile, toţi credincioşii se îngrămădiseră la spatele preoţilor şi pe acoperişurile caselor. Stelele zugrăvite îşi încetaseră rotirea; tabernacolele fură aşezate pe pământ şi dârele de fum ale jertfelnicelor se ridicau drept spre bolta cerului, ca ramurile albastre ale unui copac uriaş.

Unii căzură în nesimţire; alţii rămaseră ca împietriţi, cufundaţi într-un adânc extaz. O spaimă nesfârşită cuprinsese toate sufletele. Încetul cu încetul, ultimele strigăte se stinseră, şi poporul Cartaginei, cu răsuflarea întretăiată, aştepta cu groază împlinirea dorinţelor lui.

În sfârşit, marele preot al lui Moloh, întinzând mâna pe sub vălurile copiilor, le smulse de pe frunte câte o şuviţă de păr şi o aruncă în flăcări. Oamenii în mantale roşii intonară un imn de preamărire închinat

Zeului.

– Mărire, ţie, Soare! Regele celor două lumi! Izvorul de viaţă care se zămisleşte pe sine! Părinte şi Mamă! Tată şi Fiu! Zeu şi Zeiţă! Zeiţă şi Zeu!

Glasurile lor se topeau în izbucnirea de alămuri şi de strune, care pentru a acoperi ţipătul jertfelor porniseră să răsune deodată. Şeminitele cu opt coarde, kinorele cu zece şi nebalele care aveau douăsprezece şuierau, scrâşneau, bubuiau. Ţevile lungi ale burdufurilor de piele scoteau un clipocit piţigăiat; tobele lovite cu toată puterea sunau repede şi înăbuşit; iar peste larma dezlănţuită a goarnelor, salsalimurile clămpăneau ca nişte aripi de lăcustă.

Hierodulii deschiseră cu cârlige lungi cele şapte încăperi din cele şapte caturi ale colosului de aramă. În cea de sus au pus făină; în a doua o pereche de turturele; în a treia o maimuţă; în a patra un berbec; în a cincea o oaie, în a şasea, lipsind boul care s-ar fi cuvenit, aşezară o piele tăbăcită, luată din altar. A şaptea încăpere rămase goală.

Înainte de a merge mai departe, încercară puterea braţelor Zeului. Lanţuri subţiri, legate de fiecare deget, porneau peste umeri şi coborau pe spate. Trăgând de capătul lanţurilor, oamenii ridicau până în cot cele două mâini deschise, care apropiindu-se una de alta, se întâlneau pa pântece. Braţele se mişcară de câteva ori, în tresăriri repetate. Apoi cântecul se opri. Nu se mai auzea decât pâlpâitul flăcărilor.

Preoţii lui Moloh dădură ocol uriaşei lespezi rotunde, cu ochii aţintiţi asupra gloatei.

Sosise clipa când unul din mulţime, cel dintâi, ar fi trebuit să se înfăţişeze, şi prin jertfa lui îndeplinită fără constrângere, să-i îndemne pe ceilalţi. Dar nimeni nu se arăta, şi cele şapte pârtii, de la zăbrelele de aramă până la picioarele Zeului, erau deşarte. Spre a da curaj poporului, preoţi îşi scoaseră pumnalele de la cingătoare şi începură să-şi spintece obrazul. Au fost aduşi în faţa Zeului fanaticii, care rămăseseră afară întinşi la pământ. Li se aruncară dinainte cumplite unelte de fier, ca fiecare să-şi aleagă de bună voie schingiuirea. Unii îşi implântau piroane în piept; alţii îşi însângerau faţa, îşi aşezau cununi de spini pe frunte, şi înlănţuindu-şi braţele, se înşiruiau în jurul copiilor, alcătuind un al doilea cerc, mai mare, care se strângea şi se lărgea necontenit. Înaintau până la marginea zăbrelelor, dădeau înapoi şi se apropiau din nou, chemând la ei mulţimea într-un vârtej ameţitor de strigăte şi de sânge.

Încetul cu încetul, alţi credincioşi pătrunseră de-a lungul cărărilor, aruncând în flăcări perle, vase de aur, potire şi sfeşnice, toate lucrurile de preţ ale bogăţiei lor; ofrandele se strângeau din ce în ce mai multe şi mai strălucitoare. În sfârşit, un om palid şi tremurând de groază, abia ţinându-se pe picioare, împinse de la spate un copil. O mică umbră neagră se zări între mâinile Zeului, apoi dispăru într-un gol de întuneric. Preoţii se aplecară pe marginea lespezii rotunde, şi un cântec nou izbucni, preamărind bucuria morţii şi renaşterea în veşnicie.

Copiii urcau încet, şi în fumul care se înălţa învăluindu-i, păreau de departe că se pierd într-un nor, Nici unul nu tresări. Aveau mâinile şi gleznele legate. Vălurile negre îi împiedicau să vadă, după cum nici faţa lor nu se zărea.

Hamilcar, înfăşurat într-o mantie roşie ca şi preoţii lui Moloh, stătea nemişcat lângă Baal, la înălţimea degetului cel mare al piciorului drept. Când veni rândul celei de-a paisprezecea jertfe, mulţimea îi văzu tresărind cu o nestăpânită mişcare de groază. Apoi, redobândindu-şi liniştea, îşi încrucişă braţele pe piept şi privi în pământ. De cealaltă parte a uriaşului de aramă, marele preot rămăsese tot atât de încremenit ca şi el. Cu fruntea aplecată sub greutatea mitrei asiriene, privea pe pieptul lui placa de aur acoperită cu pietre mistice, care scânteiau în lumina de curcubeu a flăcărilor; cuprins de o adâncă tulburare, pălise. Hamilcar rămăsese cu fruntea înclinată; erau amândoi atât de aproape de rug, încât poalele mantalelor lor fluturând, din când în când îl atingeau.

Braţele de aramă se mişcau din ce în ce mai repede, fără să se oprească o clipă. De câte ori un copil era jertfit, preoţii lui Moloh întindeau mâna asupra lui şi, împovărându-l de toate crimele poporului, strigau: „Nu sunt fiinţe omeneşti, sunt boi!" Iar mulţimea din jur repeta: „Sunt boi! Sunt boi!" Fanaticii urlau: „Mănâncă, Stăpâne, mănâncă!" Pe când preoţii Proserpinei, supunându-se de teamă dorinţelor Cartaginei, murmurau invocarea templului din Eleusis: „Deschide zăgazul ploilor! Zămisleşte!"

Jertfele se prăbuşeau în goi, dispărând ca o picătură de apă zvârlită pe un fier înroşit, şi un fum alb se înălţa peste purpura flăcărilor.

Pofta nesătulă a Zeului nu se potolea. Cerea mereu. Pentru a-l sătura, îi azvârliră pe braţe grămezi întregi de trupuri legate în lanţuri. Fanaticii încercară să le socotească, pentru a vedea dacă numărul lor corespunde zilelor anului solar; dar veneau mereu altele, şi nu era cu putinţă să le deosebească în mişcarea tot mai grăbită a braţelor cumplite. Arderea jertfelor a durat ceasuri nesfârşite, până la căderea nopţii. Încetul cu încetul, strălucirea pereţilor de aramă se umbri, şi începură să se zărească trupurile care ardeau. Unora li se părea că văd şuviţe de păr, mâini şi picioare, forme omeneşti.

Cerul se întunecase. Nori grei se îngrămădiseră deasupra lui Baal. O piramidă de cărbuni se ridica pe rugul stins, până la genunchii uriaşului scăldat în sânge, care, răsturnându-şi capul pe spate, părea că se clatină beat de plăcere.

Pe măsură ce preoții se grăbeau să sfârşească, nebunia poporului creştea. Jertfele se împuținaseră; unii strigau să fie cruțate; alții mai cereau. Părea că zidurile încărcate de oameni se vor prăbuşi sub urletele de groază si de fanatică voluptate. Credincioşii se îmbulzeau pe alei, târând după ei copiii care se încleştau de brațele lor: îi loveau ca să scape de ei şi să-i dea pe mâna oamenilor înveşmântați în roşu. Cântăreții se opreau din când în când, istoviți de puteri; se auzeau bocetele mamelor şi sfârâitul grăsimii care cădea pe cărbuni. Băutorii de huoskuama umblau în patru labe şi se roteau în jurul Colosului, răcnind ca nişte tigri. Ydonimii îşi strigau profețiile lor, iar fanaticii cântau din buzele lor despicate. Mulțimea rupsese zăbrelele de aramă şi îşi aducea partea ei de jertfă; părinți ai căror copii muriseră demult azvârleau în foc efigiile lor, jucăriile lor, osemintele lor. Se năpusteau cu cuțitele unii asupra altora, ucigându-se între ei. Hierodulii strânseră pe fărașuri de bronz cenuşa îngrămădită la marginea lespezii, apoi o aruncară în aer, ca jertfa să se răspândească peste Cartagina şi până dincolo de stele.

Larma cea mare şi viitoarea de flăcări îi adunase pe barbari în marginea cetății; cățărați pe resturile helepolei pentru a vedea mai bine, priveau pe deasupra zidurilor, înfiorați de groază.

XIV Valea securii

Mai-nainte de a fi ajuns cartaginezii pe la casele lor, cerul întreg se acoperi de nori grei. Cei care îşi ridicau privirea spre uriaşul de aramă simţeau stropi mari de apă căzându-le pe frunte. Începuse să plouă.

O ploaie îmbelşugată se revărsă în valuri toată noaptea. Tunete prelungi cutremurau văzduhul. Era glasul lui Moloh. Biruise asupra lui Tanit, şi acum zeiţa, purtându-şi rodul în pântece, îşi dăruia din înaltul cerului preaplinul sânului ei. Apărea din când în când într-un luminiş străveziu, culcată pe un pat de nori; apoi se înfăşură într-un văl de umbră, ca şi cum, ostenită, ar fi dorit să doarmă. Cartaginezii, încredinţaţi că ploaia e copilul lunii, o strigau pe nume ca să-i uşureze naşterea.

Ploaia se abătea peste acoperişuri şi curgea şiroaie, umplând curţile cu ochiuri de apă, rostogolindu-se în cascadă pe scări şi rotindu-se în vârtejuri la întretăierea străzilor. Cădea în grele valuri calde şi în şuviţe repezi; apa spumega lovindu-se de umerii caselor şi fâşii lungi de pânză alburie păreau că plutesc peste ziduri. Acoperişurile negre ale templelor spălate de ploaie străluceau în lumina fulgerelor. Mii de şuvoaie coborau de pe dealul Acropolei; ici şi colo se prăbuşea un perete, iar puhoiul ducea de-a valma, pe luciul lespezilor, grinzi de lemn, bucăţi de moloz şi paturi sfărâmate.

Toată Cartagina scosese afară amforele, ulcioarele, pânzele de cort; făcliile se stingeau şi oamenii se întoarseră să culeagă tăciuni aprinşi din rugul lui Baal. Cu capul răsturnat pe spate, beau ploaia cu gura deschisă. Unii, aplecându-se la marginea bălţilor pline cu noroi, îşi răcoreau braţele până la subsuori; îşi umpleau burta cu apă şi vărsau ca nişte bivoli. Sorbeau zburdând aerul umed în răcoarea dimineţii, şi în inima lor îmbătată de plăcere renăştea o nesfârşită speranţă. Toate nenorocirile erau uitate. Patria îşi regăsea încă o dată puterile ei de viaţă.

Oamenii simţeau nevoia de-a abate asupra altora pornirea dezlănţuită a mâniei, cu care nu putuseră să se lovească pe ei înşişi. Jertfa pe care o săvârşiseră nu trebuia să rămână zadarnică; şi fără să-i încerce vreo remuşcare, se lăsau purtaţi de acea frenezie care leagă între ei pe făptuitorii unei crime fără întoarcere.

Furtuna îi surprinsese pe barbari în corturile lor şubrede; pătrunşi până la piele de ploaia din ajun, se bălăceau prin noroi, căutându-şi armele răvăşite, stricate, pierdute.

Hamilcar veni el însuşi să-l caute pe Hannon şi, în temeiul deplinelor sale puteri, îi încredinţă comanda armatei. Bătrânul sufet şovăi câteva clipe între duşmănia pe care i-o purta şi dorinţa de a-i lua locul; în cele din urmă primi.

Hamilcar alese o galeră şi o înarmă, aşezând câte un catapult la cele două capete ale ei. A ancorat-o în golful din faţa portului; apoi, pe corăbiile care mai puteau să iasă în larg, îşi încărcă ostaşii lui cei mai buni. Hotărâse, aşadar, să fugă; şi îndreptându-se spre miazănoapte, se pierdu în ceaţă.

Dar, trei zile mai târziu (pe când barbarii se pregăteau să reînceapă asaltul) oamenii sosiţi în goană din Libia aduseră vestea că Hamilcar se arătase pe ţărmul lor. Ridica de pretutindeni hrană şi se întindea în toată ţara.

Barbarii fură cuprinşi de furie, ca şi cum s-ar fi văzut trădaţi. Cei pe care asediul începuse să-i plictisească, galii mai cu seamă, nu stătură mult pe gânduri şi plecară, cu gândul de-a trece de partea lui Hamilcar. Spendius ar fi voit să reclădească helepola. Mâtho îşi croise în închipuire o cale dreaptă din cortul lui până la Megara şi jurase s-o urmeze; nici unul din oamenii lor nu-i părăsi. Numai cei comandaţi de Autharit plecară, lăsând la voia întâmplării latura dinspre apus a cetăţii. Zăpăceala era atât de mare, încât nimeni nu se gândi să-i înlocuiască.

Narr'Havas îi păndise pe mercenari din ascunzătoarea muntelui. Trecu apoi cu toţi ai lui dincolo de lagună, şi strecurându-se de-a lungul ţărmului, intră în Cartagina.

Se înfăţişă ca un mântuitor, în fruntea a şase mii de oameni, purtând toţi făină sub mantale; aducea patruzeci de elefanţi, încărcaţi cu fân pentru vite şi carne afumată. Cartaginezii se strânseră în jurul lor, dându-i fiecăruia câte un nume. S-au bucurat de ajutorul ce le sosise, dar mai ales de vederea acelor puternice animale închinate lui Baal; era un semn al iubirii zeului; o dovadă că se hotărâse să intre în luptă pentru a-i apăra.

Narr'Havas fu întâmpinat de Bătrâni cu laude şi mulţumiri; se îndreptă apoi spre palatul lui Salammbô.

N-o mai văzuse din ziua când, în cortul lui Hamilcar, înconjurat de cinci armate, simţise în mâna lui mâna ei rece şi moale; după logodna lor, Salammbô plecase la Cartagina. Iubirea de altădată, umbrită un timp de râvna măririi, îi aprinsese din nou inima; aştepta cu nerăbdare să intre în drepturile lui; să-i fie soţie; s-o aibă.

Salammbô nu se putea deprinde cu gândul că acest tânăr îi va fi odată stăpân; şi cu toate că se ruga în fiecare zi lui Tanit cerându-i moartea lui Mâtho, pornirea ei împotriva libianului se potolise. Un simţământ

nelămurit îl spunea că ura cu care Mâtho o urmărise fusese, poate, o voință a zeilor – şi ar fi dorit să vadă în Narr'Havas o altă întrupare a acelei patimi sălbatice care o mai ținea încă sub vraja ei. Ar fi voit să-l cunoască mai de-aproape, şi totuşi prezența lui o stânjenea. Îi trimise vorbă că nu îi e îngăduit să-l vadă.

Adevărul era că Hamilcar dăduse poruncă slujitorilor să nu-l lase pe regele Numidiei să intre în odăile lui Salammbô. Ținea să-l răsplătească pentru credința lui, dar ca să-l lege mai strâns, hotărâse să amâne nunta până după sfârşitul războiului. De teama sufetului, Narr'Havas nu mai stărui.

Înaintea celor o sută se înfățişă ca un rege. Schimbă hotărârile lor, ceru drepturi deosebite pentru oamenii lui, şi le împărți slujbe mari. Iar barbarii nu voiau să-şi creadă ochilor văzând numizi pe creasta zidurilor.

Cartaginezii rămaseră şi mai surprinşi, când au zărit sosind pe o triremă punică patru sute de soldați de-ai lor, foşti prizonieri în Sicilia. Hamilcar înapoiase în taină Quiriților pe toți oamenii de pe corăbiile latine, luate înainte de predarea cetăților tyriene; iar Roma, printr-un schimb cinstit de bune-deprinderi, liberase la rândul ei pe prinşii cartaginezi. Solii barbari trimişi în Sardinia nu găsiseră ascultare, şi nici locuitorilor Uticei nu li se recunoscu dreptul de cetățeni romani.

Hieron, stăpânul Siracusei, urmase aceeaşi pildă. Pentru a-şi păstra puterea, avea nevoie de o înțelegere cu poporul cartaginez, de aceea se arătase prieten al cananeenilor, le înlesnise plecarea, şi le trimise o mie două sute de boi, pe lângă cincizeci şi trei de mii de nebeluri de grâu curat.

Mai era şi un alt temei puternic de a nu lăsa Cartagina în primejdie; dacă barbarii ar fi biruit, toată mulțimea, de la cel dintâi soldat şi până la cel din urmă spălător de vase, s-ar fi răzvrătit; nici o cârmuire şi nici un palat n-ar mai fi rămas în picioare.

În vremea aceasta, Hamilcar cutreiera ținuturile răsăritene. Dădu peste cap pe gali; iar barbarii se pomeniră la rândul lor aproape împresurați.

Hamilcar îi hărțuia fără încetare; se apropia de ei, apoi se depărta din nou, şi stăruind în acest fel de luptă, izbutise încetul cu încetul să-i scoată pe mercenari din lagărele lor. Spendius se văzu nevoit să-i urmeze; în cele din urmă, Mâtho făcu la fel.

Nu depăşi Tunisul. Se adăposti între zidurile lui. Această prevedere se dovedi înțeleaptă, căci în curând Narr'Havas, ieşind prin poarta lui Khamon, se ivi cu soldații şi elefanții lui. Hamilcar îl chemase în ajutor. Între timp, alte cete de barbari cutreierau ținuturile învecinate, în căutarea sufetului.

La Clypea i se alăturaseră trei mii de gali. Trimise în Cyrenaica după cai şi la Brutium după arme. Şi hotărî să reînceapă războiul.

Niciodată voința lui nu fusese mai hotărâtă şi mintea lui mai rodnică. Vreme de cinci luni pline îşi purtă după el soldații. Îşi alesese o țintă şi îi îndrepta spre ea.

Împărțindu-se în cete mai mici, barbarii căutară mai întâi să-l împresoare. Toate încercările lor dădură greş, şi se strânseră din nou laolaltă. Armata lor număra vreo patruzeci de mii de oameni. În mai multe rânduri se amăgiră cu bucuria de a-i vedea pe cartaginezi dând înapoi.

Supărarea mare le-o pricinuiau călăreții lui Narr'Havas. Adesea, în ceasurile cele mai grele ale zilei, când înaintau în lungul câmpiei moțăind sub povara armelor, se ridica deodată în zare o dungă subțire de praf, un ropot de cai în galop răsuna, şi dintr-un nor în care scânteiau priviri înflăcărate se abătea o ploaie de săgeți. Numizii, purtând pe umeri mantale albe, strigau de-a călare, ridicau brațele, strângeau în pulpe fugarii dezlănțuiți şi, răsucind frâul cu o mişcare scurtă, se făceau nevăzuți. Găseau în urmă cămile încărcate cu alte mănunchiuri de suliți, şi se întorceau tot mai năpraznici, urlând ca lupii, zburând ca vulturii. Barbarii de pe margini cădeau unul după altul, neavând o clipă de răgaz până la ivirea nopții, când încercau să găsească adăpost în valea muntelui.

Drumul era primejdios pentru pasul greu al elefanților, dar Hamilcar nu şovăi să-l urmeze. Străbătu lanțul muntos care se întinde de pe țărmul înalt ai Hermeumu-lui până la culmea Zaguanului. Barbarii îşi închipuiau că vrea să ascundă astfel puținătatea armatei sale; dar îngrijorarea necontenită pe care Hamilcar le-o stârnea ajunse până la urmă să-i scoată din fire mai rău decât o înfrângere. Nu-şi pierdură curajul şi merseră mai departe pe urma lui.

În sfârşit, într-o seară, între Muntele-de-Argint şi Muntele-de-Plumb, în mijlocul unor stânci înalte, la intrarea unei văi, barbarii căzură pe neaşteptate asupra unei cete de veliți; armata lui Hamilcar trebuia să fi fost pe-aproape, căci se auzea glas de trâmbiți. Cartaginezii, surprinşi, o luară la fugă de-a lungul trecătorii. Drumul dădea într-o vale mărginită de râpe repezi, semănând cu tăişul unei securi. Barbarii se aruncară asupra veliților; mai departe, printre vitele înspăimântate, alți cartaginezi fugeau de-a valma, cu sufletul la gură. Barbarii zăriră un om purtând o mantie roşie: era Hamilcar. O furtună de glasuri îi strigă numele, iar rândurile mercenarilor se avântară într-un tumult de furie şi de bucurie. O parte din ei – mai zăbavnici sau mai prevăzători – rămaseră pe

pragul trecătorii. Dar călărimea cartagineză ieşi din desişul pădurii şi-i sili, cu lovituri de sabie şi lănci, să se alăture grosului armatei. În scurtă vreme, toţi barbarii se aflau pe câmpie.

Apoi, aceaslă mulţime de oameni, după ce mai şovăi câtva timp, se opri; nu mai găsea nici un loc de trecere.

Cei care nu se depărtaseră prea mult de gâtul văii încercară să se întoarcă înapoi, dar calea le era închisă. Rândurile din urmă le strigau să descurce locul, şi izbindu-se de pereţii muntelui îi ocărau pe zăpăciţii care nu se pricepeau să recunoască drumul.

Se întâmplase că, după ce toţi barbarii coborâseră pe câmpie, oamenii lui Hamilcar, ascunşi după stânci, au desprins cu bârne steiuri de piatră şi le-au rostogolit pe povârnişul repede, astupând pe de-a-ntregul strâmtoarea.

La cealaltă margine a câmpiei se întindea o limbă de pământ, crestată ici şi colo de crăpături adânci, ducând până la picioarele podişului pe care se strânsese armata punică. Cartaginezii aşezaseră din vreme scări rezemate de peretele podişului, iar veliţii, strecurându-se printre crăpăturile pământului, izbutiseră să le suie, mai înainte de a fi ajunşi din urmă. Unii din ei, oprindu-se în vale, fură traşi cu funiile, căci malul era atât de nisipos şi de înclinat, învât nici pe brânci nu putea fi urcat. Barbarii n-au întârziat să se arate. Dar, o poartă uriaşă de fier, înaltă de patruzeci de coţi şi croită pe măsura văii, răsări dintr-o dată în calea lor, ca şi cum zidul unei cetăţi ar fi căzut din cer.

Aşadar, planul lui Hamilcar reuşise. Nici unul din mercenari nu cunoştea drumurile muntelui; cei care mergeau în frunte îi târau după ei pe ceilalţi. Stâncile, înguste la temelia lor, fuseseră rostogolite cu uşurinţă, şi în vreme ce barbarii fugeau, armata cartagineză scosese strigăte înfricoşate, ca şi cum ar fi fost sfârşitul pământului. Hamilcar fusese primejduit să-şi piardă veliţii; jumătate din ei nu se mai întoarseră; dar ar fi jertfit de douăzeci de ori pe atât pentru a izbuti.

Barbarii se tălăzuiră toată noaptea în rânduri învălmăşite de la un capăt la altul al câmpiei, pipăind muntele cu mâinile pentru a găsi un loc de trecere.

Iar când se făcu ziuă, se treziră înconjuraţi din toate părţile cu un perete de piatră albă, înalt şi neted. Nici o ieşire înaintea lor; nici un mijloc de a scăpa din capcană. Cele două locuri de trecere erau închise de poarta de fier şi de sfărâmăturile stâncilor.

Barbarii se priveau fără glas, îngrămădiţi unii în alţii, simţind în spinare o răceală de gheaţă şi pleoapele grele ca plumbul.

Se năpustiră asupra stâncilor, dar pietrele rostogolite apăsau cu atâta greutate asupra celor rămase în picioare, încât nu izbutiră să le clintească din loc. Încercară să se caţăre până pe culme, dar uriaşa grămadă de bolovani, cu ieşindul ei arcuit ca un pântec, nu se lăsa încălecată. Se trudiră să sfredelească peretele de stâncă la cele două capete ale văii; uneltele lor se frânseră. Aprinseră un foc mare cu stâlpii corturilor lor: dar focul nu putea mistui muntele.

Se întoarseră în faţa porţii de fier; zăbrelele ei erau prinse în piroane grele, groase ca nişte ţăruşi, ascuţite ca nişte ţepi de arici şi dese ca părul unei perii. Barbarii se aruncară cu toată furia asupra lor. Cei dintâi pătrunseră printre gratii până la şolduri; cei dinapoi se îmbulziseră asupra lor, şi toţi căzură de-a valma, lăsând pe cumplitele gheare fâşii de carne şi smocuri de păr însângerat.

Când îşi mai regăsiră puţin curajul, se opriră să cerceteze câtă hrană le mai rămăsese. Mercenarii, care îşi pierduseră lăzile, nu mai aveau de mâncare decât pentru două zile, ceilalţi nici măcar atât. Aşteptau caravana făgăduită de satele de la miazăzi.

Taurii, pe care cartaginezii îi goniseră de-a lungul văii ca să-i zăpăcească pe barbari, rătăceau slobozi prin împrejurimi. Barbarii i-au doborât cu lovituri de lance, i-au tăiat şi i-au mâncat; iar după ce şi-au săturat burţile, gândurile li s-au mai veselit.

A doua zi au omorât toţi catârii, vreo patruzeci; le-au răzuit pielea, le-au fiert măruntaiele şi le-au sfărâmat oasele. Nu-şi pierduseră nădejdea; armata tăbărâtă în faţa Tunisului prinsese desigur de veste, şi nu va întârzia să le vină în ajutor.

Dar în seara celei de-a cincea zi, foamea începu să-i chinuiască din nou; au ros cingătoarea de piele a săbiilor şi inelele de plută din fundul coifurilor.

Patruzeci de mii de oameni erau îngrămădiţi sub muntele care îi încercuia ca o arenă. Unii rămăseseră în faţa porţii de fier şi lângă peretele stâncilor; alţii se risipiseră în neorânduială. Cei mai puternici se fereau unii de alţii, iar cei mai temători se alăturau celor îndrăzneţi, deşi n-aveau de aşteptat nici un ajutor de la ei.

Veliţii căzuţi în luptă începuseră să putrezească, şi au fost îngropaţi fără zăbavă; şanţurile nu se mai vedeau.

Barbarii zăceau alături şi tânjeau sleiţi de puteri. Din când în când, unul din ostaşii mai vechi trecea printre rândurile lor, şi un urlet de groaznice blesteme izbucnea împotriva cartaginezilor, împotriva lui

Hamilcar şi împotriva lui Mâtho, deşi acesta nu era cu nimic vinovat de nenorocirea care îi ajunsese. Li se părea însă că suferința lor ar fi fost mai mică, dacă s-ar fi găsit toți laolaltă. Începeau apoi să geamă; unii plângeau încet ca nişte copii.

Veneau la căpitanii lor şi îi rugau să le dea ceva care să le aline chinurile; căpitanii nu răspundeau nimic, sau, cuprinşi de furie, culegeau o piatră de pe jos şi le-o azvârleau în obraz.

Adevărul e că mulți ascunseseră în pământ resturi de mâncare, câțiva pumni de curmale ori o mână de făină; mâncau noaptea pe furiş, ascunzându-şi capul sub mantale. Cei care mai aveau încă săbii le țineau în mână, zadarnic pregătiți pentru luptă; cei mai bănuitori stăteau în picioare, rezemați de zidul muntelui.

Îşi învinuiau căpitanii şi îi amenințau. Autharit nu se temea să se arate. Încăpățânat ca un barbar, pe care nici o piedică nu-l descurajează, se ducea de douăzeci de ori pe zi până în fața stâncilor, sperând de fiecare dată să descopere un loc de trecere; legănându-şi umerii lui grei, înveşmântat în blănuri, semăna cu un urs care iese primăvara din bârlogul lui, să vadă dacă s-au topit zăpezile.

Spendius, înconjurat de grecii lui, se ascunsese într-o văgăună; temător cum era, răspândise vestea că a murit.

Toți ajunseseră de-o slăbiciune respingătoare; pielea de pe ei se învinețise. În seara celei de-a noua zi, trei iberici muriră. Tovarăşii lor, înspăimântați, îi lăsară singuri; ceilalți barbari săriră să despoaie morții, şi trupurile lor albe zăceau goale pe nisip, în bătaia soarelui. Apoi începură să le dea târcoale garamanții. Erau oameni deprinşi cu deşertul şi nu se închinau nici unui zeu. Cel mai bătrân dintre ei făcu un semn, şi toți scoaseră cuțitele, tăind bucăți de carne din trupurile celor morți. Se lăsau pe vine şi, sprijiniți în călcâie, începeau să înfulece. Ceilalți îi priveau de departe; câțiva strigară îngroziți; dar mulți erau aceia care, în adâncul gândului lor, le pizmuiau curajul.

Înspre miezul nopții, unii s-au apropiat şi, ascunzându-şi lăcomia, au cerut o îmbucătură, ca să-i încerce gustul, ziceau ei. Alții, dintre cei mai cutezători, i-au urmat; numărul lor spori, şi în scurtă vreme se strânse o mulțime. Cei mai mulți simțind pe limbă carnea rece o lăsau să le cadă din mână; unii, dimpotrivă, o înghițeau cu poftă.

Se îndemnau şi luau pildă unii de la alții. Câte unul, care se ținuse până atunci de-o parte, se ducea să stea de vorbă cu garamanții – şi nu se mai întorcea. Înfigeau bucățile de carne în vârful săbiilor şi le frigeau deasupra jeraticului; le presărau cu trei degete de praf şi se îmbrânceau să le aleagă pe cele mai gustoase. Iar după ce n-a mai rămas nimic din cele trei cadavre, ochii tuturor se îndreptară pe câmp, să mai găsească altele.

Şi-au adus aminte atunci că aveau în mâna lor douăzeci de cartaginezi prinşi în ultima luptă. Cum de nu se gândiseră la ei? Cartaginezii fură ucişi; era o dreaptă răzbunare. Apoi, fiindcă nu voiau să moară de foame■– şi pentru că felul acesta de mâncare începuse să le placă – barbarii începură să taie pe cărătorii de apă, pe grăjdari şi pe slujitorii mercenarilor. Îi căsăpeau în fiecare zi. Mâncau pe săturate, prindeau puteri şi nu mai erau trişti.

După ce ultimul grăjdar fu mâncat, privirile flămânzilor se îndreptară spre bolnavi şi spre răniți. De vreme ce şi-aşa nu se puteau vindeca, nu era mai bine să le cruțe suferințele? De cum vedeau pe unul clătinându-se pe picioare, strigau că e pierdut şi nu mai era bun decât să-i hrănească pe ceilalți. Foloseau tot soiul de şiretlicuri pentru a le grăbi moartea; le furau ultima rămăşiță a scârnavei lor îmbucături; se prefăceau că se împiedică şi îi călcau în picioare, iar murinzii, ca să arate că mai sunt încă în putere, încercau să întindă brațele, să se ridice, să râdă. Unii se trezeau din leşin, simțind un tăiş de ferăstrău retezându-le picioarele. Oamenii se ucideau între ei, de multe ori fără nici o nevoie, numai dintr-o pornire a cruzimii lor, ca să-şi astâmpere furia.

A paisprezecea zi se abătu asupra armatei barbarilor *o* ceață apăsătoare şi caldă, cum se întâmplă de obicei spre sfârşitul verii în acele ținuturi. Această schimbare a vremii spori numărul morților; cadavrele putrezeau cu o repeziciune înspăimântătoare în umezeala fierbinte, clocită între pereții muntelui. Burnița care cădea peste stârvuri le înmuia carnea zdrențuită şi, în curând, câmpul întreg se prefăcu într-o uriaşă cloacă rău mirositoare. Aburi alburii pluteau deasupra pământului, pătrundeau în piele, înțepau nările, tulburau vederea. Barbarii credeau că sunt sufletele celor morți, duhul răsuflării lor. O nesfârşită scârbă îi cuprinsese. Nu mai voiau nimic. Îşi doreau moartea.

Două zile mai târziu vremea se limpezi, şi începu din nou să-i chinuiască foamea. Simțeau în pântece un cleşte care le rupea măruntaiele. Se zvârcoleau pe jos, muşcau pământul, îşi sfâşiau brațele cu dinții, şi râdeau ca nişte nebuni.

Mai cumplit sufereau de sete. Nu mai aveau nici o picătură de apă. Încă din a noua zi, toate burdufurile secaseră, îşi amăgeau arşița gurii lipindu-şi buzele de tăişul săbiilor, de fildeşul mânerelor, de arama zalelor. Foştii conducători de caravane îşi strângeau burta cu sfoară. Unii sugeau pietre. Alții îşi sorbeau udul răcit în coifuri de bronz.

Aşteptau mereu să se ivească în zare armata Tunisului, întârzierea ei era cea mai bună dovadă că va sosi în curând. Aveau încredere în vitejia lui Mâtho, şi nu se îndoiau că le va veni în ajutor. „Mâine va fi aici!" spuneau ei, şi zilele treceau.

La început s-au rugat; au adus jertfe; au chemat în ajutor bunătatea zeilor; dar văzându-se părăsiți, nu mai simțeau împotriva lor decât ură şi, ca să se răzbune, încercau să nu mai creadă în ei.

Oamenii cei mai aprigi pieriră cei dintâi; africanii sa dovediră mai suferitori decât galii. În mijlocul balearilor, Zarxas stătea lungit la pământ, cu părul răsfirat pe brațe, nemişcat ca un mort. Spendius găsise o buruiană cu frunze late, mustoase, şi spunând celorlalți că e otrăvitoare, se hrănea cu ea pe ascuns.

Înfometații erau prea slabi ca să alunge cu pietre corbii care începuseră să se strângă. Din când în când, un vultur-cu-barbă se lăsa din zbor pe un stârv şi se apuca să-l sfârtece. Un om se apropia de el, târându-se cu lancea în dinți şi, sprijinit într-un cot, țintea îndelung, azvârlind arma. Pasărea cu pene albe, speriată de zgomot se oprea, privea în jurul ei, apoi, liniştită ca un cormoran pe un colț de stâncă, ciugulea mai departe leşul cu hidosul ei plisc galben; omul, descumpănit, cădea din nou pe burtă în praful unde zăcea. Unii izbuteau să prindă şerpi şi cameleoni. Dar ceea ce îi făcea să mai trăiască era dragostea lor de viață. Un singur gând îi stăpânea, şi o voință îndărătnică de a fi le prelungea bătăile inimii.

Cei mai răbdători se țineau strânşi laolaltă, aşezați în cerc printre morți, în mijlocul câmpiei; înfăşurați în mantalele lor, stăteau tăcuți, adânciți într-o negrăită tristețe.

Oamenii născuți la oraş îşi aduceau aminte de larma străzilor, de teatre, de taverne, de băi şi de dughenele bărbierilor, unde îşi dădeau întâlnire toate poveştile. Ceilalți revedeau câmpurile scăldate în lumina apusului de soare, holdele de grâu rumen, boii mari urcând blândele coline, cu brăzdarul plugului pe grumaz. Călătorii zăreau puțuri cu apă; vânătorii îşi aminteau pădurile cu sălbăticiuni; ostaşii bătrâni se gândeau la bătăliile purtate; şi în toropeala care îi cuprindea, toate reînviau pe aripile închipuirii. Unii aveau vedenii şi plecau să caute în munte o poartă deschisă, încercând să treacă prin ea. Alții, închipuindu-şi că luptă cu furtuna pe mare, mânuiau cârma corăbiei; tresăreau câteodată înspăimântați, crezând că văd printre nori ostile Cartaginei. Mulți visau cu ochii deschişi ospețe îmbelşugate şi porneau să cânte.

Stăpâniți parcă de o ciudată sminteală, îngânau mereu aceleaşi cuvinte şi făceau necontenit aceeaşi mişcare; iar când ridicau capul şi se priveau unii pe alții, izbucneau în hohote de plâns, văzând înspăimântătoarea urâțenie a chipului lor. Unii nu mai simțeau nici o durere, şi pentru a-şi trece vremea povesteau primejdiile trecute, din care izbutiseră să scape nevătămați.

Moartea îi aştepta pe toți, neîndurată şi de neînlăturat. Zadarnic încercaseră în mai multe rânduri să scape din încercuire. Bucuroşi s-ar fi predat învingătorului – dar cum? Nici măcar nu ştiau unde l-ar fi putut găsi pe Hamilcar.

Vântul sufla dinspre râpa muntelui, purtând nisipul în valuri pe deasupra porții de fier care închidea trecătoarea; acoperea cu pulbere mantalele şi capetele barbarilor, ca şi cum pământul ar fi pornit peste ei să-i îngroape. Totul era nemişcare; şi muntele cel veşnic li se părea în fiecare dimineață mai înalt.

Stoluri mari de păsări treceau fâlfâind din aripi în larga libertate a cerului albastru. Oamenii închideau ochii să nu le vadă.

Simțeau mai întâi un vâjâit în urechi; unghiile li se învinețeau, frigul le pătrundea în oase, se culcau pe-o coastă şi se stingeau în tăcere.

Până în a nouăsprezecea zi muriseră două mii de asiatici, o mie cinci sute de oameni din Arhipelaguri, opt mii de libieni, mercenarii cei mai tineri şi unele triburi întregi: douăzeci de mii de soldați, jumătate din toată armata.

Autharit, care nu mai avea cu el decât cincizeci de gali, se pregătea să-şi facă singur seama, când po culmea muntelui, drept în fața lui, i se păru că vede o umbră omenească. Privită de jos, nu arăta mai înaltă decât un pitic, dar Autharit desluşi pe brațul lui stâng un scut asemeni unei frunze de trifoi. Strigă: „Un cartaginez!" În fața porții de fier, sub stânci şi pe întinderea câmpiei, barbarii se ridicară deodată în picioare, privind de jos soldatul care se plimba pe marginea prăpastiei.

Spendius luă un cap de bou, îi legă coarnele cu două cingătoare, ca o diademă, şi-l înălță pe vârful unei prăjini, în semn de pace. Soldatul se făcu nevăzut. Barbarii rămaseră în aşteptare.

În sfârşit, către seară, ca şi cum s-ar fi desprins o aşchie de stâncă de pe malul înalt, se rostogoli până în Vale o cingătoare de piele roşie, împodobită cu trei stele de diamante şi purtând pecetea Marelui-Sfat: un cal sub un palmier. Era răspunsul lui Hamilcar, semnul de liberă-trecere pe care îl trimetea.

Barbarii nu mai aveau de ce să se teamă; orice nouă întorsătură a soartei însemna sfârşitul suferințelor lor. O bucurie nestăpânită îi cuprinse. Se îmbrățişau; plângeau. Spendius, Autharit şi Zarxas, patru italici, un negru şi doi spartani se îmbiară să ducă solia de pace. Nimeni nu fu împotrivă, dar nu ştiau pe ce cale vor putea să ajungă.

O lungă pârâitură se auzi deodată dinspre stânci; cea mai înaltă din ele, clătinându-se de câteva ori, se rostogoli până în vale.

Stâncile răsturnate de pe culme pentru a închide trecătoarea se prăvăliseră într-un povârniş atât de repede, iar locul unde se grămădiseră era atât de strâmt, încât barbarii nu reuşeau să-l urce; dar de partea cealaltă a muntelui, puteau fi împinse cu uşurinţă. Cartaginezii au pus umărul, şi mai înainte de a se lumina de ziuă, stanele de piatră coborâseră până în marginea câmpiei, ca treptele uriaşe ale unei scări prăbuşite.

Barbarii n-au izbutit să le suie; cartaginezii au coborât scări şi toată mulţimea s-a năpustit asupra lor. O lovitură de catapult a împrăştiat-o. N-au fost îngăduiţi să se apropie decât cei zece.

Mergeau între clinabarii călări şi se sprijineau cu mâna pe spinarea cailor.

Bucuria dintâi le trecuse; începuseră să se simtă îngrijoraţi. Pedeapsa lui Hamilcar avea să fie cumplită. Spendius a încercat să-i liniştească:

– Să mă lăsaţi pe mine să vorbesc!

Se lăuda că va şti să găsească cuvintele nimerite pentru a scăpa armata din primejdie.

În spatele fiecărui tufiş stăteau ostaşi de pază. Se înclinau salutând cingătoarea pe care Spendius şi-o pusese pe umăr.

Ajungând în lagărul punic, mulţimea cartaginezilor se strânse în jurul lor, şi li se părea că aud, ici şi colo, şoptiri înfundate şi râsete de batjocură. Uşa unui cort se deschise.

Hamilcar stătea pe un scaun în fundul cortului, dinaintea unei mese scunde, pe care lucea tăişul unei săbii. În jurul lui, căpitanii aşteptau în picioare.

Zărind solia celor zece, făcu o mişcare înapoi; apoi se aplecă să-i măsoare cu privirea.

Ochii lor, neobişnuit de măriţi, erau prinşi în cearcăne negre, care li se prelungeau până la tâmple; muchia ascuţită a nasului lor vânăt se ridica între obrajii supţi, brăzdaţi de cute adânci; pielea trupului lor, prea largă pentru muşchii subţiaţi, se pierdea sub un strat de praf cărămiziu; buzele li se lipeau de dinţii galbeni, şi răspândeau în jurai lor o groaznică duhoare, ca nişte morminte deschise, ca nişte cadavre vii.

În mijlocul cortului, pe rogojina unde aveau să se aşeze căpitanii, fumega o strachină cu dovleac fiert. Barbarii rămaseră cu ochii ţintă asupra ei, tremurând din tot trupul şi abia stăpânindu-şi lacrimile.

Hamilcar se întoarse să vorbească unuia din căpitani. Flămânzii, cu burta la pământ, se azvârliră asupra strachinii. Îşi bălăceau faţa în grăsime, şi clămpănind din fălci, plângeau cu sughiţuri. Nu atât de milă, ci mai mult mirându-se, Hamilcar îi lăsă să înfulece tot dovleacul. Apoi, după ce văzu pe cei zece ridicându-se, făcu semn celui care purta cingătoarea, poruncindu-i să vorbească. Lui Spendius îi era frică; se bâlbâia.

Ascultându-l, Hamilcar învârtea pe deget un inel mare de aur; era acelaşi cu care pusese sigiliul Cartaginei pe cingătoarea de piele, îl lăsă să cadă, iar Spendius se repezi să-l ridice: în faţa stăpânului, sclavul din el s-a deşteptat, însoţitorii lui tresăriră, judecând aspru această umilinţă.

Dar grecul îşi regăsi glasul şi, reamintind cruzimea lui Hannon, pe care îl ştia înduşmănit cu Barca, încercă să-l înduioşeze cu înşirarea amănunţită a suferinţelor lor şi cu amintirea supunerii lor de altă dată. Vorbi vreme îndelungată, repezind cuvintele cu multă şiretenie şi uneori cu îndrăzneală; până la urmă, lăsându-se purtat de avântul minţii lui înfierbântate, nu se mai putea opri.

Hamilcar răspunse că se învoieşte să-i ierte. Era gata să încheie pacea – şi pentru totdeauna; dar cerea să i se predea, după alegerea sa, zece mercenari. Fără arme şi fără zale.

Solii nu se aşteptau la atâta mărinimie. Spendius strigă:

– Douăzeci dacă doreşti, stăpâne!

– Nu, zece îmi sunt de ajuns, răspunse cu blândeţe Hamilcar.

Au fost duşi afară din cort, ca să se sfătuiască împreună. Autharit nu se putea învoi cu jertfirea celor zece soţi de arme. Zarxas îi spuse lui Spendius:

– De ce nu l-ai ucis? Spada lui era la un pas de tine!

– Pe el? întrebă Spendius; apoi mai spuse de câteva ori: Pe el? Pe el? ca şi cum ar fi fost un lucru cu neputinţă, iar Hamilcar nemuritor.

Copleşiţi de osteneală, se culcară pe spate lângă pământ, neştiind ce hotărâre să ia.

Spendius îi îndemna să primească. În sfârşit, se întoarseră în cort cu răspunsul.

Sufetul întinse mâna pe rând celor zece barbari, strângându-le degetul cel mare; apoi îşi şterse palma de poala mantalei, scârbit de atingerea acelor mâini zbârcite şi moi, mânjite de grăsime vâscoasă. Îi întrebă:

– Sunteţi toţi căpetenii ale barbarilor şi aţi jurat pentru ei?

– Da! fu răspunsul.

– De buna voastră voie, din toată inima, cu gândul de a vă ţine făgăduiala?

Toţi mărturisiră că sunt gata să se întoarcă la ai lor pentru îndeplinirea celor hotarâte.

– Foarte bine, spuse din nou sufetul. Potrivit înţelegerii încheiate între mine Hamilcar Barca şi trimişii

mercenarilor, vă aleg pe voi zece şi vă păstrez!

Spendius căzu în nesimţire pe rogojină. Barbarii, ca şi cum s-ar fi lepădat de el, se strânseră laolaltă, fără să scoată nici un cuvânt, nici un geamăt.

Barbarii, care îi aşteptau, văzând că nu se mai întorc, îşi închipuiră că i-au trădat: trimişii lor se vânduseră sufetului.

Au mai avut răbdare două zile: în dimineaţa celei de-a treia se hotărâră. Ajutându-se cu frânghii, cu ţăruşi şi săgeţi înfipte în chip de trepte pe fâşii de pânză, izbutiră să urce stâncile; lăsând în urmă pe cei mai slabi, vreo trei mii porniră spre lagărul armatei barbare din faţa Tunisului.

Pe culmea dealului se întindea o poiană, semănată ici colo cu arbori mărunţi; barbarii ronţăiră în dinţi toţi mugurii. Trecură mai departe printr-un câmp de bob; în câteva clipe n-a mai rămas nici o păstaie, ca şi cum s-ar fi abătut pe pământ un nor de lăcuste. După alte trei ceasuri de mers ajunseră pe un al doilea podiş, mărginit cu un brâu de coline verzi.

În unduirile dintre măguri, se zăreau venind în şir mănunchiuri sclipitoare, ca snopii unor spice de argint; barbarii, ferindu-şi ochii de lumina soarelui, desluşiră umbrele unor namile negre, care le purtau parcă în spinare. Umbrele se apropiau şi creşteau la fiecare pas. Erau turnuri de suliţi, ridicate pe umerii unor elefanţi înarmaţi până în dinţi.

Între vârfurile uriaşilor colţi de fildeş, duceau în piept ascuţişul unui cumplit ţăruş de fier; purtau o brăţară de pumnale la genunchere şi platoşe de aramă peste şolduri; la capătul trompei lucea tăişul unei spade cu mânerul prins într-o legătură de piele. Porniseră toţi o dată din adâncul câmpiei şi înaintau în şiruri lungi la distanţe egale.

O spaimă fără nume îi încremeni pp barbari. Nici măcar nu încercară să fugă. Fără să prindă de veste, se pomeniră încercuiţi.

Elefanţii îşi deschiseră drum în mijlocul mulţimii, spintecând-o cu piepturile şi răvăşind-o cu colţurile dinţilor de fildeş, cum răstoarnă fierul plugului brazdele pământului arat. Tăiau, sfârtecau, secerau cu tăişul trompelor, iar turnurile aruncătoare de flăcări revărsau un potop de lavă aprinsă, ca nişte vulcani în mers. Nu se mai vedea decât o învălmăşeală de trupuri omeneşti, ca nişte pete albe, frânturi de aramă, zale cenuşii, sânge roşu ţâşnind, iar fiarele dezlănţuite treceau peste grămezile de morţi, ca valurile unei mări de întuneric. Cea mai furioasă dintre ele era purtată de un numid cu o cunună de pene pe frunte, care azvârlea lăncile cu o iuţeală înspăimântătoare, scoţând din când în când un şuierat prelung şi ascuţit; în toiul măcelului namilele uriaşe întorceau capul spre el, ca nişte câini ascultători.

Treptat-treptat, cercul se strângea. Barbarii, sleiţi de puteri, nu mai erau în stare să se apere. Elefanţii ajunseră curând în mijlocul câmpiei. Locul era strâmt. Uriaşii se îngrămădeau de-a valma, ridicându-se în două picioare şi ciocnindu-se în dinţi. Narr'Havas izbuti să-i domolească, întorcându-i în pas grăbit spre coline.

Două cete de barbari se ascunseseră într-o vâlcea şi, lepădând armele, ridicau braţele spre corturile punice, cerşind în genunchi îndurare.

Cartaginezii le legară mâinile şi picioarele, întinzându-i la pământ, unul lângă altul. Apoi dădură drumul elefanţilor.

Piepturile trosneau ca nişte lăzi sfărâmate; fiecare pas de elefant zdrobea câte două; picioarele lor grele se afundau în trupuri de om, cu o mişcare a şoldurilor care îi făcea parcă să şchiopăteze. Nu se opriră nici o clipă; au mers până la capăt.

Liniştea se aşternu din nou pe întinsul câmpiei. Se făcea noapte. Hamilcar privea cu desfătare împlinirea răzbunării sale.

Apoi deodată, tresări. La şase sute de paşi mai departe, se zăreau alţi barbari! Erau patru sute de mercenari dintre cei mai zdraveni – etrusci, libieni şi spartani – care se strânseră de la început, în aşteptare, pe culmea dealului. Văzând măcelul care însângera câmpia, porniseră să-şi taie cale spre lagărul cartaginez. Coborau în rânduri strânse, într-o aprigă şi uimitoare ordine de bătaie.

Un crainic fu trimis în drumul lor. Hamilcar avea nevoie de soldaţi; le preţuia vitejia şi îi primea fără gând ascuns. Trimisul Cartaginei le arătă locul până unde puteau să se apropie şi unde aveau să găsească de mâncare. Barbarii alergară într-acolo, ospătându-se toată noaptea. Cartaginezii începură să murmure, învinuindu-l pe Hamilcar că îi părtineşte pe mercenari.

Se răzgândi în faţa acestei nepotolite porniri de ură? Sau fusese numai o vicleană prefăcătorie? A doua zi, cu capul gol şi fără sabie, Hamilcar însoţit de-un pâlc de clinabari se înfăţişă mercenarilor, spunându-le că are prea multă lume de hrănit şi nu mai poate să-i păstreze lângă el. Dar, fiindcă avea nevoie de oameni şi voia să-i aleagă pe cei mai vrednici, hotărâse să le încerce curajul într-o luptă fără cruţare; pe învingători îi va reţine în garda lui. Era o moarte ca oricare alta. Hamilcar porunci soldaţilor săi să se dea la o parte (căci steagurile

punice îi împiedicau pe mercenari să privească în zare) şi deodată se arătară cei o sută nouăzeci de elefanţi ai lui Narr'Havas. Veneau înşiruiţi unul după altul, ridicând în aer trompele lor înarmate cu junghere, ca nişte braţe de uriaşi jnvârtind securile deasupra capului.

Barbarii se priviră în ochi fără să scoată un cuvânt. Nu moartea îi făcea să pălească, ci cumplita încercare pe care erau nevoiţi s-o primească.

Viaţa trăită împreună statornicise între aceşti oameni apropieri de adâncă prietenie. Tabăra, pentru cei mai mulţi din ei însemna patria; singuri pe lume, se iubeau între ei ca şi cum ar fi fost fraţi; dormeau alături sub aceeaşi manta la lumina stelelor. În pribegia lor fără sfârşit, de-a lungul atâtor ţări felurite, pe drumuri cu întâmplări neaşteptate şi cu vărsări de sânge, se înfiripau legături de inimă ciudate, însoţiri de ruşine, mai trainice uneori decât o căsătorie; cel mai puternic îl apăra pe cel mai firav în iureşul bătăliilor, îl trecea peste prăpăstii, îi ştergea sudoarea de pe fruntea înfiorată de friguri, şi fura ca să-i aducă de mâncare; iar celălalt, copil cules de pe marginea drumurilor şi crescut între mercenari, îl răsplătea pe ocrotitorul său cu o mie de îngrijiri gingaşe şi cu alintări de soţie.

Acum îşi schimbau între ei salbele şi cerceii, darurile ce-şi făcuseră după încercări de primejdie, în ceasuri de nestăpânită bucurie. Toţi cereau să moară; nici unul nu se îndura să lovească. Unul mai tânăr spunea altuia cu barba căruntă: „Nu! Nu! Tu eşti mai puternic şi ne vei răzbuna! Ucide-mă!" Iar celălalt răspundea: „Eu nu mai am mulţi ani de trăit! Străpunge-mi inima şi nu şovăi!" Fraţii se priveau strângându-şi mâinile, şi iubitul îşi lua rămas bun pentru totdeauna de la iubitul lui, plângându-i pe umăr.

Îşi scoaseră platoşele, ca vârful săbiilor să pătrundă mai lesne; iar pe trupul lor se vedeau crestate, ca nişte inscripţii pe o columnă, rănile pe care le primiseră luptând pentru Cartagina.

Se înşirară pe patru rânduri, ca gladiatorii, şi cu paşi nesiguri porniră la luptă. Unii, legaţi la ochi, învârteau săbiile în aer ca pe nişte toiaguri de cerşetori. Cartaginezii îi huiduiau, strigându-le că sunt laşi. Barbarii se îndârjiră, şi s-a încins în curând o luptă aprigă, cumplită, fără cruţare.

Uneori, doi oameni plini de sânge cădeau unul în braţele celuilalt şi mureau sărutându-se. Nici unul n-a dat înapoi. Se năpusteau cu pieptul în ascuţişul săbiilor. Năvăleau cu atâta furie, încât cartaginezii, privindu-i de departe, se înspăimântau.

În sfârşit, barbarii se opriră. Strigăte răguşite ieşeau din piepturile lor, şi ochii lor străluceau printre şuviţele lungi, care le atârnau peste obraz, ca şi cum ar fi fost scăldate într-o baie de purpură. Unii cădeau răsucindu-se în aer ca panterele când sunt izbite în frunte. Alţii rămâneau încremeniţi, privind mortul care le zăcea la picioare; apoi deodată, sfâşiindu-şi faţa cu unghiile, apucau sabia cu amândouă mâinile şi şi-o implântau în pântece.

Mai rămăseseră şaizeci. Cerură să bea. Cartaginezii le strigară să arunce armele, şi după ce-i văzură fără arme, le-au adus apă.

Însetaţi se repeziră să bea şi, în timp ce îşi cufundau capul în găleţi, şaizeci de cartaginezi au sărit asupra lor şi i-au ucis înfigându-le cuţitele în spate.

Aşa poruncise Hamilcar, ca să-i facă pe plac armatei prin această trădare şi s-o câştige de partea lui.

Războiul se sfârşise; cel puţin aşa socotea sufetul. Încredinţat că Mâtho e biruit dinainte, dădu fără întârziere semnalul de plecare.

Iscoadele se întoarseră spunând că văzuseră o mulţime de oameni care se îndrepta spre Muntele-de-Plumb. Hamilcar nu era îngrijorat. Acum, după ce barbarii fuseseră nimiciţi, nici o primejdie nu mai putea să vină dinspre partea nomazilor. Lucrul de căpetenie era să cuprindă Tunisul. Rărind popasurile, porni într-acolo.

Lui Narr'Havas îi încredinţa cinstea de a duce în Cartagina vestea cea mare a biruinţei; regele Numidiei, mândru de isprăvile sale, se grăbi să se înfăţişeze lui Salammbô.

Fiica lui Hamilcar îl primi în grădinile ei, la umbra unui bătrân sicomor, întinsă pe perne de piele aurită, şi având lângă ea pe Taanah. Purta pe faţă o năframă albă care îi acoperea fruntea şi gura, lăsând să i se vadă numai ochii; dar sub vălul străveziu, buzele ei străluceau asemeni nestematelor care îi împodobeau degetele. Salammbô îşi ţinea mâinile înfăşurate şi, cât timp stătu de vorbă cu oaspetele ei, nu făcu nici o mişcare.

Narr'Havas îi vesti înfrângerea barbarilor. Salammbô îi mulţumi, binecuvântându-l pentru ajutorul ce-l dăduse tatălui ei. Regele Numidiei îi istorisi întreaga desfăşurare a luptei.

În preajma lor porumbeii gungureau pe ramurile palmierilor, şi păsări de tot felul se fugăreau prin iarbă; galeoli gulerați, prepelițe de Tartessus şi bibilici punice. Grădina, lăsată multă vreme în părăsire, îşi înmulţise frunzişul; vrejurile castraveţilor-amari se căţărau pe crengile caneficienilor, asclepiade mătăsoase răsăriseră pe întinsul răzoarelor de trandafiri; tot soiul de plante împleteau aşternuturi de leagăn, din frunze şi din flori. Razele soarelui, căzând pieziş, însemnau ici şi colo, ca într-o pădure, umbra unei frunze pe pământ.

Blândele viețuitoare ale grădinii se sălbăticiseră, şi o rupeau în fugă la cel dintâi zgomot. Din când în când se ivea o gazelă, purtând pe copitele ei negre pene împrăştiate de păun. Larma oraşului depărtat se pierdea în murmurul valurilor. Nici un nor nu se zărea pe cerul albastru; nici o pânză nu flutura pe mare.

Narr'Havas vorbise. Salammbô, fără să-i răspundă, îl privea. Regele numizilor era înveşmântat într-o rochie de in înflorată, cu ciucuri de aur pe poale; două săgeți de argint îi prindeau părul împletit peste urechi: ținea în mâna lui dreaptă mânerul unei lănci împodobit cu inele de chihlimbar şi cu şuvițe de păr împletit.

Salammbô îi privea, şi o lume de gânduri nedesluşite o stăpânea. Acest tânăr războinic, cu glas dulce şi mers femeiesc, îi desfăta ochii cu farmecul întregei lui făpturi, şi i se părea ca o soră mai mare, pe care Baalii i-o trimiseseră s-o ocrotească. Îşi aduse aminte de Mâtho şi nu putu să-şi potolească dorința de-a şti ce soartă avusese.

Narr'Havas îi spuse că oastea cartagineză se îndreaptă spre Tunis şi-l va prinde. Pe măsură ce îşi arăta încrederea în biruință, amintind cât de slabe erau puterile lui Mâtho, o bucurie nespusă părea că o însuflețește pe Salammbô. Buzele îi tremurau, răsufla greu, iar când Narr'Havas făgădui să-l omoare cu mâna lui, a strigat:

– Da! Da! Ucide-l! Trebuie!

Regele Numidiei răspunse că aceasta era dorința lui cea mai arzătoare, de vreme ce, războiul o dată sfârşit, va fi soția lui.

Salammbô tresări şi aplecă fruntea.

Vorbind mai departe, Narr'Havas îşi asemui iubirea lui cu florile care tânjesc de dorul ploii, cu drumeții pierduți în noapte aşteptând zorile. Îi spuse că e mai frumoasă decât luna, mai dulce decât vântul dimineții, mai blândă decât chipul primitor al gazdei celei bune. Îi făgădui să-i aducă din țara negrilor lucruri rare, cum nu se mai văzuseră în Cartagina, iar odăile casei lor vor fi aşternute pe jos cu pulbere de aur.

Se lăsau umbrele serii, şi în aer se răspândeau miresme îmbălsămate. Se priviră îndelung, fără să-şi vorbească, şi ochii lui Salammbô, lucind prin vălurile lungi, păreau două stele în luminişul unui nor. Înainte de apusul soarelui, Narr'Havas se ridică şi-şi luă rămas bun.

În ceasul când părăsi Cartagina, Bătrânii răsuflară uşurați. Poporul îl primise cu mai multă însuflețire decât prima oară: dacă Hamilcar şi regele Numidiei vor înfrânge singuri pe Barbari, nimeni nu va putea să le mai stea în cale; de aceea, pentru a umbri gloria lui Barca, hotărâră să-i trimită în ajutor – pentru mântuirea Republicii – pe omul cel mai îndrăgit de ei, pe bătrânul Hannon.

Hannon pomi fără întârziere spre ținuturile apusene, cu gândul de a răzbuna ruşinea pe care o suferise pe acele locuri. Dar nu întâlni în calea lui nici pe băştinaşi, nici pe barbari; se ascunseseră, fugiseră, muriseră. Furia lui se abătu asupra pământului. Arse ruinele ruinelor, nu lăsă în picioare nici un copac, nici un fir de iarbă. Schingiui copiii şi pe schilozii pe care îi prinse din urmă; dădu poruncă soldaților să siluiască femeile înainte de a le ucide, iar pe cele mai frumoase să le culce în litiera lui; boala urâtă de care suferea îi ațâța porniri cumplite şi încerca să şi le aline cu mânia dezlănțuită a unui om deznădăjduit.

Adeseori, pe creasta colinelor, corturi negre se prăbuşeau ca răsturnate de vânt, şi roți de car prinse în cercuri sclipitoare se rostogoleau la vale, cu un geamăt înăbuşit. Triburile care împresuraseră Cartagina rătăciră câtăva vreme pe câmp, aşteptând biruința barbarilor pentru a se întoarce; dar, fie de teamă, fie de foame, se risipiseră pe la casele lor şi nu se mai vedeau.

Hamilcar nu-l pizmuia pe Hannon pentru vitejiile lui; era însă nerăbdător să sfârşească războiul. De aceea îi trimise poruncă să pornească asupra Tunisului. Hannon, care îşi iubea patria, se găsi sub zidurile cetății în ziua hotărâtă.

Cetatea Tunisului era apărată de băştinaşi, de cei doisprezece mii de mercenari şi de toți mâncătorii-de-scârnăvii, care, ca şi Mâtho, aveau ochii ațintiți asupra Cartaginei. Şelisimul şi ploaia priveau deopotrivă zidurile ei înalte, visând din depărtare desfătări nesfârşite. În această înfrățire a urilor, pregătirile pentru luptă se săvârşiră lesne. Îşi croiră coifuri din burdufuri de piele, tăiară palmierii de prin grădini şi îşi cioplira suliți, săpară fântâni, şi, drept hrană, prindeau în apa lacului peşti mari, albi, îngrăşați cu stârvuri şi cu scârnăvii. Zidurile dărăpănate, aşa cum le dorise gelozia Cartaginei, erau atât de slabe, încât un brânci părea de ajuns pentru a le dărâma. Mâtho astupă spărturile cu pietrele caselor. Erau pregătirile celei din urmă lupte: n-avea nici o speranță, dar îşi zicea că norocul armelor e schimbător.

Apropiindu-se de cetate, cartaginezii zăriră pe creasta zidurilor umbra unui om care se ridica peste metereze până aproape de brâu. Săgețile zburau în jurul lui fără să-l înfricoşeze mai mult decât un stol de rândunele. Lucru foarte ciudat, nici una nu-l atingea.

Hamilcar îşi aşeză tabăra la marginea de miazăzi a cetății; Narr'Havas, la dreapta lui, cuprindea câmpia Rhadesului, iar Hannon malul lacului. Păstrându-şi locurile lor, cei trei generali aveau să pornească deodată atacul asupra cetății.

De la început, Hamilcar ținu să arate mercenarilor că îi va pedepsi ca pe nişte sclavi. Porunci ca cei

zece soli să fie crucificați unul lângă altul, pe dealul din fața orașului.

Îngroziți de cumplita privelişte, apărătorii cetății lăsară zidurile pustii.

Planul lui Mâtho era să se strecoare pe lângă tabăra lui Narr'Havas atât de repede, ca numizii să nu apuce a ieşi din corturi; apoi să cadă în spatele pedestrimii cartagineze, prinzând-o în cleşte, între trupele lui şi cele dinăuntrul cetății. Ieşi pe câmp în fruntea celor mai încercați dintre soldații săi.

Narr'Havas îl zări. Trecu pe malul lacului şi-l îndemnă pe Hannon să-i trimită ajutor lui Hamilcar. Îl socotea oare pe Barca atât de slab, încât să nu poată a se împotrivi mercenarilor? Era o viclenie sau un gând prostesc? Cine ar fi putut să spună?

În dorința de a-şi umili potrivnicul, Hannon nu stătu în cumpănă, porunci să sune goarnele şi se îndreptă asupra barbarilor cu toată armata. Barbarii făcură calea întoarsă, şi, pornind în iureş asupra cartaginezilor, i-au dat peste cap, împrăştiindu-i. Călcându-i în picioare, înaintară ca o furtună până în fața cortului lui Hannon.

Generalul ținea sfat de război cu treizeci dintre cei mai de seamă Bătrâni ai Cartaginei. Rămase încremenit văzând îndrăzneala barbarilor. Îşi strigă căpitanii, dar mulțimea se repezi asupra lui cu pumnii strânşi, acoperindu-l cu ocări: cei care ajungeau să pună mâna pe el îl țineau cu greutate, să nu le scape. Hannon încerca să le şoptească la ureche: „Vă dau tot ce-mi cereți! Sunt bogat! Scăpați-mă!" Îl scoaseră afară pe brațe. Oricât era de greu, picioarele nu-i atingeau pământul. Bătrânii avură aceeaşi soartă. Hannon, din ce în ce mai înspăimântat, striga: „M-ați învins! Sunt prizonierul vostru! Vreau să mă răscumpăr! Ascultați-mă, prieteni!" Purtat pe umeri şi strivit din toate părțile, nu înceta să gângăvească: „Ce-aveți de gând? Ce vreți să faceți cu mine? Vedeți că nu mă împotrivesc... Eu totdeauna am fost bun cu voi..."

O cruce uriaşă apăru în fața cortului. Barbarii urlau: „Aici! Aici!" Hannon striga peste glasurile lor, cerând, în numele zeilor, să-l ducă în fața şalişimului; voia să-i împărtăşească un plan care avea să-i mântuiască pe toți.

Mulțimea se opri în loc. Unii spuseră că ar trebui să-l cheme pe Mâtho; câțiva plecară în căutarea lui.

Hannon să prăbuşi în iarbă; i se părea că vede în jurul lui un şir nesfârşit de cruci, ca şi cum chinurile în care avea să piară se înmulțeau; voia să creadă că se înşela, că nu era decât o singură cruce, că nu era nici una... În cele din urmă îl ridicară în picioare.

– Vorbeşte! îi spuse Mâtho.

Hannon se arătă gata să i-l predea pe Hamilcar; intrând apoi împreună în Cartagina, vor domni amândoi, ca nişte regi.

Mâtho se depărta, făcând semn oamenilor lui să se grăbească. „E o viclenie pentru a câştiga timp", gândea el.

Barbarul se înşela. Hannon nu mai avea nimic de nădăjduit şi putea să făgăduiască orice. Îl ura atât de aprig pe Hamilcar, încât, pentru cea mai îndoielnică încercare de a se mântui pe sine, l-ar fi jertfit fără nici o remuşeare, dimpreună cu toată armata lui.

Bătrânii zăceau în nesimțire la picioarele celor treizeci de cruci, cu subsuoarele prinse în frânghii. Bicisnicul sufet, înțelegând în sfârşit că va trebui să moară, izbucni în plâns.

Îi smulseră de pe el restul de veşminte ce-i mai acopereau trupul – şi făptura lui respingătoare apăru în toată goliciunea ei. Bube răscoapte acopereau această namilă fără nume, grăsimea de pe pulpe îi atârna peste unghiile picioarelor, ca o zdreanță mucegăită, iar lacrimile curgând şiroaie de-a lungul obrajilor puhavi îi dădeau o înfățişare de-o înfricoşătoare tristețe, pe care n-ar fi putut s-o arate nici un alt chip omenesc. Panglica regală care îi încingea fruntea zăcea în praf, laolaltă cu părul lui alb.

Temându-se că nu vor găsi frânghii destul de tari ca să-l ridice, barbarii îl țintuiră pe cruce înainte de a a înălța – aşa cum obişnuiau cartaginezii. Biciuită de durere, întreaga mândrie a lui Hannon se trezi. Îi acoperea pe călăi cu ocări şi blesteme. Se zvârcolea şi făcea spume la gură ca o fiară a mărilor, strigându-le că va fi răzbunat şi toți vor pieri în chinuri de-o mie de ori mai cumplite.

Avea dreptate. De cealaltă parte a orașului, unde se zăreau limbi de flăcări şi nori de fum, solii mercenarilor trăgeau să moară.

Câțiva au leşinat, dar răcoarea vântului îi trezi. Spânzurau cu bărbia în piept şi trupurile lor alunecaseră puțin, deşi aveau brațele bătute în cuie deasupra capului; de pe călcâiele lor şi de pe mâini cădeau picături grele de sânge, ca fructele coapte de pe ramurile unui pom; Cartagina, marea, munții şi câmpia, li se părea că se învârtesc ca o roată uriaşă; uneori un nor de praf se ridica în aer, învăluindu-i în vârtejul lui. O sete mistuitoare îi ardea, limba li se lipea de cerul gurii şi simțeau pe trup o sudoare rece, curgând o dată cu viața care li se stingea.

Departe, în adâncul nesfârşit al străzilor, întrezăreau ca prin ceață soldați în mers şi valuri de săbii; larma bătăliei ajungea nedesluşită până la urechile lor, cum aud corăbierii, strângând în brațe catargul,

învolburarea mării în toiul furtunii. Italicii, mai voinici decât ceilalți, aveau încă putere să strige; lacedemonienii tăceau, cu pleoapele închise; Zarxas, atât de vânjos altădată, se clătina ca o trestie frântă; etiopianul de lângă el își răsturnase capul peste brațul crucii; Autharit, nemișcat, învârtea ochii în fundul orbitelor, părul lui lung, prins într-o crăpătură a lemnului, îi acoperea fruntea, și horcăitul care îi ieșea din piept semăna cu un muget de mânie. Un straniu curaj îi revenise lui Spendius; privea acum viața cu un adânc dispreț și aștepta moartea cu nepăsare, ca pe o apropiată și veșnică dezlegare.

În agonia lor tresăreau câteodată, simțind pe buze o fluturare de pene. Aripi mari se legănau în jurul lor ca niște umbre, și un croncănit prelung se auzea. Crucea lui Spendius era cea mai înaltă, și asupra ei se abătu cel dintâi vultur. Grecul își întoarse fața spre Autharit și îi spuse încet, cu un zâmbet de neînțeles:

– Ții minte leii din drumul spre Sicca?

– Erau frații noștri, răspunse galul murind.

Între timp, Hamilcar spărsese zidul cetății și pătrunsese în Tunis. O pală de vânt risipi fumul, limpezind zarea până sub meterezele Cartaginei; se deosebea o mulțime de oameni, privind în depărtare de pe culmea templului lui Eșmun; Hamilcar zări, la stânga lui, pe malul lacului, treizeci de cruci uriașe.

Pentru a părea mai înfricoșătoare, barbarii le înălțaseră legând unul deasupra celuilalt catargele corturilor lor; cadavrele celor treizeci de Bătrâni spânzurau în largul cerului. Pe pieptul lor se zărea parcă un roi de fluturi albi; erau penele săgeților pe care soldații lui Mâtho le trăseseră asupra lor.

În vârful crucii celei mai înalte sclipea o panglică de aur, căzând peste un umăr al cărui braț lipsea. Hamilcar abia putu să-l recunoască pe Hannon. Oasele lui șubrede scăpaseră din legătura scoabelor de fier, și fâșii de carne zdrențuită îi atârnau pe brațe; nu mai rămăseseră pe cruce decât resturi sfâșiate, asemeni halcilor de fiară sălbatică pe care le atârnă vânătorii la ușa casei lor.

Hamilcar nu aflase nimic; zidurile orașului îl împiedicau să vadă mai departe, iar căpitanii pe care îi trimisese la cei doi generali nu se mai întorseseră. Fugarii sosiți între timp aduseră vestea înfrângerii lui Hannon. Armata punică se opri. Tulburați de această întorsătură a războiului tocmai când se socoteau biruitori, ostașii își pierdură cumpătul, nemaivoind să asculte poruncile iui Hamilcar.

Folosindu-se de această șovăială, Mâtho, după ce spulberă oastea lui Hannon, se întoarse asupra numizilor. Narr'Havas dădu drumul elefanților, dar mercenarii, cu făclii smulse de pe ziduri, se risipiră pe întinderea câmpiei ca o mare de flăcări, și fiarele îngrozite o luară la goană spre mare, învălmășindu-se, ucigându-se unele pe altele, și sfârșind înecate sub povara platoșelor prea grele. Narr'Havas puse în mișcare călărimea; dar barbarii se culcară cu fața la pământ, și când caii se apropiară de ei la trei pași, se năpustiră sub burțile lor, spintecându-le cu jungherele. Când sosi Barca, jumătate din numizi pieriseră.

Mercenarii erau însă prea istoviți pentru a primi lupta cu Hamilcar. Se retraseră în rânduială până la muntele Apelor-Calde. Sufetul, din prevedere, nu-i urmări, ci se îndreptă spre gurile Macarului.

Stăpânea Tunisul, dar din întreg orașul nu mai rămăsese decât o învălmășeală de ruine; de sub zidurile prăbușite ale cetății și până în largul câmpiei, se întindeau mormane de dărâmături; iar mai departe, între malurile golfului, cadavrele elefanților izbite de vânt se ciocneau între ele, ca un arhipelag de stânci negre purtat pe valurile mării.

Pregătindu-se de război, Narr'Havas își golise pădurile. Strânsese elefanții tineri ca și pe cei bătrâni, bărbați și femei, secătuind toată puterea de luptă a regatului său. Mulțimea, care îi văzuse de departe pierind, se jelea pe străzi, chemându-i pe nume, ca pe niște prieteni răposați: „Vai! Vai! Vai! *Nebiruitul! Fulgerul! Rândunica!*" Îi pomenea mai des decât pe cetățenii morți. A doua zi, zărind corturile barbarilor pe muntele Apelor-Calde, poporul fu cuprins de-o disperare atât de adâncă, încât mulți, femei mai ales, se azvârliră cu capul în jos de pe culmea Acropolei.

Nu se știa ce plănuieste Hamilcar. Trăia singur în cortul lui, ținând pe lângă el un copil străin; nimeni nu era primit la masa lor, nici Narr'Havas. Sufetul îi arăta, totuși, o deosebită prietenie, mai ales acum, după înfrângerea lui Hannon: dar regele Numidiei ținea prea mult să ajungă fiul lui Hamilcar ca să se încreadă în măgulitoarele cuvinte cu care sufetul îl lăuda.

Această tăcere înșelătoare ascundea urzeli îndemânatice. Hamilcar izbutise cu tot felul de făgăduieli să câștige de partea lui pe fruntașii satelor; mercenarii se pomeniră izgoniți și hărțuiți ca niște fiare sălbatice. Intrau într-o pădure și copacii începeau să ardă: se opreau să bea dintr-o fântână și apa era otrăvită; intrau să doarmă peste noapte într-o peșteră și a doua zi se trezeau zidiți ca în mormânt. Aliații lor, neamurile care până atunci îi apăraseră, le erau acum vrăjmașe: oamenii care le cădeau în spate purtau arme cartagineze.

Unora dintre barbari li se spuzise obrazul ca o pecingine roșie; se molipsiseră punând mâna pe Hannon, credeau ei. Alții spuneau că s-au înveninat de când mâncaseră peștii lui Salammbô. Nu simțeau însă nici o remușcare și plănuiau profanări și mai grozave pentru înjosirea zeilor Cartaginei; ar fi dorit să-i nimicească pe toți.

Vreme de trei luni cutreierară astfel țărmul răsăritean al mării; apoi poalele munților Selium, până la hotarul de risip al deşertului. Căutau un adăpost, oriunde l-ar fi aflat. Utica şi Hippo-Zarytul nu-i trădaseră, dar amândouă cetățile erau împresurate de Hamilcar. Se îndreptară spre miazănoapte, la întâmplare, pe drumuri necunoscute. Mintea lor era tulburată de multele încercări prin care trecuseră.

Ajunseseră la capătul răbdării şi erau din zi în zi mai descurajați. Într-o dimineață se treziră sub râpele de la Cobus, încă o dată în fața Cartaginei.

Războiul începu din nou. Puterile luptătorilor se arătau egale, dar erau şi unii şi alții atât de osteniți, îneât, în locul necontenitelor hărțuieli, ar fi dorit o mare bătălie; o luptă pe viață şi pe moarte, cea din urmă.

Mâtho hotărî s-o ceară el însuşi sufetului. Unul din libieni se arătă gata să ducă solia. Văzându-l plecând, toți erau încredințați că nu se va mai întoarce.

S-a înapoiat în aceeaşi seară.

Hamilcar primea lupta. Cele două armate aveau să-se înfrunte a doua zi, la răsăritul soarelui, pe râmpul Rhardesului.

Mercenarii voiau să ştie ce vorbe mai spusese sufetul, şi libianul povesti:

– Văzându-mă că nu plec, m-a întrebat: „Ce mai aştepți?" „Să fiu ucis", am răspuns. Hamilcar a spus; „Nu. Du-te. O să-ți vie rândul mâine, o dată cu ceilalți".

Această mărinimie îi uimi pe barbari; unii se arătau înfricoşați, iar Mâtho îşi zicea că era mai bine ca solul să fi fost ucis.

Îi mai rămăsese trei mii de africani, o mie două sute de greci, o mie cinci sute de campanieni, două sute de iberi, patruzeci de gali şi o ceată de tâlhari nomazi din Naffur, pe care îi culesese din țara Curmalelor; cu totul şapte mii două sute nouăsprezece oameni, şi nici o sintagmă întreagă. Oamenii astupaseră spărturile platoşelor cu oase de animale, iar în locul coturnilor de bronz încălțaseră sandale de cârpă. Îşi atârnaseră pe tunici plăci de fier şi de aramă; zalele zdrențuite le spânzurau pe şolduri; pe brațele lor păroase şi pe obraz purtau urme de răni ca nişte fire de purpură.

Amintirea morților căzuți în încrâncenarea bătăliilor le răscolea sufletele şi le sporea înverşunarea; fără să-şi dea prea bine seama, se simțeau slujitorii unui Zeu al Oropsiților, preoții Răzbunării lumii întregi. Îi îndârjea suferința unei prea mari nedreptăți, şi îi asmuțea, mai ales, priveliştea Cartaginei. Se legară cu jurământ să lupte unii pentru alții până la moarte.

Au tăiat vitele de povară şi au mâncat pe săturate, ca să-şi sporească puterile. Unii s-au culcat să doarmă; alții rămaseră de veghe, închinându-se fiecare altei stele.

Cartaginezii se arătară pe câmpul de luptă înaintea lor. Îşi frecaseră cu ulei marginea scuturilor, ca să alunece săgețile; pedestraşii, care purtau părul lung, şi-l tăiaseră pe frunte. În al cincilea ceas ai zilei, Hamilcar dădu poruncă soldaților să arunce mâncarea din cratițe, socotind că se vor bate mai bine flămânzi. Armata lui număra paisprezece mii de oameni; de două ori mai mult decât a mercenarilor. Îl stăpânea, totuşi, o nelinişte mai tulburătoare decât oricând. Înfrângerea lui ar fi însemnat pieirea Republicii, iar pentru el moartea pe cruce. Biruința îi deschidea drumul spre Pirinei, până în Galia şi peste Alpi; va pătrunde în Italia, aşezând în lume pentru veşnicie stăpânirea neamului lui Barca. De douăzeci de ori se trezi în timpul nopții, supraveghind pregătirile de luptă până în cele mai neînsemnate amănunte. O mare îngrijorare domnea în rândurile punice.

Narr'Havas nu mai avea încredere în numizii lui. Îşi spunea că barbarii ar fi putut să-i biruie. O slăbiciune ciudată îl cuprinsese, şi bea într-una cupe pline cu apă.

Un om, pe care nu-l cunoştea, dădu la o parte uşa cortului şi aşeză pe pământ o cunună din cristale de sare, împodobită cu romburi de sidef şi desene hieratice însemnate cu praf de pucioasă: era cununa de nuntă, pe care logodnicele din Cartagina obişnuiau s-o trimită mirelui lor; era o mărturie de dragoste şi un semn de chemare.

Totuşi fiica lui Hamilcar nu-l iubea pe Narr'Havas. Amintirea lui Mâtho o stăpânea cu o stăruință de nesuferit; i se părea că moartea lui i-ar fi uşurat gândurile, aşa cum se vindecă muşcătura şarpelui zdrobind capul năpârcii pe rana care a lăsat-o. Regele Numidiei aştepta cu nerăbdare să fie soțul ei, şi fiindcă Hamilcar hotărâse ca nunta să se facă după biruință, Salammbô îi trimitea acel dar, pentru a-l îmbărbăta la luptă. Temerile lui Narr'Havas se risipiră şi nu se mai gândea acum decât la fericirea de care se va bucura, alături de o femeie atât de frumoasă. Aceeaşi dorință îl înflăcărase şi pe Mâtho; dar, înfrânându-şi patima, îşi dăruia acum întreaga dragoste soților lui de arme. Îi iubea ca pe o parte din el însuşi, aşa cum iubea ura care îl însufleța; îşi simțea gândul mai înalt şi brațele mai tari; vedea limpede ce avea de făcut, şi dacă suspina uneori, era fiindcă îşi aducea aminte de Spendius.

Mâtho îşi rândui armata pe şase şiruri egale. La mijloc îi aşeză pe etrusci, legați unul de altul cu un lanț de bronz: veneau în urmă arcaşii şi aruncătorii-cu-praştia, iar cele două aripi le întări cu oamenii din Naffur,

călări pe cămile cu păr scurt, împodobite cu pene de struț.

Hamilcar îi împărți pe cartaginezi în aceeași ordine. Înaintea pedestrimii, alături de veliți, se țineau clinabarii, iar în urma tuturor, numizii. În zorii zilei, cele două oști se aflau față în față, aruncându-și de departe priviri ucigașe. Au fost, la început, câteva clipe de șovăială, apoi se dezlănțui bătălia.

Barbarii, frământând pământul în picioare, înaintau încet, ca să nu-și piardă răsuflarea. Mijlocul armatei cartagineze se arcuia ca ieșindul unei potcoave. Apoi, deodată, întreg văzduhul răsună de zgomotul unei cumplite loviri, ca și cum piepturile a două stoluri de corăbii ar fi trosnit ciocnindu-se în luptă. Șirul cel dinții al barbarilor se deschise ca o poartă, și o ploaie de săgeți, de pietre și de suliți porni din următoarele rânduri ale arcașilor și ale aruncătorilor-cu-praștia. Rotundul armatei cartagineze se întinse cu încetul într-o linie dreaptă; apoi s-a răsfrânt ca un arc întors pe dos; cele două aripi ale veliților s-au apropiat, strângându-se ca un clește. Barbarii, care se înverșunaseră împotriva falangei, fură prinși la mijloc și păreau pierduți. Mâtho îi opri, și în timp ce aripile cartagineze înaintau, cele trei rânduri din urmă ale barbarilor se desfășurară pe laturi, întinzându-se pe o întreită lungime.

Mercenarii care alcătuiau cele două aripi ale frontului începură însă să slăbească, mai ales cei din stânga, care nu mai aveau săgeți; velițiii au căzut asupra lor secerându-i pe capete. Mâtho îi retrase mai înapoi. La aripa dreaptă luptau campanienii, înarmați cu securi; pe aceștia îi îndreptă asupra aripei stângi a cartaginezilor. Mijlocul oastei barbare porni la atac: cei de pe margini, mai puțin primejduiți, țineau în frâu pe veliți.

Hamilcar își împărți călărimea în cete, și așezând între ele pe hopliți, o aruncă asupra mercenarilor.

Acest corp de oaste, având forma unui con, înainta cu un rând de călăreți în frunte, desfășurând pe laturile lui largi o pădure de lănci. Barbarii nu le puteau ține piept. Numai pedestrașii greci purtau platoșe de aramă; ceilalți luptau cu junghere legate în vârful prăjinilor, cu tăișuri de coasă culese de prin ogrăzi și cu săbii făurite din cercuri de roată. Lamele prea moi se îndoiau lovind și, în timp ce barbarii se opreau să le îndrepte sub talpa piciorului, cartaginezii îi măcelăreau din toate părțile.

Numai etruscii, legați între ei cu lanțuri, nu dădeau înapoi; șirurile celor morți rămâneau în picioare, și acest val de bronz se îndoia și se strângea iar, mlădios ca un șarpe și de nepătruns ca un zid. La adăpostul lui barbarii își refăceau rândurile, răsuflau o clipă și se întorceau la luptă, strângând în mână armele lor rupte.

Mulți dintre ei nici nu mai aveau arme, și se năpusteau asupra cartaginezilor mușcându-le fața ca niște câini. Galii își scoseseră tunicile și își arătau de departe, cu mândrie, trupurile lor puternice și albe; unii își sfâșiau rănile pentru a înspăimânta pe dușman. În mijlocul sintagmelor punice nu se mai auzea nici un glas de comandă; flamurile își trimiteau semne pe deasupra norilor de plaf, iar luptătorii înaintau purtați de iureșul mulțimii care îi ducea cu ea.

Hamilcar dădu poruncă numirilor să dezlănțuie atacul; nafurii se năpustiră să-i înfrunte.

Înveșmântați în rochii negre, purtând un smoc de păr pe creștetul capului și pe brațe scuturi din piele de rinocer, mânuiau un paloș fără mâner, legat de mână cu sfoară; cămilele împodobite cu pene scoteau un fel de gungurit prelung și răgușit. Tăișurile de fier se abăteau fără greș, apoi se ridicau din nou, lăsând să cadă alături un braț retezat. Într-o furie nebună, cămilele goneau printre rândurile falangei. Unele, cu piciorul frânt, alergau șchiopătând ca niște struți săgetați.

Pedestrimea punică se întoarse asupra barbarilor rupându-i în două; aripile lor, pierzând legătura între ele, se frământau în loc. Armele cartaginezilor le încercuiau, strălucind ca niște cununi de aur. Vârfurile săbiilor fluturau în mijlocul învălmășelii ca niște albe lumini scânteietoare. Trupurile clinabarilor căzuți în luptă zăceau pe întinderea câmpâei; mercenarii îi dezbrăcau de platoșele lor și se întorceau la luptă. Cartaginezii, nemaideosebindu-i, se amestecau între rândurile lor. O cumplită zăpăceală îi cuprinsese; se opreau pe loc, dădeau înapoi, se risipeau, la strigătele de biruință ale barbarilor se împrăștiau ca sfărâmăturile unei corăbii împinse de furtună. Hamilcar privea deznădăjduit cum armata lui pierea, zdrobită de istețimea lui Mâtho și de vitejia neînfrânată a mercenarilor.

Deodată, un răpăit prelung de tobe răsună în adâncul zării. Era o mulțime de bătrâni, de bolnavi, de copii nevârstnici și de femei, care ieșise înspăimântată din Cartagina. Ca și cum s-ar fi pus sub ocrotirea unui scut uriaș de apărare, ducea cu ea singurul elefant care mai rămăsese Republicii; era cel cu trompa tăiată, pe care și-l păstrase Hamilcar.

În clipa aceea, li se păru cartaginezilor că Patria, desprinzându-se de zidurile cetății, le aducea porunca de a muri pentru ea. Pornirea furiei lor se înteți, și cu numizii în frunte, se aruncară în luptă din nou.

Barbarii se sprijineau pe o măgură din mijlocul câmpiei. N-aveau sorți de izbândă, nici măcar speranța de a scăpa cu viață; dar erau cei mai puternici, cei mai cutezători.

Oamenii din Cartagina azvârleau pe deasupra capetelor numizilor, frigări, ciocane, grătare; soldații care vârâseră groaza în consulii Romei cădeau acum sub bețele pe care li le aruncau în cap femeile. Poporul punic îi

nimicea pe mercenari.

Barbarii se retrăseseră pe culmea măgurii. Cercul lor se strângea după fiecare asalt al cartaginezilor. De două ori încercară să coboare, dar fură nevoiți să dea repede înapoi. Năvălind de-a valma, loveau cu sulițele printre picioarele rândurilor din față, nimerind la întâmplare. Alunecau într-o baltă de sânge. Pe povârnișul pieziș, morții se rostogoleau până la marginea câmpiei. Elefantul care încerca să urce, se afunda în cadavre până la burta, simțind parcă o plăcere nespusă să calce peste morți; trompa lui bearcă își înălța din când în când vârful retezat, ca o lipitoare uriașă.

O clipă, lupta se opri în loc. Cartaginezii, scrâșnind din dinți, priveau spre culmea măgurii, unde barbarii rămăseseră în picioare. Apoi porniră din nou la atac, şi vărsarea de sânge reîncepu. Barbarii îi lăsau să se apropie, strigând că se dau prinși, dar se aruncau asupra lor şi, cu un răget cumplit, se ucideau; şi pe măsură ce morții cădeau, ceilalți, apărându-se, călcau peste ei. Era ca o piramidă, care încetul cu încetul creştea.

În curând nu mai rămaseră decât cincizeci. Apoi douăzeci, trei, numai doi: un samnit înarmat cu o secure şi Mâtho, care mai ținea în mână sabia lui.

Samnitul, cu genunchii îndoiți, lovea în jurul lui, strigându-i lui Mâtho să se ferească: „La dreapta, stăpâne! La stânga! Apleacă-te!"

Mâtho îşi pierduse zalele de pe umeri, nu mai avea nici platoşă, nici coif: era gol, mai galben ca moartea, cu părui vâlvoi, cu colțurile gurii în spume, iar tăişul săbiei lui se rotea atât de repede, încât părea că îl înconjoară cu un nimb de lumină. O piatră îi frânse sabia aproape de mâner. Samnitul căzuse şi valul cartaginezilor se apropia. Mâtho ridică spre cer mâinile goale şi, deschizând brațele ca şi cum s-ar fi azvârlit în mare de pe vârful unei stânci, se aruncă cu pieptul în suliți.

Sulițele se dădură la o parte în fața lui. Mâtho se năpusti de mai multe ori asupra lor, dar armele parcă nu voiau să-l atingă.

Simțind o sabie sub călcâi, se aplecă s-o ridice, dar căzu în aceeaşi clipă, cu pumnii şi genunchii legați. Narr'Havas, care îl pândise pas cu pas, văzându-l cum se apleacă, aruncase asupra lui un năvod, prinzându-l în ochiurile lui ca pe o fiară sălbatică.

L-au legat pe elefant, cu brațele în cruce, şi toți cartaginezii, câți puteau să umble, porniră, înconjurându-l, într-o larmă asurzitoare spre Cartagina.

Printr-o ciudată întâmplare, vestea despre marea biruință ajunsese în cetate încă din cel de-al treilea ceas al nopții. Clepsidra templului lui Khamon picurase ceasul al cincilea, când mulțimea ajunse în Malqua. Mâtho deschise ochii. Se aprinseseră atâtea lumini deasupra caselor, încât oraşul întreg părea în flăcări.

O furtună de strigăte nedesluşite se apropia; Mâtho culcat pe spate, privea stelele. În urma lui s-a închis o poartă, şi un adânc întuneric l-a cuprins.

A doua zi, la acelaşi ceas al serii, cel din urmă dintre oamenii părăsiți în valea Securii îşi dădea sufletul.

După plecarea soților lor de luptă, zuagezii se hrăniră câtva timp cu grohotişul sfărâmăturilor de stâncă. Barbarii îl aşteptau mereu pe Mâtho; istoviți şi descurajați, rămăseseră pe loc, cu acea încăpățânare a bolnavului legat de patul suferinței lui. În cele din urmă, nemaiavând ce mânca, plecară. Nu mai rămăseseră decât o mie trei sute de barbari; pentru a sfârşi cu ei nu mai era nevoie de nici o luptă.

În cei trei ani de război, fiarele sălbatice, leii mai cu seamă, se înmulțiseră în voie. Narr'Havas asmuțise gonacii asupra lor şi îi vânase. Apoi, aşezând din loc în loc capre ca momeală, îi alungase până în valea Securii.

Într-o zi, Bătrânii trimiseră un om de-al lor să cerceteze câți barbari se mai găseau în viață.

Leii zăceau pe întinderea câmpiei, culcați printre stârvuri. Morții mai purtau încă veşmintele şi armele lor, dar nici față, nici brațe nu mai aveau. Unii păreau încă întregi. Alții putreziseră cu totul, şi coifurile erau pline cu cranii prăfuite. Picioare descărnate se iveau de sub genunchere, scheletele îşi păstraseră mantalele, şi oasele uscate la soare străluceau ca nişte pete albe pe aşternutul nisipurilor.

Leii se odihneau cu pieptul la pământ şi cu labele întinse, clipind din ochi în lumina soarelui, pe care albul stâncilor o răsfrângea înzecit. Unii, aşezați pe picioarele dinapoi, priveau țintă în depărtare; alții, pe jumătate ascunşi în coama lor bogată, dormeau încolăciți, sătui, osteniți, plictisiți, tot atât de nemişcați ca şi stâncile munților, ca şi morții. Se lăsa noaptea; flamuri roşii fluturau în largul zării spre apus.

Dintr-unul din mormanele de morți risipite pe întinsul câmpiei, se desprinse umbra nedesluşită a unei fantome. Un leu se ridică, proiectând o formă monstruoasă peste zarea înflăcărată – şi aruncându-se asupra omului îl doborî cu o singură lovitură de labă.

Întins pe burtă, îşi înfipse colții în carnea caldă încă, şi, începu să-i rupă măruntaiele.

Apoi căscă gura largă şi scoase un răget prelung; ecoul muntelui îl duse mai departe, până se pierdu în

tăcerea necuprinsă a deşertului.

Deodată, porni la vale o revărsare de pietriş rostogolit. Un freamăt de paşi repezi se auzi, şi dinspre poarta de fier care închidea valea, se zăriră boturi ascuțite, urechi ciulite, şi luminile galbene ale unor ochi lacomi. Erau şacalii care veneau să mănânce resturile.

Trimisul Cartaginei, care privea aplecat peste prăpastie, făcu calea întoarsă.

XV Mâtho

O imensă bucurie cuprinsese Cartagina, o bucurie a tuturor, adâncă, fără margini, dezlănțuită; oamenii reclădiră zidurile dărâmate, poleiră din nou chipul zeilor, aşternură pe străzi ramuri de mirt şi aprinseră tămâie la răspântii; mulțimea umplea terasele, iar veşmintele ei, în tot felul de culori, străluceau în lumină ca nişte straturi de flori.

Peste murmurul necontenit de glasuri, se auzeau strigătele cărătorilor de apă, care veneau să stropească pavelele; sclavii lui Hamilcar împărțeau poporului orz prăjit şi felii de carne proaspătă; trecătorii se opreau în drum şi se îmbrățişau plângând. Cetățile tyriene căzuseră, nomazii fuseseră împrăştiați, barbarii nimiciți. Valuri multicolore de pânză acopereau culmea Acropolei; pintenii triremelor înşirate de-a lungul digurilor străluceau ca o salbă de diamante; se simțea pretutindeni rânduiala restabilită, viața nouă care renăştea, o nemăsurată fericire înflorind pretutindeni. Era ziua nunții lui Salammbô cu regele Numidiei.

Pe terasa templului lui Khamon se întinseseră trei mese lungi, încărcate cu vase uriaşe de aur: pentru Preoți, pentru Bătrâni şi pentru Bogați. La o a patra masă, mai înaltă, aveau să se aşeze Hamilcar, Narr'Havas şi Salammbô. Redobândind zaimful, ea mântuise Patria, şi poporul făcea din nunta ei o sărbătoare obştească. În largul pieții de jos, mulțimea aştepta sosirea miresei.

O a doua plăcere, mai aprigă, îi ațâța nerăbdarea; pentru aceeaşi zi fusese făgăduită uciderea lui Mâtho.

Fusese vorba, mai întâi, să-l jupoaie de viu; să-i toarne pe gât plumb topit; să-l lase să moară de foame; să-l lege de un copac şi o maimuță să-i crape capul cu pietre; o pângărise pe Tanit şi cinocefalii ei aveau s-o răzbune. Alții erau de părere să-l înfăşoare în fâşii de lână înmuiate în ulei şi să-l plimbe prin oraş pe-o cămilă; se bucurau dinainte, închipuindu-si cum se va zvârcoli încins de flăcări ca o torță în bătaia vântului.

Dar care din cetățeni vor fi aleşi pentru a-l schingiui? De ce să fie unii lipsiți de această plăcere? Trebuia să se găsească un fel de moarte la care să ia parte întreaga cetate; toate armele, toate mâinile, tot ce era cartaginez, de la pietrele de pe stradă până la valurile mării, să-l sfâşie, să-l zdrobească, să-l înece. Aşadar, Bătrânii hotărâră să fie fugărit de la închisoare până în piața lui Khamon, cu mâinile legate la spate, neînsoțit. Nimeni n-avea voie să-l lovească în inimă, ca să nu moară prea repede: nici să-i crape ochii, ca să-şi vadă supliciul până la capăt; să nu azvârle asupra lui cu nimic şi să nu-l rupă cu mai mult de trei degete deodată. ,

Deşi urma să fie scos din temniță abia spre sfârşitul zilei, mulțimea de pe străzi, părându-i-se că l-ar fi văzut, năvăli spre Acropole şi se întoarse dezamăgită. Oamenii se înşiruiseră pe străzi încă din ajun şi aşteptau în, picioare, strigându-se din depărtare unii pe alții şi arătându-şi unghiile pe care le lăsaseră să crească, pentru a sfâşia mai bine. Unii se plimbau dintr-un loc în altul, fără astâmpăr; alții păliseră la față, ca şi cum ei înşişi ar fi trebuit să moară.

Deodată, de dincolo de Mappale, se iviră mănunchiuri mari de pene fluturând pe deasupra capetelor. Salammbô ieşea din palat. Mulțimea scoase un oftat de uşurare. Alaiul înainta încet, pas cu pas.

Veneau în frunte preoții Zeilor-Pateci, apoi preoții lui Uşmun, preoții lui Melkarth, şi ceilalți la rând, cu aceleaşi podoabe şi în aceeaşi rânduială, pe care o păstraseră la slujba jertfei. Preoții lui Moloh treceau cu frunțile aplecate; mulțimea, cuprinsă parcă de remuşcare, se dădea la o parte la vederea lor. Preoții Rabetnei păşeau semeți, purtând în mâini lirele lor; preotesele, care urmau în rochii străvezii, galbene şi negre, țipau ca păsările şi se zvârcoleau ca nişte vipere; altele, în sunetul flautelor, se legănau închipuind jocul stelelor, iar din veşmintele lor uşoare se răspândea de-a lungul străzilor o adiere de miresme dulci. Aplauze izbucniră la trecerea printre femei a kedeşimilor; ei întruchipau Divinitatea hermafroditâ şi, vu pleoapele vopsite, parfumați şi îmbrăcați ca femeile, le semănau, deşi n-aveau sâni, iar şoldurile le erau înguste. Ziua aceea era închinată femeii; în aer plutea o tainică poftă de plăcere; torțele începuseră să ardă în umbra pădurii sfinte. Noaptea avea să fie a desfrânării: trei corăbii cu femei sosiseră din Sicilia, şi alte curtezane fuseseră aduse din deşert.

Tagmele preoțeşti, pe măsură ce soseau, se înşirau în curțile templului, de-a lungul galeriilor şi pe cele două scări gemene, care se întâlneau pe culmea zidurilor. Valuri de rochii albe se iveau printre coloane şi întreaga clădire se împodobise cu statui omeneşti – tot atât de nemişcate ca şi cele de piatră.

Au urmat, după preoți, guvernatorii provinciilor, supraveghetorii Visteriei si toți Bogații. O larmă necontenită fremăta în oraşul de jos. Din străzile vecine se revărsa o mulțime de lume, si hierodulii înarmați cu bețe se sileau să stăvilească puhoiul; când, trecând printre tiarele de aur ale Bătrânilor, se ivi într-o lectică cu baldachin de purpură, Salammbô.

Un strigăt de bucurie umplu tot văzduhul, chimvalele şi crotalele prinseră să cânte şi, în sunetul tamburinelor, baldachinul de purpură se pierdu între cele două coloane ale templului.

La înălțimea primului cat apăru din nou. Apoi, străbătând terasa, Salammbô se aşează pe un tron cioplit

dintr-o spinare de broască țestoasă. Sub picioare avea un scăunel de fildeş cu trei trepte; pe marginea primei trepte doi copii de negru stăteau în genunchi; din când în când, Salammbô îşi rezema pe creştetul lor mâinile încărcate de inele grele.

De la glezne până la coapse era înfăşurată într-o reţea de ochiuri mărunte cu luciri de sidef, asemeni solzilor de peşte; o cingătoare albastră îi strângea mijlocul şi un văl răscroit ca două seceri de lună lăsa să i se vadă sânii; doi ciorchini de nestemate le ascundeau vârfurile. În păr purta pene de păun înstelate cu pietre preţioase, şi o mantie largă, albă ca zăpada, îi cădea pe umeri; cu coatele lipite de trup, cu genunchii strânşi, cu braţele prinse în brăţări de diamant, stătea dreaptă ca o statuie sacră.

Pe două scaune mai joase, şedeau tatăl şi soţul ei. Narr'Havas, înveşmântat într-o lungă rochie aurie, îşi pusese pe frunte coroana din cristale de sare, de sub care porneau două şuviţe de păr împletite, închipuind coarnele lui Ammon; iar Hamilcar, în tunica lui viorie, brodată cu frunze de aur, purta la şold sabia lui de luptă.

În golul dintre mese, lângă o baltă de ulei trandafiriu pitonul negru al templului lui Eşmun se încolăcea muşcându-şi coada. O columnă de aramă, purtând în vârful ei un ou de cristal, se înălţa în mijlocul cercului pe care îl făcea şarpele, iar razele soarelui, răsfrânte în căderea lor, se răspândeau împrejur pretutindeni.

La spatele lui Salammbô se strânseseră, în rochiile lor de in, preoţii lui Tanit; în dreapta ei, ca o linie de aur, se înşirau tiarele Bătrânilor, iar de cealaltă parte, linia verde pe care o prelungeau sceptrele de smarald ale Bogaţilor; în adâncul încăperii, rochiile roşii ale preoţilor lui Moloh se închegau parcă într-un zid de purpură. Celelalte tagme preoţeşti cuprinseseră terasele de jos. Străzile gemeau de lume. Mulţimea se urcase pe acoperişurile caselor, şi alte şiruri lungi ajungeau până pe culmea Acropolei. Având poporul la picioarele ei şi deasupra bolta cerului, împrejmuită de mare, de munţi şi de zările ţării întregi, Salammbô, în strălucirea ei, părea însăşi întruparea lui Tanit, zeiţa şi sufletul Cartaginei.

Ospăţul trebuia să ţină toată noaptea. Pe covorul de lână vopsită care acoperea mesele joase, fuseseră împlântate, ca nişte arbori, lampadare cu mai multe braţe; ulcioare mari de chihlimbar, amfore de sticlă albastră, linguri de baga şi pâinişoare rotunde se înşirau de-a lungul celor două rânduri de talere tivite cu mărgăritare; ciorchini de struguri atârnau, cu frunzele lor, pe coarde de ivoriu; bucăţi mari de gheaţă se topeau în vase de abanos; munţi întregi de lămâi dulci, de rodii, de castraveţi, de pepeni se înălţau pe tăvi de argint; mistreţi cu gura deschisă înotau în pulbere de mirodenii; iepuri în blana lor păreau gata să sară dintre flori; felurite cărnuri tocate umpleau căuşul scoicilor; plăcintele erau împletite cu tâlc, iar de sub clopotele care acopereau tăvile cu mâncăruri, porneau în zbor porumbei.

Sclavii, cu mânecile suflecate, păşeau în vârful picioarelor; din când în când, lirele începeau să cânte un imn de preamărire, şi un zvon de glasuri se înălţa să-i răspundă. Freamătul mulţimii, neîntrerupt ca talazurile mării, stăruia în jurul ospăţului, legănându-l pe valurile unei muzici care venea de departe; unii îşi aminteau petrecerea mercenarilor, şi toţi pluteau pe aripile unei fericiri nemărginite. Soarele cobora dincolo de zare, şi secera de aur a lunii see ridica de cealaltă margine a cerului.

Ca şi cum ar fi auzit o chemare, Salammbô întoarse capul; poporul, care avea ochii aţintiţi asupra ei, îi urmări privirea.

Poarta temniţei, tăiată în stânca Acropolei, se deschisese, şi în gura ei neagră se ivi pe prag un om în picioare.

Făcu câţiva paşi, îndoindu-se din mjiloc, şi privi înspăimântat, ca fiarele când se regăsesc dintr-o dată în libertate.

Lumina îl orbea: rămase câteva clipe nemişcat. Mulţimea îl recunoscu şi parcă îşi pierdu răsuflarea.

Trupul acelui osândit era pentru ea o privelişte neobişnuită, luminată de o strălucire aproape zeiască. Toţi se aplecau să-l vadă, mai cu seamă femeile. Ardeau de dorinţa de a privi pe omul care le ucisese soţii şi pe copiii lor; în adâncul sufletului lor, fără să-şi dea seama, se trezea o pornire mişeleasc; în pofta de a-l vedea mai de aproape, era un amestec ciudat de remuşcări şi de nestăpânită ură.

Mâtho a mai făcut câţiva paşi şi, dintr-o dată, mulţimea, o clipă uluită, îşi regăsi stăpânirea de sine. O pădure de braţe se ridică, şi omul nu se mai zări.

Scara care urca pe Acropole avea şaizeci de trepte. Mâtho le coborî ca şi cum ar fi fost târât de un puhoi din vârful unui munte; de trei ori mulţimea îl văzu sărind; apoi, în josul scării, se prăbuşi.

Umerii lui sângerau; pieptul i se zbătea în răsuflări din adânc. Se încorda cu atâta putere să rupă legăturile care îl strângeau, încât braţete lui, încrucişate pe spinarea goală, se umflau ca nişte şerpi tăiaţi în bucăţi

Din locul unde se găsea, porneau mai multe străzi. De-a lungul fiecăreia din ele se întindea un şir întreit de lanţuri de bronz, legate de buricul Zeilor-Pateci; mulţimea se îngrămădise pe lângă zidurile caselor, iar în mijlocul străzii, slujitorii Bătrânilor păzeau trececaj învârtind în mână harapnice de piele.

Unul din ei îl lovi pe Mâtho cu toată puterea, îmbrâncindu-l să meargă.

Mulțimea întindea mâinile pe deasupra lanțurilor, strigând că i se lasă osânditului un drum prea larg; iar Mâtho mergea mereu, lovit, împuns şi sfâşiat de mii de degete. Când ajungea la capătul unei străzi, i se deschidea înainte alta; de mai multe ori se aruncă asupra mulțimii, încercând s-o sfâşie cu dinții, dar lanțurile îl opreau; lumea se ferea şi râdea.

Un copil îi rupse urechea; o fată, ascunzând sub mânecă vârful unui fus, îi spintecă obrazul; unii îi smulgeau smocuri de păr şi fâşii de carne; alții, cu prăjini în mână, îi mângâiau fața cu bureți înmuiați în scâmăvie. Un val de sânge îi țâşni din partea dreaptă a gâtului. Toata mulțimea aceea era cuprinsă de o bezmetică beție. Acest ultim barbar întrupa în ochii cartaginezilor pe toți barbarii, toată armata lor. Se răzbunau pentru toate spaimele pe care le încercaseră, pentru toate ruşinele pe care le înduraseră. Furia poporului creştea mereu nesătulă. Lanțurile prea întinse ameninţau să se rupă, şi zadarnic loveau sclavii mulțimea încercând s-o țină în loc. Unii se agățaseră de colțul caselor, alții scoteau capul printre ziduri, iar rănile pe care nu puteau să le facă le urlau.

Erau înjurături groaznice, vorbe de ocară scârnave, îndemnuri batjocoritoare şi blesteme crâncene; ca şi cum chinurile pe care le suferea nu erau de ajuns, îi prevesteau altele şi mai cumplite, dincolo de moarte.

Un răcnet uriaş se revărsa asupra Cartaginei cu o stăruinţă nătângă. Câte o frântură de cuvânt, un strigăt răguşit şi frenetic îşi făcea drum prin mulțime, şi trecea din gură în gură, fără sfârşit. Zidurile fremătau de sus până jos, iar lui Mâtho i se părea că cele două laturi ale străzii se năpustesc asupra lui cu brațe uriaşe, să-l smulgă de la pământ şi să-l sugrume în aer.

Îşi aducea aminte că încercase altă dată o simțire asemănătoare. Era aceeaşi mulțime, erau aceleaşi priviri, era aceeaşi mânie; dar paşii lui erau atunci liberi, toți i se fereau din cale; purta pe umerii lui veşmântul unui zeu. Amintirea acelor clipe se lămurea tot mai mult şi îi umplea sufletul cu o covârşitoare tristețe. Umbre mari treceau pe dinaintea ochilor lui; vedea oraşul rotindu-se ca într-o viitoare; sângele îi curgea şiroaie din coapsele sfâşiate – şi se simțea murind. Genunchii i se îndoiră şi căzu încet pe pietrele străzii.

Cineva din mulțime veni cu fierul roşit în foc al unui trepied din templul lui Melkarth şi i-l lipi de rană. Carnea sfârâi, fumegând. Huiduielile mulțimii acoperiră răcnetul de durere. Mâtho se ridică din nou în picioare.

Făcu şase paşi, apoi căzu iar; a treia, a patra oară; şi de fiecare dată un alt chin îl silea să se scoale. Azvârleau prin țevi de fier asupra lui ulei fierbinte; îi aruncau sub picioare cioburi de sticlă. Mâtho mergea înainte. În colțul străzii Sateb se opri sub streaşină unei dughene, sprijinindu-se cu spatele de zid, şi rămase gemişcat.

Sclavii Marelui-Sfat se năpustiră asupra lui cu biciurile din piele do hipopotam, si cu atâta furie îl loveau, încât sudoarea curgea ca ploaia de pe ciucurii tunicelor lor. Mâtho părea că nu simte; apoi, deodată, adunându-şi ultimele putori, o luă la goană orbeşte, tremurând din buze, ca şi cum un frig pătrunzător l-ar fi cuprins. Străbătu strada Budesului, strada Soepo, lăsă în urmă târgul Verdeților şi ajunse în piața lui Khamon.

Aici era în mâna preoților. Sclavii au dat la o parte mulțimea; locul pe care se afla era acum mai larg. Mâtho privi în jurul lui şi o văzu pe Salammbô.

La cei dintâi paşi ai lui, se ridicase în picioare; apoi, pe măsură ce Mâtho se apropia, veni până la marginea terasei, şi încetul cu încetul nu mai văzu în jurul ei decât pe Mâtho. O necuprinsă tăcere se făcuse în inima ei – era ca o genune, în care toată lumea dispăruse sub stăpânirea unui singur gând, a unei singure amintiri, a unei singure priviri. Omul acela, care venea spre ea, o chema.

Numai ochii lui mai păstraseră în ei ceva omenesc. Trupul lui înalt nu mai era decât o arătare scăldată în sânge; legăturile rupte îi atârnau de-a lungul coapselor, amestecându-se laolaltă cu vinele pumnilor lui descărnați; gura îi rămăsese larg deschisă şi din orbitele ochilor lui țâşneau două flăcări, a căror văpaie îi cuprinsese parcă tot părul; şi nefericitul mergea mereu.

Ajunse la picioarele terasei. Salammbô se aplecă asupra balustradei şi, privind ochii aceia înspăimântători, îşi aduse aminte de tot ceea ce omul din fața ei suferise pentru ea. Acum murea, dar Salammbô îl revedea în cortul lui, în genunchi, cuprinzându-i mijlocul cu brațul lui şi murmurându-i cuvinte de iubire; îi era dor să le mai asculte o dată, să le primească în inima ei; nu voia să-l vadă murind! în aceeaşi clipă, Mâtho tresări prelung; Salammbô îşi înăbuşi un strigăt; Mâtho se prăbuşi pe spate şi rămase nemişcat.

Salammbô, aproape în nesimțire, fu purtată pe brațe până la tronul ei de preoții care o înconjurau acoperind-o cu laude. Era biruința ei! Toți băteau din palme şi frământau pământul, urlându-i numele.

Un om se repezi asupra mortului. Deşi îi lipsea barba, purta pe umeri mantia preoților lui Moloh, iar la cingătoare spatula de aur cu care se tăiau cărnurile jertfite Zeului. Cu o singură lovitură spintecă pieptul lui Mâtho şi-i smulse inima. Şahabarim o aşeză pe o lingură şi, întinzând brațul, o închină soarelui.

Soarele cobora dincolo de mare; razele lui se abăteau asupra inimii roşii, pătrunzând-o ca nişte săgeți.

Pe măsură ce zvâcnirile ei se potoleau, soarele se cufunda în valuri; o dată cu cea din urmă tresărire a inimii, dispăru.

Atunci, din țărmul golfului până-n istmul lagunei, şi din marginea istmului până dincolo de far, pe toate străzile, în toate casele, deasupra tuturor templelor, un singur strigăt a răsunat. Contenea o clipă, apoi izbucnea din nou, făcând să se cutremure zidurile. Cartagina se dezlănțuia în spasmul unei bucurii titanice şi a unei nemărginite speranțe.

Narr'Havas, îmbătat de mândrie, cuprinse cu brațul lui stâng mijlocul lui Salammbô, ca un viitor stăpân al ei, iar cu mâna dreaptă prinse un potir de aur, ca să-l închine în cinstea geniului nepieritor al Cartaginei.

Salammbô s-a ridicat cu el o dată şi, ținând o cupă în mână, a voit la rândul ei să bea. Dar s-a prăbuşit, cu capul pe spate, peste pernele tronului, palidă, nemişcată, cu buzele întredeschise. Părul ei despletit se revărsa până la pământ.

Astfel muri fiica lui Hamilcar, fiindcă atinsese cu mâna ei veşmântul lui Tanit.

Indice

Aegnte: insule din Sicilia, în fața muntelui Eryx, unde Lutatius i-a învins pe cartaginezi, punând capăt primului război punic (264–241 î.e.n.).

Agazymbu: lac din Abisinia.

Ammon: zeu egiptean pe care fenicienii îl venerau, socotit ca întruchipând principiul focului.

assa-foetida: condiment extras din şciul unor plante ombelifere.

Bactriana: ținut în Africa Centrală.

baaras: plantă socotită a avea proprietăți magice.

Barca: mică aşezare din partea de sud-vest a Curtaginei.

bdelium: răşină aromatică.

beka: unitate de măsură pentru greutăți, având 7,10 gr.

bematist: cel care avea în sarcina sa să socotească distanța străbătută de o armată.

beţaş: unitate de suprafață, aproximativ 500 metri pătrați.

Brutium: veche denumire a Calabriei.

Byrsa: colină, leagănul Cartaginei.

Byzacena: regiune supusă Cartaginei, pe al cărei teritoriu se aflau oraşele Hadrumet, Leptis şi Taeape.

cab: măsură de capacitate, aproximativ 1,16 l.

Cabiri: zei proteguitori ai navigației.

calais: piatră prețioasă asemănătoare cu smaraldul.

Campania: regiune din partea de sud a vechii Italii.

cantabri: triburi din vechea Spanie, locuind pe cursul superior al Ebrului.

cantar: vas de argilă sau metalic cu torți, atribut al lui Bacus.

cardamomă: plantă asiatică din care se extrăgea un ulei întrebuințat drept condiment.

Cassiteride: veche denumire a Insulelor Britanice. *dnabru:* vopsea de culoare stacojie.

cinamomă: specie de arbust din care se extrăgea scorțişoara; altă varietate producea camforul.

cliiiabar: luptător călare, purtând scut.

Colchida: Ținut din Asia Mică, situat la sud de Caucaz.

Comagena: provincie din Siria.

crotale: un fel de castaniete.

cumin: semințe de plante ombelifere care servesc drept condiment.

Cirenaica: ținut african situat între Egipt şi golful Tripoli, capitala vechii Cyrene.

Drepatium: veche denumire a oraşului Trepani, unde cartaginezii i-au învins pe romani la începutul primului război punic (250 î.e.n.).

ergastulă: temniță pentru sclavi.

Elathia: port la Marea Roşie.

Eşmun: unul din cei mai de seamă zei fenicieni (asemuit de către greci cu Esculap), al cărui templu se înălța pe colina Byrsei.

Eziongaber: cetate din Arabia

fenicopter: flamingo.

filipendulă: plantă vivace cu flori albe.

galbanum: răşină de arbust căreia i se dădeau întrebuințări medicale.

garamanți: trib libian care se hrănea cu reptile.

Scaraphos: lac din Mauritania.

getuli: trib libian.

gornor: măsură de capacitate de aproape doi litri.

Hadrumet: veche denumire a actualului oraş Sousse, în Tunisia,

Heracleea: port din Sicilia.

hieroduli: sclavi slujind pe lângă preoți, pentru serviciul religios.

hin: măsură de capacitate de 3,5 litri.

hoplit: soldat din infanterie.

huoskuama: plantă din familia Solancelor, narcotică şi stupefiantă.

kikar: măsură de capacitate babiloniană.

kinnor: instrument muzical cu coarde, asemănător ghitarei.

kominer: măsura de capacitate de aprox. *2* hectolitri.
lausonia: arbust din care se extrage un colorant roşu (hene).
Lusitania: veche denumire a Portugaliei.
malobatru: plantă orientală din care se extrage un ulei odorant.
Marmarica; ţinut din partea de nord a Africii, lângă Cirenaiea.
Melkarth: zeu sidonian pe care grecii îl asimilau lui Hercule.
metopion: răşină cu întrebuinţări terapeutice.
min: măsură de greutate valorând 750 grame.
nebal: instrument muzical cu coarde, asemănător cu harpa.
Oestrymon: veche denumire a capului Land's End, din sudul Angliei de astăzi.
pateci: zei fenicieni reprezentaţi adeseori ca nişte păpuşi.
Phiscus: veche denumire a oraşului Ras-el-Razat (Libia).
Platea: insulă pe coasta Cirenaicei (Libia).
Ptah: zeu egiptean venerat în Memfis.
Rabbet: o altă denumire a zeiţei Tanit.
Rusicada: port în Cirenacia.
salasimuri: chimvale.
sandastrum: piatră preţioasă de culoare verde.
siclu: monedă de argint (15 grame) care slujea şi ca măsură de capacitate.
silfiu: plantă cu tulpina şi mugurii comestibili şi a cărei rădăcină avea întrebuinţări în medicină.
sistru: instrument muzical alcătuit din lame metalice şi împodobit cu clopoţei.
sintagmă: formaţie militară alcătuind un pătrat pe a cărui latură se înşiruiau şaisprezece oameni.
strigiliu: un fel de perie cu care era frecat corpul în timpul băii.
strob: arbore ale cărui frunze erau arse pentru a răspândi mirosul lor plăcut.
sufet: la început rang judecătoresc, a devenit cu timpul titlul conducătorilor militari şi politici ai Cartaginei.
stirax: răşină aromatică.
şesil: varietate de mărar.
Taproban: veche denumire a Ceylonului.
Tartessus: ţinut şi aşezare din vechea Spanie, ale cărui mine de argint erau vestite.
Tenar: Capul Matapan.
velit: soldat de infanterie uşoară în armata romană.
Xantip: mercenar spartan, a organizat armata cartagineză împotriva Romei şi l-a învins pe Reguius (255 î.e.n).
zeret: măsură ebraică de lungime.

CUPRINS

Prefaţă
I Ospăţul
II Tabăra din Sicca
III Salammbô
IV Sub zidurile Cartaginei
V Tanit
VI Hannon
VII Hamilcar Barca
VIII Bătălia de la Macar
IX În război
X Şarpele
XI Sub cort
XII Apeductul
XIII Moloh
XIV Valea Securii
XV Mâtho
Indice